

HARSÁNYI ZSOLT

ÉS MÉGIS
MOZOG A FÖLD

GALILEI ÉLETÉNEK REGÉNYE

HARMADIK KÖTET

Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST,

SINGER ÉS WOLFNER IRODALMI INTÉZET R.-T.

KIADÁSA

MONOGRAFIA
ÉS MEGJEGYZÉS
MEXIKÓ A FÖLD
KÖZÖSSÉGI ÉS
KÖZÖSSÉGI ÉS

Fenntartunk minden jogot, a fordítás, színpadra alkalmazás
és filmesítés jogát is.

Copyright by Singer és Wolfner Rt., Budapest, 1937.

OSZK

Országos Könyvtári Központ

832.033/3

2012

Budapesti Hírlap nyomdája. — Felelős: Nedeczky László.

I.

Minden levelet félre szokott tenni, ha még oly jelentéktelennek látszott is. Szerette rakosgatni a régi leveleket, böngészni közöttük, aztán visszarakni őket a rendben tartott kartotékába. Most előszedte azokat a leveleket, amelyeket a trónra lépett pápa, VIII. Orbán, még Barberini bíboros korában intézett hozzá. Tele voltak azok a legmelegebb magasztalás kifejezéseivel. S ott volt közöttük az is, amellyel a róla szóló dicsőítő költeményt küldte volt neki a bíboros.

„A mellékelt költemény abból a nagyra-becsülésből ered, amelyet Uraságod személye s a személyében találkozó erények iránt mindig éreztem. A költemény nem méltó Uraságod műveihez, de legalább szolgáljon ragaszkodásom jeléül, mikor költészetemet Uraságod híres nevével akarom fényessé tenni. Nem is térek ki tehát hosszabb mentegetőzésre, úgyis remélem elnyerni Uraságod elnézését, és kérem, fogadja el nagy rokonszenvemnek ezt a csekély jelét. Szívből üdvözölve, kérem Uraságodra Isten minden áldását.“

Még most is elpirult az örömtől, mikor ezeket a sorokat olvasta. Van-e még tudós a világon, akihez a világ első uralkodója ilyen levelet intézett? És nemcsak ő maga tudta a hozzá intézett költeményt és leveleket, tudott azokról Firenzében mindenki.

Tekintélye egyszerre tízszeresére emelkedett. Ismeretlen emberek mélyen hajbókolva köszöntötték a pápa barátját, olyan papi személyek, akik eddig merev arccal mentek el mellette, most megálltak és nyájasan érdeklődtek hogyléte iránt. És az udvarnál hirtelen megint nagy becsben kezdték tartani. Mióta Cioli lett a vezető államférfi, elég keveset törődtek vele. De most megint olyan szívesen látott személy lett, mint boldogult Cosimo nagyherceg korában. A két országló nagyhercegné több ízben meghívta, és gyakran volt alkalma II. Ferdinánddal, a gyermek-uralkodóval is beszélni. Társalgás közben mindig a pápát hozták szóba előtte, és ő bizonyos hanyag büszkeséggel mondta ilyenkor:

— Igen, számomra végtelen öröm, hogy éppen egy jóbarátom emelkedett Szent Péter trónjára. Alig várom, hogy meglátogassam Rómában és elbeszél-gessünk.

— A követség rendelkezésére áll kegyelmednek, — mondta az anyahercegnő, — most a fiatal marchese, Niccolini Francesco a követünk Rómában, aki rendkívül kedves ember.

— Hát még a felesége, — tette hozzá Cioli.

— Mikor indulna kegyelmed? — kérdezte a nagyhercegné.

— Mennék én rögtön, fenség, de egészségi állapotom nem alkalmas ekkora útra. Míg egészen jól nem vagyok, félek nekivágni. Aztán az út sem biztonságos, azt hallom, mindenfelé sok az árvíz.

— Hát csak szedje össze magát mennél hamarabb. Mielőtt elmegy, adunk támogató leveleket, akihez csak akar.

Ő várta is türelmesen, hogy neki merhessen vágni az útnak. De csak betegeskedett folyton, hol lefeküdt, hol megint felkelt. S egy napon még külön szerencsétlenség is érte. A parkban kertészkedett, s egy jókora szikladarabot, amelyet valaha dísznek raktak a gyeptálya közepére, maga akart tovább hen-

geríteni. Nekifogott, nagyot erőlködött, hirtelen szédülő vértolulás lepte el a fejét, végighanyatlott a szikla mellett. Nemsokára magához tért a félájulattól, de mikor nekifogott, hogy feltápáskodjék, égető, csípős fájdalmat érzett hasa egy pontján. Ösztönszerűen odakapott, s valami különös tapasztalattól borzadt meg: tenyere sokkal hamarabb találta meg a testet, mint várta. Hasából nagy dudorodás állott ki a ruha alatt. Elhúlve, fektében tapogatta magát. Kigombolkozott, úgy vizsgálódott. Megállapította, hogy hasfala az erőlködéstől egy helyen megrepedt. Sérvet kapott.

Óvatosan, kísérletező mozdulatokkal próbált felkelni, tenyerét folyton arra a helyre szorítva, ahol zsigerei ijesztően kidudorodtak. Előbb féltérdre emelkedett, majd remegő óvatossággal felkelt. Félkézzel a sziklához támaszkodott, amelytől megszakadt. Aztán botorkálva, nagyon lassan ment befelé. Hangosat kiáltani nem mert a gazdasszonynak; félt, hogy attól is tovább reped a sérv. Bent a villában aztán halásápadtan suttogta az asszonynak, hogy azonnal rohanjon orvosért. Míg az orvos jött, a rémülettől hebegve imádkozott. Nem tudta a veszedelmet felbecsülni, fogalma sem volt arról, hogy most orvosilag mi történik belsejében. Irtózva gondolt rá, hogy talán most meg fog halni. Ettől a gondolattól kétségbeesetten könnyezni kezdett és hangosan sírva kérte Istent, hogy még engedje élni.

Az orvos megjött, megvizsgálta és közönséges sérvet állapított meg. Jó darabig feküdni kell vele, mindenestre szorosan le kell kötni. S ezentúl szoros lekötés nélkül, sohasem szabad járnia. Kellemetlen és kényelmetlen dolog, amit meggyógyítani nem lehet, de különösebben nem veszedelmes, el lehet vele élni akár száz esztendeig is.

Most tehát a régieken kívül, ráadásul még új baj is szegezte az ágyhoz. De mihelyt meghallotta, hogy életét nem fenyegeti veszedelem, sokkal könny-

nyebben tűrte a betegállapotot, mint azelőtt. Celeste szívhez szóló, meleg levelekkel vigasztalta. De ezeket megkapta máskor is. Most a pápa gondolata adott neki erőt, reménységet, az élethez való bizalmat.

Soká gondolkozott azon, hogy ne írjon-e szerencsekívánó levelet az egyház fejedelmének trónralépése alkalmából. De jól meggondolván, úgy döntött, hogy ez szerénytelenségnek tűnhetnék fel. Isten közvetlen helytartója sokkal magasabban áll, semhogy csak egyszerűen levelezni lehetne vele. Azt a látszatot sem akarta kelteni, hogy siet visszaélni a régi barátság hangoztatásával és siet a Szentatyát jóviszonyukra figyelmeztetni. Megelégedett tehát azzal, hogy írt a pápa környezetének. Erre azonnal választ is kapott. Monsignore Ciampoli, a breve-titkár, akivel szoros jóbarátságot tartott fenn, nyomatékosan felszólította, hogy jöjjön mennél hamarább Rómába, Őszentségénél a lehető legmelegebb fogadtatást remélheti. Cesi herceg nagy örömmel jelentgette, hogy egyre több és több ívet szedtek ki az Aranymérlegből, jó volna, ha a könyv várható sikerét személyes jelenlétével emelné. Aztán jött a hír, hogy megjelent a könyv. És megjött a példány maga, amelyet úgyszólván szerelmes gyengédségű ujjakkal lapozgatott a beteg; hol itt, hol ott ütötte fel, de akárhol olvasta, mindenütt roppantul tetszett neki. Aztán monsignore Cesarini írt örvendező levelet: „A mű máris akkora megbecsültetésre tett szert, hogy a Mi Urunk étkezés alatt ezt olvastatja fel.“ Galileo mélyen meghatódott. Ez már igen, ez már igazi pápa. Még étkezés alatt is a tudományokkal törődik. Milyen nagy-szerű dolog elképzelni, ahogy ott étkezik a Vatikán valamelyik pazar termében udvarával, s mindenki azt hallgatja, hogyan roskad össze a jezsuita Grassi a firenzei tudós érveinek ellenálhatatlan pörölycsapásai alatt. Magáról Grassiról is jött hír. Egyik Hiúz, Stelluti Francesco, ezt írta néhány nap mulva:

„Itt küldök a könyvből Uraságodnak hatvan példányt. Meg kell mondanom, hogy a könyvnek a nyilvánosság előtt nagy keletje van. Egy példány a vatikáni palotamesteré volt, aki odaadta a Sole-könyvkereskedésnek. Már futott is oda Grassi és kérte a példányt. Azonnal olvasni kezdte a boltban, és arca színe elváltozott. Azt a megjegyzést tette, hogy Uraságod három évig húzta-halasztotta ezt a választ, de lehet, hogy így is elhamarkodottnak fog látszani olvasás közben. Azzal hóna alá csapta a könyvet és elment. Mást nem is hallottam, csak még a jezsuita kollégium egyik papjával beszéltem, aki már az egészet elolvasta, kijelentette, hogy a könyv kitűnő, és hogy Grassinak lesz dolga, ha válaszolni akar. Egyébként a jezsuita atyák úgy vélik, hogy a mű hangja nagyon tisztos, és hogy Uraságod igen rendesen beszél a jezsuita rendről.“

De csak lelkét gyógyította az öröm, testét nem. Sinylődött most már megint hónapok óta, gondolni sem lehetett arra, hogy útra kelhessen. Aztán meg írták Rómából, hogy az utak járhatatlanok, a Tiberis megint kiöntött, s az Orso nevű városrész, amely mindig legelőször szenved az áradattól, megint víz alatt áll.

Egy álló félesztendeig tartott, amíg lábra állhatott. Gyengén, megtörten, szédelegve, de nekivágott az útnak. Egyhuzamban nem is bírta volna el, ennél fogva úgy osztotta be, hogy útba ejtette Acquaspartát, a Cesi herceg birtokát. A herceg, akinek sikerült közben a Salviati-grófkisasszonyt elvennie, fiatal boldogságával földbirtokára vonult vissza és nem sokat tartózkodott Rómában, levelek útján intézte a Hiúz-akadémia dolgait. Galileo megállapodott nála a húsvéti ünnepekre és ott maradt két hétig, hogy kipihenje magát és erőt gyűjtsön a további útra.

A kastély idilli nyugalma, a hercegi pár elragadó kedvessége, a lelkendezően szép tavasz úgy símogatták, mint a balzsam. Két álló hétig nem is beszéltek másról, mint a Hiúzok előtt hirtelen kitártult nagyszerű látóhatárról. Hogy a pápa állandóan olvastatta magának az Aranymérleget, az óriási fontosságú tünetnek számíthatott. Grassi támadása annakidején azt jelentette, hogy az egyház új urai, akik megindították Loyolai Ignác szentté avatásának ügyét, hirtelen lendülettel az egész európai egyházpolitika élére kerültek, ezer más eretnekség közepette a kopernikánus Galileivel is leszámolnak, összetörik, lehetetlenné teszik. És íme, most akit így elítéltek, az a pápa asztalának rendes napi olvasmánya lett. A két fegyvertárs, az öreg tudós és a fiatal herceg, már nem is tudott hol megállani a hosszú beszédek alatt szabadjára eresztett képzelettel: már látták a Hiúz-akadémiát, mint Európa szellemi életének döntő és vezető hatalmasságát, már látták, hogy Kopernikusz megint terítékre kerül, s a mindenható pápa nyomása alatt az inkvizíció egész más húrokat fog pengetni. Hajnalodik, — mondták egymásnak boldogan.

Még útra sem kelt Acquaspartából az örök város felé, már zsebében volt az értesítés arról, hogy a pápa igen örvend jövetelének és azonnal fogadni fogja. A vatikáni izenet így szólt: „Esküszöm, hogy semminek sem láttam még úgy örülni a Mi Urunkat, mint mikor Uraságod nevét említettem. Miután jóideig beszéltem Uraságodról, közöltem azt a hő óhaját, hogy szeretne a Mi Urunk lábához csókra járulni, mire ő azt felelte, hogy ennek ő nagyon örül, de nehogy Uraságod nagyon törje és fárassza magát s az utazás meg ne ártson egészségének, mert az olyan nagy embereknek, mint Uraságod, kötelességek kímélniök magokat, hogy olyan sokáig élhessenek, ameddig csak lehet“. Ezt az a pápa mondta, aki az Aranymérleget már végig megismerte. Tehát

VIII. Orbán nagy embernek nevezte azt, aki Grassi jezsuitát izekre szedte a könyvben. Mi tehát a teendő? Ütni a vasat, amíg meleg: Orbán pápával vissza kell vonatni azt a bizonyos inkvizíciós dekrétumot, amely kimondja, hogy a nap forog a föld körül, s ennek ellenkezőjét tanítani tilos.

Két heti pihenés után úgy indult el Rómába, hogy ez kétségtelenül sikerülni fog neki. A gyaloghintó baktatva rázta az úton, de lelkét repülni érezte.

Viszontlátta megint a Pincio oldalában a szépséges Medici-villát. De mintha csoda történt volna vele, mintha valami varázslat kieserélte volna. Legutóbb komor, előkelő, hivatalos palota volt, ahol még Cosimo nagyherceg kegyence is önkéntelenül visszafojtotta a hangot, s csak saját szobáinak négy fala közt merte lélegzetét kedvére kiereszteni. Most azonban nem a magasra húzott szemöldökű Guicciardini adta meg a ház lelkét, hanem az a Niccolini-házaspár, akikről már eddig is sokat hallott, de személy szerinti ismeretségek még ennél a soknál is többet és szebbet hozott.

Galileo már az első napon megállapította, hogy ilyen kedves emberpárral még soha életében nem találkozott. A legelső pillanattól kezdve meghitt barátok gyanánt beszélgettek vele, tekintetökből szeretet sugárzott, figyelmes gondjaikban kifogyhatatlanok voltak. Most egészen más lakosztályt kapott: előkelőségeknek járó, a homlokzati oldalon, a városra nézőt. Szobáiban, mikor elhelyezkedett, virágdísz fogadta. Ágya mellett a szekrényen egy kötet Ariosto és egy kötet Berni. A nagy asztalon nagy, fonatos palackban kedvenc grignanói bora. Mennyi fáradságot kellett rászánniok ezeknek a felülmúlhatatlan vendéglátóknak, amíg így kitudták apró szokásait, hajlamait. Az első vacsoránál, amelyet a házaspár asztalánál költött el, kedvenc firenzei ételeit kapta. A követné külön kiöltözött az ő tiszteletére,

s olyan szép volt a gyertyák fényében, mint az álom. És fiatalok, tréfára hajlamosak, jókedvűek voltak mindaketten. Egyik móka a másikat érte, a vacsorát véges végig nevelték. Mint olyan ismerősök keltek fel az asztaltól, akik hosszú éveket töltöttek együtt bizalmas barátságban.

— Most megnézzük a várost, — mondta Caterina asszony, — én ezt egyetlen este sem mulasztom el: kimegyünk az erkélyre. Nyugodtan merem állítani, hogy ez a villa adja Rómára a legszebb kilátást.

Galileo fejében hirtelen megfordult a gondolat, hogy a tavaszi estén tanácsos lesz-e kimennie a nyitott erkélyre, felsőruha nélkül, bortól kissé felhevülten. S mint a mesében a terüljasztalkám, már ott állt mellette vastag köpenyegét kínálva, a Medici-címeres lakáj. A háziak még a gondolatát is megelőzték.

Kimentek az erkélyre a holdvilágos estén. A csoda megismétlődött: ő soha ilyen hallatlan szépségnek nem látta a várost, mint ennek a házaspárnak társaságában. Ott lent terült el lábok alatt a világósi középpontja, az örök körengeteg, Romulus Rómája és Numa Pompiliusé, Ciceróé, Horatiusé, Neróé, Péter apostolé, az első keresztényeké, az orosz-lánok elé dobott vértanuké, aztán a Bizánccal kevert rejtelmes koré, majd a pápáké, a Borgiáké, és most a VIII. Orbáné. Kétezer esztendő történelme pihent abban a panorámában, amelyet a holdfényes éjszaka kék, ezüst és fekete színei meghökkenítő szépségben állítottak szemök elé. A különösen erős holdvilág biztos és tiszta körvonalakat rajzolt. A Szent Péter-templom kupolájának óriás félköre, az Angyalvár nagy tömegének ormán az ércangyal, itt-ott piniák fekete sűrűje, s belőle a villó, sejtelmes ezüsteel ékeskedő tornyok feltörő ábrái, egész hátul a Monte Mario élén a ciprusok ezüstszerű fogazata. Galileo mély lélegzetet vett. Régi ismerősö-

ket keresett a mértani vonalak ezüstrajzában. Meglátta a Panteon kupoláját s mellette a Sopra Minerva körvonalait kutatta, az inkvizíció székházát.

— Talán a pápa is így néz most le a városra, — mondta elgondolkozva.

— Azt alig hiszem, — szól Niccolini — nevezetes arról, hogy koránfekvő ember. Kell is aludnia, mert akkor kél, mikor a nap. Ahogy virrad, ő már kezdi a napot, megy minden reggeli sétalovaglására. Szeret lovagolni, és nagyon jó lovas is.

— Szép lehet az, hajnalban lovagolni, a harmatos frissességben, a csicsergő madarak között...

— Ez sem így folyik le, — viszonzta mosolyogva Niccolini. — az ő kertjeiben nincs madár. Zavarták Őszentsége álmát, erre elrendelte, hogy a madarakat mind ki kell irtani a kertekből. Ezerszámra irtották őket, most már legfeljebb idegenből téved be oda vesztére valami kóbor cinege. Vesztére, mert mihelyt egyetlen pittyentést hall a palota népe, egész sereg rohan üldözni a madarat.

— Ó istenem, pedig itt a Pinción milyen édesek, — szól a követné, — minden reggel madárdalra ébrednek. Oda nem adnám őket a világ minden kincséért sem.

— Ez az asszony, — mondta a követ, — tudja meg kegyelmed: nem eszik éneklőmadarat. A mi konyhánkon az nincs. Ha jó rigót akarok enni, kocsmába kell mennem.

Nevettek. De Galileo csak felületesen nevetett velök. A madárpusztító pápa furcsa érzést keltett benne. Különös, hogy kiirtassa valaki a madárdalt, aki költő és verseket ír. Azonban mindjárt védte is magában a pápát. Az álmára szüksége van, az egész világ kereszténységének gondja az ő vállán nyugszik, az egész világért tartozik Istennek számadással, kötelessége reggel tiszta fejjel ébredni.

Még élvezték a mesebeli városnak tetsző ezüst-Róma látványát egy darabig, de aztán a hűvösség

megborzongatta őket. Itt az éjszakák nagyon el tudnak hidegedni. Bezzeg Firenzében: az ember éjfél után két órakor vágyat érez, hogy elszaladjon hazulról és megmártsa magát az Arnóban. Elbúcsúztak aztán, Niccolini még személyesen nézett utána, hogy a vendégnek mindene megvan-e éjszakára. A vendég soká nem aludt el, a madarakat hallgatta és a pápára gondolt. Reggel madárcsicsergésre ébredt, és megint a pápa jutott eszébe.

Első útja Medici Carlo bíboroshoz vitte, akinek pazar bevonulását annakidején végignézte az inkvizíciós zűrzavarok idején. Átadta a bíborosnak Cristina nagyhercegnő sajátkezű anyai levelét, átadott egy Aranymérleget, hódolattal felelgetett az otthoni világot érintő kérdésekre, aztán megcsókolván az ifjú főpap ruhájának szegélyét, elment bemutatkozni Hohenzollern bíborosnak, akihez szintén hozott ajánlólevelet.

— Hírből jól ismerem, — mondta a német bíboros, — hosszú évek óta hallom a nevét, de ha eddig nem hallottam volna, a Mi Urunk révén most úgylis ismerném. A Szentatya igen melegen szokta kegyelmedet emlegetni.

— Régi hajlandóság ez nagyon, — felelte ő boldogan, — Öszentsége annakidején költeményt írt rólam.

— Hogyne, ezt is elégszer hallom itt emlegetni. A végén még megérjük, hogy kegyelmed itt ragad bíborosnak.

— Attól már elkéstem. Pedig gyerekkoromban nem volt nagyobb vágyam, mint papnak menni. Most már nem kezdek el, pedig most a haladásom elég biztos volna.

— Dehogy nem kezdheti. Alljon be jezsuitának. Most azoké a világ. Ja persze, most jut eszembe: kegyelmed nincs valami nyájas viszonyban a jezsuitákkal. Miért haragszanak annyira egymásra?

— Én a viláért sem haragszom. Van köztük,

akit nagyrabecsülök és szeretek. Ők haragszanak énrám. Megtisztelik szerény személyemet azzal, hogy én vagyok az Antikrisztus, aki veszélyeztetem az egyház uralmát a földön.

— Mivel veszélyezteti?

— Monsignore egy honfitársának, Kopernikusznak a tanításával, amelyet saját eszem szerint átfórtam.

— Persze, persze. Végre hiteles helyről hallhatom ezt a dolgot annyi badarság után, amit itt Rómában összbeszélnek. Fejtse csak ki kegyelmed néhány szóval, hogy miről van szó.

Galileo boldog lélegzetvétellel fogott neki, mint az utcai árus, aki vevőt talált. Magyarázta az új világrend alapelemeit. Hohenzollern bíboros figyelmesen hallgatta. Aztán két-három kérdést intézett hozzá, amelyekből kitűnt, hogy gyors felfogású és nagyon értelmes ember. Úgy belemelegedtek, hogy jó másfélóráig tartott a lecke. A bíboros mindig mélyen gondolkozva így szólt:

— Megmondom őszintén: ez nagyon meggyőző. Még majd gondolkozom rajta és ha kegyelmed ad nekem drága idejéből, még lesz is bizonyára nem egy kérdésem.

— Igen szívesen. De figyelmeztetem, monsignore, hogy mi most az egyház átkának árnyékában járunk. Pál pápa dekrétumban mondotta ki, hogy ezt a tant, mivel ellenkezik a bibliával, hirdetni és tanítani nem szabad. Én is csak feltevésként mondtam el az egészet. Egyelőre. Mert nagyon nagy tervem van: Őszentségével vissza akarom vonatni ezt a dekrétumot. Segít ebben monsignore, ha megkérem?

— Előbb jobban meg kell engem győznie. De nagyon hajlok feléje, azt máris mondhatom. Ha még kissé rágódok rajta, többet is mondhatok.

Hohenzollern bíborostól, miután Aranymérleget ennek is adott, úgy jött el Galileo, mint a sikeres hitértítő. Ezt a nagy örömet rögtön ment is hirdetni,

miután a két díszlátogatást elvégezte, a Hiúzokhoz. A párhivekhez. Azok már várták a⁷ Stelluti lakásán össze gyülekezve. Valóságos diadalünnepléssel fogadták az akadémia világhírű díszét, aki vissza tudta verni a jezsuiták támadását. A Hiúz-akadémia a nagy harcban habozás nélkül azonosította magát Galileóval, az Aranymérleg kinyomatására Cesi herceg hozta össze a pénzt, a nyomdai teendőket, a korrekturát, a címoldal rajzát, a szétküldést, mind a Hiúzok vállalták magokra. Túlnyomó többségök kopernikánus volt, sőt most már helyesebben szólva galileánus, mert az új világrend hívői, mint vallás alapítások után szokott történni, két felekezetre oszlottak. A másik felekezet a Keppleré volt. Ő és Keppler egyre jobban eltávolodtak egymástól, a nap körül keringő bolygók pályája dolgában egészen ellentétes nézeteket vallottak. De aki nem tudta még elhinni az új tanítást, az is haladóparti volt minden egyéb tudományban, ellensége a merev skolasztikának, tagadója a peripatétikus ágazatok fellebbezhetetlenségének. Valamennyien saját személyes győzelmöknek tekintették az Aranymérleget, s aki ezt a győzelmes rohamot vezette, azt most lelkes újjongással állották körül.

— Képzelve kegyelmed, — mondta az egyik, — harmadkézből az a hír jutott hozzám, és talán nem is hír, hanem üzenet: hogy Grassi atya már elolvasta a könyvet és nyilatkozott róla.

— Nos?

— Azt mondotta, hogy veszedelmesen jó és eszes munka. De még mondta azt is, hogy az egész könyv tartózkodó hangja nagyon meglepte. Felkészült a legválogatottabb szidalmakra és grombaságokra, ahogy már tudományos vitákban szokás. Ehelyett elég tárgyilagos érvelést talált. Ez annyira hatott rá, hogy szeretne kegyelmeddel személyesen megbarátkozni. Ezt én hasznosnak is találnám. Barátságos alapon talán többre tudunk menni a jezsuitákkal.

— Semmi barátság, — kiáltott hevesen egy másik Hiúz, — ez csak csalétek, én ismerem őket. Becsalnak a barátkozásba, aztán ölelkezés közben hátulról ledöfnek. Csak harcoljunk tovább. Eddig nincs okunk panaszkodni.

A harmadik úgy vélte, hogy valami közvetítő ismerős útján ki kellene tudni a páter barátkozó szándékának őszinteségét. A negyedik sürgősen írni akart Cesi hercegnek. Zűrzavarosan vitatkoztak össze-vissza, Galileo csak hallgatta és közben gondolkozott. Egy pillanatra felmerült benne az érdekes lehetőség: összeülni a jezsuitákkal, meggyőzni őket a régi világrendszer tarthatatlanságáról és szövetséget kötni velök. Ha egy világszervezet segít azt a bizonyos dekrétumot visszavonatni, bizonyára könnyebben sikerül. De aztán az jutott eszébe, hogy minek neki hasztalan és meddő meggyőzési kísérletekkel tölteni az időt, mikor az egész ügyet dülőre tudja juttatni ő maga.

— Az urak olyasmin vitatkoznak, — szólalt meg végül, — ami voltaképpen az én személyes ügyem. És álláspontom kész. Ha Grassi atya barátkozni akar, állok elébe. Rajta a sor, keressen fel. De egyelőre nem érkezett olyan izenet vagy kérdés hozzám, amelyre választ adhatnék. Ha Grassi atyának valóban olyan erős a békülési szándéka, módját fogja találni, hogy erről hivatalosan tudomást szerezzek. Én mindenesetre megyek az elkezdett úton. Beszélni fogok Öszentségével.

Erre a beszélgetés egészen más fordulatot vett. Izgatottan kezdték tárgyalni a pápai kihallgatás eshetőségeit. Galileo mosolyogva vont vállat.

— Engem nem nagyon izgat az egész. Öszentsége a személyes jóindulatnak, sőt merem mondani: barátságának annyi hizelgő tanujelét adja, hogy amit nála emberileg el lehet érni, azt én kétségkívül hamarabb elérem, mint bárki más. Még ma elmegyek monsignore Ciampolihoz, a breve-titkárhoz, aki lelkes

jóbarátom. Jelentkezni fogok kihallgatásra. Felkeresem Riccardit is, aki a cenzura-engedelmet megadta. S aki rokona a toszkán követnek, mert a követné Riccardi-leány. Összeköttetésekért nem kell a szomszédba mennünk. Mit tudnak az urak, hogyan állanak most Ciampoli és Riccardi a tiara kegyeiben? Általában kik fontosak a pápai udvarnál?

Megindult az információk özöne. Pár perc alatt annyi név merült fel, hogy azokat már jegyezni sem lett volna érdemes. Voltak, akik azt mondták, hogy a Savoja-házból való Maurizio bíboros a legjobb út a pápához, mert az a francia politikai irány kimondott képviselője. Barberini bíboros a francia udvar nyomására lett bíboros, párisi nunciaturája alkalmával szegődött erősebben a francia politika mellé a spanyollal szemben. Mások azt mondták, hogy soha úgy nem ragaszkodott senkihez, mint Aldobrandini bíboroshoz. Viszont volt, aki úgy vélte, hogy a pápa szívéhez a művészetten keresztül vezet az út. Itt van most ez a fiatal nápolyi szobrász, Bernini nevezetű, akit Borghese bíboros fedezett fel, azt roppantul szereti. Azt mondta neki: „Nagy szerencséje kegyelmednek, Bernini lovag, hogy Barberini Maffeo lett a pápa, de nem kevésbé boldog vagyok én, hogy akkor lehetek pápa, mikor egy Bernini dolgozik nekem“.

— Azt mondta? — szólta megütődve Galileo.

Egyszerre olyan féltékenységet érzett, amelyet eddig nem is ismert magában. Hosszú hónapokon át abban a mézédés elképzelésben ringatta magát, hogy ő a pápa kedvence, ő az a világraszóló tudós, akihez költeményt írt a pápa. Bíborosok és más főpapok között lehetnek jóbarátai, de ha tudományról és művészetről van szó, akkor a keresztény világ urának ő a gyengéje. És most kiderül, hogy ő is csak egy a sorban. „Boldog vagyok, hogy akkor lehetek pápa, mikor egy Bernini dolgozik nekem“. Még szép, hogy verset nem írt ehhez is.

— Nem, — mondta a Hiúzoknak, — egyelőre nem fordulok senkihez. Megpróbálkozom a magam erejéből, aztán majd meglátjuk. Most megyek a Vatikánba.

Monsignore Ciampoli, a fiatal breve-titkár, a volt páduai tanítvány, kitörő örömmel fogadta mesterét.

— Mennyire fog örülni a Mi Urunk! — ez volt első szava.

Aztán mint firenzei fi, a toszkánai udvar belső dolgai iránt érdeklődött. Egymás szájából kapkodták a szavakat a tengernyi mondanivaló özönében. De aztán rátértek a lényegre.

— Hogyan állanak a jezsuiták Őszentsége kegyeiben? — kérdezte Galileo.

— Közömbös kérdés, — felelt Ciampoli vállat vonva, — itt nincs más akarat, mint a Mi Urunk akarata. Befolyásolhatatlan, bizalmatlan és rettentés erős akarató. Olykor félelmes nézni, milyen elemi erővel akar valamit. Közel jutni hozzá lélekben, ha csak nem ő a kezdeményező, teljességgel lehetetlen. A minap például a következőket csinálta Lodovisi biborossal. Kihallgatáson fogadta és véleményét kérdezte valami egyházkormányzati ügyben. Lodovisi azonban félt, hogy valami olyat fog mondani, ami nem tetszik a Mi Urunknak. Hogy tehát felfogását kitudja, így felelt: „Nem ismerem az ügyet, elkerülte figyelmemet, kérem Szentségedet, mondja el röviden a tényállást“. De a Mi Urunk esze olyan, mint az éles kés. Becsengetett engem és velem mondatta el a tényállást, ő maga nem szólt semmit. Mikor befejeztem, akkor odafordult Lodovisihoz: „Tessék, most már nyilatkozatot kérek“. És Lodovisi szegény, aki megszokta, hogy nagybátyja, Gergely pápa alatt ő legyen a mindenható, most bátortalanul, dadogva kezdte elmondani felfogását, minden szónál a fejedelem arcvonásait lesve.

— De főtisztelendőséged nagy kegynek örvend, úgy-e?

— Hálistennek, nem panaszkodhatom. Aki verseket ír, mint jómagam, annak már külön helye van az udvarnál. A Mi Urunk mindennap sétakocsizást tesz és arra felváltva viszi el az udvartartás költészettel foglalkozó tagjait. Többnyire engem, vagy Cesarinit...

Emlegették a farkast, s az a kert alatt járt. Éppen most lépett be Cesarini. Fáradt volt és fejfájásról panaszkodott, mint mindig, de azért mélabújától telhetően ő is örvendezett a nagy tudósnak. Törékeny termetű, halk beszédű pap volt ez, Cesarini Giulio herceg harmadszülött fia, akit papnak adtak s aki magában hordta a túltenyésztett arisztokrata-fajta minden átkát. Többet volt beteg, mint egészséges, verseiben annyira az Ovidius világfájdalmának hangján beszélt, hogy költészeti mintaképétől már meg sem lehetett különböztetni. Sok testi szenvedése külön hozzá melegítette a hasonló sorsú tudóshoz. És talán nem annyira tudományos belátásból, mint érzelmi ragaszkodásból lett szilárd kopernikánus.

Most már hárman tárgyalták Galileo nagy tervének eshetőségeit. S mindakét pap úgy vélte, hogy amennyiben Orbán pápa az új tanról meggyőzhető, minden rendben van, mert akkor mondhat akármit az egész kardinális-kollégium, az egész jezsuita-világszervezet, s a földkerekség minden peripatétikus tudósa, ő egyszerűen ráparancsol az inkvizícióra, hogy ezentúl a földet tekintsék forgó és mozgó égitestnek, ne pedig a napot. Viszont ha az új tant nem látja be, akkor nincs az a földi erő, amely meg tudná mozdítani.

— Hát majd meglátjuk, — szólta Galileo bizakodóan, — mikorra remélhetem a kihallgatást?

— Egész biztosan holnapra. Legyen készen kegyelmed. A Mi Urunk inkább mást fog töröltetni a

megállapított órarendről, csak hogy kegyelmedet fogadhassa. Én azonnal jelentést teszek neki, mihelyt visszaérkezik. A Santa Maria della Valletemplomba ment, ott van a Barberiniak családi kápolnája. Szent Sebestyén hamvai nyugszanak ott, a Mi Urunk oda szeret menni imádkozni. Lehet, hogy még ma este hírt küldök kegyelmednek.

Valóban, a híradás még aznap este megérkezett a Medici-villába: Öszentsége különös örömmel várja a nagy tudós látogatását. A Niccolini-házaspárral egész este a pápáról beszéltek.

— Kegyelmességed milyen embernek tartja a pápát? — kérdezte Galileo.

— Született uralkodónak tartom, rendkívüli politikai tehetségnek és kérlelhetetlen zsarnoknak. Példája annak, hogy egy államférfi hogyan nevelheti magát. Természetből fogva ugyanis lobbanékony természetű, a vér hamar elfutja a fejét, de ugyanolyan hamar meg is békél. És hozzászokott, hogy mikor felindul, ne határozzon el semmit. Amilyen gyorsan változnak kedélyhangulatai, ugyanolyan lassan változik, senkire a világon nem hallgat.

— Jó ember?

— Ezt nem lehet megmondani. Akik kihívják haragját, azok ellen engesztelhetetlen és vad kegyetlenséggel tud eljárni. Az embernek néha végigfut hátán a hideg, hogy milyen irgalmatlan. Viszont kell benne jóságnak is lenni...

— Persze, hiszen költő. — mondta közbeszólva Caterina asszony.

— Abból nem sok következik, angyalom. Néró is költő volt. Aki verset ír, az belekölti hajlamait a versbe, ez igaz. De viszont más hajlamokat nem költ bele. Én onnan tudom, hogy jóság is lakik benne, mert közvetlen alkalmazottai imádják és rajonganak áldott szívéért. Ezért is mondom, hogy született uralkodó. Amíg valaki nem hódol meg neki, addig rette-

netes tud lenni. De akik elismerik uralmát, azokkal jó.

Most Caterina asszony vette át a szót.

— Én kábító műveltségét bámulom. Sokszor beszélgettem vele hivatalos fogadásokon és magántársaságban is. Mindannyiszor elképedtem, hogy mennyire ismeri a klasszikus irodalmat. Virgiliust, Ovidiust, Horatiust akárhol el lehet kezdeni, ő azonnal folytatja, és folytatni tudja vég nélkül. De sokkal kisebbeket is.

— Van még egy tulajdonsága, — tette hozzá Niccolini, — a gyanakvás. Possevino kollégám, a mantuai követ, azt mondja, hogy nincs az az élőlény, akinek belső tulajdonságaival Orbán pápa az első találkozás után ne lenne tisztában. Én nem is vonom kétségbe, hogy jó emberismerő. De nem tárgyilagos emberismerő. Annyira féltékeny hatalmára és tekintélyére, hogy mindenkit rejtett tiszteletlenséget kutat. Ezért roppant nehéz vele érintkezni, mert feltétlen hódolatot követel, de akit hizelgőnek gondol, azt megveti és rögtön üldözni kezdi, aki pedig gerincesen áll meg előtte, abban rögtön a pápai tekintély ellen feltámadt tiszteletlen lázadót keres. Egyszerűen azt merném mondani röviden, hogy Őszentsége nagyon nehéz ember. De hiszen mit magyarázunk itt kegyelmednek, aki neki egyik legrégibb ismerőse és kedvence...

Galileo valóban rég ismerte a pápát és joggal mondhatta magát a pápa egyik kedvencének. De most, hogy felkészült a nagy találkozóra, amelytől a csillagászati tudomány egész új korszaka függött, látnia kellett önmagának azt a fogyatkozását, hogy ő egyáltalában nem emberismerő. Emberi belsejökkel csak vérrokonai, főleg gyermekei érdekeltek, az emberiség többi tagját egyszerűen tudomásul vette és aszerint osztályozta, hogy kedvesek-e számára, vagy nem. A tejút egyetlen piciny csillaga jobban érdekelte, mint embertársainak milliói összevéve. Ha

valakinek tulajdonságait, ösztöneit, képességeit odaadó figyelemmel kutatta, az csak ő maga volt. S ezen a téren megvolt a kellő bátorsága és őszintesége is. Nem félt soha magába nézni, mert sohasem félt attól, hogy amit megpillant, az nem lesz kellemes. Ha ilyen vagyok, hát ilyen vagyok, — szokta magának mondani titokban. A mások hibáit lusta volt kutatni, saját hibáit azonban jól ismerte. Tudta, hogy túlságosan szomjas a dicsőségre. Tudta, hogy élvezetvágyának, az élet örömeit kereső szomjúságának képtelen parancsolni. És tudta, hogy igen különösen megszerkesztett agyában két elég ellentétes tulajdonság fér meg együtt: a legnagyobb magasságokig szárnyalni tudó kivételesen nagy elme, és az emberi naivság. Ugyanakkor, mikor tisztán és világosan át tudta látni az emberiség kétezer éve fejlődő gondolkozási rendszerének tévedéseit, hétköznapi dolgokban olyan hiszékeny volt, hogy mint egy gyermeket csaphatta be akárki. Most is csak felsőbbségesen bólogatott a követ megjegyzésére, de magában tudta, hogy annak az embernek mibenlétéről, akihez olyan főbenjáró dologban készül, eddig fogalma sem volt.

S a nagy perc elérkezett, a szárnyas ajtó kitárult előtte, a dolgozószoba közepén ott állott szálás atlétatermetével, négyszögűre nyírt fekete szakállával, világoskék szemének éber okosságú tekintetével VIII. Orbán, Krisztus helytartója. Odalépkedett, leborult előtte és megcsókolta a fehér papucsot. Aztán érezte, ahogy a pápa karja alányul és felemeli. Éppen mint Pál pápa. A mosolygó pápai arcon fenntartás nélküli való barátság és személyes öröm sugárzott.

— Őszinte örömmel vártuk kegyelmedet.

Tehát felséges többest használt. És nem tegezte.

— Reméljük, hogy a fáradságos utat jól bírta.

— Birtam, Szentséges Atyám, mert az öröm tartotta bennem a lelket, hogy a világ urának mint régi ismerős borulhatok lába elé.

— Bizony nagy örömünkre régóta ismerjük egymást. Még most is világosan emlékszünk arra az estére szegény Cosimo öfensége asztalánál, mikor a vízben úszó tárgyáról az a nagy vita kerekedett. A jó Gonzaga bíborost semmiképpen sem lehetett meggyőzni, emlékszik kegyelmed? De ne álljunk itt, üljünk neki, beszéljünk kényelmesen. Kegyelmednek annyira örvendünk, hogy most egyhamar nem engedjük el színünk elől...

Leültek. A pápa hangja nyájas volt, kedélyes, a szeretetteljes ismeretség bizalmával szólott. Galileo igyekezett rögtön úgy csatlakozni ehhez a hanghoz, hogy azért tiszteletteljes maradjon. Ültében meghajolva mondta:

— Szentséged boldoggá tesz, hogy emlékszik erre az estére. Bizony, monsignore Gonzaga kevesebb megértést mutatott, mint Szentséged.

A pápa hangosan nevetett.

— Milyen mérges volt, amiért a jég könnyebb, mint víz, emlékszik rá?

— De mennyire, — csatlakozott Galileo a nevetéshez is, — és emlékszik Szentséged, mikor a Berni versét nem mertük előtte hangosan mondani?

Egy szempillantás alatt más lett a pápa. Arca egyszerre rideg színt öltött, tekintetében kemény harag villant meg.

— Kérem, azt a Bernit nekem ne emlegesse. Tiszteletlen, szemtelen fickó. Hogyan beszélhet valaki a pápáról olyan hangon, mint ő merészelte? Mamlasznak nevezni Kelemen pápát? Ha most élne, úgy az inkvizíció elé állítanám, mint a pinty!

Galileo dermedten hallgatott, a pápa különben is igen magas hangja fisztulákba fulladt a haragtól. Az asztalra csapott.

— Az ilyen tekintélyromboló disznók még a protestánsoknál is rosszabbak. Csak azért nem égettem el a könyvét, mert nem akarom felhívni rá a közfigyelmet. Gyalázatos fráter.

Mély csönd támadt. Galileo azt hitte, hogy székestül menten a föld alá süllyed. Úgy látta, hogy rettenetes hibát csinált. A pápa melle úgy fújt, mint a kovács fújtatója És még valami szidalmat is elmorzsolts záradékul a foga között. Öklébe valami papír került, azt úgy összemorzsolta, mintha a pápai tekintély valamely ellensége akadt volna a kezébe. De az egész haragos kitörés mindjárt elmúlt. A pápa megvetően eldobta az összegyúrt papirost és már mosolygott is.

— De ne beszéljünk olyasmiről, ami bosszant bennünket. Inkább örvendjünk kegyelmed igen kedves jelenlétének. Mindenekelőtt mondja el nekem, hogyan szolgál a tudomány számára oly drága egészsége.

Megint nyájas volt és szeretetteljes. Galileo alig tért még magához az előbbi megdöbbenésből, akadozva kezdte siralmas egészségi állapotát magyarázni. Elpanaszolta izületi fájdalmait, vesebaját, sérvét, hosszú hónapokon át szenvedett kínlődásait. A pápa tekintetéből gyöngéd és őszinte részvét sugárzott feléje.

— Hát ezt nem halljuk örömmel. Hány éves kegyelmed?

— Most töltöttem be a hatvanat.

— Az nem kor. Bizonyára egészségtelenül él, nem mozog eleget és nem elég mértékletes. Nézzen meg bennünket kegyelmed. Korunk ötvenhat esztendő, egészségünk akár a makk. A Mindenhatónak nem győzünk méltó hálát adni érte, de magunk is hozzájárulunk. Tud kegyelmed franciául? Nem? Mi megtanultunk franciául párisi nuncius korunkban. Van nekik egy közmondásuk: „Segíts magadon, az Isten is megsegít.“ Igen böles mondás. Nem szabad tétlenül várnunk minden kegyelmet a Gondviseléstől. Serényen ki kell érdemelnünk. Mi mindenesetre imádkozni fogunk a kegyelmed egészségéért a jó Istenhez. S a jó Isten az ő szolgáját, Orbán pápát, bi-

zonyára meg fogja hallgatni. De beszéljünk csak arról az Aranymérlegről. Felolvastattuk magunknak. Derék munka, méltó kegyelmedhez. Miből származott ez az egész hercehurca, mit akar kegyelmedtől ez a Grassi?

Galileo szíve megdobbant. Most rátérhet a dologra.

— Ez a peripatétikus dühe, Szentatyám. Kora ifjúságomtól kezdve azért harcolok, hogy a tudományt kiszabadítsam abból a börtönből, amelybe Arisztotelész csukta. Velem természetesen nem tartanak, csak a bátrak és saját eszökkel gondolkozók. Ilyenek kevesen vannak. A többiek mind rémülten őrzik eddigi biztonságos kényelmöket a tudományok megszokott jászolánál. Én vagyok az, aki egész világjukat felkavartam. Gyűlölnék és el akarnak hallgattatni. De nem hallgatok.

— Kitűnő. Nagyon helyes. Ne is hagyja magát.

— Ha világ urát tudom oltalmazómnak, még nagyobb lelkesedéssel fogok tovább küzdeni. Arisztotelész nagy elme volt, de amiben tévedett, azt ki kell javítani.

— Mikben tévedett például?

Galileo ujjongott magában az örömtől. Ez úgy megy, mint a parancsolat. Elkezdte magyarázni mindazokat a tévedéseket, amelyeken Arisztotelészt rajtakapta. Elmondta, hogyan jött rá a szabad esés törvényeire. Elmondta a mozgás elvéről való merőben új felfogását. Elmondta a hő mibenlétéről megfogalmazott teljesen új tételeit. Elmondta az egész új természettudományi szemléletet, amely szabadabb, világosabb, mélyebb, mint a peripatétikusoké. Elmagyarázta, hogy a tudományos kutatás eddigi egész rendszerét el kell vetni, mert rossz, és helyére kell tenni az övét, mert bámulatatosan új dolgokat hoz napvilágra, míg a peripatétikusok kétezer éve csak egy helyben topognak. De mindezt nem folyamatos előadásképpen mondta el, hanem a pápa szám-

talán kérdésétől félbeszakítottan. Vigyázott rá, hogy túltudományos ne legyen, hogy a pápa ne veszítse el a fonalat. Az időre nem figyelt. És éppen a dagály-elméletre akart rátérni, hogy miután azt elmagyarázta, végre ügyesen sorát ejtse a mennybolt csodáinak. Akkor aztán érkezett a nagy téma, Kopernikusz. De ekkor a pápa hirtelen felemelkedett.

— Szívünk vérzik, — mondotta, — hogy válni kell. Ezt a hihetetlenül érdekes eszmecserét napestig tudnók folytatni. Most kegyelmedet el kell bocsátanunk, de rövid napokon belül okvetlenül kéretni fogjuk. Niccolini kedves hívünknek üdvözetünket küldjük.

Átkarolta a Galileo vállát bizalmas mozdulattal, úgy kísérte az ajtóig. Ciampoli odakint összecsapta a kezét.

— Egy és háromnegyedóra! Ezért uralkodók is megirigyelnék kegyelmedet. Nos, mondja el gyorsan, mit végzett.

— Semmit, — felelte ő, — még csak bele sem kezdtem. De ami késik, nem múlik. Őszentsége kimondhatatlanul kegyes irányomban. Táncolni szeretnék az örömtől, ha a térdem bírná.

Még megbeszélte Ciampolival, hogy a követségben mindig meg fogja hagyni, hol tartózkodik, mert a pápa minden pillanatban hívathatja. Tisztelgett Ginettinél, a pápai maggiordomónál, akivel szintén megtárgyalta, hogy hogyan kapjon majd értesítést, ha Őszentsége ismét látni akarja. Aztán sietett a Hiúzokhoz. Ott diadalmas arccal, részletesen mondta el, ami eddig történt. Aztán hazament s a követéknek is elmondta. Másnap elment bemutatkozni Barberini bíborshoz. Mert ha az ő Barberini bíborosát pápává emelték, volt most már egy másik: a pápa kinevezte bíborossá unokaöccsét, a huszonhatéves Barberini Francescót. Ezzel jóban kellett lenni. Viszont nyilván az ifjú bíboros is úgy gondolkozott, hogy nem árt igen nyájasnak lenni

nagybátyja ennyire kedvelt emberével. Galileo ennek is elmondta az egész kihallgatást. Aztán Hohenzollern bíborosnak is elmondta, akit még tovább is térített az új világrend mellé.

És várta, hogy a pápa megint hívja. Egy hét múlva izentek érte. Izgatottan szaladt a Vatikánba. De a kihallgatás ezúttal csak pár percig tartott. Mialatt Galileo a Vatikánba érkezett, a pápát sürgős és fontos teendőről értesítették. El kellett mennie. De azért kissé elbeszélgetett vele, kérdezte, hogyan telnek napjai és nincs-e valamire szüksége. Majd nyájasan megveregetve a tudós vállát, kijelentette, hogy a következő alkalommal bezárkóznak és nem hagyják magokat zavartatni senkitől a világon.

Galileo tehát várt megint. Idejét látogatásokkal töltötte, tanácskozott a Hiúzokkal és vitatkozott Hohenzollern bíborossal. Illetve már nem is vitatkozott: a bíboros meggyőzöttnek jelentette ki magát. Megígérte, hogyha sor kerül rá, szívesen helyt áll Kopernikusz mellett a pápánál is.

— Monsignore nagyon kedves hozzám. És főként bátor, hogy ki merészel állni az igazság mellett.

— Azt hiszem, van más híve rajtam kívül is bőven, nem?

— Vannak, nem mondom. A Hiúzok többsége. Cesarini. Ciampoli. Tanítványom, Guiducci, aki utánam utazott Firenzéből. Buonarroti Michelangelo, a nagy ember unokaöccse, aki jóbarátom s aki éppen Rómában tartózkodik. Castelli, tanítványom, aki Pisában tanár. Nem mondom, vannak. De mégis, akik hajlandók is hozzám, jobb szeretnek gyávaságból hangosak maradni. Itt van ez a kedves Riccardi, ismeri, monsignore?

— A Szörnyeteg atyát? Hogyne ismerném. Mindenki ismeri Rómában.

— De miért szörnyeteg atya?

— Mikor Madridban járt, a spanyol király ne-

vezte így el hihetetlen kövérsége miatt. Vagy látott már kegyelmed kövérebb embert?

— Az igaz, nem láttam. Nos tehát Szörnyeteg atya volt az a jólélek, aki Aranymérleg című könyvemnek a pápai cenzúra engedelmét megadta. Olyan jelentést írt, hogy Arisztotelésről sem beszélhetett volna lelkesebben. Meg voltam győződve, hogy szívvel-lélekkel az új világrendszer mellé áll és szükség esetén segít nekem a pápánál. Tegnap meglátogattam. Mit gondol, monsignore, mit mondott a világrendszerekről? Hogy ő nem híve egyiknek sem. Szerinte az összes csillagokat Isten parancsára egy-egy angyal mozgatja. Más tanítson, amit akar, ő csak ezt hiszi, s ebből nem lehet baj soha. Hálás vagyok, hogy monsignore nem ilyen kényelmes megoldást választott. Ha megint jártam Öszentségénél, azonnal beszámolok róla.

Erre tíz nap múlva került a sor. Galileo izgatottan jelent meg a hívásra. A pápa szavának állt: kiadta előszobájában a rendeletet, hogy akárki akármit szeretne jelenteni, várjon. Kényelmesen elhelyezkedtek, s Galileo szervesen folytatni akarta ott, ahol a multkor abbahagyta. De ebből nem lett semmi. A pápa olyan kifejezéssel, amellyel a kivételes, nagy ajándékokat szokta kísérni az ajándékozó, kéziratokat vett elő. Azok saját költeményei voltak. Elkezdte olvasni egyiket a másik után. Tagadhatatlanul formás versek voltak, klasszikus mértékök kifogástalanul lejtett, nyelvök dúskált a horatiusi kifejezésmód előkelő hagyományaiban. Minden költeményt külön megvitattak, olyikat a pápa még egyszer felolvasta. Ez jó másfél óra hosszat tartott. Akkor az egyház fejedelme a tudóst kegyelemben elbocsátotta és közölte vele, hogy napokon belül ismét látni akarja.

Aztán két hétig nem üzent. Galileo várt és a nagy tervére vonatkozó feszültség izgalmait leszámítva úgy élt, mint a hal a vízben. Gyakran hívták

előkelő házakhoz, gyakran népesebb vacsorát adott a híres vendég tiszteletére a követ, s ő élvezte hírnevét, jókedvűen firenzei történeteket adott elő vagy kedvére vitatkozott nagy-élvezetesen, ha arra alkalmas társ akadt. De azokat az estéket szerette legjobban, mikor hármásban maradt otthon a Niccolini-házaspárral. Caterina asszony nagyon szépen hárfázott. Az ő poggyászából pedig sohasem hiányzott a lant. Ritkán játszott az utóbbi évek alatt, mert balkezét alig használhatta. De most nem voltak fájdalmi, s elég jól ment a dolog. A palota nyitott erkélyén át behallgatódzott az örök város csendje, s ők abban lelték kedvüket, hogy sorra vették a népszerű florenzai nótákat. „O, Rosa, mia gentile“, — volt a követ kedvenc dala. A követné azt szerette, hogy: „Leggiadra damigella.“ Szólt a hárfa és a lant, s mellé édesalkán, majdnem csak dudolva, megszólalt Caterina asszony hangja is. Galileo nézte, nézte a lant mellől és hallgatta. Soha még asszony ilyen kedves nem volt neki.

— Ez olyan szép volt, asszonyom, hogy hálából én is elénekelek valamit.

És belekapván a lant húrjaiba, jókedvűen rákezdte a maga síma baritonján:

Vicin, vicin, vicin,

Chi vuol spazzar camin...

A házaspár mindjárt csatlakozott hozzá. Nevetve énekeltek együtt, mint három jókedvű gyerek a kiránduláson. Aztán még lenéztek az erkélyről a nyugvó Rómára és Galileo úgy ment lefeküdni, hogy a szíve tele volt Caterina asszony kedvességével.

Két hét múlva bekövetkezett az új kihallgatás, immár a negyedik. Galileo azonnal engedelmet kért, hogy folytathassa azt a gondolatmenetet, amelyet az első kihallgatás alkalmával nem fejezhetett be.

— Rendkívül érdekel bennünket. Már előre nagyon élvezzük.

Ő tehát rátért arra, hogy amit eddig Ariszto-

telésben hibásnak mutatott ki, mind eltörpül a peripatétikus csillagászat alapvető tévedései mellett. Mihelyt ő a maga látócsövével a mennyboltra nézett s a világ teremtése óta első emberként láthatott meg Isten kegyelméből olyan dolgokat, amelyeket addig senkisémm látott, azonnal kitűnt, hogy Arisztotelészék legfőbb tanítása hamis: a mennybolt nem változhatatlan. Sőt folyton változik. Aztán tévednek az eddigiék, mikor a holdat tökéletes, kivájt gömbnek hiszik. Tévednek, ha a napot foltatlan tökéletlenségnek hiszik. Általában az Arisztotelészre épült ptolemaioszi világnézet tarthatatlan.

Itt a pápa azonnal közbevágott:

— Csak azt a Kopernikust ne magyarázza nekünk kegyelmed, mert abba nem tudunk belemenni.

— Pedig éppen arra akartam rátérni, Szentatyám.

— Nézzc, hét évvel ezelőtt szívesen segítettünk kegyelmednek kimászni a csávából. Szegény boldogult Bellarmin barátunkkal sokat beszéltünk akkor erről. Ő nem foglalt el határozott álláspontot. Azt mondta, hogy neki mindegy, mi forog és mi nem forog, őt csak az egyház s a hit szent épületének... hogy is mondta? Igen: integritása érdekli. De nekünk volt álláspontunk. Mi a kopernikuszi gondolatot képtelenségnek tartjuk. Kegyelmednek igyekeztünk segíteni Pál elődünknel, amennyire lehetett, de csak kegyelmed személyének, amely kedves nekünk. És amit az a német állít, azt képtelenségnek tartjuk most is.

— Bocsánatot kérek, szabad kéréssel terhelnem Szentségedet?

— Szívesen, hogyne, bármit kérhet kegyelmed.

— Csak türelmet kérek és meghallgatást. Én be tudom bizonyítani, hogy nem a nap forog a föld körül, hanem a föld forog a nap körül. A piciny gömb az óriás gömb körül, mint ahogy természetes is.

— Gömb? Hogyhogy gömb? Egyáltalában nem biztos, hogy a föld gömbalakú.

— De Szentatyám, Kolumbus...

— A kegyelmed Kolumbusa elindult nyugatnak, hogy keletre érkezzék, tudom. Nyugat felé akarta Indiát elérni. Elérte? Nem. Amit elért, az új földrész és nem India. Mit tudjuk, mi van azon túl? És mit tudjuk, hogy a másik oldalon mi van Japánon túl? Beszéltem hittérítőkkal, akik onnan jöttek. Nem tudják. Biztosat nem tud senki.

— Én, Szentatyán, én. Biztosan tudom, hogy a föld gömbölyű. Hadd mondjam el, miért.

A pápa bólintott. Galileo pedig rendes leckeórát tartott. Elmagyarázta a legősibb tüneteket, a tengeren közeledő hajó árbocát és a többi iskolai érveket. Egészen addig, hogy elmagyarázta azokat a fogyatkozásokat, amelyeket a földnek egy másik égi testre vetett árnyéka okoz. Ez mindig köralakú. Már pedig olyan test, amelynek árnyéka mindig köralakú, csak egy van: a gömb. A pápa mindezt nagy érdeklődéssel és feszült figyelemmel hallgatta. Látszott rajta, hogy esze erősen dolgozik.

— Óriási, — mondta végül, — kegyelmed csodaember. Nem hiába tartottuk mindig olyan nagyra. Ezek az érvek remek érvek. Nem tudunk ellenvetést tenni. De mégis. Miért nem megy a vér a fejünkbe, mikor lefelé vagyunk?

Újabb magyarázat következett. A világegyetemben nincs „fent“ és nincsen „lent“. Ezek a szavak viszonylagos szavak. Az ember soha sincsen „lefelé“. Teste mindig azonos irányban áll a földgömb sugarával és mint minden más test, súlyánál fogva mindig a talaj felé törekszik. De a vérnek is van súlya. Az sem törekedhetik az ember lábából a fejébe, hacsak az érlökés nem hajtja oda, hanem csakis a talaj felé.

— Brávó, — mondta a pápa, okos szemében élénk csillogással, — kegyelmed mindig új világokat nyit

meg előttünk, valahányszor beszélgetünk. Folytassa, élvezettel hallgatjuk.

Most Galileo bizonyos kis lámpalázzal kezdett beszélni. Életében először volt lámpaláza. Tudta, hogy ezen, amit most mond, a tudomány sorsa mulik, talán húsz évre, talán százra. Óvatosan, igen világosan elkezdte magyarázni a kopernikuszi gondolatot. A pápa egy ideig hallgatta, aztán hirtelen megrázta a fejét.

— Nem, nem, ez lehetetlen. Eddig tudtuk követni kegyelmedet, de tovább nem mehetünk. Ez képtelenség. Hiszen fel kell néznünk az égre. Saját szemünkkel látjuk, hogy ott mi történik.

— De nézett-e már Szentséged hídról folyó vízbe?

— Hogyne. Gyermekkorunkban a Ponte Vecchióról az Arnóba. Elégszer.

— És nem látta-e, hogy a híd rohan a folyó ellenében, a víz pedig áll?

— De láttuk. Az azonban csalódás volt. Ha a partra pillantottunk, a látomás azonnal elmúlt.

— És vajjon nem múlna-e el az égen is, ha a mennyboltnak partja volna?

A pápa tünődött. Kóstolgatta az ötletet. De esze végül is elutasította.

— Nem, — kiáltott fel, hevesen ingatva fejét, — ez lehetetlen. És ellenkezik is józan eszemmel, hogy a nyilvánvaló és egyszerű helyére, amit látván látok, valami bonyolultabbat tegyek, amit nem látok.

— Tehát vegyük készpénznek a fata morgánát, mert optikai magyarázata bonyolultabb?

— Az ördög bújjék kegyelmedbe, — nevetett a pápa, — mindenre van válasza. Kutya jó ésszel áldotta meg az Isten. De velünk azért nem fog egykönnyen boldogulni. Halljuk csak további érveit.

Galileo folytatta. Most már vitatkozó tűzbe jött. Felállt, az íróasztalhoz lépett, a kalamárist ki-nevezte napnak, a pecsétnyomót kinevezte földnek.

És így magyarázta szemléltetően a föld kétféle mozgását. De akárhogy is érvelt, mutogatott, magyarázott, Orbán pápának mindig akadt ellenvetése. Galileónak el kellett ismernie magában, hogy ebben a koponyában nem közönséges ész lakik. Elvégre csillagászatilag teljesen műveletlen ember volt a pápa, mégis minduntalan annyi ellenérve akadt, hogy ez a tanult peripatétikusnak is becsületére vált volna.

— Nem, nem, most már látjuk, hogy kegyelmed erről sohasem fog meggyőzni bennünket. És jobb lenne, ha eszét és idejét méltóbb feladatnak szentelné, mint ennek a képzelgésnek.

— Szentatyám, én ezzel a képzelgéssel élek és halok. Ha nem tudtam meggyőzni Szentségedet, azt nagyon fájlalom. De arra kérem, hogy legalább nekem hagyja meg a meggyőződésemet.

Orbán pápa mosolyogva vállat vont.

— Senkinek a hitébe nem szólhatunk bele. Ha hinni akarja ezt, higye. De figyelmeztetjük kegyelmedet, hogy hét évvel ezelőtt erre a kérdésre már megkapta az egyház válaszát. Az egyház ezt a tant nem átkozta el és mi, nem látván valami különösebb eretnekséget benne, nem is fogjuk elátkozni. De jól emlékezünk, hogy annakidején a bíborosi kollégiumban vakmerőnek bélyegeztük.

Galileo szíve megdobbant: a pápa nem emlékszik a dekrétumra. Azaz hogy emlékszik, de rosszul. Az inkvizíció kifejezéseinek hivatalos szótárában a „temerarius“ vakmerőség nem jelent teljesen súlyos dolgot.

— Szóval, — kérdezte feszült figyelemmel, — tartanom kell magamat ahhoz, hogy ez a tan, noha nem eretnekség, de vakmerő?

— Úgy van. Ehhez tartsa magát kegyelmed. És majd bizonyára rájön, hogy tévelyeg, ha szorgalmasan nézi a mennyboltot azzal a boszorkányos csővel . . . Nini, mi jut eszembe! Roppant érdekes dolog. Várjon csak kegyelmed . . .

Csengetett és hívatta a maggiordomót. Ginetti azonnal ott termett.

— Figyelj csak ide, Ginetti. Két évvel ezelőtt járt itt egy német, Kölnből való, a nevére már nem emlékszem. Az valami különös szerkezetű nagyító szerszámot akart Gergely pápának bemutatni, de a kihallgatás folyton húzódott-halasztódott és a kölni ember itt Rómában meghalt, mielőtt a pápa elé járulhatott volna.

— Emlékszem, Szentatyám.

— A szerszámot azonban itt hagyta. De senki sem tudta összerakni. Jöttek ide tudós atyák a jezsuita kollégiumból, azok is bajlódtak vele, de összeilleszteni nem tudták. Azonnal kerítsétek elő nekünk azt az aktát és a hozzá mellékelte szerszámokat. Ha van a világon valaki, aki azt az érthetetlen szerszámot megfejti, Galilei ökegyelme az.

Ginetti mélyen bókkolt és kiment. Ők megint visszatértek Kopernikuszra. Galileo szívósan újra kezdte az érvelést. Amit eddig nem mondott, rátért apály-elméletére. Kifejtette, hogy a pörgő gömb felszínén úszó víztömeg, a tenger, a forgás lendületétől elrántódik. Ez világos és belátható. De a pápa nem látta be. Ezen megint jósokáig elvitatkoztak. Végül az egyházfő türelmetlenül elvágta az érvelést:

— És nem történhetett úgy, hogy Isten a teremtéskor apályt és dagályt is teremtett? Ezt kétségbevonni annyit tesz, mint kétségbevonni Isten mindenhatóságát.

Galileo elképedt. Okos embertől nem várt ilyen együgyű érvet. De Orbán pápa nemcsak okos volt, hanem erőszakos is. Most is megmutatta, hogy neki igazának kell lenni s a fegyverekben nem válogat. Erre valóban csak hallgatni lehetett. Szünet következett. Aztán a pápa kitekintvén az ablakon, felséhajtott.

— Hajjaj, nagyon sajnáljuk, hogy ezt a tanulságos beszélgetést megint abba kell hagynunk. De na-

gyon sok a tennivalónk. A háború igen sok dolgot ad nekünk. Igaz, hogy érdemes fáradozni.

— Jó hírei vannak szentségednek?

— Kitünőek. Tizennyole óta folyik a háború, tehát hat éve. És máris igen nagy területeket csatoltunk vissza az eretnekektől az igaz hit világbirodalmához. A Pfalz megint a katolicizmusé. A katonák nyomán mindenütt rögtön bevonulnak az igazi harcosok, a jezsuiták. Mindent visszaveszünk, Galilei, mindent! Ha Isten erőt ad és egészséget, akkor beláthatatlan földekre elvitetjük azt a zászlót, amelyen Isten báránya látható. S az egyházi hatalom után toljuk a világit.

— Szentséged a pápaság világi hatalmának terjeszkedésére gondol?

— Mi másra? Nem az a kötelességem? Nem megjelölte Krisztus Urunk a végcélt abban a kifejezésben, hogy „egy akol, egy pásztor?“ Mi alázatosan engedelmeskedünk ennek a parancsnak. Ágyúkat öntetünk, kedvesem, ha másból nem lehet, műemlékek rézanyagából. Az Angyalvárat szépen kiépítjük. Hadseregünket szorgosan szervezzük. A pápa ágya sincsen puhán vetve, meghiheti kegyelmed. Sok a gond és kevés a segítség. Majd otthon megemlítheti kegyelmed az udvarnál, hogy a Medici-család is olykor bánatot okoz apai szívünknek. Eppen tegnap mondtam Medici Carlo bíborosnak...

— Az Istenért, Szentatyám, mi a baj a Mediciekkel?

— XIII. Lajos király Medici-ivadék. És attól a Richelieutól, akit kegyelmed talán hírből sem ismer, de én annál jobban ismerem, igen rossz tanácsokat fogad el.

Most hirtelen dühbe jött a pápa. Ismert harag-hullámainak egyike fogta el. Az asztalt ütötte öklével és kiáltott:

— De én megmutatom nekik! A Valtellinát elveszem tőlük! Haszontalan hugenotta-népség! És ha

még soká ingerelnek, még cifrábbat is fognak látni! Nekem ágyúim vannak!!

Lélegzete elfáradt a haragtól. Kifújta magát és elcsendesedett. És Ginettit, aki most lépett be, már elismerő mosollyal fogadta.

— Jól van, Ginetti, látom, hogy rendet tudtok tartani. Mindenkit dicsérj meg, akinek köze volt ehhez a holmihoz. Hát lássuk, mi van itt. Nézze csak, Galilei uram, kegyelmed ideállhat mellém és olvashatja ezt az aktát.

Ginetti eltávozott, miután írásokat és jókora csomagot hagyott az asztalon. Az írásokból mindjárt kiderült, hogy a csomagot egy Kuppler Jakab nevű kölni német hagyta hátra, miután Rómában meghalt anélkül, hogy a pápának bemutathatta volna, amit hozott: rokonának, a hollandus Drebbelnek, találmányát, bizonyos nagyítókészüléket. Egy okmány azt jelentette, hogy a találmány szétszedett részeit a pápa által felszólított szakértők semmi fáradság árán nem tudták összeilleszteni.

Kibontották a csomagot. Egész halom rézalkatrész borult ki abból, meg vastag üveglencsék. Galilei mohón kapott utánok. Sorban a kezébe vette a darabokat, feltaláló-esze máris dolgozott. De még nem látott semmit.

— Mutassa meg kegyelmed, mit tud és ezt rakja össze. A következő kihallgatás alkalmával hozza el készen. Nem is kételkedünk, hogy megbirkózik a feladattal. Most Isten áldását kérjük kegyelmedre.

Galileo három fontos látogatást szándékozott tenni ezen a napon, de egy pillanat alatt elhatározta, hogy mindhármát el fogja mulasztani. Sietett haza a követségre, még a követhöz sem ment be, mint szokta, elmondani kihallgatása lefolyását, hanem bevette magát szobáiba és nekiült a találmánynak, hogy összerakja. Rég volt a kezében ennél kedvére valóbb feladat. Tudomány is volt, játék is volt. Mintha rejtvényt adtak volna eléje megfejteni.

Már pedig élete hatvan éve alatt soha senkivel sem találkozott, aki jobban tudott volna rejtvényt fejteni nála. Eszét úgy alkotta a természet, hogy egyszerre több kombináció minden oldalát át tudta tekinteni. Holmi könnyű rejtvényekre, amelyekkel néha az udvarnál szórakozott a társaság, csak rápillantott és leolvasta.

Ez azonban nem volt olyan könnyű rejtvény. Jóformán azt sem tudta, hogy mivé kell ezeket az igen finom munkájú rézdarabokat és lencséket összerakni. Csak azt tudta, hogy ez a dolog nagyításra való. De hogy cső lesz-e belőle, mint az övé, vagy valami kis szekrény, hogy felfelé kell-e majd tartani, vagy mit kell vele csinálni, azt egyelőre nem is sejtette. Mindenesetre kétféle alapon indult el egyszerre: elméleti és gyakorlati alapon. Az elméleti alap abból állott, hogy a szerszám optikai elvét kereste. A gyakorlati alap abból, hogy egyenként összeprobálta az egyes darabokat: melyik illik melyikhez. Lassankint kis csoportokat rakott már össze. A munka szépen haladt. És még aznap este készen lett vele. Összerakta a találmányt. Csinos formájú kis masina sült ki belőle, asztalra kellett tenni, a lencse alá kellett tenni a tárgyat és felülről bele nézni. De mesterséges világításnál egyelőre alig használhatta. Kis papírfoszlányt tett a lencse alá, homályosan valami nagy ripacsos és rostos fehérségnek látta azt, de a kép szerfölött elmosódott.

Vacsorára Santa Susanna bíborshoz volt hivatalos. Ott nagy társaságot talált. Nem esett könnyen, de a találmányt nem említette. Részint meg akart győződni a szerszám használhatóságáról napvilágnál, részint pedig arra gondolt, hogy ildomtalanlás volna a hihetetlenül érdekes dolognak hírét szalasztani a városban, mielőtt maga a pápa látta volna.

Másnap reggel sokkal korábban ébredt a szokottnál. Kíváncsi izgalma nem aludt el vele, s az

felköltötte. Úgy, ahogy volt, hálóingben, futott a szerszámot megvizsgálni. Ablakhoz tolta az asztalt és kenyérmorzstát tolt a lencse alá. Belepillantott és felkiáltott, noha egyedül volt a szobában. Jókora sziklát látott morzsa helyett, barlangszerű üregekkel. Igaz, hogy homályosan, de mégis látta. Százszorosra becsülte a nagyítást. És elismerő irigység fogta el a lelkét, hogy ezt az a Drebbel találta fel, nem pedig ő. Éppen úgy ő is feltalálhatta volna. A dolog alapelve nem különbözik az ő távollátó csövéből.

Alig várta, hogy a követék felkeljenek. Átizent, hogy szeretne reggelijöknél tisztelegni, igen érdekes dolgot mutat. S vitte nekik a találmányt. Odaállította az ablakpárkányra. Piciny fűmagot piszkált késheggyel a lencse alá, aztán belenéztek egymásután mindahárman. Hatalmas babszemét mutatott a nagyítás. Caterina asszony ujjongva tapsolt, a követ pedig a fejét csóválta.

— Aki kegyelmeddel barátkozik, — mondta tisztelettel, — csupa csodát ér meg.

Jó órahosszat mulattak azzal, hogy minden elképzelhető kicsiny tárgyat megnéztek. Aztán Galileo leült levelet írni Ginettinek: jelentse Őszentsége színe előtt, hogy a gépet sikerült összerakni és rendkívül érdekes. Majd pedig, titoktartást kérvén a követéktől, visszavonult szobájába és most már kezdett részletesebben ismerkedni a találmánnyal. Mint ahogy az ember tapogatózó társalgást kezd azzal, akinek bemutatják.

A gép nem volt tökéletes. Számos hibát lehetett megállapítani rajta. A kép, amelyet mutatott, elég homályos volt. Nem is lehetett másként: minden ember szeme más törésű lencsét kíván. Ezt a találmányt is külön kellene gyártani mindenki egyéni használatára, ahogy különböző pápaszemeket is gyártanak. Aztán nagyon zavarta a látást, hogy a lencse alá tett tárgy körvonalai ködös szi-

várványszínben veszték el. Kényelmetlen is volt a nagyításra szánt tárgyat a lencse alatt tologatni, mert arra nem maradt elég hely.

— Lesz dolgom hetekig, — gondolta magában vígan, — míg ezt rendbehozom.

Szétszedte, még egyszer összerakta. Kuppler, a kölni ember, úgy látszik, több példányt is hozott magával, mert fölösleges alkatrészek is maradtak, valamint olyanok is, amelyek szemmel láthatóan nagyobb méretű darabhoz készültek. Most már papíron dolgozott, lencsét rajzolt fel, sugárkévéket, fénytörési ábrákat. Mélyen elmerülve számolgatott. Ez volt a találmány igazi összerakása: lényegét írta le a papírra a tudomány szabatos és utolérhetetlen nyelvében.

A pápa két nap múlva hívatta. Megjelent a találmánnyal. Az egyházfő kíváncsian nézett bele. Galileo magával hozott közönséges mákszemmet tett a lencse alá.

— Mit lát Szentséged?

— Szivárványos szélű nagy fekete golyót látok. Mi ez?

— Mákszem, Szentatyám. A szivárványt le kell belőle vonni, azt a gép adja hozzá, amely még tökéletlen. De én rendbe fogom hozni. Vállalom, hogy ez heteken belül élesen fog mutatni és szivárvány nélkül.

— Ördöge van kegyelmednek. Még mit lehetne alátenni?

— Akármit. Például ennek a cérnaszálnak a végét, amely kiáll a köntösömből.

Letépte, alácsúsztatta. Szabálytalanul sodrott, durva kötelet láttak a lencse alatt. A pápa felkiáltott:

— És ma éppen szombat van!

— Mit jelent az, Szentséges Uram, hogy szombat van?

— Minden szombaton gyónni megyek a Santa

Maria Maggiore-templomba és utána végighallgatom a vecseryét. Ezzel a bámulatós találmánnyal tehát csak holnap foglalkozhatom kedvemre. De kegyelmed most kérjen valamit tőlem, mert amit ezzel a masinával csinált, attól el vagyok ragadtatva. A legkiválóbb jezsuita tudósok nem bírták eddig összerakni.

— Szentséges Atyám, nekem volna is kérésem. Szentségednek egyetlen tollvonás, nekem az életem koronája.

— Nos? Ki vele. Csak kérjen, amit akar. Úgy tudom, diákfia van. Akar annak ösztöndíjat?

— Azt is mély hálával fogadom, Szentatyám. De más az, ami az én szívemen fekszik. Engedje meg Szentséged, hogy a föld forogjon a nap körül.

— Nem, — válaszolt a pápa pillanatnyi nabozás nélkül, keményen és azonnal, — azt nem engedem. Már mondtam, hogy az egyház szerint ez a tan temerárius. Ez ki van mondva, nincs tovább. Kérjen egyebet.

— De Szentatyám, hadd legyen temerárius. Csak én írhasak róla. Csak én bizonyíthassam és hirdethessem.

— Várjon csak. Miben maradtak annakidején Bellarminnal?

— Abban maradtunk, hogy ezt a tant kétségtelen igazság gyanánt fenntartanom nem szabad, de hipotézis gyanánt szabad ismertetni.

— Nem füllent kegyelmed? Bellarmin csakugyan ezt mondta?

— Akármire megesküszöm, hogy ezt mondta.

— Hát akkor mit akar? Kezelje hipotézisnek. Amit a bíboros kollégium akkor kimondott, azt én is kimondtam. S amit én egyszer kimondtam, annak úgy kell lenni.

— Szentséges atyám, ez rettenetes teher a tudományra. Kimondhatatlanul nehéz így akármit írni. Órákig kell gondolkoznom egy mondaton, hogy baj

ne legyen belőle. Mikor az Aranymérlegben szóvá kellett tennem Kopernikuszt, azt az egy fejezetet annyi idő alatt írtam, mint tíz másikat.

— Szóvátette az Aranymérlegben is? Ez elkerülte figyelmünket. De kár minden szóért, a vitának vége. Quod dixi, dixi. Tartsa magát kegyelmed ahhoz, amit az egyház megparancsolt.

Galileo érezte, hogy roppant kényes területen jár. A pápa nem emlékezett a nyolc év előtti dekrétumra. Nem emlékezett rá, hogy az új tant az inkvizíció a Szentírással ellenkezőnek bélyegezte. S ő mindezt most nem fedte fel a rosszul emlékező pápa előtt. Nem volna jobb belenyugodni a vere-ségbe és nem piszkálni azt a dekrétumot? Ha az egyházfőnek véletlenül eszébe jut kikerestetni a döntés szövegét, rögtön kiderül, hogy a tan nem „temerarius“, hanem szigorúan tilos, ami nagy különbség. S akkor rögtön kiderül az ő rosszhiszemősége: elhallgatta a döntés lényegét a pápa előtt. De azonnal megtalálta a fegyvert is erre az aggodalomra: majd ártatlan arcot vág és úgy fog tenni, mintha ő is rosszul emlékezett volna. Mégis csak jó volna tovább folytatni a harcot, hátha sikerül. Mert így, állandóan a hipotézis-kötelezettség tojástáncát járva folytatni az új világrend kidolgozását, szinte megvalósíthatatlan stílusbeli nehézségekbe ütközik. Mindez egy pillanat alatt megjárta eszét.

— Szentséges Uram, — folytatta szívósan, — én engedelmeskedem. Ennél semmi sem természetesebb. De ha már Szentséged Bellarmint említette, legyen szabad még valamit elmondanom. A boldog emlékü bíboros aláírásával írás van birtokomban, amelyben ő igazolja, hogy engem az új tan megtagadására soha semmiféle egyházi hatóság nem kényszerített.

Itt megint megdobbant kissé a makacs tudós szíve. A pápa esetleg látni óhajtja azt az írást. Hogy nem kellett tanait megtagadnia, az csakugyan benne van. De Bellarmin beleírta azt is, hogy a tanokat

fenntartani, hirdetni nem szabad. Hipotézisről az okmányban nincs szó. Azt Bellarmin csak előszóval mondta. S azóta meghalt, nem tanuskodhatik. A pápa azonban nem érdeklődött az írás iránt. Hirtenlen más keréknyomra tért.

— Mondja kegyelmed: nem átallja ugyanazt a tudományos álláspontot vallani, mint az eretnekek? Ott van ez a Keppler, akivel kegyelmed egy követ fúj. Hiszen az protestáns! És hallom, a protestáns földön sokan mennek Keppler után. Olyan jól esik kegyelmednek ez a társaság? Miféle alak ez a Kepp-ler?

— Ne bántsa Szentséged, százsoros gonddal és bajjal megfizet azért a bűnért, hogy protestáns. Legutóbb az történt vele, hogy öreg édesanyját feljelentették boszorkányságért. Szerencsére idejében megtudta. Ha az utolsó pillanatban lóhalálában oda nem utazik, az öregasszonyt megégették volna máglyán.

— Úgy. És mi volt az öregasszony állítólagos boszorkánysága?

— Semmi, Szentséges Atyám. Meg akarták zsarolni.

— Persze, persze. Ezt a receptet ismerjük. Ha az áldozat fizet, visszavonják a feljelentést. Sok ilyen panaszt hallottunk őszinte fájdalmunkra. A Santo Ufficio valóban Szent Hivatal, nagy és fenkölt pillére az egyháznak. De az emberek rosszak és még az olyan szent dolgot is rosszra tudják használni, mint az inkvizíció. De kegyelmed nem felelt a kérdéseinkre. Nem érzi kényelmetlennek, hogy egy követ fúj protestánsokkal?

— Erre el kell mondanom valamit, Szentatyám. Pádúai tanár koromban volt egy kollégám, Cremonini Cesare, áldott jó ember, de megrögzött peripatétikus. Az úgy megharagudott rám Arisztotelész miatt, hogy mint utóbb megtudtam, egyik hallgatóját kémnek beültette az előadásaimra és következő

óráján bosszúból csak azért is mindannak, amit én mondtam, az ellenkezőjét tanította. Én nem szeretnék ebbe a hibába esni. Ha egy eretnek az igazat hirdeti, nem szeretném a hazugságot hirdetni csak azért, mert ő eretnek.

— Kegyelmednek mindenre van felelete, — szolt nevetve a pápa —, de nekünk is van ám. A nap forog a föld körül és punctum. Hogy aztán kegyelmed hogyan fog eljárni egyéb hipotézisekkel, az a kegyelmed dolga. Most pedig szépen hazamegy és találja, hogy mit kérjen tőlünk azért a masináért.

Közben nyájasan átfogta a vállát és vitte az ajtó felé. Ott nem maradt más hátra, mint térdre borulni és elbúcsúzni. A hajthatatlan pápa szeretettel veregette meg a térdelő tudós vállát. Aztán az ajtó becsukódott. Kint Ciampoli várt kíváncsian. Fejével intette a kérdést. És Galileo csak feje lassú és lemondó ingatásával felelt.

Még egyszer összegyűjtötte a Hiúzokat. Pontosan elmondta nekik a pápával folytatott eddigi tárgyalásainak összefoglalását. Ez természetesen nem keltett nagy lelkesedést. De levertséget sem. Hosszasan megvitatták a helyzetet és azt kielégítőnek találták. Az a lehetőség, hogy Galileo hipotézisbe csomagolva tovább is előállhasson a nagy gondolattal, még mindig fennáll. Igen jót jelent, hogy a pápa nem emlékszik az olyannyira döntő dekrétum szövegére. Innen látszik, hogy az egész kérdés az ő számára másodrendű. S mivel senkire sem hallgat, esetleges jezsuita kísérletek is aligha fogják a kérdést elsőrendűvé tenni előtte. És legvégül megbecsülhetetlen kincs a haladó tudomány számára, hogy a pápa Galileót annyira szereti. Ennek most nagyon is híre ment Rómában, s a legszenvedélyesebben peripatétikus jezsuiták is meg fogják gondolni, hogy neki menjenek a pápa kedvencének.

— Ehhez tudok mondani valamit, — szolt

Guiducci, — Grassitól üzenetet kaptam, hogy szeretne velem megismerkedni és megbarátkozni.

— Akkor ez nekem szól, — nevetett Galileo, — nem is vagyok ellene, állok elébe. Kegyelmed csak barátkozzék össze vele, aztán majd jövök én. Még megérjük, hogy kopernikánust csinálunk belőle.

— Így is illik, — folytatta Guiducci, — ahogy előbb én marakodtam össze Grassival, hogy aztán kegyelmed megírja az Aranymérleget, ugyanúgy most a békét is én fogom kezdeni. Én azt hiszem, hogy ezek a jezsuiták egyáltalában nem olyan sötét fenevadak, mint hirdetni szokás.

— Egész biztosan nem, — mondta Galileo, — és kezdem nem hinni, hogy a Grassi támadása a rend szervezett támadása lett volna. Egyéni csata volt, a jezsuiták nem Kopernikusszal törődnek most, hanem a nagy háborúval.

Így végezték a tanácskozást igen bizakodó hangulatban erről a tárgyról. Aztán Galileo bejelentette, hogy óriási fontosságú találmányról akar hírt adni. Mindenki elhallgatott. S ő elmondta a nagyító történetét. Magát a szerszámot, sajnos, nem mutathatta be, mert az ott maradt a pápánál. De kéri a Hiúz-akadémia tagjait, hogy sürgősen hozzák össze olyan rézművessel és olyan optikussal, aki jól, olcsón és villámsebessen dolgozik. Azonkívül ügyes műszaki rajzolóra is szüksége volna. A bejelentés igen nagy izgalmat keltett. Száz kérdéssel ostromolták egyszerre. Ő válaszolt, rajzolt és magyarázott. Azonnal akadt Hiúz akár öt is, aki iparosok dolgában a kezére járhatott.

Valóban, másnap már volt rajzolója, rézművese és optikusa is. És most már reggeltől estig csak a találmánnyal foglalkozott. Legfeljebb még utolsó kísérletképpen, hogy szemrehányást ne tegyen magának, felkereste Hohenzollern bíborost és megkérte, hogy próbálja megpuhítani a pápát. A bíboros készséggel fogadkozott, hogy amit a pápánál egyáltalá-

ban el lehet érni, azt ő eléri. Csak ki kell várni a kellő kedélyhangulatú alkalmat. Ezt a bíborosra bízta Galileo és folyton csak nagyítót tervezett. Három nap alatt már rájött a találmány egy döntő fontosságú póttalálmányára: kitalálta, hogy a nagyítót mindenki egyéni látása számára használhatóvá lehet tenni, ha a két lencse távolságát csavarkészülékkel nagyobbítja, vagy csökkenti. A próbák a nyers modellekkel fényesen sikerültek. Csakhamar megtalálta a saját szeme számára legkedvezőbb beigazítást, és maga is elámult a kép pompás élességétől, mikor dohányszálacskrét helyezte a lencse alá. Ezt is kijavította: a nagyobbítandó tárgy számára külön kis polcot szerkesztett a lencse alá. Aztán az optikussal hosszú napok hosszú óráin át tanácskozott, míg el tudták érni, hogy a tárgyak körvonalainak szivárványa eltűnt. Mikor az első kész nagyító, a Drebbel-nagyító, a Galilei-féle átdolgozásban, a Hiúz-akadémia tagjai elé került, azok már nem találtak magasztaló szavakat. Pénzre nem kellett gondolni, azt összeadta az akadémia. Azonnal rendeltek több példányt a csoda-szerszámból.

— Most persze éveket fog szentelni ennek kegyelmed, — mondta Stelluti.

— Eszem ágában sincs. Majd mindent megnézetek velem otthon Firenzében, aztán ha megúntam, félreteszem. Van nekem más dolgom, fontosabb ennél.

— Micsoda?

— Meg kell írnom a magam világrendszerét. Nem lesz könnyű irodalmi feladat, mert úgy kell írnom, mintha nem hinném, de ki kell jönni belőle, hogy hiszem.

— Ha írásról van szó, nem féltem kegyelmedet.

— Igazán? Tetszett az Aranymérleg? Jól volt megírva?

Erről már tízszer beszéltek. De ő akár százszor is visszatért volna rá. Ha azt hallgathatta, hogy munkája mennyire tetszik valakinek, mondhatatlan

és telhetetlen örömet érzett. És kevéssel utóbb még jobban gyönyörködhetett ugyanebben, mert mikor a rézművestől hazament a követségre és bement köszönni Caterina asszonynak, az véletlenül ugyanerre fordította a beszédet.

— Elrontottam a szám ízét, — mondta a szép követné, — rossz könyvet olvastam. Most elé fogom venni az Aranymérleget.

— Igazán? Annyira tetszik? Jól van megírva?

— Ezt komolyan kérdi kegyelmed, vagy csak gúnyol engem?

— Én? Gúnyolom? Hogyan ereszthet ki ilyet a száján, kegyelmes asszonyom? Komolyan kérdem, hogy a könyv nyelvét milyennek találta.

— Halhatatlannak, más szót nem tudok használni. Kegyelmedet száz és száz év múlva is az olasz nyelv egyik legnagyobb stilisztájának fogják tartani. Ennél olaszabb már nem is lehet valami. Olyan íze van, mint a legjobb tagliatellónak, tudja, jól meghintve sajttal. A jó Isten áldja meg, amiért nem latinul írta.

— Kegyelmedet pedig a jó Isten áldja meg, amiért ezzel az útravalóval ereszt el engem.

— Micsoda? Ne mondjon ilyet. Csak nem akar elmenni?

— Bizony, mennem kell, a dolgomat úgy-ahogy, elvégeztem, most már nagyon vágyom a lányaim után. A kezem is kezd fájni, inkább otthon esem ágyba, ha kell... Mi ez, kegyelmed sír?

— Csacsi vagyok, — mosolygott szégyenkezve az asszony, — de nem tagadhatom, kegyelmedet szívből megszerettük. Már úgy beleéltük magunkat, hogy mindig itt marad. Meg kell vallanom, hogy úgy érzek kegyelmed iránt, mintha... mintha...

Galileóban meghült a vér és toroka elszorult. Valami dörömbölni kezdett a mellében, amit eddig saját maga előtt sem mert napvilágra eresztetni. Csak

nézte a szép, kedves asszonyt és lélekzetfojtva várta a mondat befejezését.

— Mintha... a tulajdon édesapám volna.

Bólintott az öreg tudós. Szája kissé megvonaglott. Aztán gyengéden és hódolattal kezét csókolt a követnének.

— Engedje meg, hogy mint harmadik leányomtól búcsúzzam el. Mert bizony mennem kell. Megvárom még, hogy Öszentségétől elbúcsúzhassam, aztán megyek haza dolgozni.

A követ maga hozta a pápa tudomására, hogy a tudós utazni készül. És VIII. Orbán azonnal időt szakított magának a búcsúra. Ciampoli csodálkozva szólott:

— Tudja kegyelmed, hogy ez még semmiféle koronás főnek sem jutott? Hat ilyen hosszú kihallgatás egymás után! Egész Róma tele lesz vele. Mindjárt intézkedem, hogy bejelentsék.

A pápa le sem engedte térdelni a tudóst. Kitárt két karjával megfogta a vállát.

— Hát elmegy. Itthágy bennünket. Nem is tudja, milyen üdüléstől foszt meg. De ha muszáj elmennie, önzésből nem szabad tartóztatnunk. Hálából az eltöltött felejthetetlenül érdekes órákért ezt a képet szántuk kegyelmednek. A Szent Családot ábrázolja, Cigoli festette. Azért választottuk ezt, mert úgy halljuk, hogy ehhez a korán elköltözött festőhöz, aki nekünk is kedves volt, kegyelmedet jóbarátság fűzte. De várjon csak. Van itt két emlékérem, amelyeket kegyelmednek vésettünk útja emlékére. Egyik arany, másik ezüst. Azonkívül itt van egy csomag szentkép, valamennyi Isten bárányát ábrázolja és mi valamennyit bensőségesen megáldottuk. Adjon belőle gyermekeinek és akinek akar. Aztán fiának ösztöndíjat ohajtunk juttatni, figyelmeztesse Ciampolit, hogy emlékeztessen, ha elfelejtenők. Vegye át ezt a levelünket, melyet uralkodójához intéztünk s amelyben kegyelmedet magasztaljuk. De legfőképpen ad-

juk kegyelmednek apostoli áldásunkat és őszinte, szívből jövő szeretetünket.

Galileo letérdelt, hogy átvegye az áldást. Mikor felkelt, illendően megköszönte az ajándékokat. Aztán habozva hozzátette:

— Arról a bizonyos kéréséről semmiképpen nem lehet szó?

— Nem, semmiképpen. Hohenzollern is megkönyékezett tegnap, neki is megmondtuk, hogy ez a tan temerárius. Nincs tovább. Jó utat kívánunk kegyelmednek és lelkére kötjük, hogy vigyázzon mindnyájunknak oly drága egészségére.

Galileo megint letérdelt lábat csókolni. Mikor felemelkedett, a pápa megölelte és szeretettel megveregette a vállát. Matematikus így aligha távozott még a pápai udvarból. S még hozzá Keppler és Fra Paolo barátja.

Az utolsó estét a követéssel töltötte a búcsú meghatott hangulatában. Még egyszer kimentek az erkélyre és lenéztek a város tündérszép látványára. Az ég hatalmasan sziporkázott fölöttük a júniusi éjszakában. Caterina asszony karonfogta Galileót, ahogy mellette állt. S egyszerre megszólalt:

— Francesco.

— Tessék, kedvesem.

— Megengedi kegyelmes uram, hogy Galilei ökegyelmét megcsókoljam?

— Nagyon is megengedem, sőt én is meg fogom csókolni.

És megölelték, megcsókolták mindaketten. A követet melegen visszaölelte, a követnének csak az arcát tartotta oda. És gondosan vigyázott arra, hogy földi gondolatot keltő mozdulattal hozzá ne érjen.

Másnap reggel elindult Rómából. A fogadott kocsiban ketten voltak útitársai: egy püspök és Bounarroti Michelangelo. Mikor a Piazza di Spag-

nán hajtottak keresztül, Galileo meglepetve kiáltott fel, mert a téren meglátott valakit.

— Ki az? — kérdezték útitársai.

— Egy ember, akit fiatalkorom óta nem láttam. A neve Chiaromonti Scipione. Tudós. Ha ugyan egy számarra szabad ezt a szót alkalmazni. Ngy peripatétikus, nemrégiben erősen megtámadta Keplert. Egyszer nagyon régen a Del Monte márki házánál úgy összeveszttem vele Arisztotelész felett, hogy a vacsoraasztalnál majdnem összeverekedtünk. Érdekes, hogy azóta semmit nem változott és azonnal megismertem... Hány éve is annak? Bizony már huszonhat.

Eltűnődött a zörgő kocsiban és maga elé nézett.

— Mekkora távolságok kitelnek már az életemből. Aki akkor született, ma már családapa. Öreg vagyok. Öreg és beteges...

Nézett tovább maga elé, kezét önkéntelen mozdulattal sérve fölött tartva, és sokáig nem szólt semmit. Az útitársak is hallgattak, mialatt Róma házai elmaradtak mellettök.

II.

II. Ferdinánd, a tizennégy éves uralkodó, csókra nyujtotta kezét a hatvanegy éves udvari tudósnak, aztán átvette tőle a pápa sajátkezű levelét. A pecsétet maga törte fel, mert ez a jog őt illette. Aztán átadta a levelet a jezsuita nevelőnek, hogy az hangosan olvassa fel. Anyja és nagyanyja, a két hercegné, tisztelettel keresztet vetettek. A jezsuita hangosan olvasta a cicerós ízű, latin szövegű levelet.

„Szeretett fiúnk, nemes férfiú, üdvözetünket és apostoli áldásunkat! Egész Itália félelmes hatalomnak tartja a toszkánai nagyherceg-

séget gazdag adói és seregeinek ereje folytán, de még legtávolabbi nemzetek is boldognak nevezik Nemességedet alattvalóinak dicsősége és a firenzeiek nagy tehetségei miatt. Mert azok új világokat ölelvén át lelkökkel és még az óceánok titkait is felfedvén, most már a mindenség negyedik elemét is Nemességed nevének emlékévé tudták tenni. Szeretett fiunk, Galilei, bejárván az éteri ösvényeket, ismeretlen csillagokat világított meg és behatolt a bolygók rejtekhelyeire. Míg csak az áldásos Juppiter csillag fényleni fog az égen, Galilei dicsőségét fogja örök útitársként magával hordani. Mi ezt a nagy embert, akinek hírneve ott ragyog az égen, és az egész földet bejárja, már régen atyai szeretetünkkel vesszük körül. Mert megismertük benne nemcsak a diadalmas tudóst, hanem a buzgó hívőt is, megismertük sok olyan tulajdonságát, amelyek a pápai jóindulatra bőven rászolgálnak. Mikor most szerencsekívánatai idehozták főpapi székvárosunkba, nagy szeretettel öleltük meg őt, és örömmel hallgattuk, mikor tudós társalgásokkal öregbítette a firenzei ékesszólás hírnevét. Nem engedhetjük, hogy a főpapi szeretet jelei nélkül induljon most vissza hazájába, ahová Nemességed bőkezűsége szólítja őt vissza. Tudjuk, hogy nagy uralkodói milyen jutalmakkal ismerték el annak a lángelmének csodálatraméltó eredményeit, amely a Medici-név dicsőségét a csillagok közé szegezte. Sőt sokan mondogatják, hogy egyáltalában nem csodálkoznak, ha a nagy teljesítmények annyira bővek egy olyan államban, ahol ezeket az uralkodók nagylelkűsége olyan bőséges jutalmakkal táplálja. És hogy lássad, milyen kedves ez az ember a mi főpapi lelkünknek is, tehetségének és vallásos jámborságának ezt a megtisztelő tanúságtételét

tetszett kiadni nekünk. S hozzátesszük, hogy nagy tetszésünkre fognak szolgálni mindazok a jótétemények, amelyekkel Nemességed öt kitüntetve a mi atyai hajlandóságunkat nemcsak utánozni, hanem felülmulni is fogja. Kelt Rómában a halászcserjék alatt, 1624 június 8., főpapságunk első évében.“

A jezsuita megcsókolta a levelet, visszaadta a gyermek-uralkodónak és keresztet vetett. II. Ferdinánd kérdően pillantott anyjára és nagyanyjára. Cristina anyahercegnő szólalt meg helyette:

— A nagyherceg öfenségének szívét a Szentséges Atya üzenete fiúi örömmel töltötte el.

Aztán a két nagyhercegnő összenézett. Kissé zavartan. S megint az anyahercegnő szólott:

— Öszentsége bizonyos jótéteményekről ír, amelyeket öfenségétől vár kegyelmed számára. Talán van kegyeimednek valami anyagi kérése? Mert azt jobb lenne Cioli urunk színe elé terjeszteni...

— Köszönöm, fenség, de most éppen nem akarok alkalmatlankodni kéréssel. Ellenben hoztam valami öfenségének hódolatom jeléül, öfensége majd fogja tudni, hogyan jutalmazza hódolatomat.

Intett annak a lakájnak, akinek belépéskor kezébe adta a nagyítót. Átvette tőle és mindjárt magyarázni kezdte a fenséges családnak. Azok kíváncsian ültek neki a látnivalónak, asztalokat tologattak, rendezkedtek, az ablakhoz csoportosultak. Galileo elészedte keszkenőjét, amelynek sarkába bogozva a vizsgálatra alkalmas kis tárgyakat hozott magával: légyszárnyat, fűszálat, lencseszemet, piciny kristálydarabkát. Nagyanya, anya és unokája izgatottan álmélgodtak az érdekes játék felett. A kis nagyherceg saját fenséges fejről is letépett egy hajszálat, hogy azt nagyító alatt megnézhesse.

— Ezt nekünk adja, kegyelmed? — kérdezte aggodva.

— Hogyne, fenség, azért hoztam. Magamnak már csinállok másikat. Holnapra már meg is lesz.

Nagyanya és anya megint összenéztek. Most az anya szólott:

— Legmelegebb elismerésünket fejezzük ki kegyelmednek. Az illő köszönetről öfensége gondoskodni fog.

Galileo hajlongva távozott, miután a jezsuitától is melegen elbúcsúzott. Régóta ismerte ezt a papot és igen barátságos viszonyt tartott fenn vele. A pap kezdte, nem ő: mikor Orbán lett a pápa, a nevelő egyszerre nagyon nyájas lett hozzá.

Nagyon szépen folyt le a kihallgatás, de ő mégis nagyot sóhajtott, mikor kilépett a palotából. Az a szép, régi idő jutott eszébe, mikor Cosimo kezdett uralkodni és Vinta volt a miniszterelnök. Akkor legfontosabb ügyeit volt kivel megbeszélnie az udvarnál. Most társtalanul hányódott a pazar termekben, ha odament. A két nagyhercegnőnek csak az udvari pompán járt az esze. Versenyt öltözködtek és olyan fényűzést fejtettek ki, hogy még az udvaroncok közt is megcsóválta fejét a józanabbja. És az egyháznak éltek. Csupa egyházi ember járt-kelt a folyosókon, minden napra akadt valami kolostorszentelés, avatás, emlékmise, vagy egyéb, a gyermeknagyherceget a reverendás emberek egész serege vette körül és akármilyen kérdés felmerült, szalajtottak a mindenható Cioliért, aki azonnal összeült a prelátusokkal: mit fog szólni a dologhoz a pápa. A büszke nagyhercegi palota, ahol Cosimo valaha olyan biztató erővel és okossággal kezdett uralkodni, míg meg nem betegedett, valami pompás kolostorrá változott, amelyben a hajlongó ájtatosság, a tömjénes kenetesség ráült a mellekre; éppen ellentéte volt az Arcetri-kolostornak, ahol földhözragadt szegény apácák tengették szelid életüket, de Isten igazi közelsége szabad derűt és égszinkék enyhületet adott a látogató lelkének.

Galileo úgy tett a nagyítóval, ahogy előre megmondta. Elég sokáig foglalkozott vele, még mindig fúrt-faragott rajta, javította, kezelhetőbbé tette, szerkezete számára sok apró fogást talált ki. Közben megnézett a mikroszkóppal minden lehető és lehetetlen tárgyat, levágott körme darabkájától kezdve az ablakról leszedett esőcseppig. Mint gyermek a vásáron, úgy bámészkodott, úgy szemlélte álmélkodva a természet csodáit, amelyek a végtelen kicsinyben éppen olyan ámulatos érdekességeket mutattak, mint a végtelen nagyban. Matematikai elméje most még jobban eltávolodott az emberközponti világszemlélettől. Ha darazsat nézett a mikroszkóp alatt és szemlélte potrohán a csilló szőröcskéket, eltűnt előle a nagy és kicsiny közötti különbség: a darázs külön bonyolult lényvé lett előtte, külön világgá, amelynek éppen úgy megvolt a maga helye a kozmoszban, mint a Mars bolygónak. Az ember maga elenyésző porszemnek tűnt fel előtte a természet millió egyéb csodája között, de ugyanakkor Istenhez hasonlónak, mert értelemmel rendelkezett, amelynek szárnyain el tud lebbenni a milliókkal való szorzás félelmes nagyságától a miliókkal való osztás éppen olyan félelmes kicsinységéig.

Aztán mindent megnézett már, ami kezeiügyébe esett. Kiélvezte látványos érdekességét annak, hogy milyen ijesztő szörnyeteg a lencse alatt a bolha, milyen undorító és ocsmány sokszegletű szemével a légy, viszont milyen kecsesen és mértanilag milyen finoman rajzolt építmény a szunyog és milyen meglepően szép állat a moly. Végül megúnta. Az élőlények soha különösebben nem vonzották. Az életet önmagáért és csak önmagában szerette és gyakran eltűnődött azon, hogy talán rendkívül erősen fejlett életösztöne nem engedte az élet tanulmányozásához fordulni, mert az minduntalan az elmulást, a halált is eléje idézte volna s ennek gondolatától mindig irtózott. Talán ezért is idegenkedett annyira az

orvosi pályától. Viszont minden, ami élettelen, annál jobban érdekelte, fordulata minden vonatkozásában, mozgásában, súlyában, hőjében a nap csodálatos lánggömbjétől kezdve a meredek úton guruló köög. Ezt a világot akarta megfejteni, amit az ember köré adott a természet, ezt akarta egyenletbe foglalni, mint valami algebrai feladványt, ennek a nagy-nagy rejtvénynek mind jobban kitáruló megfejtésén gondolkozott még akkor is, ha felületesen és látszólag máson járt az esze.

Mióta Rómából hazatért, nagy vizsgálatot tartott lelkében. Hogy a pápa annyira vallásosnak és jó hívőnek tartotta őt, az mélyen megindította. Orbán dicsérő szavai a hála forrását fakasztották fel benne s ennek a forrásnak érzelmi áradata felhozta emlékeiből Bellarmin intelmeit. Mostanában sokat vitatkozott Bellarmin hajdani fejtegetéseivel. Vajjon csakugyan az egyház ártalmára szolgál, ha az emberiséget a tudomány megtanítja gondolkozni? Vajjon csakugyan annak a szép és fenkölt szervezetnek pilléreit rázza-e az új dolgok tudása, amelyet Bellarmin az emberi boldogság egyetlen otthonának tartott? És ime, a multból felbukkant lelkében Fra Paolo Sarpi képe is, aki azt hirdette, hogy az egyház csak a valláson uralkodjék, a világi hatalom a világé maradjon. Rég porladt már mind a két halott, de most feltámadtak és tovább vívták hajdani nagy harcukat az öreg tudós lelkiismeretében. S a hosszú töprengést döntés követte: a gondolkodó még jobban megerősödött eddigi hitében. A hit a szív dolga, a tudás az értelemé. Mind a kettő Istené, következésképpen soha nem ellenkezhetnek egymással. Az az új világszemlélet, amely kiépült benne, annyival szebb, következetesebb, harmonikusabb, logikusabb volt a réginél, hogy ebben a nagy Eszmének, Istennek, csodálatos voltát ezerszerte jobban meglátta, mint az Almageszt sántikáló tökéletlenségében. Tételt talált a maga számára: mennél többet tud

valaki, annál csodálatosabbnak látja a világot, annál nagyobbak Istent. A vallásnak sem lehet tisztább és nagyobb célja. Ha a legrosszabb bekövetkezik, amit Bellarmin tartott, akkor az új világszemlélet megrongálja az egyház ezerhatszázéves szervezetét. Ez lehet, de a felvilágosultabb emberek hívőbbek lesznek s a megrongált szervezet helyére kétségkívül jobb és szilárdabb kerül. Ad maiorem Dei gloriam. Tisztába jött magával, tisztán látta kötelességét: a világot meg kell tanítania arra, amire rájött.

Esténként nézte látócsövével a csillagokat, de aztán letette a csövet és csak úgy, szabad szemmel bámulván az égre, számbavette a mindenséget. Úgy ismerte már a mennyböltöt, mint földrajztudós a földi országok térképét. Gyakorlott szemmel pillantott a Göncöl szekérének, az Ursa Maiornak, hét csillaga felé. A kocsirúd elgörbült végét meghosszabbította és ott látta a ragyogó Arcturust. Aztán lassan fordítva fejét jobb felé, megnevezte magában a Kígyót, a Herculest, a Vegát, a Hattyút, hogy nyakát egész meredekre emelvén megnézzé a kis Göncölt, az Ursa Minort és a mennybolt kellős közepén a Stella Polarist. Majd jobbra nézett megint, valamivel alacsonyabban, hogy végigjártassa tekintetét a Hattyún, a Pegázuson s jóval feljebb az Andromedán. Akkor megfordult állító helyében és pillantása a látóhatár felett az Orion ragyogását fogta el. Aztán az állócsillagok között a bolygókat kereste, amelyekről mindig tudta, merre járnak, mint a család fő az elszármazott gyermekekről. Valamennyi élete egy-egy szakaszát jelentette. A Juppiter a Medici-csillagok megtalálásának izgalma jutatta eszébe, a Szaturnusz a Kepplernek elküldött betűrejtvényt, a Vénusz azt a nagy érzést, mikor meglátta sarlóalakját. S a temérdek sziporkázó gyémántpont között, amelyeket omló ezüsfátyolként szegett keresztül a tejút, ott látta a holdat, a méla égi vándort, a föld kerengő, örök függvényét, amely lakat-

lan vidékeinek éles árnyékú krátereiivel végzi pályáját az örökkévalóság óta, hogy végezze ezentúl is mindörökké. Akkor aztán behúnyta szemét és képzletben megkereste a napot, amelytől a földgömbnek firenzei oldala a sötétbe fordult. Maga elé tette ezt a tűz-középpontot, mintha ő döfné most a centrumot a világegyetembe és elkezdte körülötte forgatni a bolygókat. Ott keringtek mind a fénygömb körül különböző távolságban, különböző ferdeségű síkokban, különböző gyorsasággal, némelyik önmaga körül is pörögve és némelyik egy vagy több csatlózt pörgetve ugyanakkor maga körül. Ez a cikázó, száguldó, bonyolult keringés az üres végtelenségben a maga fenséges és titokzatos hangtalanságával, a fény csillogó, tündöklő játékával lelkendező ujjongásra ragadta. Imádat támadt benne tudománya iránt, amelyet az egyetlen tökéletes tudománynak ismert, mivel a rettenetes sokaságú égitestek miriádszor miriád tonna súlyának szétosztottságában és kiegyensúlyozottságában egyetlen szemernyi súlyú pontatlanságot sem tételezhetett fel s a távolságok elképzelhetetlen milliányi mérföldjeiben egyetlen ujjnyi hanyagságot sem. Lelke a sarkesillagon túl emelkedett ilyenkor, és özönlő érzései homályos, boldog köszönötté olvadtak össze. Soha ennyire nem érezte fiatalkorában, hogy mennyire hirdetnie kell ezt az emberiségnek.

A nagyító arra volt jó, hogy míg eljátszogatott vele, kipihente a római utat. Most aztán nekifogott a munkának. Csak azt nem tudta még, hol kezdje.

De mialatt régi írásait rendezgette, ezt a kiindulópontot is megtalálta. Kezébe akadt annak az Ingoli nevű ravennai ügyvédnek a támadása, aki nyolc évvel ezelőtt, az inkvizíciós eljárás idején cáfolta őt és Kopernikuszt. Akkor nem felelt rá. Örült, hogy nem lett nagyobb baja. Elhatározta, hogy most felelni fog rá. Megpróbálja, hogyan lehet

boldogulni azokkal a bizonyos Bellarmin-féle megkötöttségekkel. Leült, hogy válaszoljon Ingolinak. De esze ágában sem volt a címzettnek ezt a választ elküldeni. Másoknak akarta ő ezt eljuttatni: a Hiúzoknak Rómába, hogy ítéljék meg, vajjon bátor-ságos dolog-e kinyomatni, sikerült-e úgy megvédenie a kopernikuszi gondolatot, hogy azért az inkvizíció ne köthessen beléje.

Nekiült és megírta. Hetek gyorsan teltek és teljesen elmerült munkájával. Levél volt a neve, de könyv lett a terjedelme a mondvacsinált levélnek. Az Ingoli támadó művecskéje, amely alig néhány oldalt tett ki, igen kezdetleges volt és tudatlan. A legelhasználtabb elveket tudta csak felsorolni, tudákos műkedvelő módján: ügyvéd, aki belebeszél a csillagászatba. Komoly tudós ezekre a gyermekteg érvekre csak legyinthetett. De ő nem is Ingolit akarta megcáfolni, vagy meggyőzni. Munkája elemés kísérlet volt: megdönteni az Ingoli érveit, de nem vonni le a végső következtetést. Vagyis, könyvet írt, amely világosan és meggyőzően megcáfolta az ellenérveket, azt azonban, hogy Kopernikusz rendszere a helyes rendszer, nem állította.

A megírásban nagy kedve tellett. Egészen új hangot találhatott ehhez a műhöz: a jóságos tanár hangját, aki az elemi iskolás gyermek kezdetleges tévedéseit megvilágítja és helyreigazítja, a harag és a vitatkozó hév nyoma nélkül, kedélyesen, jóindulattal, majd hogy nem szeretetteljesen. Szépen kioktatta az ellenfelet, hogy mi az a parallaxis és mi az a zenit. Megtanította, hogy a csillagász hogyan különbözteti meg a bolygókat az állócsillagoktól. Figyelmeztette, hogy a csillagászat megismerései fellebbezhetetlen törvényekkel kapcsolatosak és jogi ügyességű vitákkal nem intézhetők el. Sorra vette az Ingoli érveit, amelyeket az Kopernikusz ellen felhozott és részletes magyarázattal mutatta ki, miért nincs Ingolinak igaza, sőt miért nincs Tycho-

nak, majd Ptolemaiosznak és végeredményben Arisztotelésznek igaza. Könnyedén írta az egészet, mindenki által érthető nyelven, úgyszólván felületes társalgásként, de ebbe a felületes társalgásba beleszötte a vakmerő új tételeket. Végeredményben akkorára nőtt a levélnek nevezett tanulmány, hogy nyomtatásban jó száz oldalnak lehetett becsülni a kéziratot.

A kéziratot elküldte a Hiúz-akadémiának Rómába és várta, hogy azok mit szólnak hozzá. Lassan olvasták, soká válaszoltak. S a válasz habozó volt és óvatos. Guiducci azt közölte vele, hogy kéz alatt érdekes dologról értesült: valaki, nem tudni, hogy kicsoda, feljelentette az inkvizíciónál az Aranymérleget. A feljelentő figyelmeztette a Santo Ufficiót, hogy ez a mű állást foglal Kopernikusz mellett. A feljelentés már régebben megtörtént, de mivel az inkvizíció teljes titoktartással kezeli minden ügyét, a Hiúzak csak most értesültek róla. De most már az eredménnyel együtt. Az inkvizíció kiadta a könyvet vizsgálat céljából Guevara minorita atyának, aki ellene fordult jelentésében a vádolónak, az Aranymérlegben nem talált Kopernikusz melletti állásfoglalást, viszont tudományos részét nagyon megdicsérte. Ez az ügy tehát jól végződött, de arra figyelmeztet, hogy nagyon óvatosnak kell lenni. Az Ingoli-féle választ, írta Guiducci, nemcsak hogy semmi esetre nem szabad egyelőre kinyomatni, de még Ingolinak magának sem szabad megmutatni, mert mindjárt szalad vele a jezsuitákhoz, vagy az inkvizícióhoz. Már pedig a Hiúzoknak egybehangzóan az a véleményök, hogy hiába minden csűrészavarás: ez a könyv félreérthetetlenül és kiáltóan vallomástétel Kopernikusz tana mellett.

Galileo elkomorodva olvasta a választ Firenzében. Szóval feljelentették az inkvizíciónál. Ki lehetett az és mit akar tőle? A kínálkozó gondolat az

volt, hogy a jezsuiták jelentették fel. De ezt a gondolatot vonakodott elhinni. A firenzei jezsuitákkal nem volt semmi baja, többekkel közülök igen barátságos viszonyt tartott fenn. Általában mióta híre ment nagyszerű római fogadtatásának és Orbán pápa Firenzébe írott levelének, a papok itthon egész más szemmel nézték, az érsek meg sem mukkant. Grassi aligha jelentette fel. Arról is írt Guiducci. A jezsuita páter, aki az Aranymérleg-vitában annyira kikapott, most már egészen más húrokat pengetett. Ha már Galileóval nem ismerkedhetett meg Rómában, Guiduccit szemelte ki. Az a közeledés és izengetés, amely még Galileo római tartózkodása alatt elkezdődött, folyt tovább. Guiducci, aki eleinte kedvet mutatott a megismerkedéshez, később mégis meggondolta magát és úgy vélte, hogy aki egyszer jezsuita, ahhoz nem jó közel menni. Azonban megbetegedett és ágynak esett. Grassi atya ezt megszimantolta és meglátogatta a beteget. Galileóról igen hízelgően nyilatkozott, sőt mikor elvi kérdésekről kezdett beszélni, a kopernikuszi gondolatot már nem is utasította el egészen. Hajlandóságot mutatott arra, hogy meggyőzeti magát. Még egyszer felkereste Guiduccit, akkor még inkább hajlott az új tan felé és kijelentette, hogy amennyiben egészen meggyőzőnék, akkor a Szentírást is tudná Kopernikuszra kedvezően magyarázni.

Ki volt hát akkor a titkos feljelentő és miért jelentette fel? Azt mégsem képzelte lehetőnek, hogy a jezsuitarend, miután Grassi a vitában kudarcot vallott, elvette tőle a szerepet és másnak adta: Grassi most már beszéljen, amit akar, sőt szinleges nyájasággal kábítsa gyanútlaná az ellenfelet. Ez feltevés volt, de olyan ponyvaízű és ördögi, annyira hasonlított a jezsuita-ellenes, gazdátlan röpiratok felgyújtott képzeletéhez, hogy Galileo elutasította magától. De megint idegesíteni kezdte az a nyolc év előtti érzés, hogy a sötétből láthatatlan ellenség

leselkedik rá. Még most is, mikor Orbán pápa ország-világ előtt megdicsérte jó katolikus voltát.

A Hiúzok tanácsára hallgatott, a mű kinyomtatását nem sürgette. De sürgette, hogy egy-egy megbízható emberrel olvastassák el. Hátha az idő is megcsendesedik, és hátha az a mű mégsem kapható olyan világosan rajta, hogy nemcsak hipotézisként hirdeti Kopernikuszt. A Hiúzok oda is adták egy-két embernek. Ingolinak magának még mindig nem. Az Ravennából Rómába költözvén, ott ült a Hiúzok tőzsomszédságában és fogalma sem volt róla, hogy azoknál a világhírű tudós egy válasza forog az ő nyole év előtti támadására, amelyet talán már el is felejtett.

Galileo tehát tovább várakozott és mindig az furdulta az oldalát, hogy ki jelentette őt fel. Erre semmiféle kérdezősködés nem tudott rájönni. Az inkvizíció aktáit hétpecsétes lakat őrizte. Azaz hogy nem is volt pecsét azon a lakaton, mert elég gyakran nyitogatták. Éppen most folyt le az inkvizíció előtt a De Dominis ügye. Ez kalandos életű pap volt, valaha Fra Sarpi levelező barátja és dalmata püspök. Jezsuita. Majd kilépett a rendből, külföldre ment, áttért protestánsnak és onnan szidta a pápaságot. Jakab angol király kinevezte windsori dékánnak. De ott sem volt maradása, Franciaországba ment, ismét katolikus lett és bűnbánatot mutatott. A pápaság megbocsátott neki, Hazajött Rómába és járadékot kapott az előző pápától. Csendesen irkált, tudományokkal foglalkozott, többek között kimutatta, hogy a szivárvány nem létezik, az csak az emberi látásnak sugártörésen alapuló csalódása. Orbán pápa, mikor trónralépett, megszüntette a járadékot. Nem a szivárvány miatt, hanem azért, mert nem bocsátotta meg a kalandos ember hitehagyását. De Dominis túlhangosan követelte pénzét a vatikáni pénztárnál. Erre az inkvizíció élé került. Ott nyilván felelősségre vonták, hogy

a szivárványt nem Isten teremtette-e? S ha igen, akkor hogyan lehet azt állítani, hogy nincs? Börtönbe zárták az Angyalvárban, ott mint az inkvizíció foglya cellájában meghalt. De az inkvizíció ezzel nem elégedett meg. Nyilvánosan kellett bűnhődnie, legalább halálában. Holttestét könyveivel együtt körmenet vitte a máglyára. Ott elégették a halottat is, könyveit is.

Ezt a firenzei tudós irtózva hallgatta. Máglyáról, halotról, autodaféről irtózott hallani. Ha tudományos szemléletének hite nem lett volna olyan ösztönzően és lebírhatatlanul erős, most hosszú ideig riadtan hallgatott volna. De nem tudott hallgatni. Egyik levelet a másik után írta Cesi hercegnek, Guiduccinak és a többi Hiúznak, hogy amit írt, azzal mégis csak próbálni kellene valamit.

Bátorságát tudományos önérzete is ösztönözte. A franciák leghíresebb matematikusa, Gassendi, kereste fel levélben. Még fiatal ember volt, akkor született, mikor Galileo elfoglalta a páduai tanári széket. Harmincéves korára már Aixben lett egyetemi tanár és híre járt, hogy Arisztotelész leghevesebb ellenzői közé tartozik. Galileo legalább is számos francia földet járt ismerősétől ezt hallotta, és a rokonmeggyőződésű tudós, akit alighanem ő ihletett meg, a távolból nagyon érdekelte. Most Gassendi terjedelmes levéllel fordult hozzá. Kereken kijelentette, hogy ő kopernikánus. Felajánlotta levelező barátságát szerfölött tiszteletteljes levélben és mindjárt érdekes megfigyeléseket is közölt a napfoltokról, amelyeket saját találmányú módján tett vizsgálat tárgyává: a nap képét egyszerű sötét kamara segítségével papírlapra vetítette és ott kényelmesen tanulmányozta foltjait annak a napnak, amelybe közvetlenül nem nézhetett bele.

Ez a levél a címzettet lobogó büszkeséggel, a dicsőség annyira imádott érzésével töltötte el és azzal a nagy örömmel, hogy a tábor folyton szapo-

rodik. Gassendi még hozzá nem volt eretnek, mint Keppler, sőt az egyházhoz tartozott, a teológiát Avignonban végezte el. Levele új lökést adott az Ingoli-válasz körül nagyon lomhán és félénken folyó mozgolódásnak. Galileo gondolt egyet és maga küldött a műből kéziratot másolatot másik tanítványának, monsignore Ciampolinak, hogy tegye Öszentsége elé és kérje ki véleményét is.

Ez a válasz nagyon soká váratott magára. Csoválkozni nem lehetett rajta, a pápának most egyéb gondjai voltak, mint tudományos vitákkal foglalkozni. Hét éve folyt már az európai vallásháború, és ahelyett, hogy jobbra, vagy balra eldőlt volna, egyre nagyobb területeket ölelt magába. Most már Hollandia és Dánia is belekeveredtek. Egész Európa csak erre figyelt, nem Kopernikusz érveire és ellenérveire. S egész Európában a pápának illet legtöbbit gondolnia az egyház harcával, s legkevesebbet csillagászati kérdésekkel.

De hosszú várakozás után, mégis megjött a válasz. Egyetlen mondatnyi volt az egész, és ez a mondat is szinte csak mellékesen bújt meg monsignore Ciampoli egy levelének egyéb híradásai között: „Olvastam az Ingolinak írott választ és legnagyobb részét már megismertettem a Mi Urunkkal, aki nagyon élvezte a szita példáját, aztán a nehéz testek s a mozgás dolgát, és az ezekhez fűzött lebilincselő kísérleteket.“

Ez volt az egész. A levél következő mondata már másról szólt: arról, hogy a Vincenzo ösztöndíja dolgában tett ígéretről Rómában nem feledkeztek meg, de pillanatnyilag a pápai javadalmi hivatal a vakáció miatt zavarokat követett el az átutalásnál. Galileo szinte nagyítóüveggel nézte ezt az egy mondatot, minden szóból következtetéseket igyekezett levonni. A szita dolga abból állott, hogy Ingoli az eredeti támadás szövegében ezt az érvet vetette fel: megfigyelhetjük a szitánál, hogy a ga-

bonaszemek közé keveredett kavicsok szítálás közben mind a szita közepén gyűlnek össze, ha tehát a föld szita módjára körmozgást végezne, a felszínén lévő súlyos tárgyak mind a közepére tolnának. Az ő kézírata ezt a gyermekes érvet könnyen elintézte. És ha Ciampoli az egész szita-ügyet elmagyarázta a pápának, ezt csak úgy tehette, ha megmondta, hogy ez egyik Kopernikusz-ellenes érv cáfolata. Általában, ha a könyv „legnagyobb részét” elmondta a pápának, lehetetlen volt el nem mondania, hogy minden mondat véges-végig a Kopernikusz tanáról szól. Ha erre a pápa azt izente, hogy az okfejtéseket, a példákat, a felhozott kísérleteket „nagyon élvezte”, ez nyílt és félreérthetetlen válasz: szemet húnyt afelett, hogy kedvence ilyen közvetett módon foglalkozik Kopernikusz igazával. Nincs tehát semmi baj: ha ezentúl is ügyes formát talál, hogy Kopernikuszt közvetve hirdethesse, azt a pápa nem bánja.

Felment Arcetribé, leányait meglátogatni. Bol-dogan mondta Celestének:

— A mi pápánk böles ember és hozzám nagyon jószágos. Imádkozzatok érte, hogy Isten a tudomány és emberiség áldására, mennél tovább tartsa meg. És értem is imádkozzatok, mert még nagyon sok dolog van, amit el kell végezni.

— Mit tűzött maga elé kegyelmed?

— Meg kell írnom a művet. A nagy művet, életem koronáját. A lényegét is érlelni akarom még, de a formája különösen nehéz lesz. Ehhez évek kel-lenek. És én folyton betegeskedem és folyton öre-gebb leszek.

III.

A pápai ösztöndíjat csakugyan elintézték. Or-bán pápa évi hatvan aranyat engedélyezett a tudós fiának, amíg tanulmányait be nem fejezi. Az ösz-

töndíjjal formaságok jártak: az ilyen pápai ösztöndíjas köteles volt reverendát öltetni, haját tonzúrásan nyíratni és kötelezni magát bizonyos számú külön imára. Galileo boldogan dörzsölgette kezét. A hatvan arany nagy segítséget jelentett, a fiúnak pedig nem fog ártani, ha a reverenda kissé visszatartja a kocsmázástól. Mert Castelli, aki most is Pisában tanárkodott, Vincenzóról nem sok jót tudott jelentgetni. A fiú rendetlenül járt előadásra, nagyzott, adta a világhírű ember fiát és hányiveti módon dicsekedett a firenzei és római udvarokhoz vezető előkelő összeköttetéseivel.

Egy napon a fiú váratlanul betoppant apja lakására, Firenzében.

— Mi történt, — kérdezte Galileo ijedten, — csak nincs valami bajod?

— Nincs semmi, de meg kell beszélnem ezt az ösztöndíj-dolgot kegyelmeddel.

— Mi van ezen megbeszélni való? Megnyíratod a fejed búbját, felveszed a reverendát és kész. Azonfelül illenék nagyon szép köszönő levelet írnod monsignore Ciampolinak, Rómába.

— Én nem Ciampolinak szeretnék írni, hanem magának a pápának. Hogy mentsen fel a feltételek alól.

— Megörültél? A pápának írni? Hát te azt képezed, hogy ez lehetséges? Közvetlenül levelezni a pápával? Én azt hiszem, elment az eszed. Engem már csak kedvel Őszentsége, de ez a vakmerőség sohasem jutott volna eszembe. Mi vagy te? Firenzei nagyherceg? Az írhat közvetlenül a pápának. De nem egy pisai jogász. Úgy látszik, nagyzási hóbortba estél. És mi bajod van a feltételekkel? Te csak ne sokat okoskodjál, hanem légy boldog, hogy a pápa költségén tanulhatsz. Ezt nem sokan mondhatják el Itáliában.

A fiú dacosan nézett maga elé, aztán kitört.

— De én nem akarom a hajamat lenyíratni.

És mindjárt védő mozdulattal, hátra is simította haját. Sőt fésűt húzott elé a zsebéből, amelyet piperkőcök módján, úgylátszik, mindig magával hordott és roppant gondosan megfésülte magát. Az apát elfutotta a harag.

— Ilyen nevetséges vagy húszéves vén számár létedre? Ezért a koszos hajadért fizessek én évi hatvan aranyat? Havonta öt arany károm legyen abból, hogy te kakaskodjál a hajaddal? Te magad úgy, ahogy vagy, nem érsz meg havi öt aranyat. Soha mást, mint rosszat, nem hallok rólad. Kínlódok, töröm magam, hogy eltartsalak, nincsen soha szükséged semmiben és a hála az, hogy nem jársz előadásra, hanem kocsmázol. Mikor pedig terheim kissé könnyebbedhetnének, akkor a hajadért nyafogsz Szomorú, ha az embernek a saját fiát ilyen alaptalan, üres, felelőtlen ficsúrnak kell látnia.

Csend következett. Vincenzo gondosan fricskázott le valamit zekéje ujjáról. Rá volt írva, hogy mekkora fontosságot tulajdonít megjelenésének. Aztán megint kitört, komoran nézve maga elé.

— És reverendát sem akarok hordani. Én nem vagyok pap és nem is leszek.

— Senkisésem akarja, hogy pap légy. A reverendától még világi ember maradsz, ezt jól tudhatnád, ha járnál egyházzogi előadásra. De úgy látom, a legелеmibb dolgokkal nem vagy tisztában. Te csak vedd fel azt a reverendát. Nem kell neked tollas kalapban szépelegni a lányok előtt. Itt van az ideje, hogy komolyan nekiláss a tanulásnak. Arra a reverenda nagyon jó.

— Én pedig inkább a vízbe ugrom, — fakadt ki hevesen a fiú, — semhogy barátta változzam. Miért nem ír kegyelmed annak a Ciampolinak, hogy hagyjanak engem békében a feltételekkel? Kegyelmednek az egy szavába kerül.

— Ne bosszants engem, te kölyök, mert képen teremtelek. Csak ezt a mondatot ne halljam, hogy az

nekem egy szavamba kerül. Rendelkezem én a pápával? És mikor háború van, Ciampolinak nincs más dolga, mint a pápával a te hajadról beszélni? Erről egy szót se halljak többet. Azonnal takarodjál vissza Pisába.

— Apám, — mondta a fiú felállva és izgatottan, — én fiatal vagyok és élni akarok. Éppen a jogászéveim alatt temetkezzem el? Nagyon kérem, ne kinozzon engem reverendával és tonzúrával. Miért fáj az kegyelmednek, ha én jól érzem magam Pisában?

— Nekem az nem fáj. De az már fáj, hogy az én terheimre nem gondolsz soha. Roppant természetesenek találod, hogy elég úri módon eltartalak. Bezzeg Celeste nővéredet más fából faragta a jó Isten. Neki csak azon jár az esze, hogy mi gondom van, hogy szolgál az egészségem, mi van velem. Tőled akár elpusztulhatnék az árokban, csak azért ijednél meg, hogy miből fésülködjél tovább. Jó, jó, kár erről beszélni. Soha még örömet nem adott nekem, csak gondot. Vedd tudomásul, hogy ha a feltételeknek eleget nem teszel, tőlem sem kapsz egy lyukas soldót sem. Aztán majd láss utána, miből tudsz megélni. Most menj vissza Pisába tanulni, Firenzében nincs semmi keresnivalód.

A fiú vállat vont és dacosan kiment. Ismerte jól a házban a járást, megtelepedett és mindjárt ki is kötötte a gazdasszonynál, hogy mi legyen vacsorára. Azzal az ürüggyel, hogy nem kap fuvart hamarabb, három napig otthon maradt. Apja alig látta, a fiú nappal lányos házaknál mászkált, este elment pajtásaival szórakozni. Harmadnap megint szóbahozta a dolgot. És mikor az apa megmagyarázta neki, hogy amit kíván, az lehetetlen, húszéves létére sírva fakadt. Már ütközött a szakállá, jóval világosabb apjájénál, és Galileo azt vizsgálta önmagában, hogy ő vajjon húszéves korában, ugyanilyen serkedő szakállal, képes lett volna sírni hasonló körülmények között? A vita meddő maradt köztük, a fiatalember

semmi áron sem akart belemenni a tonzurába és a reverendába, az apa mindenáron és a szülői parancs hangján követelte.

— Nem értem kegyelmedet, — csattant fel vita közben a fiú, — hát nem gyűlöli a reverendát? Mikor annyi bajt és zavart kapott a papoktól?

— Gyerekes beszéd. Világiaktól is kaptam rosztat és papoktól is kaptam jót. Ott van Castelli, tanár nálatok Pisában. Az pap. És olyan hűséges emberem kevés van.

— Jó, de a jezsuiták. Az egyetemen eleget beszélnek, hogy a jezsuiták el akarják söpörni kegyelmedet a föld színéről.

— Volt bajom egy-két jezsuitával, való igaz. De domonkossal is és mással is. Az a szervezett hadjárat, amelyet a jezsuiták indítottak ellenem, dajkamese. Hiszékeny emberek találják ki az ilyesmit, akár a kísértetet.

— Kegyelmed jobban tudhatja. De Pisában azt beszélnek, hogy a rend azt a Grassit hivatalosan rendelte ki a kegyelmed tönkretételére.

Galileo legyintett.

— Grassi atya azon a ponton van, hogy megtérjen kopernikánusnak. Valósággal futkos a barátságom után. Fűnek-fának magasztal. Nyilván nagyon megbánta, hogy megtámadott. Alapjában bizonyára derék és jóhiszemű ember. Soha nem kell általánosítani, ezt tanuld meg az életben. És azt a reverendát csak vedd fel, mert ha nem, akkor levettem rólad a kezemet. Erről többet nem is akarok beszélni. Mikor mégy?

— Holnap korán reggel. Ma még el kell mennem Bocchineriékhez vacsorára. És addig még más tennivalóm is van.

— És a nővéreidhez mikor mégy ezek szerint?

— Sajnos, arra nem jut időm. Mondja meg nekik kegyelmed, hogy csókoltatom őket.

Az apa erre éktelen haragra lobbant.

— Most aztán eredj a szemem elől, ne is lássalak. Aki így viselkedik a testvéreivel, az nem ember. Azoknak minden harmadik szavok te vagy. Hetekig török a fejüket, hogy milyen kézimunkával tudnának neked örömet szerezni. Erre három napja vagy itthon és feljök sem nézel. Menj innen, ne is lássalak.

A fiatalember dacosan vállat vont és kiment. Másnap elutazott, még mielőtt apja felébredt volna. Galileót mindez igen fájdalmasan érintette. Szerette volna tűz-eszű, tehetséges kitűnő ifjúnak tudni a fiát, akiben büszkélkedhessék, aki majd méltán folytassa a család világhírré emelkedett nevét. De közepes értelmű, nyegle fickónak kellett látnia, akinek egyetlen komoly gondolata nincsen. Az eset jó mély sebet vágott a szívéen. Napokon keresztül folyton csak a fiú és az ösztöndíj járt az eszében. Még hozzá Castelli is értesítette Pisából, a nem leplezett megbotránkozás hangján, hogy a fiú ott fennen hirdeti: ő inkább kitagadtatja magát, semhogy a tonzurát és a reverendát vállalja. Felment leányaihoz a kolostorba és keservesen panaszkodott nekik öccsükre. Angela közömbösen hallgatta az esetet, de Celeste védelmébe vette a fiút. Mindig mindenkit védelmébe vett, soha életében senkit el nem ítelt és senkire nem haragudott soha. Öccsét pedig most különös melegséggel védelmezte. Azt magyarázta, hogy a tonzúra szent jegy s a reverenda szent köntös. Aki érzi, hogy méltó módon nem tudná hordani őket, csak tisztességérzetéről tesz tanubizonyságot, ha lemond róluk.

Galileo néhány nap múlva már maga is mentségeket keresett a fia számára. Első haragja elszállt, s gondolataiban igyekezett tárgyilagos lenni. Ha a fiú nem lángelme, azért igazságtalan dolog hibáztatni. A gyerekek nem arravalók, hogy a szülői hiúság édesítésére szolgáljanak. Képességeit szüleitől kapta, nem tehet róla, hogy olyan, amilyen. Aztán meg

anya nélkül nőtt fel, annak sem ő az oka, hanem éppen az apja. Napról-napra jobban puhította önmagát és még tett ugyan néhány reménytelen kísérletet, hogy szigorú és következetes maradjon, de már látta, hogy a saját lány természetét nem tudja megváltoztatni, s a fiú akarata teljeseedik, nem pedig az övé. Mikor a hónap elseje érkezett, rendesen elküldte a szokott havi pénzt Vincenzónak Pisába. Rómába pedig hálálkodó levelet írt és az ösztöndíj megkezdését valami kimagyarázással elhalasztotta. Most már akár le is mondott volna róla, de restellte, hogy Ciampoli annyi levelezés után most elámúljon rajta és vagy hálátlannak, vagy nevetségesnek tartsa.

A megoldás magától adódott. Miután ismét át-estett izületi baja egy több hétig tartó és nagyon fájdalmas rohamán, nyár táján levelet kapott Münchenből, Michelagnolótól. Az minden jel szerint jól éldegélt ott a bajorok közt és ha gondjai voltak, azt csak annak kellett tulajdonítani, hogy családjá nőttön-nőtt. Most várták a hetedik gyereket. A legidősebb, akit szintén Vincenzónak hívtak a nagyapja után, mint a Galileo fiát, már a tizennyolcat taposta. Ezt a fiút zenésznek szánták, a jó zenészt pedig csak Itália tudta felnevelni, ennél fogva Michelagnolo addig kilincselte a bajor udvarnál, amíg kijárt a fiának valami ösztöndíjat. Nem is olyan keveset: Maximilián, a bajor uralkodó, évi kétszázhusz aranyforintot utalványoztatott az udvari zenészjelölt neveltetésére. De a pénz a többi gyerekre is kellett, Michelangelo az Itáliába készülõ fiúra nem szánhatott többet, mint az ösztöndíj felét. Ez pedig már nem volt olyan sok. De Michelagnolo azt is közölte, hogy nagyon vágyik már látni övéit és jövőre, ha Isten élteti, egész családjával ellátogat Firenzébe, hogy bemutassa a saját gyerekeit és örvendjen Galileo és gyermekei látásának. Galileóban nagyot lobbant a testvéri szeretet. Boldog volt, hogy láthatja hosszú évek óta nem látott öccsét. S az jutott eszébe, hogy

ha már ott van az a hatvan arany ösztöndíj, amelyet fia elkönnyelműsködött, miért ne lehetne azt egy kis utánjárással átíratni a másik Galilei Vincenzóra? A pápának ez a pénz annyi, mint egy ujjszettintés, a sokgyermekes Michelagnolónak pedig nagy segítség lesz. Elkezdett Ciampolival levelezni, óvatosan pedzette a dolgot, látta, hogy nem megy nehezen, jobban ráfeküdt, s egy napon megkapta az értesítést, hogy az ösztöndíjat átírták az unokaöccse nevére. A pénz a családban maradt, Vincenzo pedig tovább pompázhatott ápolt sörényével a pisai lányok között.

Ez valamennyire kibékítette az egész esettel. Sőt most már örült is azon, hogy jövőre a Michelagnolo látogatását ilyen szép ajándékkal fogadhatja. Helyzete általában nem is volt nyomasztó. Udvari fizetéséből nyugodtan megélhetett, maga nem volt igényes, leányai nem kerültek pénzbe, csak fiáról kellett gondoskodnia. És nagyítóért, miegymásért minduntalan kapott jelentős summákat hol az udvartól, hol egyéb előkelőségektől. A rendes évi betegségen is túlesett már, ilyenkor boldog volt, hogy jó darabig mintegy vakációt kapott a fájdalomtól. Békésen motoszkált otthon írásai, számításai, külföldi levelezései között, fejében a megírandó nagy könyv egyelőre homályos körvonalait forgatta, s olykor elmosolyodott azon, hogy valaha milyen lidérces rettegést állt ki az inkviziciótól való félelmében, pedig ha van valaki, akinek nincs mitől félnie, ő az, a pápa kedvence.

Ekkor újonnan nyomott könyvet kapott. A könyvet Párisban nyomták. Csodálkozva látta a címlapon, hogy Sarsi vagyis Grassi atya, megint megszólalt. „A mérleg és az aranymérleg számadása, — mondta a hosszú cím, — amelyben azt, hogy mit kell tartani Sarsi Lotario Csillagászati Mérlege nyomán, és mit a Galilei Galileo Aranymérlege nyomán az üstökösökről, ugyanaz a Sarsi Sigensano Lotario mindkét mű okoskodásainak felsorolásával a tudósok ítélete alá bocsátja.“ Izgatottan forgatott a beve-

zetéshez. Sarsi azzal kezdte, hogy az üstökösök csóvájából vészes lángot csinált valaki, mindent és mindenkit felgyújt maga körül, őt, Sarsit is meggyújtotta.

„Mit csináljak? Égjek és hallgassak? Még saját magamról se verjem le ezeket a lángokat? De bizony bátor leszek, sőt leverem mindenünnen, nehogy ez a bűn az utókor számára megmaradjon veszedelemnek és még jobban elharapódzék. Elveszem ettől a tűzveszélytől az éghető anyagokat, hogy a falánk baj táplálék híjján önmagát eméssze. És bár az, aki olyan aprólékosan bírálja könyvemet, nem volt hajlandó hangját semmilyen tekintetnek alárendelni, sőt mindjárt műve elején az álarcos mulatságok szabadságával fenyegetett és ezt később be is váltotta: én azonban, aki ebben a Római Kollégiumban nemcsak természettudományokat tanítottam, hanem erkölcsant is tanítok már sok esztendeje, úgy járok el, hogy a sérelem ne érhesen fel hozzám, vagy ha mégis eltalál, cáfolhatatlan anyagba ütközzék és könnyebben elveszítse erejét.“

Galileo hűledezve olvasta ezt. A bevezetés elég nyíltan beszélt: veszélyes tűz van itt, amelyet egyszersmindenkorra el kell oltani. A célzás félreérthetetlen: a kopernikuszi gondolatot kell kiírtani a föld színéről. S hogy a kiírtani szándékozó mindjárt erejét is megmutassa, azonnal hivatkozik rá, hogy a római jezsuita kollégium áll a háta mögött.

Tehát Grassi atya szint vallott. Támad. Programot ad. Miután izengetett, hogy barátkozni szeretne. Miután berontott a betegágyban fekvő Guiducchiohoz, Galileit magasztalta neki és kijelentette, hogy kezd hajlani a kopernikuszi felfogás felé. A könyv nagyon vastag, tehát ugyanekkor már írta. Mialatt hízelgő üzeneteket küldött és barátkozó látogatásokat tett, otthon ugyanekkor ezen az antikoperniká-

nus támadáson dolgozott. Micsoda ördögi ember ez, a perfidiának és képmutatásnak, az ádáz harcnak és lobogó gyűlöletnek miféle hihetetlen démona?

Olvasta tovább. Már a harmadik oldalon elpi-
rult a haragtól és szégyentől. Rómában sokat járt
társaságba és derekasan ivott. Nem egyszer be is
csípett, ez igaz. Megvan ez a gyengéje, szeret inni és
élvezi a mámort, ez tagadhatatlan. Erre Sarsi az
Aranymérleg, a Saggiatore, nevével elkezd játszao-
dozni. Szándékosan félreérti, és „assaggiatore”,
vagyis borkóstoló gyanánt fogja fel.

„Szóval a Galilei művét Borkóstolónak, Kor-
tyolgatónak, Kvaterkázónak is lehetne nevezni.
Az ilyen neveknek megfelel a szüret ideje is, mi-
kor a könyv megjelent, mert a bevezetés maga
megvallja, hogy a nyomtatvány októberben
hagyta el a nyomdász műhelyét. De az efféle ne-
veket aligha találhatja illendőnek az ember, aki
tudós. Én józanabb címet jobban szerettem
volna.“

Igy ment ez tovább száz, meg száz oldalon keresz-
tül, hevesen, személyeskedően, élesen, gorombán.
Rosszhiszeműsége minden oldalról hangosan kiál-
tott. A Galileo szövegét szándékosan elferdítve
idézte, aztán az elferdített idézetet diadalmasan cá-
folta. Ahol sajtóhiba volt az Aranymérlegben, ott
nem vett tudomást a kötet végén álló hiba-felsorolás-
ról, hanem a sajtóhibát a szerző tudatlanságának
tüntette fel és kicsúfolta. Sértő volt és szenvedélyes.
De ezenfelül galád módon életveszélyes is. A könyv
vége felé, mikor Galileónak a hőről vallott teljesen
új felfogásával vitatkozott, egyszerre csak ezt írta:

„Most pedig szólnom kell a hőre vonatkozó
kitéréséről, amelyben azt jelenti ki Galilei, hogy
egyetért Démokritosz és Epikurosz iskolájával.
Művének e helyén az egész könyvhöz méltó fej-

tegetését kurtán-furesán intézi el, s nekem nem ízlésem vitatkozni azzal, akinek álláspontját pontosabban nem ismerem. Erről tehát nem is mondok semmit. Felfogása legyen az övé, másnak nem kell ügysem. Itélkezzenek róla a helyes érzésnek és helyes fogalmazásnak azok a mesterei, akik a meg nem rontott vallás ügyén öröködnék. De szóvá kell tennem mégis egyet-mást, ami nyugtalanít. Az indít erre, amit az egyházatyák, a zsinatok és az egyház minden tanítása szerint az Oltári Szentség felől kétségtelennnek tartunk: hogy mikor az ige leghatalmasabb ereje folytán a kenyér és bor átlényegül, mégis megmaradnak érzékelhető tulajdonságaik, színek, ízők, hőmérsékletök, és pedig, mint az említett tekintélyek mondják, csoda folytán. Ezt mondják ők. Galilei azonban félreérthetetlenül azt állítja, hogy a hő, a szín, az íz és egyéb ilyen dolgok kívül állnak az érzékelőn. Ebből tehát az következik, hogy a kenyérben és borban sincsen meg, csak a nevök. Szóval akkor minek az Oltáriszentség csodája, ha csak nevök marad meg? Láthatja Galilei, milyen messze jutott azoktól, akik annyi buzgósággal igyekeztek a tulajdonságoknak bizonyosságát és tartósságát kimutatni, hogy az isteni csoda hatalmát igazolhassák. Tudom, hogy csak sikamlós és ravasz elmék használhatják mentségül és türhetik, ha hitünk legszentebb fejecinek mondásait szabadon értelmezik és a helyes és elfogadott értelmezéstől eltérően csúrikcsavarják. Nos, ha nem szabad azt tanítani, hogy a föld mozog, noha erről egyházi tekintélyeink hagyománya nem szól, akkor, ha nem tévedek, még kevésbé szabad hirdetni, ilyesmit arról, ami a vallás legfőbb tétele.“

Az olvasóban elhült a vér. Ez az álokoskodó és erőszakos ember, ráugorva egy fizikai kifejezés

tetszés szerint magyarázható árnyalataira, a hőelméletből azt hozza ki, hogy Galileo tagadja az Oltáriszentség csodáját, tehát tagadja a katolikus vallásban a leglényegesebbet. Ha ez nem feljelentés az inkvizícióhoz, akkor semmi sem az. És nemcsak őt jelenti fel. A könyv egy más helyén megakadt a szeme egy rendkívül agyafúrt mondaton:

„Tudom én, mit akarsz, Galilei: hogy elhangozzék ügyedben a hitehagyott Julián mondata: Vicisti, Galilae. De tőlem sohasem fogod azokat a szavakat hallani, amelyek a Szörnyeteg száján kijöttek.“

Ime, Julián mögé rejtve feljeleníti szegény Szörnyeteg atyát, Riccardit, aki az Aranymérleg kinyomatására a pápai cenzura engedelmét megadta. Feljeleníti, hogy olyan könyvet engedett nyilvánosságra hozni, amely a szentáldozat csodájának voltát tagadja, tehát a legnagyobb istenkáromlás bűnét követi el.

Azon vette magát észre, hogy teljesen besötétedett. Pedig azonnal ebéd után kezdett olvasni. De az új támadás úgy felizgatta, hogy mindenről megfeledkezett. Most az alkony homályában a könyvet térdére ejtve, gondolkozni kezdett. Megállapította sajátmagán, hogy mód nélkül ideges, a szokottnál gyorsabban és szakadozottabban lélegzik, rekeszizmában rendkívül kellemetlen, sajgó nyomást érez. Megint felmerült előtte az ismeretlen üldözö elviselhetetlen érzése. Megint belemerült azoknak a rémképeknek kiépítésébe, amelyekből már egyszer annyit szenvedett. Hát mégis? Lehet, hogy titkos szervezet dolgozik ellene és máglyára akarja juttatni? A támadás Párisban jelent meg. Grassi ott nyomatta ki a kéziratot. Mért éppen Párist jelölte ki a világszervezet a könyv megjelenésére? Talán, hogy külföldi hírének a háta mögé kerüljenek és kívülről

kezdjék lehetetlenné tenni? Talán megint van már titkos eljárás ellene, csak ő nem tudja? Vagy csak ezzel az új támadással kezdődik az eljárás, amelyet most már Európaszerte megszerveztek? Szörnyű rémület vett erőt rajta, ha a sötét gyanújeleket így rakta össze. De aztán a pápára gondolt, aki elvégre minden egyházi szervezetnek fölötte áll és az inkvizíciónak is diktál. Még ha valami földalatti szervezet elhatározta is az ő romlását, számadásukat a támadók a pápa nélkül csinálták. De bizonyára ez is csak az izgatott agy ijedelme és gyerekes rémlátás. A jezsuiták világszervezetének most egyéb dolguk van, mint ellene irtó hadjáratot szervezni. Grassi egyéni harca az egész, akinek dühe és jellemtelen fenekedése a sarokba szorított peripatétikus szégyenével magyarázható. Párisba talán azért küldte nyomatni a könyvet, mert Rómában nem talált kiadót, aki a pápa kedvencének ilyen heves meghurcolását hajlandó lett volna kinyomatni. Persze, persze, nincs itt semmi baj, — mondta magában örömmel. De csak azért, hogy egy perc múlva már újra felmerüljenek rettegő kétségei és újabb gyanúokokat kerestessenek vele. Úgy hányódott töprengései között, mint aki valami súlyos betegséget keres magában, s egyik pillanatban kineveti saját képzelődését, de a következő pillanatban az összes tüneteket felismeri.

Ez a lelkiállapot hosszú hetekig tartott. Kétségbeesett feszültséggel várta Rómába a híreket, mekkora port fog ott felkavarni a könyv, mi lesz hivatalos hatása, odajut-e a pápa kezébe és főként megmozdul-e az inkvizíció. Lassan aztán jönni kezdtek a hírek. A könyv semmi feltűnést nem keltett. Úgyszólván nyom nélkül maradt. Mindenki únta már a jezsuita páter okvetetlenkedő vitáját, amely most már inkább piaci pörlekedésnek tetszett, semmint tudományos küzdelemnek. Arról is hír jött, hogy Grassi csakugyan kiadó híjján volt kénytelen Pá-

risba menni. Ott talált valami anyagi segítséget is, mert minden jel arra mutat, hogy a jezsuita kollégium most már únta a nyomdaköltségeket és a vég nélkül húzódó vitát nem akarja tovább is pénzelni. A pápai udvar mélyen hallgatott a könyvről, ott nyilván kézbe sem vették. S az inkvizíció sem mozgott. Józanul gondolkozva nehéz is lett volna elképzelni, hogy a pápa inkvizíciója eljárást indítson saját pápai cenzurája ellen, amely az Aranymérleget oly hízelgő szakjelentés kapcsán engedte a nyilvánosság elé.

A könyv közben még egy kiadásban megjelent. Grassi atya valahogyan megtalálta a módját, hogy egy nápolyi nyomdásznál a művet szintén kinyomassa. Ez rövid időre megint felzaklatta a Galileo idegeit. Ismét földalatti világszervezetre gondolt: most már a második külföldi országban jelenik meg a nyomtatott vád, hogy ő támadja az Oltáriszentséget. Majd következnek Spanyolország, Ausztria, Magyarország, Lengyelország, s mind a többi államok, ahol a jezsuiták dolgoznak. De a rémkép megint elhalványodott, mert Rómában a kutya sem törődött a könyvvel. Mindenkit a nagy háború hírei foglaltak el. Wallenstein, a nemrégén felbukkant császári hadvezér egyik győzelemről a másikra vezette a katolikus fejedelmek seregeit. A protestáns erők területe részint szűkült, részint az eddig még semleges államok közbelépését provokálta. Minden áldott nap világtörténelmi fontosságú híreket hozhatott, Grassi atya pomádés latinságú, mindenáron klasszikuskodó vitaművét ki sem nyitották azok, akik mindennap a történelem fordulataival keltek és feküdtek.

Galileo szép lassan megnyugodott, de a hosszú izgalom egy tanulságát megtartotta. Megint látnia kellett magáról, hogy mennyire nem politikusnak született, pedig a nyilvánosság elé lépő embernek kissé annak is kell lenni, még ha az elvont tudományok mestere is. Újra megmutatkozott, hogy termé-

szete mennyire hiszékeny és milyen kevésbé emberismerő. Erről sokat beszélt Celestével, akivel úgy lehetett mindenről beszélni, mint egy bölccsel. Böles is volt ez a huszonhétéves apáca a maga lelkének tiszta mélységével. Amulni kellett rajta, hogy a klastrom négy fala között honnan szerzett ilyen fiatalon ennyi élettapasztalatot át leszűrte tiszta ítéleteket és elveket. „Sokkal felnőttebb nálam“, — gondolta magában a hatvanhároméves apa, mikor beszélgetett vele. És volt a fiatal apácában valami különös aggság testileg is. Huszonhét éves korára valamennyi fogát elvesztette, étkezése ügyetlen szopogatásból állott, mint az aggastyánoké. Fogai hijján arca összeesett, orra furesa módon közelebb került az állához. S apja is megfigyelte, hogy a keze egészen olyan, mint az öregeké. Csak a szeme volt fiatalabb; ez a mélységes békéjü, nagyon okos és derült szem, amelynek csodálatos tekintetéhez hasonló csak a nagy festők szentjeinek képén lehetett találni.

— Nincs szomorúbb, — mondta Galileo, mikor a szőlőtöke tövében együtt üldögéltek, — mint csalódní. Másnak talán nem ennyire fájdalmas, de az én lelkem úgy van alkotva, hogy hinni és bízni szerettem.

— Ilyen az Istennek tetsző lélek, — bölintott Suor Celeste, — hiszen a világ alapja a hit.

— De akkor miért kell annyiszor csalatkoznunk benne?

— Hogy próbát tegyünk a hitünk erősségéről. Akiben csalódtunk, azt nagy részvéttel sajnálnunk kell. Ő a boldogtalan, nem mi. Ő rossz s ezért a lelkének békéje nem lehet. Nekünk azonban tovább is megmarad az az isteni ajándékunk, hogy hiszünk.

— De ha lassanként mindenki elmaradozik? Egyedül lenni borzasztó.

— Kegyelmed sohasem lehet egyedül. Mindig megmarad Isten, akiben bízhatik. És bennem soha nem fog csalódní. Talán a világon mindenki másban

csalódni fog s én mégis azt mondom, hogy szeresse az embereket és bízzék bennök. Mert nézze: szeretni sokkal nagyobb boldogság, mint amilyen fájdalom a csalódás. A szeretet lehet tökéletes, de a csalódás nem, mert Istennél mindig van vigasztalás. Következésképpen az jár el helyesen, aki bízik, mert ha a bizalom boldogságából kivonjuk a csalódás fájdalmát, több marad.

Galileo magához ölelte és megcsókolta az apácát.

— Matematikus leánya vagy, — mondta boldogan nevetve, — de most megyek is haza, elő kell készülni a Michelagnolók érkezésére.

— Mikor jönnek?

— Valamikor a jövő hónapban. Sajnos, nem minden alakul úgy, ahogy előre kifestettem magamnak. Tudod, a Michelagnolo feleségének van egy nővére, Massimiliana. Azt hallani róla, hogy roppant kedves, derék, jóra való személy. Pártában maradt leány. Úgy volt, hogy velök jön, s én azt terveztettem magamban, hogy itt tartom. Sokat vagyok beteg, ezek a pénzen fogadott asszonyok hanyagul ápolnak. Egyiket a másik után küldöm el. Egészen más az, ha családtag ápolja az embert. De ebből nem lesz semmi. Massimiliana nem akar eljönni Münchenből. Michelagnolo is nagyon ellenzi a tervet, nem tudom, miért. Most aztán a legnagyobb leány, Mechtilde, el sem jön Firenzébe, azt otthon hagyják, hogy Massimiliana ne maradjon egyedül. Képzelem, hogyan sír szegény, már roppantul örvendett, hogy meg fog veletek ismerkedni. Hol van Angela, hogy elő sem jött?

Celeste csendesen, szomorúan elmosolyodott.

— Angela haragszik rám. Pedig bocsánatot kértem tőle.

— Mi az, mi történt köztetek?

Az apáca habozott, egyenként kellett kihúzni belőle a szavakat. Nyilván, semmi áron nem akart rosszat mondani a nővéréről. Galileo kezdte észre-

venni, hogy itt valami komoly dolog történt. Megcsóválta a fejét és elindult, hogy a badessát megkeresse. Celeste vissza akarta tartani, de ő lefejtette magáról a leánya kezét. Nemsokára ott állt előtte a főnöknő.

— Főtisztelendő Suor Verginia, mi történt a leányaimmal? A felét már tudom, de az egészet szeretném tudni.

— Kívánom is, hogy megtudja kegyelmed. Levelet akartam írni ebben az ügyben. Az történt, hogy Suor Angela és Suor Celeste külön költöztek.

— Ennyit tudok már. De mi volt a baj, mi történt?

— Az történt, hogy aligha van teremtett lélek a földön, aki egy szobában kibírná Suor Angelával. Csak ez a földre szállott angyal, ez a végtelen türelmű Suor Celeste bírta vele. Sajnálom, hogy saját leányáról kell ilyen mondanom kegyelmednek, de Suor Angelát roppant nehéz természettel verte meg a természet. Egyébként is nyűgös, elégedetlen, zárkózott, mindig van panasza, mindig van kifogása, de mikor néha rájön a bolondóra, akkor, sajnos, fúriává változik. Elkezd kiabálni a folyosón, csak úgy visszhangzik tőle a klostrom. Sőt, néha kiáll az udvarra és olyan zenebonát csap, hogy mindenki összeszalad. Számos alkalommal fegyelmi büntetéssel sújtottam, kegyelmednek a Suor Celeste kérésére nem szóltam semmit. De a büntetések sem használnak. Utóbb már mindennap botrányt csinált és mindig a nővérével volt baja. Pedig kegyelmed tudja, hogy Celestével igazán nem lehet baja senkinek. Végül kijelentette, hogy akármi történik, ő Celestével nem marad meg közös cellában. Mondhatom kegyelmednek, megható volt nézni, mit csinált ez a Celeste. Ő, a hibátlan, bocsánatot kért a hibástól. Külön imádságot rótt magára, hogy Isten ihlesse több türelemre az Angela lelkét. Nálam kétszer is, hosszasan bent volt Angelát védeni. Én vé-

gül nem tehettem egyebet, mint hogy a klastrom békéje érdekében szétválasztottam őket. Tudom, hogy nem jól tettem: Suor Angela így lármával, botránnyal és erőszakkal elérte a célját, egyedül maradt a cellában. Megvallom, önző is voltam kissé. Suor Celestét magamhoz vettem lakótársnak. Az ő társasága maga az áldás és békesség. De mondja meg kegyelmed, mit csináljak Suor Angelával? Kegyelmed az apja, adjon tanácsot, hogyan térítsem rendre.

Galileo megcsóválta a fejét.

— Schogyan sem. Kilátástalan dolog. Szakasztott olyan a természete, mint szegény anyámé volt. Isten nyugosztalja. Én csak arra kérhetem, főtisztelendő nővér, hogy legyen hozzá türelmes.

— Ó, igen, hiszen erre kért már boldogult elődöm, Suor Lodovica Vinta. Ami erőmtől tellik, megteszem. De most Angelát egyideig nem láthatja kegyelmed, cellafogságra ítéltém. Sajnos, ez is inkább jutalom neki, mint büntetés. Legjobban szeret egyedül tenni-venni. Nem könnyű állás ez az enyém, Messer Galileo, higye meg.

Az apa megköszönt mindent, sajnálkozott összeférhetetlen leánya miatt, aztán visszament Celestéhez, elbúcsúzni. Nem beszélt vele a dologról semmit. Csak megölelték és megcsókolták egymást, mint akik minden szó nélkül egymásba látnak, s a földön legjobban egymáshoz tartoznak.

Nemsokára aztán megjött Michelagnolo Münchenből, egész családjával. Csak Mechtilde maradt Münchenben. De a többi gyerek mind eljött. Úgy következtek egymásután, mint az orgonasíp. A legidősebbik, Vincenzo, tizenkilencéves siheder volt már, Alberto tíz éves, aztán Cosimo, Michele, Elisabetta, Anna még kisebbek sorban, egészen a pár hónapos Fulviáig. Élénk, lármás gyerekek voltak, egymás között sebesen, hadarva, németül beszéltek. Maga Michelagnolo is egészen elnémetesedett, túl-

járt már az ötvenen, hatalmas családapai pocakot eresztett és a viszontlátás első örömei után, azonnal sört kért. Felesége, a hajdan darázsderekú és fűrge Anna Chiara, szintén eltérébélyesedett, nehézkesen szuszogva hurcolta kemencetestét és ő is németül beszélt az urával. A gyerekek mindenen csodálkoztak, sohasem voltak még olasz földön, a kisebbek már egészen németül is nevelkedtek, még a legidősebb fiú is kereste olykor a kellő kifejezéseket, csak nehézkesen tudta magát kifejezni. Kilencen voltak összesen, házaspár és hét gyerek. Ehhez járult még, hogy a Galileo fia is hazajött Pisából vakációra. A Segni-villában, ahol eddig Galileo maga lakott agglégényes nyugalomban, most egyszerre tizenegyen kaptak szállást. Az eddigi mély csendet, amelyet legfeljebb a madárcsicsergés díszített kissé, most zajos és zürzavaros jövés-menés, kiabálás, gyerek-sírás, ajtócsapkodás verte fel.

De Galileo nem bánta a lármát. Övéi vették körül, boldog volt, hogy családja van. Mivel a két nagy fiút egyaránt Vincenzónak hívták, meg kellett őket különböztetni. A Galileo fia maradt Nencio, ahogy gyerekkorában is becézték, a müncheni fiú lett Cencio. Nencio és Cencio mindjárt nagyon megértették egymást. Külön vonultak, nem keveredtek a kicsikkel és esténként elmentek vagy kocsmázni, vagy lányos családokhoz látogatóba. A kicsiket az anya lefektette, s ők hárman maradtak, a két fivér és a sógorasszony. Üldögéltek a kert hűvösében, Galileo bort tett maga elé, Michelagnolo sört kapott, Anna Chiara pedig cukros limonádéval hűsítette magát. Hosszú órákig beszélgettek így, kiki elmondta az eltelt húsz esztendő sok mindenféle eseményét. Michelagnolo éppen úgy panaszkodott, mint bátyja. Neki a családja és egészsége megvolt, de a nyugalma hiányzott, mert nagyon félt a háborútól. A bajor fejedelem erőteljesen résztvett a háborúban a katolikus oldalon, benső barátságot tartott

fenn Ferdinánd császárral, mindkettőt a jezsuiták nevelték Ingolstadtban. Harmincezer bajor katona harcolt a császári oldalon s egyelőre győzelmesen ment a dolog, a háború borzasztóságai megkímélték a bajor földet, de a kocka mindig fordulhatott és Michelagnolo folyton azt forgatta a fejében, hogy mi lesz családjával, ha a protestáns katonák berontanak Münchenbe. Azokról borzasztó dolgokat hallani: ahová beteszik a lábukat, ott öldökölnek, rabolnak és gyujtogatnak.

— Nem is élet ilyen állandó rettegésben élni, hidd el. Ha túlkorán megöszültem, azt főként ennek a háborúnak köszönhetem. Nem is merek gondolni arra, mi lesz, mikor visszamegyünk.

Viszont Galileónak az egészségére volt panasza. Elmondta, hogyan szokott vergődni magányos kínlódásai közepette, únott és álmos gazdasszonyok tessék-lássek, részvétlen ápolására bízva. Fia Pisában, két lánya zárdában, senkije ezen a kerek világon. Néha már azon gondolkozik, hogy kibéküljön Landucci sógorral. Mert az a felesége halála után megint felbukkant Firenzében. Annak a fia, a harmadik Vincenzo, már megházasodott, hivatalnokoskodik és megkeresi a kenyerét, a lányok zárdában vannak. Nincsen semmi gondja, éli világát. De ha Galileóval az utcán találkoznak, nem köszöntik egymást.

— Nagyon piszok módon bánt el szegény Virginiával és most mégis eszembe jut, hogy kibékülök vele, annyira egyedül vagyok. Ki sem tudom mondani, milyen jól esik, hogy most eljöhettetek. De egyhamar nem is engedlek el benneteket.

— Mi is nagyon boldogok vagyunk itt, — mondta Michelangelo, — csak a sör volna jobb valamivel.

Galileo az egész várost felhajtotta sörért, de olyat nem talált, amivel öccse meg lett volna elégedve. Minden módon kedvét kereste az évtizedek óta nem látott testvérnek, játszott a gyerekekkel,

igyekezett a sógorasszonyhoz nagyon kedves lenni. Azok pedig éltek, mint a hal a vízben. Fel sem merült a gondolat, hogy hazautaznak. És Michelagnolo addig panaszkodott, mennyire fél a családját hazavinni, Galileo pedig addig panaszkodott, hogy neki milyen rossz család nélkül élni, amíg a kölesönös célozgatások egyre jobban összetalálkoztak s egy szép napon Michelagnolo maga vetette fel a gondolatot:

— Nem viselhetem el a gondolatot, hogy ha én visszautazom Münchenbe, ápolás nélkül maradj itt. Képes volnék neked itt hagyni a családomat.

— Hagyd itt, hagyd itt, — kapott mohón és hirtelen Galileo ezen az ajánlaton, — nagyon boldoggá teszel, ha nélkülözni tudod őket.

— Nem lesz könnyű, de majd megleszek a nagy lanyommal és a sógornómmal.

Ezt aztán mindjárt közölték is az asszonnyal, aki első szóra belement. Münchenben nagyon szűken laktak a sok gyerekekkel, itt pedig pompásan éltek a tágas villában és parkban. A gyerekek mind boldog üvöltésben törtek ki, mikor megtudták, hogy itt maradnak. Csak apjuk fog visszautazni Münchenbe. De egyelőre az sem utazott. Kitűnően érezte magát, nagy keletje volt társaságban, kezdett hazulról eljárni, kezdett a maga szakállára vendégeket hívni. A villában nagy sütés-főzés kerekedett, a kertész és az inas mellé még egy inasgyereket kellett venni. A háztartási kiadások aggasztó méreteket öltöttek, de Galileo, mikor ezen sopánkodni kezdett magában, mindjárt rendre is utasította önmagát: esúnya dolog a soldókat számolgatni, mikor húsz évben egyszer testvére családját látja vendégségül.

A villa népes és zajos élete most már megszokottá vált. Kialakult az élet rendje, Galileo kezdett írásai felé nézni. Ami hírt Rómából kapott, az mind csak nyugalomra szolgálhatott. Most ottani hívei-

nek száma megszorodott eggyel: Castellit meghívták a matematika tanárául a római egyetemre. A Hiúzok változatlanul gondozták érdekeit, az egyházi méltóságokkal váltott levelei melegek és kitűnőek voltak, mint azelőtt. Az a rémlátási roham, amely Grassi legújabb támadásakor megint elfogta, most már egészen elcsendesett. Még mosolyogni is tudott saját rémképein, mikor öccsének a hosszú történetet elmondta. De Grassit most már nem is vette komolyan. A jezsuita atyáról csúnya dolgot tudott meg: plagizált. Ugyanis a matematika és csillagászat mellett műkedvelőként építészettel is foglalkozott és igen büszke volt rá, hogy a San Ignazio-bazilika hatalmas épületének homlokzatát ő rajzolta. Ez szép és művészi homlokzat volt valóban, de kitűnt, hogy Grassi atya lopta a rajzot. A homlokzatot Domenichino rajzolta, Grassi ellopta tőle s a magáé gyanánt valósította meg. Egyszersmind féktelenül üldözni kezdte Domenichinót, hogy ha az szót emelne a plágiumért, vádjá ne találhasson hiteltre. Galileo most már csak legyintett, ha Grassi jutott eszébe. Az új Grassi-könyv margóját telejegyezte ugyan az adandó válasz ötleteivel, de most elhatározta, hogy nem fog válaszolni. A támadás visszhang nélkül mult el, maradjon az övé az utolsó szó, akkor talán hallgat és nem lesz több baj vele.

Sokkal inkább érdekelték mások. Kepplernek most jelent meg egy új műve. „Tabulae Rudolphinae“ volt a címe és prágai csillagászati megfigyeléseit tartalmazta. Ezt Galileo úgy falta, mint a legizgalmasabb színdarabot. Aztán levelezett a francia Gassendivel, az új gondolat nagy hívével. És igen sokat foglalkozott egy nemrégiben felbukkant fiatal tudóssal. Ez jezsuita volt, Cavalieri Bonaventurának hívták és úgyszólván a Galileo tudományos unokájának számított, mert a pisai egyetemről került ki a Castelli keze alól. Algebrai és geometriai kérdésekkel foglalkozott. Még nem volt harmincéves, de

Galileo ítélete szerint máris maradandót alkotott: kieszelte a függvényszámítást. Ezt a tudományt úgyszólván maga a fiatal jezsuita alapította. Jelet talált ki a függvényre, amely közhasználatúvá is lett. Bámulatos dolgokat eszelt ki az integrációs számítások terén. Olyan éles elme volt, amilyen eddig még nem fordult elő a Galileo fiatal hívei között. Cavalieri meg is látogatta Firenzében, hogy támogatását kérje valamilyen tanszék elnyeréséhez. Csúnya, különös, torzul rajzolt ember volt a jezsuita, feltűnően hosszúkás volt a feje, keskeny és nagyon magas, szűk arcából hatalmas krumpli-orr ugrott elő. De lebilincselően kedves, okos és rokonszenves benyomást tett. Galileo mindent elkövetett, hogy állást szerezzen neki. Bolognában most halt meg a Magini utóda, Cataldo. Úgy Galileo Firenzéből, mint Castelli Rómából elárasztottak minden befolyásos embert támogató levelekkel a jezsuita érdekében. Nagyon lassan mozgott a dolog, de úgy látszott, hogy fog menni.

— Miért vetted úgy magadat utána ennek a dolognak, — kérdezte öccse, — mit segített a jezsuitákat, mikor annyi bajt csináltak neked?

— Ez bolond beszéd, kedves öcsém. Üldözzek minden szőke embert azért, mert egyszer egy szőke ember rossz volt hozzám? Grassi jezsuita hitvány ember. Cavalieri jezsuita pedig színaranyból való derék fiú, amelletl lángelme. Tudd meg, hogy ez a huszonkilencéves fiatalember évszázadokra biztosította a nevét. Nem győzők gyönyörködni az esze világoosságában. Hallgasd ezt meg, hogyan építi fel ez a geometria egész világát egyetlen gondolattal: a vonal oszthatatlanul végtelen sok pont, a sík oszthatatlanul végtelen sok vonal, a tér oszthatatlanul végtelen sok sík. Ez olyan szép gondolat, hogy szeretném anyaggá változtatni és össze-vissza csókolni.

— Igen, — mondta Michelangelo, aki nem nagyon figyelt oda, — de mégis csak jezsuita. Látom

én otthon is, Münchenben, mit csinálnak a jezsuiták. Az udvarnál moccani nem lehet nélkülök. Pedig a fejedelem ember a talpán. Milyen a tietek?

— Nem tudom. Zárkózott, ijedt gyermek; nagy-
anyja, anyja és udvari papok dróton rángatják.
Most nincs itthon, hosszabb tanulmányútra utazott.
Jövőre lesz tizenhét éves, akkor átveszi a kormányzást.

— Ezt hallottam. A papok még nagyobb urak lesznek itt is.

— Tőlem lehetnek. Az én dolgom az egyházzal
rendben van. És nem is hiszem, hogy általában
szidni kellene a papokat. Fiatalok szokása. Valaha
én is folyton a Berni papszidó verseit szavaltam. De
aztán az embernek benő a feje lágya. A komisz em-
ber akkor is komisz, ha nem pap. A jó ember akkor
is jó, ha pap.

— Nekem beszélhetsz. A háborút is a papok csinálták.

— Azt nem tudom. De a fiad a pápa ösztöndíját kapja.

Az ösztöndíjat minden nehézség nélkül át lehetett íratni a Michelagnolo fiára s a müncheni muzsikusz erre a megjegyzésre csak elhallgatott és elnevette magát. Olyan ember volt, aki természetesen tartotta, ha kap valamit. Mindent, ami jutott neki, olybá vett, mint a mindenség köteles adóját. Pontosán egy fél évig élt Firenzében a bátyja házában és most készülődött visszautazni hogy felesége és hét gyereke tovább is itt maradjon bátyja háztartásában. Galileo az utolsó pillanatig remélte, hogy öccse valami anyagi megoldást fog kínálni. Akármilyen keveset, de felajánl valamit családjának tartásáért. De Michelagnolo szót sem szólt anyagiakról. Fiát útnak indította Rómába, ő maga pedig még utoljára ajánlólevelet kért.

— Kihez kell ajánlólevél?

— Akárkihez Velencébe. Mert Velencének uta-

zom hazafelé s ott meg akarok állani. Kicsit szórakozni szeretnék. Kellene valaki, hogy ne legyek teljesen egyedül az idegen városban.

Galileo soká törte fejét, hogy kinek írjon. Legjobb barátai elhaltak. És egyszerre eszébe jutott Bartoluzzi, a Marina férje. Azzal még a Marina halála után is igen jó viszonyt tartott fenn. Helyelközzel meleg hangú leveleket váltottak. Most Bartoluzzi lett volna adós a válasszal, de már rég hallgatott. Írt tehát neki, igen nyájas hangon baráti támogatásába ajánlva testvéröccsét. Michelagnolo még utoljára felment a kolostorba, majd érzékeny búcsút vett családjától, aztán összeölelkezett bátyjával. Galileónak könnyes lett a szeme.

— Úgy érzem, — mondta, — hogy az életben most látlak utoljára.

— Ugyan ne légy gyerek, jövőre okvetlen eljövök meglátogatni az enyéimet. És talán addig a háborúnak is vége lesz.

Elutazott. Felesége és gyermekei itt maradtak. Galileo úgy feküdt neki az új életformának, hogy ez most már végleges. Öregségét ennek a testvércsaládnak körében fogja tölteni. El kell tartania őket és elnézőnek kell lennie hozzájuk, ha kényelmetlenek. Mert akárhogyan restelte, de kezdte úgy érezni, hogy mikor egy ekkora családot vállalt, kissé túlságosan volt gavallér.

Ahogy Michelagnolo elment, másnap Galileo nem tudott felkelni. A betegség villámcsapásként tört ki rajta. Nem mint eddig, lassan jelentkező fájdalmakkal, hanem egyszerre, tomboló erővel. A fájdalomnak ezt a pokoli mértékét eddig nem érezte. Egy darabig csak győzte, nagyokat nyögött, fogát csikorgatta, de aztán idegeinek ereje elfogyott: hangosan üvölni kezdett. Összeszaladt a ház. A hat gyerek egymást lökdöste a küszöbön, onnan nézték az ordító nagybácsit. Chiara pedig csak topogott tehetetlenül az ágy mellett. Igen gyorsan sor került

rá, hogy sógora mellett való maradása okos családi döntésnek bizonyuljon. De ugyanilyen gyorsan ki is tűnt, hogy Chiara mindennek jó, csak betegápolónak nem. Ott kezdődött, hogy még jobban megijedt és nyugtalanabb volt, mint maga a beteg. Izgalmában ügyetlen volt és szórakozott. Semmit sem tudott hogyan megfogni, minden rosszul állott a kezében, mindent elejtett. Ha hozzányult a szenvedőhöz, hogy rátegye a forró korpát, balszerencse üldözte: mindig úgy ért hozzá, hogy különösen érzékeny helyet fájditott. Pedig a jóakarát megvolt benne. Este hőiesen karosszéket tolt a betegágy mellé, hogy virasztani fog. De mindjárt elnyomta az álom. Galileo, ha vizet akart, csak hangos és hosszú kiabálással tudott lelket verni belé. Így telt el az éjszaka. A beteg úgy szenvedett, mint eddig életében soha. Kinlódva feszítette meg teste minden inát és izmát és léleketét erőszakkal fojtotta vissza, hogy tompítsa a fájdalmat. Reggelre, mikor ép kezével tapogatta magát, elszörnyedve vette észre, hogy sérve tovább szakadt. Most már hatalmas púpban omlottak ki zsigerei a bőr alatt. Erős kötést kért Chiarától, aki azonban meglátván a rendkívül nagy sérvet, nagyot sikoltott és azonnal elájult. Ott hullt le az ágy mentén. A beteg segítségért ordított, de odakint senkisémet vetett rá ügyet, azt hitték, hogy fájdalmában kiabál és Chiara asszonyt ott tudták mellette. Végre Chiara magától felocsudott. De úgy reszketett a keze, hogy nem lehetett hasznát venni. A beteg hasát a kertész kötötte keresztül. Ebből ideges szóváltás támadt, Chiara megsértődött és sírva szaladt ki a beteg mellől. Szobájába vonult vissza duzzogni.

Galileo a kisebbik inast rendelte maga mellé. Mivel mind a két inasnak Giuseppe volt a neve, ezt megkülönböztetésül a Gepe névvel illették a háznál. Szeráfüles és virgonc falusi parasztgyerek volt, ennek a beteg több hasznát tudta venni. Gepének ott

kellott ülni az ágy mellett és pillanatonként várni a parancsot, amelyet az állandóan ordító beteg fejmozdulatokkal osztott neki.

Ebéd után történt, hogy valamit kérdezett Gepétől, az állandó üvöltésen kissé erőt véve. De Gepe nem felelt.

— Miért nem felelsz, — ripakodott az inasra — ha kérdezlek?

És irtózva látta, hogy az inas szája mozog, de amit mond, azt ő nem hallja. Megsiketült. Rémülten próbálta kiabáltatni az inast, de egyáltalán nem hallotta. És ekkor döbrent rá, hogy egy ideje már saját üvöltését is alig hallja, de ezzel a furcsa tudattal eddig nem számolt be magának. Bár az orvosokat ki nem állhatta, most orvost hivatott. Az megvizsgálta, megállapította a süketséget, minden eddigi intézkedést helybenhagyott, valami teafőzetet rendelt és meleg kendőt a fejre. Aztán magasra húzott szemöldökkel és fejcsóválva elment.

Azonban a süketség nem mult el, a beteg állapota pedig folyton rosszabbodott. Érezte, hogy nehéz láza van. Sérvét tapogatta a kötés alatt, balcsuklója és baltérde irtózatosan fájt. Hol egyik, hol másik gyerek kíváncsiságból mindig benyitotta az ajtót. Ez most módfelett idegesítette. És egyszerre rémes halálfélelem vett rajta erőt. Rákiáltott az inasra, hogy azonnal izenjenek Pisába: fia rögtön jöjjön haza, mert ő halálát érzi. Az inas mindjárt kiszaladt teljesíteni a parancsot. Halásápadtan jött vissza.

Nencio harmadnap lélekszakadva állított be. Galileo fél-eszméletlenül töltötte ezt a három napot. Irtózatos fájdalmai voltak, ha jobban magához tért. Nem hallott semmit egyik fülére sem.

— Meg fogok halni, Nencio, — mondta sírva, mialatt kezét kinyujtotta, de most már az ép kéz is visszahanyatlott, — érzem, hogy meg fogok halni. Légy mellettem, fiacskám. Olyan egyedül vagyok...

Ne felelj semmit, úgy sem hallom. Ha nagyon fontos, írd fel, és tartsd a szemem elé.

A fiú gyengéden simogatta apja lázas arcát. Ez jól esett. Elérzékenyülten hebegte:

— Küldjél Benedetto bátyáért, ki akarok vele békülni, mielőtt meghalok.

Ekkor megint elvesztette eszméletét. Arra eszmélt fel aztán, hogy Landucci sógor ott ül az ágya mellett. Kezet nyújtott neki.

— Fogjunk kezet, Benedetto, érzem, hogy meghalok. Ne keressük ki miben volt hibás, felejtünk el mindent. Haraggal nem akarok az ítélőszék elé kerülni.

Landucci méltóságteljesen bólogatott, aztán cédulát tartott a beteg elé: „Nem akarsz papot?”

— Nem, nem, — kiáltott kétségbeesetten a beteg, — ha felveszem az utolsó kenetet, akkor mindennek vége. Majd csak az utolsó pillanatban. A lányokat se értesítsétek. Most menj el, Benedetto.

Landucci még felírta a papírra, hogy: „Én mindent megbocsátok neked.“ Aztán eltávozott, illendően komor arcot vágva. Galileo egyszerre nagyon rosszul lett. Érezte, hogy szédül és ereje fogy. Most akart fiának szólni, hogy mégis csak küldjenek papért és értesítsék a lányokat, de ezt megmondani már nem volt ereje. Elvesztette az eszméletét s utolsó gondolata ez volt: ez a halál.

De nem halt meg. Mikor homályosan magához tért, sötét volt a szobában, csak mécses égett az ágy mellett. Nencio ott szundikált a karosszékekben. Szólni akart neki, de nem tudott. Éppen csak annyi ideig eszmélt, hogy megállapíthassa: él. Majd megint elnyomta az öntudatlanság. Így volt ez többször is. Csak gyengén tudott nyöszörögni, ha magához tért, azt azonban már érezte, hogy valószínűleg életben marad. Aztán lassankint egészen megébredt. És riadó örömmel állapította meg, hogy kezd hallani.

Fia állandóan ott volt mellette; ha jó hangosan szólt a fiú, ő már értette.

— Nencio... nem akarok itt feküdni...

— Mit akar kegyelmed?

— Azt akarom, hogy vitess el innen. Már megint kezdem hallani a gyereklármát, rettenetesen idegesít.

— Igenis, atyámuram. De hova vitessem?

— A Costa San Giorgión, a régi házban lakik most Barbara, a volt gazdasszonyom. Az tudott eddig legjobban ápolni. Ahhoz vitess. De ne most. Szégyellem, hogy nappal végighurcoljanak a városban. Keríts valami hordóagyat, mire beesteledik és Barbarának küldj hírt. És Chiarával is közöld, de tapintatosan, hogy meg ne haragudjék.

— Minden meglesz, atyámuram.

Egész nap hol eszmélt, hol bóbiskolt. De jobban szerette öntudatlanul, mert ha magához tért, mindjárt érezte fájdalmait. Este Nencio és a két inas hozták a hordóagyat. Chiara nem volt sehol. Súlyosan megsértődött és visszavonult gyerekeivel együtt. A beteget alaposan bepólyázták, mert kint még hűvös volt a március. Sáros, nyirkos sötétben cammogtak vele a hosszú úton. Ő közben elaludt. Mire megint magához tért, már Barbara ügyes keze motoszkált körülötte.

Itt csend volt és nyugalom s a régi gazdasszony jól ismerte már minden pillantását, minden mozdulatát. Lassan kezdett jobban lenni. Visszatért az életbe. Az első, amit kérdezett, az volt, hogy mi van a leányokkal. Odaadták neki Celeste leveleit, amelyek eszméletlen napjai alatt érkeztek a zárdából. Azokat olvasgatta és könnyezett. Aztán Michelagnolo leveleit is odaadták neki, aki már árkonbokron túljárt. Velencéből írott levelének egy mouda megjegyezte, hogy Bartoluzzit, a Marina férjét, hiába kereste, mert az még tavaly októberben meghalt.

Nencio visszament Pisába, nem is volt rá szükség, aztán elég fontos is volt visszamennie, most fejezte be jogászságát, várta a promoteálást. A beteg apa csak feküdt és nagyon lassan javult. Halála ugyan visszatért teljesen, de izületi fájdalmai alig mutattak valami csökkenést. De még ha javultak is, a hosszú betegség megpróbáltatásaitól idegei annyira megromlottak, hogy a kevesebb fájdalmat sem bírta. Gyakran sírógörcs vett erőt rajta. Ilyenkor kisírta magát, kissé megenyhült és tovább szenvedett. Aztán meg minduntalan akadt valami, ami újra meg újra felkavarta. Fiával most nem voltak bajok, de annál inkább unokaöccsével. Azt Castelli gondjaiba ajánlotta Rómában s a hű Castelli a római Vincenzóról még rosszabbakat volt kénytelen jelenteni, mint annakidején a pisai Vincenzóról. Cencio megbotránkoztatóan szabados modort hozott magával Münchenből. Szeretett nevetlen szavakat használni, hogy ettől férfiasabbnak lássék. Bizonyos Crivelli-családnál kapott teljes ellátást és ennek a családnak hölgytagjai nap-nap után felháborodva panaszkodtak reá. De ez volt a kisebbik baj. A nagyobbik az volt, hogy állandóan élesen szidta a papságot és gúnyt űzött az egyházból, holott reverendát hordott. Mikor Crivelli ezért megintette, kihívóan így felelt: „Nem vagyok elmebajos, mint kegyelmetek, hogy egy festett falat imádjak.“ Erre Crivelli annyira dühbe jött hogy megfenyegette: feljelenti az inkvizíciónál. De egyelőre csak Castellinek szólt, aki mindezt hosszú levélben megírta mesterének és kérte, hogy ezt a fiatalembert sürgősen vigyék vissza Firenzébe.

Ez nagyon felizgatta a beteget. Egyéb sem kellett volna, mint hogy istenkáromlásért az inkvizíció elé kerüljön valaki, aki a Galilei nevet viseli. Azt is véghetetlenül restellte, hogy az a kölyök viselkedik így, aki a pápa ösztöndíjával tanul Rómában. Ha a fiú botrányaiból csak egyetlen szó is eljut a

Vatikánba, rettenetes lenne a szégyen. Most már tudott írni valahogy. Azonnal írt tehát unokaöccsének, hogy azonnal csomagolja össze minden holmiját és rögtön térjen vissza Firenzébe. Közölte az egészet Chiara sógorasszonnyal is, aki most már megbékélt és rendszeresen látogatta a beteget. Az asszony kétségbeesve panaszkodott, hogy a fiú mindig ilyen zabolátlanul viselkedett, de ennek leginkább Michelagnolo az oka, aki sohasem próbálta fékezni, sőt maga adott példát a fiúnak az ilyen hitetlen beszédekkel, amik odakünt ragadtak rája.

Így történt, hogy a bűnös fiú ugyanakkor érkezett vissza Rómából, mikor az ijedt apa megérkezett Münchenből. Alig néhány hónapja ment haza, most megint visszajött. Chiara mindenről tudósította, arról is, hogy Galileo külön költözött, arról is, hogy a Rómában tanuló fiúval nem lehet bírni.

Galileo ekkor már, félévig tartó kínlódás után, lábadozóban volt. Már vissza is költözött a Segri-villába, már nem találta terhesnek a gyerekzsivajt. Sőt a második fiút, a kis Albertót, különösen megkedvelte. Ez nagyon csinos gyerek volt, helyes viselkedésű és élénk eszű. Nem nagy fáradságába került elintézni, hogy odavegyék apródnak az udvarhoz. Az ilyen kisfiúk teméntelen serege lábatlankodott ott a folyosókon, minden különösebb munka nélkül, inkább csak dísznek. Mikor a gyerek először vette fel a színes, címeres apródruhát, valóságos ünnepet ült az egész család. Ekkor érkezett meg előbb Cencio. Nagybátyja szigorú szidalmait még végighallgatta valahogy néma daccal, de mikor anyjával került össze, akkor kitört. Úgy kiabált, mintha valami alárendeltjével perlekedett volna. Galileo elhülve hallgatta a hozzá behallatszó lárját. El sem tudta képzelni, mi történt volna, ha annakidején ő így merészelt volna szólni anyjához, nyugodjék békével.

Mindjárt aztán megjött Michelagnolo is. Igen

szerencsétlen hangon kezdte a helyzet megvitatását. Önérzeteskedett bátyjával. Szemrehányást tett neki, hogy megbántotta Chiarát. Eléhozódott a fiú római ügye is, Michelagnolo hevesen a fia pártjára állott. Mikor aztán óhatatlanul az anyagiak kérdése is felmerült, Michelagnolo, miután családja egy esztendeig élt a bátyja házában, minden óvatos szó mögött önérzetét sértő célzást keresett. Végül a két fivér csúnyán összeveszett. Michelagnolo felpakolta feleségét és gyermekeit és harsogó vita keretében kijelentette, hogy ennek a háznak küszöbét sohasem lépi át többé. Galileo mindenáron békíteni akarta, most már akár szívesen meg is alázkodott volna a béke kedvéért, de fia közbelépett.

— Hagyja, atyámuram, hát nem látja még mindig a helyzetet?

— Mit nem látok?

— Michelagnolo bátyám rájött, hogy ekkora család teljes eltartását nem kívánhatja ingyen. De fizetni egy lyukas soldót sem hajlandó. Azért lett egyszerre ilyen önérzetes. Csak hagyja őket.

El is mentek. A kis apród szivettépően sírt, hogy az udvari ruhát és a gyönyörű szolgálatot itt kell hagynia. Az ösztöndíjas fiatalember nem köszönt senkinek. Galileo még az utolsó pillanatban is szeretett volna utánuk szaladni. De fia visszatartotta. Eléggé meglátszott rajta, hogy a maga érdekeit védi. És a saját szempontjából igazat is kellett adni neki, ha apja anyagi képességeiben nem nagy örömmel részesített egy féltucat unokatestvért.

Hogy mi járt a fejében különösképpen, az nem sokára kiderült. Egy rekkenő nyári délután Galileo kint pihent a parkban és jegyezgetett. Mert már lassanként kezdte a megírandó nagy könyv előkészületeit. Ekkor fia odatelepedett melléje.

— Nem baj, ha megzavarom kegyelmedet? Valami fontos beszédem volna.

— Nem baj, fiam, csak pénzt ne kérj, mert az

nincs. Megjött Pisából a doktorátusod számlája. Két-százhatvankét lira. Csekélység. No, de nem baj, legalább doktor vagy. Szóval pénzt ne kérj, fiam.

— Ne féljen, nem azt kérek. Azt szeretném, ha elég erősnek érezné magát, hogy felkeresse a miniszterelnököt. Én ma voltam nála és ő várja a kegyelmed látogatását.

— Kicsoda? Cioli? Miért?

— Mert nagy eset van, atyámuram. Meg akarok házasodni. És ehhez kérem is atyai hozzájárulását.

— Beszélj, beszélj. Úgy felizgatsz, hogy majd kiugrom a bőrömből.

— A Bocchineri-leányt akarom elvenni, atyám. A leánnyal már rendben vagyok, csak a kegyelmed beleegyezése hiányzik, azonkívül a leány atyja ahhoz ragaszkodik, hogy neki a miniszterelnök szóljon. Ezért kérem, hogy mihelyt olyan állapotban lesz, keresse fel Ciolit. Ő szívesen szól az apának, de előbb kegyelmeddel akar beszélni.

— Ne rohanj, ne rohanj. Ez az a pratói Bocchineri Carlo? Annak az egyik fiát jól ismerem. A Medici Carlo biboros titkára Rómában. Az az?

— Úgy van.

— Jó család, nem mondom. Megállj csak, a leányt is ismerem. Az az a csinos kis fekete, aki itt vacsorázott, mikor Michelangelo bátyád vendégeket hívott?

— Az. Sestiliának hívják.

— Roppant helyes kislány. Már akkor láttam, hogy belédhabarodott, de nem gondoltam, hogy olyan komoly a dolog. És mi lesz anyagilag? Mi a hozomány?

— A pontos összeget még nem tudom, de lesz valami. A leánnyal úgy beszélünk meg, hogy kegyelmed segítségére is számítva, a pénzt házba fektetjük. Szeretném megvenni azt a házat a Costa San Giorgión.

— Hát az már nem olyan egyszerű, édes fiam.

Erről még ráérünk beszélni. Egyelőre ellakhattok nálam, van itt hely bőven nem egy házaspárnak. De a legfontosabbhoz most érkezünk, fiam. Mióta a doktorátussal hazajöttél, nem beszéltünk erről. Hét évet töltöttél az egyetemen. Jóval többet, mint akárki más. De erre most már vessünk fátyolt. Fő, hogy kész ember vagy. Mi lesz most? Mi a szándékod? Miből akarod a családodat eltartani?

— Éppen erről is kell Ciolival beszélnie, atyám. Remélem, hogy valami udvari állást ki tudnak nekem szorítani. Nem akarok örökké a kegyelmed nyakán élni, az természetes. De nagyon megkérném, hogy a kezdő években még álljon mellettem a lehetőséghez képest.

— Jól van, fiam, ami tőlem telik, arra számíthatsz. Mihelyt a lábam bírja, elmegyek Ciolihoz. És ezek szerint nincs más hátra, minthogy tiszta szívből egész életedre szóló boldogságot kívánjak neked, fiam.

Melegen összeölelkeztek, a fiú kezét csókolta. Galileo szeretettel megveregette a vállát.

— Mikorra gondoljátok az esküvőt?

— Januárra.

— Helyes, a sok várakozásnak semmi értelme. Aztán az első unoka fiú legyen, azt megmondom.

— Hogy fiú lesz, azt nem ígérhetem, — mondta kevélyen a fiatalember, — de hogy jövőre már itt lesz, arról jót állok.

— Jól van, fiam, ezt el is várom. A lányok tudják már? Illenék, hogy bejelentsd nekik.

A fiú kelletlen arcot vágott.

— Szörnyű messze van az az Arcetri és nekem most annyi dolgom van, hogy azt sem tudom, hol a fejem. Inkább megtehetné kegyelmed, hogy ír nekik. Én most szaladok.

És elsietett. Galileo egy kis tövist érzett a szívében. De most nem tudott neheztelni. Feltápászzkodott és odakiáltotta a kis inast. Annak vállára tá-

maszkodva, bevánszorgott a villába levelet írni.

— Nagy ujság van, Gepe, — mondta neki ragyogva, — a gazdád nagyapa lesz.

A kis inas tátott szájjal nézett fel rá, aztán elvi-gyoro-gta magát, mint akivel valami pajkos dolgot közöltek.

IV.

Az esküvőt csakugyan nem soká halogatták. Az ifjú Galilei, az udvari tudós fia, január végén oltár-hoz vezette a Bocchineri-leányt. Csupa udvari ember volt jelen az esketésnél, maga a miniszterelnök is. És a nagy lakodalmi traktán is igen előkelő vendégsereg vett részt. Az első felköszöntőt Cioli miniszterelnök mondta, vallásos életre buzdítva a fiatal párt. Számos papi vendég is ott ült a felvirágozott asztalnál. A nagyherceg, aki visszatért tanulmányútjának utolsó állomásáról, a bécsi császári udvartól és személyesen vette a kormányt tizen-nyolc éves kezeibe, ajándékot küldött a fiataloknak, Cioli pedig megígérte, hogy mihelyt lehet, a fiatal férjnek valami állást fog szorítani, csak legyenek türelemmel.

A fiatalok egyelőre az apai háznál laktak. A huszonkétéves férjnek nem volt más semmi dolga a világon, mint boldognak lenni. Ennek a dolgának meg is felelt. De amellet panaszkodott, hogy meny-nyire el van foglalva. Hol ezt, hol azt kellett beszere-zni, látogatásokat kellett tenni. Galileo olykor szerette volna, ha diktálási munkára befoghatja, de a fiatal menyecske ilyenkor pityergéssel fenyegető arcot vágott. Így hát inkább békén hagyta őket, hadd turbékoljanak. Nagyon meg is szerette a menyét, aki kedves és jó léleknek bizonyult. Jókedvű volt és szerény, alkalmazkodó természetű, nagyon jól megfelelt a Cencio önző módon uralkodni akaró természetének. Különösen Celestével kedvelték meg

egymást és Galileo mosolygó meghatottsággal vette észre, hogy a Celeste lelkében felvillan a féltékenység. De anygali természetéhez képest ez abban nyilatkozott nála, hogy Sestiliáról a lelkes magasztalás hangján beszélt, viszont apját elárasztotta a rajongó ragaszkodás még eddiginél is pazarlóbb jeleivel. Gyakran írt apjának, aki nehezen mehetett ki a hegyekbe s ezek a levelek úgy simogatták az öreg szívét, hogy elandalódott a gyönyörűségtől.

„Sestiliát mind nagyon megszerettük, mert igazán kedves és bájos, de mindenekfelett jól esik tudni, hogy Uraságodat szereti, így aztán körülveheti Uraságodat azzal a hódolattal és melegséggel, amelyben mi innen nem részesíthetjük. De azért mi sem fogjuk elmulasztani a tőlünk telhetőt, szüntelenül ajánljuk imáinkban Isten jóindulatába, hiszen ha Uraságod nem lenne a világon, senkink sem volna nekünk, elhagyott árváknak. Ó, hiszen csak képes volnék szavakba önteni érzéseimet! Uraságod biztosan nem kételkednék, hogy olyan gyengédséggel szeretem, ahogyan leány soha még atyját nem szeretete. De nem tudom kifejezni, amit érzek, csak ha megmondom, hogy jobban szeretem enmagamnál, hiszen Isten után Uraságodnak köszönhetem nemcsak életemet, hanem a jótétemények olyan végtelen sokaságát, hogy kész volnék, ha kellene, életemet is kiontani Uraságodért akármilyen kínszenvedéssel, feltéve, hogy ezzel Isten Ófelségét meg nem sérteném. Uraságod talán megbocsátja nekem, ha ilyen hosszasan untatom ezzel, de érzéseim elragadnak. Nem is ezért ültem le írni, hanem azért, hogy a klastrom óráját, ha megigazította, legyen szíves szombat estére visszaküldeni, mert a sekrestyés nővérnek, aki reggel felkölt bennünket, szüksége lenne rá. De ha ilyen rövid idő alatt nem lehet

megcsinálni, nem szóltam semmit. Fontosabb, hogy ezentúl pontosan járjon. Meg szeretném kérdezni továbbá, nem volna-e hajlandó egy csereüzletre, és azért a gitárért, amelyet pár éve ajándékozott nekünk, nem adna-e mindakettőnknek breviáriumot, mert amit felszenteléskor kaptunk, már egészen elrongyolódott, hiszen mindennap használjuk, viszont a gitár csak porosodik a sarokban, vagy éppen kölcsön kell adnunk olykor, ha nem akarunk udvariatlanok lenni, akkor pedig rongálódik. A breviáriumok ne legyenek aranyozottak, azzal nem törődünk, de legyenek meg az újonnan hozzácsatolt Szentek is és a nyomás tiszta legyen, mert ezeknek most már ki kell tartani vélségünkre is, ha az öregkort megérjük. Továbbá: rozmarin-befőtöt szeretnék csinálni Uraságodnak, de nincs edényem. Küldjön régi üvegeimből. Azonkívül nagyon hálás volnék, ha a patikánknak küldene olyan tégelyeket és ampolnákat, amelyek főlölegesen hányódnak otthon. Most pedig szívből köszöntöm a Suor Arcangela és a többiek nevében is. A Mindenható őrizze meg kegyelmében.“

Galileo volt a klostrom órása és általában műszerésze. Nagyon szegények voltak a klarisszák, nem volt pénzök iparost hivatni, ha elromlott az óra, vagy az örökmécses láncában meglazult a szem. Sűrűn járt a posta Arcetri és Bellosguardo között, különösen téli időn, mikor Galileo nem tudott olyan messzire felvergődni a feneketlen sárban. A Pozzo Imperialéig még csak jó volt az út, de aztán a Giullari lejtőjén embernek is, állatnak nagyon nagy vállalkozás volt felkapaszkodni. Gepe, a kis inas, győzte fáradtsággal. Hozta-vitte a leveleket, süteményt, könyvet, izenetet, miégymást. Hogy addig is hírek legyen egymásról, míg kimelegszik az idő, s a beteges öreg ember nekivághat a hegyi útnak.

Addig is dolgozott. Most már aránylag egészségesnek mondhatta magát, fia házasságának hangos napjai is lezajlottak, itt volt az idő, hogy leüljön élete nagy tervének megvalósításához. Anyaga körülbelül együtt volt már, de nem is arra esett tünődésében a hangsúly, hogy mit mondjon, hanem arra, hogy hogyan mondja. A feladat ez volt: hitet tenni a nap mozdulatlansága és a föld bolygó-volta mellett, de úgy, hogy ez ne legyen tételes vallomás, hanem hipotézisnek lehessen feltüntetni. Sok változatot felvetett magában, de sorra elvetette valamennyit. Vagy azt nem sikerült volna elérnie, hogy színt valljon, vagy azt, hogy az egyház szempontjainak eleget tegyen.

Régi könyvek közt lapozgatva, Rotterdami Erasmus könyve akadt a kezébe. „A butaságról.“ Előbb szórakozottan, majd egyre nagyobb érdeklődéssel forgatta oldalait. Az egész mű hallatlanul ügyesen kiészelt formája nagy csodálattal töltötte el. Erasmus a Butaság szájába adta, amit koráról és a világról mondani akart. Kimondott mindent, de rajtakapni nem lehetett. Akármilyen állításért vonta volna felelősségre az egyház, nyugodtan válaszolhatta: hiszen ő ezt a Butasággal mondatja, tehát nem mondja komolyan. Kitűnő forma volt ez, és használata egy ideig Galileót nagyon kísértette. De elvetette aztán ezt is. A tudományos világban a belekapaszkodások, szándékos csűrések-csavarások, félremagyarázások rosszhiszemű divatja járt. A fegyver kétélű is lehetett.

Valamit azonban mégis megtartott belőle. Hosszú tervezgetés után úgy döntött, hogy beszélgető formában írja meg a könyvet. Két szereplőt akart beszéltetni nagy gondolatairól. Ezeknek nevet is adott, igazi neveket. Az egyiket Sagredónak nevezte, a másikat Salviatinak. Az előbbi a korán eltávozott velencei jóbarát volt, az utóbbi a korán eltávozott

páduai tanítvány, majd firenzei házigazda. Most már rég halott mind a kettő. De amíg éltek, meggyőződősök szerint hívő kopernikánusok voltak. Az ő hajdani kedvességöknek akart kegyeletes emléket állítani azzal, hogy őket beszéltette, hogy nagy gondolatait az ő szájukba adta, hogy a tudomány eddigi fojtogató merevségét az ő nevével szabadítsa fel az egész világ gondolkodói előtt. De hogy két embert beszéltessen, akik ugyanegy álláspontot foglalnak el, azt egyhangúnak és fordulattalannak érezte. Vita kellett ide, ellentmondás, a cáfolatok és mérkőzések eleveisége. Valakivel képviseltetnie kellett a peripatétikus álláspontot, hogy Sagredónak és Salviatinak legyen kivel vitatkozni. Erre a célra jelképes alakot talált ki: a buta embert. A korlátoltat, a más eszével gondolkodót, a konokul kényelmeset. Ezt elnevezte Simplíciónak. Az egész peripatétikus maradiságot értette alatta. Mindazokat, akikkel immár több mint negyven eszendeje harcolt és kinlódott.

Most már ment a munka kitűnően. A három szereplő élénken vitatkozhatott. Így könnyebb is volt az ódon arisztotelészi érvek egész fegyvertárát felhozni. Azonkívül írói vénájának is táplálékot adhatott: megrajzolhatta a buta ember gondolkodási és érvelési módját. Az emberekben soha semmi úgy nem érdekelte, mint több, vagy kevesebb eszök. Az értelmes ember azonnal vonzotta és gyönyörködtette, még ha ellenfél volt is. Az ostoba ember felizgatta és támadásra ösztönözte, mint a vad szimata a kutyát. Most a kezébe kapta az ostobát, sőt élete valamennyi ostoba ellenfelét együtt, mint sűrített kivonatot a maga-alkotta alakban. Megbosszulhatta mindazt a szenvedést, amit negyven esztendőn át az értelmetlen ellenfelek okoztak neki. Vad kéjjel tette nevetségessé Simpliciust, egymásután adogatva szájába azokat az érveket, amelyeket valaha is az ostobák felhoztak ellene. Ezeket külön cédulára jegyezve gyűjtötte emlékezetéből. Volt elég. A legtöbbről már nem

is tudta, hogy annyi évtized annyi vitája folyamán ki használta ellene.

„Párbeszéd a két legnagyobb világrendszerről, a ptolemaiosziról és a kopernikusziról.“ Ez volt a mű címe. Három nagy fejezetre osztotta a tervet. Az elsőben a földön észlelhető jelenségekről akart beszámolni úgy ptolemaioszi, mint kopernikuszi felfogás szerint. A másodikban a mennybolt jelenségeit szándékozott ismertetni. A harmadikban pedig részletesen ki akarta fejteni a tengerek apályáról és dagályáról szóló tudományos feltevését, mert ezt még mindig a legdöntőbb és más által még nem használt érvnek tartotta kopernikusz mellett, noha Kepler ebben nem értett vele egyet és az apály-dagály jelenségeit a hold hatásából magyarázta. Ő azonban fenntartotta a maga magyarázatát és ezt szánta a mű harmadik részének. Ehhez képest a három fejezetet „három nap“ névvel nevezte, úgy értvén ezt, hogy Sagredo, Salviati és Simplicius három egymásután következő napon összejönnek tudományos gondolataikról eszmecserét folytatni. „Első nap“: az első fejezet. „Második nap“: a könyv dereka. „Harmadik nap“: a záró fejezet.

Már jó mélyen benne járt az Első Napban, mikor végre kitavaszodott annyira, hogy felmehetett Arcetribe leányait meglátogatni. És éppen olyan izgalomhoz érkezett a viszontlátás boldog, nyugalmas órái helyett, amely az egész kolostort rettentően felforgatta. A főnöknő, aki magához vette lakótársnak Celestét, aznap éjjel öngyilkosságot követett el. Megvárta, míg Celeste elalszik, akkor felkelt, kilopózkodott a folyosóra és ott többször kést döfött a hasába. De Celestét ösztöne felébresztette. Talán azért riadt fel, mert valahogyan megérezte a cella másik lényének hiányát. Világot gyújtott és látta, hogy a főnöknő fekvőhelye üres. Rosszat sejtett és kiment a folyosóra. Akkor már az öreg apáca ott hörgött vérébeu. Lélekszakadva hívott segítséget. Felébredtek mind

a többiek is, sikoltozni kezdtek, szörnyű idegesség tört ki a legtöbbször, egyik nevetőgörcsöt kapott, mások elájultak, a klostrom órákig az örültek háza benyomását tette. Az öngyilkos badessa nem halt meg. Addig élesztgették, míg visszatért belé az élet. De az étellel meghasonlott lelki rázkódtatása is visszatért. Örjögve csapkodott, zokogott, az ablakon akart kiugrani, három suor kellett hozzá, hogy féken tartsák. Még most is, a másnap délutáni órákban, a feszült idegek kínja rázta az egész klostromot. Majdnem mindegyik apáca remegett és sírt. Csak Celeste volt most is más, mint a többi. Megrendülése és részvéte semmit sem változtatott nyugalman, amely a hit legmagasabb szféráiból táplálkozott és rokona volt a végtelenségnek. Forró részvétellel beszélt a szegény öreg nő megtévedéséről és szilárdan hajtogatta, hogy Isten meg fog neki bocsátani, mert kétségkívül nem volt épelméjű. Csak most tűnt ki, hogy Celeste hosszú hónapok óta jól tudta: egy örülte lakik együtt. De mondhatatlan türelemmel nyugtatta és vigasztalta és nem hiányzott a bátorsága ahhoz sem, hogy közös cellában maradjon vele.

— Miért nem mondd el, — szólta Suor Chiara, az unokanővér, — hogy egyszer kést fogott rád?

— Tréfából tette, — felelt szeliden rendreutasító hangon Celeste, — s ezt különben is kár elmondani atyámuram előtt, mert idegessé teszi a gondolat, hogy engem veszedelem fenyegetett.

— Remélem, most te leszel a főnöknő, — mondta Galileo, — ha korod nincs is meg hozzá.

Celeste élénken rázta a fejét.

— Túlfiatal vagyok, de nem is ez a fontos. Hanem az, hogy ha a jó Isten szeret, nem kell főnöknőnek lennem. Nekem szenvedés mások felett rendelkezni és másokat büntetni. Viszont engedelmeskednem nagy boldogság. Meg is kérem atyámuramat, hogy ha ez a gondolat valaha is felmerül, vesse közbe összeköttetéseit.

Galileo úgy ment haza a klostromból, hogy gondolatban mélyen meghajtotta fejét leánya előtt. Magasztosnak látta a leányt s magát hozzája képest méltatlannak. De repeső büszkeséget is érzett magában: ez a szent leány az ő teste és az ő vére, az ő lelkéből szakadt lélek. Ami ebben az angyalban olyan tökéletessé magasodott, annak magva bizonyára az ő lelkében is megvan. Tehát számtalan hibája mellett szabad magát a jóra hajlamosnak tartania. Otthon mindezek a gondolatok hosszú imádkozásra indították, amit ritkán tett. Csak, ha szívét annyira megmozdította valami, hogy Isten előtt kellett örömét, vagy bánatát kiönteni. Aztán visszatért munkájához, hogy Isten csodálatos világát az emberek előtt még csodálatosabbnak mutathassa meg s ezen a csodálatosságon mindenki vele együtt örüljön.

Sestilia négy hónapja volt asszony, mikor a fiatal férj, aki munkanélkül lebzselt a világban, jelentette apjának, hogy karácsony hónapjára unokát lehet várni. S ezt olyan arccal közölte, mintha azt mondta volna, hogy sikerült egymagában a dómot felépítenie, vagy hogy félkézzel legyőzte a dán hadsereget. De Galileo az örömhírt ekkora sikernek is tekintette. Viharosan ölelte meg Nenciót és rögtön szaladt a fiatalasszonyt megkeresni, hogy azt is kitörő boldogsággal ölelje, simogassa, becézze.

— Gyerekek, most nagyon érdekes verseny kezdődik, — mondta csillogó szemmel, — ti a babát decemberre várjátok, én is szeretnék a nagy könyvvel decemberre meglenni. Mától kezdve versenyzünk, kinek a szülötte jön hamarabb a világra.

Sestilia pironkodva simogatta vissza apósa ősz fejét, az ifjú apajelölt pedig komor ráncokba vont a homlokát, mint a népe javán gondolkodó fejedelem és hosszú léptekkel mérte végig a szobát. Aztán hirtelen megállt apja előtt.

— Atyámuram, most már beszélünk kellene arról a házvetelről,

— Jól van, — szólt Galileo egyszerre megcsapant kedvvel, — majd beszélünk róla. És az állásod dolgában is történnie kellene valaminek.

— Bizony kellene, — felelt a fiú nem minden szemrehányó árnyalat nélkül, — én már régóta készen állok, hogy elkezdjem a munkát. Nekem sem kellemes így lógni a világban. De ez a második kérdés. Az első a ház. Elég fontos, hogy a családomnak saját otthont adjak. Kegyelmed eddig is mindig gavalléros módon megmutatta, mennyire szereti Sestiliát. Most már az unokájának megmutathatja. Mi nagyon bízunk apai jószívében.

— Jól van, jól van, majd meglátom, mit tudok csinálni. Holnap lesz a napja, hogy elmegyek Ciolihoz és megsürgetem a dolgot.

El is ment. De a sürgetésre nem volt szükség, Cioli ura volt a szavának. Már ki is nézte az állást, csak még pár napot kellett várni, míg a kinevezéseket a nagyherceg elé tudja terjeszteni. A pár nappól pár hét lett, de nem eredmény nélkül. A nagyherceg kinevezte Galilei Vincenzo doktort fogalmazónak az udvari kancelláriához. A költségvetés-szerű kezdő fizetéssel. Ez édeskevés volt ugyan, de pénz volt. És a fiú mégis csak a miniszterelnökségre került kebelbéli tisztviselőnek. Pályafutása most már rajta állott. Még a miniszterelnökség maga sem volt elzárva előle. Nencio tehát hivatalba kezdett járni. A nagyherceg fogadta bemutatkozó kihallgatáson és az új tisztviselő atyjának meleg üdvözlettel azt üzentte, hogy az Európában dúló háborúval kapcsolatos sok diplomáciai dolga miatt sajnálattal nélkülözi a nagy tudós gyakrabbi társalgását. Nencio átadta apjának ezt az üzenetet és ahogy átadta, abban volt valami pártfogó szinezet. Elvégre a kormányzat belső tagja volt, azé a kormányzaté, amely az összes udvari alkalmazottak sorsát intézte. Viszont hivatali munkáját nagyon komolyan vette. Pontosan járt be a hivatalba és a köteles órán túl is ottmaradt.

Huszonhárom éves volt, de már meg lehetett benne látni a hatvanhárom éves embert is: azt a kispolgári hivatalnokembert, aki életkóját gondosan elhelyezi a nyugodt kerékvágásban, abból aztán ki nem mozdul haláláig, nem okozván sem jó, sem rossz izgalmat sem magának, sem környezetének. Feltéve, hogy képességei az állásban megfelelnek.

Ugyanebben az időben végre állást kapott Cavalieri is, a lángelméjű fiatal jezsuita. Galileo Firenzéből és Castelli Rómából addig ostromolták Bologna minden számottevő emberét, míg Cavalieri megkapta a matematikai tanszéket a bolognai egyetemen. Mindenfelől jól kezdtek alakulni a dolgok. A Michelagnolo által okozott testvéri sebek lassan behegedtek, a müncheniek nem adtak hírt magokról. Rómában csendes volt minden, Grassi atya végleg elhallgatott, viszont a Hiúzok olykor nagy tisztelettel és szeretettel érdeklődtek, mennyire van már a nagy mű, amely az egész világ tudományához kiáltó korszakos szó lesz. Nencio rendesen viselkedett és derék férjnek mutatkozott, Sestilia pedig élte a várandós asszonyok csendesen és boldogan szenvedő, átszellemült hónapjait. Galileo a kis családi körben folyton a váravavárt unokáról beszélt. Nem múlt el nap, hogy ne hangoztatta volna: okvetlenül fiú legyen. Már beceneveket is adott a még meg nem érkezett örökösnek, gyermekesen tréfálkozó és értelmetlen szavakat, melyek közül aztán véglegesítette azt a semmit nem jelentő firenzei tréfás szót, hogy „Cialibino“. Reggelenként megkérdezte Sestiliát, hogyan érzi magát Cialibino. Aztán terveket szőtt, hogy maga fogja Cialibinót az írásra-olvasásra megtanítani. Mint feltaláló, külön a Cialibino számára új szerkezetű játékokat fog feltalálni. Erős családi érzése most szabadjára csaponghatott. S nem egyszer elgondolkozott azon, hogy a hírneves emberek rossz úton keresik a halhatatlanságot műveik sikerével, mert az ember természetes halhatatlansága a

testéből és véréből származott test és vér folyton folytatódó élete, amely a saját élete, csak más alakban az idők végezetéig. S ahogy egész életében legjobban az elmulástól írtózott, most mértéktelen imádatlalt várta a soha el nem múlás zálogát.

Ahogy Cialibino közeledett, úgy haladt a mű is. Egyre dagadt terjedelemben. Tolla csak úgy rohant a papiroson, de Sagredo, Salviati és Simplicius minden érve tíz új érvet termelt. A hangba, a tárgy kezelésének óvatosságába már jól beledolgozta magát. A három vitázó mindegyike kellő teret kapott. És csak a peripatétikusoknak osztogatott csapásokat, magának Arisztotelésznek és Ptolemaiosznak sokkal kevésbé. A három szereplőnek már kialakult arcélt adott: Salviati volt a hitvalló kopernikánus, Sagredo volt a fogékony, megértő és meggyőzhető elme, Simplicio volt a csökönyös iskolatudós. Előkelő velencei patricius-háznál folyt a vita, ezért hangja választékos volt és udvarias. Ebben a formában kaptak helyet egész hosszú életének legmélyebbre ágyazott gondolatai. Nemcsak a két világrendszer-ről beszélt, hanem ezekkel kapcsolatban a legnagyobb dolgokról, amelyek Isten és ember összefüggését kutató tudós elméjében felötölhettek. Ha valamelyik szereplőjének valamelyik megjegyzése kapcsán alkalma nyílt a saját nem csillagászati, hanem filozófiai világnézetéből elmondani valamit, nem habozott, hanem elkalandozott a vita vonalától. Megírta, hogy a tudomány van annyi, mint a teológia, ha nem is ilyen nyersen. De megírta, hogy az emberi elme a természetten keresztül is el tud jutni az isteni kinyilatkoztatáshoz, mert az elme be tudja látni a matematika és a geometria tökéletes igazságait, ezeken át meg tudja ismerni az Isten szükségyszerűségét, ennél pedig a megismerésnek magasabb foka nem létezhetik. Mikor ezt leírta, maga is meghökkent a gondolat vakmerőségétől. A kereszténység története alatt először merészelté valaki le-

írni, hogy a tudós eljuthat úgy Istenhez, mint a teológus. De nem húzta ki, amit már leírt. Tudatosan élete minden eredményét tette papírra és gondolatainak nagysága ellenállhatatlanul ragadta magával. Itt megszűnt élesen érvelő tudós lenni, költővé változott és a tüzes szekér ihletével énekelt himnuszt az emberi elme eredményeiről. De utána máris folyékonyan, könnyed anekdota-hangba csapott át, majd a legegyszerűbb ember, tehát Simplicius számára is megérthető kísérlettel mutatott ki valami Arisztotelésszel ellenkező igazságot. Simplicius például képtelen volt elfogadni azt az állítást, hogy a hold, amelynek felülete kráteres, göröngyös és sötét, sokkal fényesebben veri vissza a nap fényét, mintha olyan tükörsíma felülete volna, amilyennek Arisztotelész állítja.

— Legyen szíves, — mondja erre Salviati, — akassza csak le azt a tükröt a falról és gyerünk ki az udvarra. Jöjjön, Sagredo úr, akassza a tükröt arra a falra, amelyet megvilágít a nap. Mi pedig vonuljunk vissza az árnyékba. Íme, itt van előttünk a nap által megvilágított két felület, a fal, meg a tükör. Mondja most meg nekem, Simplicio uram, melyik felület világosabb? Nos, miért nem felel?

De Simplicio nem felelhet, mert a tükör, csodák csodája, csakugyan sötétebb, mint a fal. Ezt a kísérletet minden gyermek megcsinálhatja. De természetes is, hogy a rücskös fal millió apró dombjának millió külön felülete több sugarat tud visszaverni. Simplicio hallgat, s a Galileo által beszéltetett három ember ismét komoly bölcsészeti hangba csap át. Így kötötte össze szeszélyesen a nagyot a könnyeddal, a szentet a vídámmal, a folyékony eszmeekapcsolat tarka képeskönyvén keresztül, ahogy ezt kedvenc költőjétől és irodalmi mesterétől, Ariostótól tanulta.

Élete nagy fizikai eredményei is hangot kaptak a könyvben. Részletesen elmondatta szereplőivel a

szabad esés általa felfedezett és saját maga által is korszakosnak értékelt törvényét. Megmagyarázta a súlynak azt az eszmei lényegét, hogy az törekvés a földgolyó középpontja felé és merőleges a talaj síkjára, tehát a függőleges ágyúcsőből kilőtt golyónak, hiába forog közben a föld, vissza kell hullania a csőbe. Most először sejtette meg a tudományos világgal a „kitartás“ fizikai elvét, amelyet előtte soha senki nem tudott végiggondolni: a test, amely egyszer mozgást kapott, ebben a végtelenségig kitartana, ha a közeg ellenállása meg nem akadályozza. Ezért forognak a bolygók a nap körül, ahogy Kopernikus hipotézise szól, mert a naptól kapták eredeti mozgásukat s azt semmiféle közeg nem gátolja. Számítalan apróság került még bele a nagy könyvbe, hosszú serege a hosszú élet szüntelen és mindig friss töprengéseinek. S a vége mindennek az volt, hogy a föld forog. Ezt csak az nem tudja felérni, akinek nincs elég képzelete hozzá. Mert Simplicio, ha a nap körül száguldó földet elgondolja, rögtön hullani látja róla az embereket, a tengereket, a meg nem kötött tárgyakat. De egyáltalában nem csodálkozik, ha a tengeren haladó gályán nyugodt és változatlan élet folyik. Aztán az apály és dagály kérdése is részletes ismertetést kapott, sőt olyan bővet, hogy a Harmadik Napot még kellett toldania egy Negyedik Nappal.

A könyv már a vége felé járt, mikor a közeli lebetegedést váró családot félelmes hír riasztotta meg: Milanóban kitört a pestis. A háború csapásai közé tartozott ez is: egy spanyol zsoldban álló olasz katona hozta be, miután olyan vidékeken jött keresztül, ahol pestissel megfertőzött német zsoldosok vonultak át. Az olasz katona valami ruhát vett a németektől. Ez a ruha fertőzte meg Milanót. A katona kórházban halt meg, s nemsokára betegen feküdt két ápolója s az a barát, aki az utolsó kenetet adta fel neki. Kevés idő múlva halomszámra hullot-

tak az emberek. Toszkána határát Milanó felé lezárták, de Firenzében akadtak öreg emberek, akik még emlékeztek rá, hogy ezelőtt ötvenhárom esztendővel is meglátogatta Itáliát a pestis és nem használt ellene semmiféle határzár.

A kis család megrettent. Rozmaringot szereztek be és sok ecetet. Siettek a vásárlással, mert ugyancz másnak is eszébe jutott. De a közvetlen veszedelem nem fenyegetett egyelőre. Az első ijedtség hamar elmúlt. Tovább várták a gyereket, Galileo tovább dolgozott. És olyan izgalom is jutott oszályrészül, amely a háború és pestis minden híre iránt süketté tette. Megint rájött valamire, amit nyugodtan korszakosnak nevezhetett. Rájött, hogy egy vízszintesen ható hajító erő és egy függőlegesen ható hajító erő, ha egyszerre jelentkeznek, a mozgás parabolikus vonalában egyeznek ki. Világosabban szólva: az ágyúgolyó, amelyet a cső egyenesen lő el, de viszont súlyánál fogva függőleges irányba is törekszik, parabolát ír le a levegőben. Ezzel válaszolt Piccolimini herceg sok-sok év előtt felvetett kérdésére. Papíron számította ezt ki és sokáig habozott, hogy bevegye-e a nagy könyvbe, vagy sem. Végül úgy határozott, hogy nem veszi be. A tételt a saját maga számára még kísérleti úton igazolni akarta. Hogy milyen kísérletekkel csinálja ezt, azt még nem tudta elképzelni. Ágyúja nem volt. De a kísérleteket a jövőre bírta.

A versenyben Sestilia lett a győztes. December ötödikén megszületett a gyerek és csakugyan fiú lett. Csúnya, vörös, torkaszakadtából ordító, csúcsosfejű kis csecsemő lett Cialibino, de nagyapja számára a világ legszebb csecsemője. Olyan boldog volt, hogy megcsókolta fiát, menyét, a csecsemőt, a bábát és az ajtófélfát.

— Megvesszük a házat, fiú, — kiáltotta harsány örömeiben, — kezdheted az alkut.

— Az alku rég megvan, — felelte azonnal a büszke fiatal apa, — már a szerződés is kész, csak alá kell írni. Már a szobákat is beosztottuk. Sestilia két fivére is ott kap lakást. Majd odaadom atyámuramnak a szerződést, olvassa el.

— Te alkudtál, részleteket beszéltél meg és nekem egy szót sem szólsz?

— Nem akartam zavarni atyámuramat, dolgozott.

Galileo egy kurta pillanatig haragot érzett, hogy mint puha vén számárt ilyen biztosra veszik. De ebben a nagy örömben nem akarta korholással zavarni a családi boldogságot.

— Még mást is akarok mondani atyámuramnak. A Cialibino nevére nézve. Megbeszéltem apósom urammal, hogy az elsőséget szeretetből és tiszteletből kegyelmednek adjuk. A gyerekek Galileo lesz a keresztnéve.

A nagyapa elmosolyodott. Levették a lábáról.

— Jól van, hát add majd ide azt a szerződést.

December huszadikán már túl voltak a keresztelő herce-hurcáin. A fiatal anya már járkált a szobákban, ifjabb Galilei Galileo pedig éjjel-nappal ordított, csak szopásra adott egy kevés időt és alvásra. De csak saját alvására, másokéra nem. A világhírű tudós nem egyszer felkelt éjszaka, hogy le s fel járkálva hintázza és csendre bírja pólyában ordító unokáját. Ezen a napon fia bejött hozzá.

— El tudna ma jönni a közjegyzőhöz atyámuram? Csak akkor, ha a munkája engedi.

— Enged, fiam. A nagy művet ezelőtt egy félórával befejeztem. Most nagyon szomorú vagyok.

— Miért? Nem sikerült a munka?

— Pompásan sikerült. Remekmű. Nagy alkotás. Azért vagyok szomorú, mert már vége van. Olyan gyönyörűség volt írni...

V.

Akármit csinált, a meunybóltra nézni sohasem szűnt meg. Akárcsak a boltos, aki naponta számbaveszi raktárát és mindent a helyén talál, ő is minduntalan a égre irányította a teleszkópot. Mert azt a szerszámot, amelyet ő talált fel húsz esztendeje, s amelyet most már szerte a világon használtak, ezen a néven ismerte mindenki. Eldegélt Rómában egy Faber nevű, bambergi származású német tudós, aki nagy tekintélye volt a görög nyelvnek. Ez a Faber a Galileo által összerakott nagyítókészüléket elnevezte mikroszkópnak, vagyis görögül „kicsinéző”-nek. Ez a görög kifejezés annyira megtetszett az egyik Hiúznak, Demisianinak, hogy ő viszont a Galileo égre tekintő találmányát nevezte el erre a mintára „messzenéző”-nek, vagyis teleszkópnak.

A firenzei teleszkóp egy este bámulatos dolgot mutatott Galileónak. Azt figyelte meg, hogy a hold nem áll teljesen mozdulatlanul egy helyben, hanem minduntalan elmozdul, hol jobbra, hol balra. Alig észrevehető mértékben, de elmozdul. Ezt onnan tudta megállapítani, hogy a holdgömb legszélén meglátott eddig fel nem fedezhető krátereket. Nagy meglepetéssel állapította meg, hogy az emberiség többet láthat a holdból, mint a föld felé eső részét. Holott ha a hold mozdulatlan lenne, pontosan csak a felét lehetne látni. De kitűnt, hogy a holdfelületnek több, mint a felét, mintegy négy hetedét, le tudja rajzolni térképként. Csak a hátsó három hetede láthatatlan. A hold billeg. Titubál. Mint egy még teljesen meg nem csendesedett inga. Ügylátszik, ilyen természetű is ez a billegés. A hold valaha pörgető erőt kapott a földtől, de kikutathatatlan okból ez az erő lassan elfáradt. Most éli végső perceit. Vagyis a végső néhány százezer esztendő. A mindenségben alig számottevő különbség.

Ezt a megfigyelését még igyekezett gyorsan bele-

szúrni a nagy műbe. Talált is neki alkalmas helyet az Első Nap kéziratában, ahová zökkenő nélkül beillesztette. Aztán a bolognai Marsili levélben figyelmeztette, hogy a meridiánok megfigyelése körül furcsa eltéréseket lehet észlelni. Mohón utána nézett ennek a kérdésnek is. A megfigyeléseket helyeseknek találta, de a tüneményt egyelőre nem tudta megmagyarázni. Mindenesetre, mint mindenben, ebben is a kopernikuszi elképzelés egyik új érvét sejtette. Utólag még hamar ezt is bele kellett pótolni a könyvbe, hogy az mennél gazdagabb, mennél teljesebb legyen. A felfedzése is erősen foglalkoztatta, amelyet nem vett be a könyvbe: hogy az ágyúgolyó útjának vonala parabolikus. Általában minden eldobott tárgyé. Papíron rendjén volt a dolog, de veleszületett bizonyító természeténél fogva gyakorlatilag is igazoltnak akarta ezt látni. E célból agyafúrt kísérleteket eszelt ki. A parkban köveket hajigált a fal mentén. Majd Gepe inast állította oda köveket hajigálni, miután a falra széndarabbal kockahálózatot rajzolt. Aztán feszült figyelemmel igyekezett az eldobott kő útját a kockák segítségével megrögzíteni képzeletében, hogy aztán a vonalat a falra rajzolhassa és utána számolhasson.

Békés, derűs öregember volt most; ha Isten jobb egészséget adott volna neki, olykor még boldognak is mondta volna magát. Hogy ellenségei is akadhatnak, ahhoz a gondolathoz már hozzáedződött a hosszú pályáján előfordult sok fájdalmas tapasztalatból. Most is indult ellene valami: a pisai egyetem tanárai öszszeszervezkedtek, hogy kitúrják fizetéséből. Nem hírták nézni, hogy míg ők előadásokat tartanak és húzzák az egyetemi igát, addig Galileo nyugalmasan éldegél Firenzében és az egyetem terhére munka nélkül kapja a szép fizetést. Úgyesen kieszelt mozgalmat indítottak tehát, amelyben Galileóról szó sem volt. Neve elő sem fordult. Azonban olyan újjászervezési emlékiratot nyújtottak be a nagyherceghez,

hogy ha ez megvalósul, Galileo nem kaphatott volna egyetemi fizetést. Azonban az udvarnál Galileo jóemberei rögtön átláttak a szitán. Firenzei jogászoktól szakvéleményt kértek. A szakvélemény rögtön felhívta az uralkodó figyelmét arra, hogy a tervezet a nagy és érdemes tudós Galilei Galileo súlyos anyagi sérelmével járna, ez pedig nagyon méltatlan dolog volna, mert Galilei nem tanított ugyan az egyetemen, de évekig oktatta a boldogult nagyherceget, azonkívül olyan tudósgárdát nevelt fel, amely egész Itáliában Firenze dicsőségét hirdeti. Egyik régi tanítványa, Aggiunti, most kapta meg a pisai matematikai tanszéket. Követőinek tudós seregéből most már hárman voltak egyetemi tanárok.

A mérgezett hegyű mozgalom, amely kudarcot vallott, most már nem is nagyon bántotta. Harminc évvel ezelőtt álmatlan éjszakákat kesergett volna keresztül attól a tudattól, hogy vannak, akik őt nem szeretik. Mert olyan lélekkel lépett a világba, amely vágyik arra, hogy szeressék. De szívének egyes pontjai a folytonos döféstől védekezően elkérgesedtek. Az ilyesmire most már vállat tudott vonni.

Az élet sokkal nagyobb örömmel kárpótolta. Mikor a vaskos kéziratcsomót, amely nyolcszáz nyomtatott oldalt ígért, elküldte Rómába a Hiúzoknak, azok lelkes örömmel üdvözölték. Cesi herceg azonnal közölte készségét, hogy a hatalmas munkát a Hiúz-akadémia fogja kiadni. Castelli közölte, hogy beszélt a kövér Riccardival, a cenzura dolgában és Riccardi kész örömmel ígérte meg, hogy sietve elolvassa a kéziratot és nem fog nehézségeket okozni. Ciampoli, a pápa titkára, a régi baráti hangon írt neki. De valamennyinél fontosabb volt az a hír, amelyet a pápa egy kijelentéséről kapott.

Ez összefüggésben volt Campanellával, az ábrándos és kalandos országalapító, világjavító pappal. Campanella huszonhét esztendei fogság után kiszabadult a spanyolok nápolyi börtönéből és azonnal Ró-

mába ment. Orbán pápa kegyeibe fogadta és gyakran érintkezett vele. Most legutóbb is hosszabb kihallgatáson fogadta. Campanella elmondta a pápának, hogy alkalma nyílt igen előkelő német urakkal összebarátkozni. Feltette magában, hogy a protestáns hitről visszatéríti őket az anyaszentegyház kebelébe. A térítő munka kitünően ment, a német urak már közel voltak hozzá, hogy katolikusokká legyenek, de akkor véletlenül felmerült beszélgetés közben a kopernikusz-kérdés.

— Közöltem velök, — mondta a pápának Campanella, — hogy az egyház nem tűri Kopernikusz álláspontját, legfeljebb hipotézis gyanánt. Erről pápai dekrétum is szól. A német urak erre azonnal visszakoztak. Most már hallani sem akarnak az át-térésről. Fel voltak háborodva.

— Kár, — felelte a pápa, — mi másképpen gondolkozunk. Ha rajtunk múltott volna, az a dekrétum sohasem látott volna napvilágot.

A pápa kijelentését mások is hallották. Az egész beszélgetést azonnal megírták Galileónak, Firenzébe. Ő akár táncra is perdült volna örömeben, ha rozzant térdei az ilyen kitörést elbírták volna. Mindenesetre körüljárt a levéllel mindazoknál, akiket bizalmába avatott. Elsősorban Celestének olvasta fel. Aztán felkereste a miniszterelnököt, aki erősen klerikális érdekeltségű politikus lévén, mind- eddig bizonyos tartózkodással viseltetett Galileo csillagászati álláspontjai iránt. A római levél nagy hatással volt rá, ez mindjárt meglátszott rajta. Nencióékhoz is elvitte a levelet megmutatni, felhasználván az alkalmat, hogy az imádott kis Cialibinót dajkálja egy kicsit.

— Minden remekül megy, fiam, — mondta Nenciónak sugárzó arccal, — a könyvvel nem lesz semmi baj. Kezdem sajnálni, hogy nyiltabban nem foglaltam állást Kopernikusz mellett.

— Nagyon örvendek a kegyelmed örömének.

De még jobban örvidenek, ha a spanyol ügyben is hasonló jó hírt kapna már.

— Majd meglesz az is. Fordult a kocka, a jó Isten lenézett reánk, fiam.

Bizakodásának nem volt határa. Szilárdan remélte, hogy most már a vagyon is csőstül fog ömleni hozzá. Ő maga, mint pénzhez nem értő ember, soha hozzá nem nyúlt volna újra az úgynevezett spanyol-ügyhöz, de fiának egyeben sem járt az esze, mint a pénzszerzésen. És Nencio piszkálta ki gyerekkori emlékeiből, hogy volt apjának valami tengerészeti találmánya, amelynek dolgában tárgyalt a spanyol kormánnyal. Már pedig Sestiliának volt egy testvérnénje, aki mint diplomatáné, Madridban lakott. A legidősebb Bocchineri-leány volt ez, keresztnevén Alessandra. Fiatal nő létére két férjet temetett már el, s most egy Buonamici nevű diplomatának volt a felesége. Nencio habozás nélkül nekilátott, hogy a találmánnyal kapcsolatos tárgyalásokat, amelyek évekkel ezelőtt megfeneklettek, a diplomata sógor révén elindítsák. Buonamici, aki igen büszke volt a világhírű új rokonra, nagy előzékenységgel vetette bele magát a kérdésbe. Eljárt a madridi kormánynál és annyira vitte az ügyet, hogy a spanyol kormány érdeklődést mutatott az elaludt tárgyalások iránt. Galileo megint memorandumba foglalta, hogyan lehet szerinte a nyílt tengeren a Juppiter holdjainak segítségével tájékozódni. A dolgot elküldte Buonamici címére és most várták a választ. Az ifjú Galilei józanul reménykedve, az idősb Galilei mértéktelen bizalommal. Most annyira jól ment minden dolga, hogy vakon bízott sorsa teljes és végleges jóra fordultában. Ha az utcán járkált, olykor bebefordult egy templomba és hálásan imádkozott, hogy annyi viszontagság és szenvedés után, a jó Isten szép öregséggel ajándékozza meg és élete legszebb álmát, a kopernikuszi gondolat sikerét is

valóra fogja váltani. Így fordult be egyszer a Santa Maria Novellába is. Megállt a szószék alatt, amelyről, tizenhat éve már, Caccini atya kiprédikálta az átkos kopernikuszi tanokat. A szószék mellett oldalt fordulva, odament a spanyol-kápolna fülkéjébe és megnézte Orcagna nevezetes freskóját, amely az „ecclesia militans“ megdicsőülését ábrázolta, s a domonkos atyákat feketefoltos fehér kutyák gyanánt örökítették meg, dicsősséggé változtatva a rossznyelvű szójátékot: Domini canes, vagyis „az Úr ebei“. Hol vannak már a domonkosok aknamunkájának rémképei. Sőt a jezsuiták is, íme, nem bizonyultak Galilei-faló világszövetségnek. Nem törődnek vele és dolgaival. És Cavalieri, a zseniális jezsuita, akit ő segített a bolognai tanszékbe, legodaadóbb híve és barátja.

Azok után, amiket Rómából hallott, tanácsosnak látszott, hogy a cenzura dolgának személyesen nézzen utána. Riccardi, a kedves és nyájas Szörnyeteg-atyja, igen jóindulatu barát volt, de a nagyon elhízott emberek módján kissé lusta. A Hiúzok nem tudták eléggé nógatni, sőt magok is jobbnak látták, ha ezt a szerző személyesen végzi. A szerző pedig égett a vágytól, hogy Orbán pápa elé kerülhessen, aki azt a nevezetes kijelentést tette. Meg annak is nagyon örült, hogy a világ legkedvesebb embereit, a Niccolini-házaspárt, annyi év múltán, megint látni fogja. Castelli már nagyon összebarátkozott velök és imádta őket. Ha leveleiben Niccolini Cate-rinát említette, csak így nevezte: „la regina della gentilezza“. A kedvesség királynője.

Galileo kihallgatást kért a fiatal uralkodótól, de az annyira el volt foglalva, hogy nem fogadhatta. Galileónak be kellett érnie a miniszterelnökkel. Ez annál kedvesebb volt hozzá. Közölte vele az uralkodó üzenetét: a római út költségeit az udvar viseli, annyira értékelni tudják a pápa és az udvari tudós barátságát. A követség rendelkezésére

áll, ott lakhatik. Gyaloghintót kap és szolgát. Zsebpénzt is. Maradhat, ameddig jól esik.

Niccoliniék ugyanolyan elragadó figyelemmel és szeretettel fogadták, mint régen. Ugyanazt a lakosztályt nyitották ki neki, virágdísz várta, kedvenc könyvei, kedvenc bora.

— Milyen jó az Isten, — motyogta ő meghiúsítottan, — Celestét tudom leányomnak, a kis Cialibinót unokámnak és kegyelmeteket barátaimnak. Szép az élet öregem is és ezért érdemes volt megszületni.

A házaspár két oldalról kapaszkodott a karjába, úgy vezették a Medici-villa híres erkélyére, hogy az örökvárosra megint lepillantson. S ő a Vatikán felé mutatott:

— Ott fogok én győzni. A pápa már az enyém. A tudományban új világ kezdődik.

— Már beszéltem rokonommal, Riccardi atyával, — szólt Caterina, — meghívtam vacsorára, ma estére. Asztal mellett kellemesebb a hivatalos dolgot megbeszélni.

— Én pedig, — fűzte hozzá a követ, — megemlé tettem Öszentségének, hogy kegyelmed jön. Nagyon örült. Soron kívül óhajtja fogadni kegyelmedet.

— Nagyon köszönöm, — felelte ő, — ezt már nekem is írták. Tudja-e kegyelmességed, milyen kifejezést használt Ciampoli tanítványom, a pápai titkár? Hogy „jobban vágnak utánam a Vatikánban, mint ahogy az imádott nő után szokás vágni“.

— Igazán ezt írta? Büszke lehet kegyelmed. Nincs még egy tudós a kerek világon, aki ezt a Vatikántól megkapná. Bezzeg másokkal nem így beszélnek ott. Hallotta a Morandi esetet?

— Morandit, az asztrológust, ismerem. De nem tudom, mi van vele.

— Az inkvizíció nyaggatja javában. A boldogtalan elkövette azt az ostobaságot, hogy a csillagokból kiolvasta öszentsége közeli halálát, s ezt valakinek a horoszkópjába bele is írta. Most aztán szorul.

Ha börtönnel megússza, még örülhet. Nagyon kell vigyázni manapság, kegyelmes uram.

— Sajnálom szegényt, — mondta Galileo vállat vonva, — de a horoszkópokat, még ha jók is, éppen úgy ki nem állhatom, mint a Szentatya. Minek keresük a jövőt a csillagokban, mikor még a jelent is hibásan tudja az egész világ? De most már másképpen lesz. Ma este kezdődik a végső csata.

A hihetetlenül kövér Riccardi atya megjelent vacsorára. Hangos örömmel üdvözölte régi barátját, a tudóst. Még meg is ölelgette volna, ha a hasától bárkit is megölelhetett volna. Az asztalhoz külön széket tettek az ő számára. Ha nem volt legalább háromszáz font, akkor egy sem.

— Olvastam a művet, — mondta rögtön, — máris olvastam az egészet. Nem hivatali kötelességből, hanem személyes érdeklődésből és szeretetből. Gratulálok. Hatalmas munka. Remekmű. Amennyire én meg tudom ítélni, századokra szóló jelentőségű.

— Tetszik, ugye, — bízta Galileo, — ugye, nem rossz?

— Nincsenek méltó szavaim hozzá. Kár, hogy kicsit meg kell fésülni.

— Megfésülni? Hogyhogy? Hozzá nyúlni? Egy betűt is változtatni?

— Sőt több betűt, kegyelmes uram. Ez a könyv Kopernikuszt nem hipotézis gyanánt kezeli. Ez kézzelfogható és nyílt tanuságtétel Kopernikusz mellett.

— Nem baj az, — szólt Galileo hanyagul, — a pápa Őszentsége nem fogja ellenezni. Campanellának nyilatkozott a dekrétumról.

— Ezt a beszélgetést nekem is elmondták. Sajnos azonban: írásban nem tették át hozzám. Amit én erről az ügyről hivatalos állásomban tudok, az a dekrétum, amely az új tant világosan megtiltja. Én tulajdonképpen azt sem tudhatom, hogy hipotézis gyanánt szabad a kérdést kezelni. Erről csak magán-értesüléseim vannak. Boldogult Bellarmin bíboros is

ezt mondta kegyelmednek és most utóbb a Mi Urunk is ezt mondta. De ezt sem kaptam írásban. Már akkor is roppant messzire megyek hatáskörömben, ha a tant hipotézisként a nyilvánosság elé engedem. De ez a könyv messzire túllépi a hipotézis fogalmát. Ötven íven át vitáznak benne és minden harmadik oldalon Kopernikusznak van igaza. Ez így bizony nem fog menni. Pedig ennek a gyönyörű könyvnek meg kell jelennie. Halálos kár volna, ha nem jelenhetnék meg. Össze fogunk ülni és megnézzük apróra, hol és hogyan enyhítsünk rajta. Az egyes helyeket olvasás közben én már meg is jelöltem. Egyet máris mondhatok: minden erőmmel és minden igyekezetemmel azon leszek, hogy segítsek. Kegyelmed bízhatik bennem.

Galileo mosolygott.

— Értem óvatosságát, atyám. Hivatalának felelőssége igen nagy. De volna egy gondolatom. Várjuk meg, míg Őszentségével beszélek. Őt majd megkérem, hogy szóljon főtisztelendőségednek. Jó lesz így?

— Ó hiszen, ha ezt meg lehetne csinálni, — sóhajtott Szörnyeteg atya, — én lennék a legboldogabb ember a világon. Kegyelmednek fogalma sincs, hogy az én szép Caterina rokonom mit kínoz a kegyelmed könyve érdekében, holott kegyelmedet nálam pártfogolni igazán nem kell. A tudományos kérdés engem úgysem érdekel, nekem mindegy: Ptolemaiosz, vagy Kopernikusz. De olyan érdekes a könyv, olyan mulatságos, olyan színes, a komoly részekben pedig olyan remek dolgokat fejteget a tudomány igazi jelentőségéről, hogy el vagyok bűvölve. De az állásommal játszom, kegyelmes uram.

Úgy szükölt a nagy, kövér behemót, úgy kesergett, hogy még ők voltak kénytelenek vigasztalni. Így telt el az egész este. És abban maradtak, amit Galileo ajánlott: várnak a pápai kihallgatásig. Másnap aztán elkezdődött a látogatások vég nélküli sora. Mindenekelőtt Cesi herceget kereste fel. A Hiú-

zók elnöke egy álló negyedóraig lelkesen magasztalta a könyvet. A római irodalom nagy klasszikusai és az egyházatyák óta ilyen még nem írtak: ez volt a legkevesebb, amit mondott. Riccardi aggodalmával azonban egyetértett. Ha a kényes helyek simítása árán meg lehet a cenzura engedelmét szerezni, ez megéri a fáradságot. A könyv úgyis megteszi a magáét. És a Hiúz-akadémia boldogan és büszkén adja ki. De Galileo váltig magyarázta, hogy a pápa egyetlen szava a cenzura egész kérdését eldöntheti. A herceg tehát szintén várta a pápai audienciát.

Ciampoli tárt karokkal sietett eléje, mikor felkereste. Rögtön azzal a hírrel szolgált, hogy Öszentése csakugyan soron kívül fogadja és pedig már holnapután. Három más valakit, köztük egy külföldi követet, törölt, mert hosszasan és jóízűen akar társalkodni. Galileo viszont rögtön azt tudakolta, hogy szó szerint hogyan is folyt le az a nevezetes Campanella-beszélgetés. Mondta-e Orbán pápa azt, ami hírlik?

— Hogyne mondta volna, — felelte Ciampoli, — én is hallottam. De ezt nem kell úgy felfogni, mint világnézeti vallomást. A Mi Urunk udvarias akart lenni Campanellához, ennyi az egész.

— De egyszóval, mondta?

— Mondta.

— Akkor rendben van. Majd udvarias lesz hozzá is.

— Reméljük. Hanem valami fontosat akarok kérdezni kegyelmedtől. Milyen összeköttetésben állott ezzel a Morandi nevű asztrológussal?

— Akit most vett elő az inkvizíció? Semmilyenben. Harminc évvel ezelőtt, azt hiszem, levelet váltottunk. Azóta édeskeveset hallottam róla. Miért kérdezi monsignore?

— Csak úgy eszembe jutott. Szóval a pontos órát ne felejtse el kegyelmed. Féltizkor.

Galileo ott ült már negyed tízkor. Ciampolival

beszélgetett, elmondta neki legújabb tudományos eredményeit. Akkor aztán megszólalt a váravárt csengőszó. És a tudós megint az egyházfejedelem lábánál térdelt. Most már sokkal nehezkesebben, mint azelőtt. A pápa gyengéden felsegítette és magához ölelte.

— Bocsánat, Szentséges Atyám, hogy nehezebben mozgok, de az egészségem, bizony nem a legjobb. Hatvanhat elmúltam. Még örülnöm kell, ha ide tudtam jutni Szentséged trónja elé és boldog lehetek látásán.

— Az idő múlik, kedvesem. Mi is átléptük a hatvanat. De Isten kegyelméből nem panaszkodhatunk. Hát halljuk, mi ujság a szép Firenzében. Értesültünk, hogy nagy művel gazdagítja Itália és az emberiség tudományát.

— Igenis, Szentséges Atyám. A két vilárendszer-ről írtam, Ptolemaioszról és Kopernikuszról. És kimondhatatlan boldogsággal értesültem, hogy Szentséged nem azonosítja magát az e tárgyban kiadott dekrétummal.

— Micsoda, — szólt egyszerre két hanggal magasabban a pápa, — mi nem azonosítjuk magunkat egy pápai dekrétummal? Ki állított ilyen badarságot? Hogy mi szent elődeink valamilyen intézkedését meghazudtoljuk? Hát így ismernek bennünket? Így óvtuk mi eddig a pápai tekintélyt? Ki beszél ilyen oktalanságokat?

— Bocsánatot kérek alázatosan, — hebegte Galileo, — azt hallottam, hogy Campanella atyának azt kegyeskedett mondani: ha Szentségeden fordult volna meg, az a dekrétum nem jött volna ki.

— Lehet, hogy ezt mondtuk. Most már nem emlékezőnk. Az kétségtelen, hogy a dekrétum kijött. Pápa adta ki. Hogy mi lett „volna“, ha így vagy úgy lett „volna“, azt kár firtatni. Hát kegyelmed még mindig nem hagyott fel ezzel az oktalansággal?

Miért nem hagyja már a manóba ezt a kérdést? Ez az új könyve is erről szól?

— Erről Szentséges Atyám. Miután Szentséged azt mondta, hogy hipotézis gyanánt nem tilos kezelni a kérdést, én bátorkodtam negyven esztendő tudományos eredményeit... egyszóval szerény művem most fekszik a cenzura előtt és miután csak hipotézis gyanánt...

A pápa kelletlenül legyintett halászyűrűs kezével. Galileo elhallgatott. És nagyot nyelt, mert száraz volt a torka. Az egyház uralkodója pedig megszólalt:

— A cenzura majd megnézi. Riccardi tudja a dolgát. Ha nem kimondott állásfoglalás, mi utóvégre nem bánjuk. De beszéljünk másról, ne rontsuk örömiünket kegyelmed viszontlátásán. Hogyan megy sora?

Galileo megtörten és fátyolos hangon kezdte mesélni családi dolgait, leányai apácaságát, unokája születését. Hogy a pápa figyelmes nyájassággal hallgatja, az nem adta vissza azt a nagy boldog biztonságot, amellyel belépett ide.

— Jelentenem illik, — mondotta, — hogy az ösztöndíj, amelyet Szentséged jósága adományozott családomnak, már nem illett meg engem. Fiam doktor és hivatalt visel.

— Az mindegy. Az ösztöndíj csak járjon tovább kegyelmednek. Mennyit kapott eddig?

— Én hatvan aranyat.

— Ezentúl százat fog kapni. Lássa meg, hogy mennyire szeretjük kegyelmedet. Most beszéljen tudományáról. De ne csillagászatról, mert azt únjuk. Fizikáról, érdekes kísérletekről, efélékről.

Még jó soká tartott a kihallgatás. De Kopernikusról nem esett több szó. Galileo nem merte felhozni. Félt, hogy még jobban lerontja a dolgot. Az ágyúgolyó útjáról beszélt, a hőről és egyéb ilyesmiről. De nem nagy kedvvel. És kezdett kifogyni ezek-

ből is. A pápa pedig semmi jelét nem adta annak, hogy végeztek. Sőt rendkívüli érdeklődéssel hallgatta és tovább is akarta hallani. Galileo kutatott elméjében, hogy a nagyurat mivel szórakoztassa. Hirtelen eszébe jutott valami.

— Felmerült aztán egy mulatságos kérdés, amely talán érdekelni fogja Szentségedet. A kérdést egy vitatkozó és jókedvű társaság terjesztette elém véleményadás végett. Tegyük fel, hogy egy szép paripa száz aranyat ér. A kérdés az, hogy ki téved nagyobb: aki ezt a lovat ezer aranyra becsüli, vagy aki tízre.

A pápa szeme megvillant. Megismételte a kérdést. Nagyon tetszett neki.

— Hiába, mégis csak ilyen tudóssal kell beszélgetnünk, hogy érdekes dolgokat halljunk. Nem hiába szeretjük úgy a kegyelmed társaságát. Hát lássuk csak. A ló valójában száz aranyat ér...

Elkezdett hangosan okoskodni. Galileo közbeszólt. Még levertségében is megőrzött annyi lélekjelenséget, hogy ügyesen és észrevétlenül vezette a pápát a megoldás felé. Jó negyedóráig beszélgettek ezen, a pápát a rejtvény igen gyönyörködtette. És a megoldást nagy örömmel maga fogalmazta meg a végén, mint aki jelesre felelt az osztályban: tíz, száz és ezer mértani haladványt képeznek, s aki a helyes érték tízszeresét mondta, éppen olyan arányban tévedett, mint aki a tizedrészét mondta. A pápa igen világosan fogalmazta ezt meg, segíteni sem kellett neki olyan nagyon. Hogy nyíltfejű, éleseszű ember, azt nem ilyen gyermekes kérdésekben, de nagy dolgokban sem lehetett tőle megtagadni.

— Szívből sajnálható, — merészkedett most Galileo, — hogy Szentséged nem fordít több érdeklődést a világrendszerek iránt. Ilyen ésszel pedig áttekinthetné, amit a különböző tudósok tanítanak.

— Már áttekintettük. Hiszen kegyelmed ugyanabban a szobában akart meggyőzni bennünket, de

nem tudott. Bizony, mi kemény falat vagyunk, kedves öregem, akár külpolitikáról, akár csillagokról van szó. Ad vocem: csillagok. Milyen összeköttetést tart fenn kegyelmed ezzel a Morandi nevű léhűtő világcsalóval?

— Semmilyen, Szentséges Atyám, — felelte Galileo meglepetve, — ugyanezt már monsignore Ciampoli is kérdezte tőlem. Miért kegyeskedik ezt kérdezni?

— Ok nélkül. Csak úgy a csillagokról jutott eszembe. Meddig marad székvárosunkban?

Ezzel már a búcsú kezdődött. Galileónak le kellett tennie arról a reményről, hogy innen Kopernikus sikerével távozik. Ő megtörten búcsúzott, a pápa igen nyájasan és igen derülten. Magához ölelte megint, vállát veregette.

— Ha nem láthatnók többet atyai színünk előtt, vigye haza kegyelmed azt a meggyőződést, hogy szeretetünket és apostoli áldásunkat is magával viszi egész életére.

Ezt aligha sok embernek mondta a pápa. De neki mégis kevés volt. Ciampolinak mindjárt elmondta az egészet. Az úgy vélte, hogy a mű csak menjen keresztül a cenzurán, minden rendben lesz. Ugyanez volt a Cesi herceg véleménye. Ugyanez a Castellié. Ugyanez a Niccolini-házaspáré. Galileo tehát mindjárt felkereste Riccardit. Még pedig azzal az elhatározással, hogy igen becsületes lesz és a legkisebb árnyalatig híven beszámol neki a pápa minden megjegyzéséről. Hiszen csalnia is lehetne. A pápa szavait némi átfestéssel, igen előnyösen színezhetné és a kövér Riccardit igen előnyösen befolyásolhatná. De becsületérvése ezt nem engedte. Híven, majdnem túlságos részletességgel mondott el Riccardinak minden elhangzott szót. Az szeliden és türelmesen bólogatott.

— Lássá kegyelmed, én ezt pontosan előre tudtam. Most tehát folytassuk, ahol én abba hagytam.

A felelősség az enyém. S ha azt a néhány kényes helyet lesimítjuk, a felelősséget vállalom is. Azonban még valamire van szükség, hogy fedjük magunkat. A könyvhöz előszót kell írni, valamint befejezést. Olyasfélét gondolok, amelyet Kopernikusz könyvéhez írt annakidején az ő tanítványa.

— És ebben meg kell tagadnom az egész könyvet? Hiszen írásom van Bellarmintól, hogy erre sohasem köteleztek engem.

— Nem kell megtagadnia, de tapintatosan ki kell fejeznie, hogy csak hipotéziseket ismertet. Erről különben még ráérünk beszélni. Mindenekelőtt végre kell hajtanunk azt a kis fészülő munkát. Nem nagy dolog az egész, csak szavakról van szó. Ahol az áll, hogy „kétségtelen“, beírjuk helyette, hogy „feltehető“. Már tudom is, hogy ezt ki fogja nekünk megcsinálni. Raffaello! Raffaello! Gyere csak be!

Szálás, szikár, okos arcú pap lépett be a mellékszobából. Riccardi bemutatta: Visconti Raffaello atya, matematikus, beosztott tanácsos, Riccardinak közeli rokona is. Kitűnt, hogy a kéziratot már olvasta. A javításokat szívesen végrehajtja. Akár sürgősen is, ha Messer Galilei sürgősen kívánja. Megállapodtak mindenben. Azt a néhány helyet kiigazítják, az előszót és befejezést megcsinálják, akkor aztán a nyomatásnak semmi akadályja.

Galileo fellélegzett. Szébb lett volna ugyan, ha az imprimatur varázsszavát feltételek nélkül, a pápa parancsára kapja meg, de így is jó. Sőt, még így is győzelem. Az a néhány szó nem jelent semmit. Az előszót úgyis maga fogja megírni, úgy, hogy Riccardi is megnyugodjék, de neki is igaza maradjon. A könyv aztán akadálytalanul megjelenik, s mivel nyomatását a pápai cenzura hivatalosan engedte meg, az inkvizciónál hiába jelentik fel akár százan is.

Ekkor volt május vége és a városra rekkenő hőség ereszkedett. Ő pedig, mennél korosabb lett, a

hőséget annál kevésbé bírta. Kínzó fejfájást kapott és elviselhetetlen szívdobogást. Most is betegeskedni kezdett. De kényszerítette saját magát, hogy a döntést kivárja. Már egy hét múlva megkapta Viscontitól a várva várt izenetet: az összes simító változtatások elkészültek. Azonnal elvitette magát a gyaloghintóban Riccardihoz.

— Most megbeszéljük azt az előszót, monsignore, holnapra megírom, főtisztelendőséged kiadja az imprimaturt, ahogy megállapodtunk és én holnapután utazom. Akkora a hőség, hogy az én koromban már vigyáznia kell az embernek. Néha nagyon közel érzem a gutát magamhoz. Most kérném a kéziratot, hogy a változásokat átnézzem.

Riccardi azonban fejét csóválta.

— Félek, hogy ez nem mehet ilyen gyorsan. A változások végrehajtását előbb magamnak kell ellenőriznem.

— Hogyhogy? Hiszen azokat Visconti atyával pontosan megbeszélte. Ő pedig megbízható ember.

— Kétségekívül az. De a felelősséget én viselem. Higyje el kegyelmed, a szívem vérzik, mikor ilyen türelmetlennek látom, s még hozzá egészségét is félti. De lássa be, hogy ötven íves a kézirat, rengeteg betű van benne és minden betűn nagy felelősség fordulhat meg. Nekem kötelességem pontosan végignézni, hogy a változások rendben vannak-e, de még aztán újra el kell gondosan olvasnom az egész művet, hogy a változott szavakkal hogyan fest a megmaradt részek összefüggése. Ezt indokolni sem kell, olyan természetes. Nem látja be kegyelmed?

— Mit csináljak, belátom. De az én idegességemet is meg lehet érteni. Könyörögve kérem, monsignore, hogy legalább csinálja meg nagyon sürgősen, és mennél hamarabb mehessek haza.

Riccardi megigérte, hogy az éjjelt is nappallá teszi. Maga volt a szeretetteljes igyekezet. De hogy óriási felelősséget hord a vállán, sőt hogy bizo-

nyos mértékben komoly kockázatot is vállal, azt Galileo sem tagadhatta. És az alaktalanra hízott kolosszus is éppen eléggé szenvedhetett a hőségtől, szegény.

Ettől fogva egy teljes hónap azzal telt el, hogy Galileo sürgette a munkát. Előbb csak maga járogatott személyesen a Riccardi nyakára, aztán megkérte Caterina asszonyt, hogy szóljon közbe. Sőt végül ráküldte Riccardira magát a követet. A napok múltak, de a munka nem készült el. Most már olyan rosszul érezte magát a pokoli hőségben, hogy ágyba kellett feküdnie. Fején jeges borogatást viselt, mégis lihegett és levegő után kapkodott. A követék gyakran benéztek hozzá, sőt Caterina órákat töltött ágya mellett. Galileo úgy kinyílt előtte, mint még senki előtt. Elmondta élete egész folyását, ifjúságát, szenvedéseit, Marinát, anyját, Michelagnolóval való összeveszését, de főként Celestéről beszélt. Caterina odaadón hallgatta az öregember vallomásait és a Celestéről szóló előadás akkora hatással volt rá, hogy elhatározta: levelezni fog ezzel a rendkívüli lényel. Ezek a beszélgetések enyhítették a várakozás idegemésztő heteit. És a munka nem készült el. Június végén Riccardi sajnálkozva felelte a követnek, hogy bizony még sok van hátra.

Galileo most már nem bírta tovább. Felkelt és elment Riccardihoz. Kissé indulatosan közölte, hogy ő most már megelégte a várakozást. Várakozni otthon is tud, árnyas parkjában. Meg szeretné beszélni az előszót és befejezést, hogy utazhassék. Az imprimaturt majd megvárja Firenzében, ősszel aztán visszajön Rómába. Riccardi szinte könyörögve kért türelmet és elnézést. Nem olyan egyszerű feladat ilyen nagy figyelmet kívánó munkát végeznie az elviselhetetlen hőségben. De szentül megígérte, hogy úgy fog sietni, ahogyan csak lehet. Az előszóra nézve azt óhajtotta, hogy abban a szerző megemlítsé a pápai dekrétumot és hangsúlyozza

műve hipotézis-voltát. A befejezés nem okvetlenül szükséges. Mikor elbúcsúztak, Riccardi külön is ismételten hangsúlyozta, hogy az imprimatur biztos és elvben már meg is van, most már csak formaságok kérdése, ami még hiányzik. Galileo csak utazék nyugodtan haza, legyen csak még egy kevés türelemmel és vigyázzon a tudománynak oly drága egészségére.

— Monsignore, van még egy utolsó kérdésem. Ne tagadja meg rá az őszinte választ. Négyszemközt vagyunk. Főtisztelendőséged is megkérdezte tőlem, de mások is megkérdezték, sőt maga Őszent-sége is, hogy milyen összeköttetést tartottam én fent Morandival. Mondja meg nekem, miért kérdik ezt tőlem? Képtelen vagyok bárkitől egyenes választ kapni.

Riccardi elkomorodott.

— Tőlem sem kap, kegyelmes uram. Amit mondhatok, összesen ennyi: a kegyelmed helyében ezekből a kérdésekből azt következtetném, hogy ellenségei megpróbálták kegyelmedet belekeverni Morandinak az inkvizíció előtt folyó ügyébe.

— Sejtettem. De az Isten szerelmére, kik ezek az én láthatatlan ellenségeim?

— Arról nekem fogalman sincs.

Többet nem lehetett belőle kihúzni. Galileo meleg búcsút vett Niccoliniéktól, Castelltől és más barátaitól, Cesi herceggel megbeszélte a szedés és korrektúra dolgát és őszi visszajövetelét, aztán az embertelen hőségben útnak indult hazafelé. Rosszkedvű volt és ideges. Újra rémlátások kínozták. Érezte, hogy ha idegei nem jönnek rendbe, akkor megint odajut abba a szörnyű, beszámíthatatlan vergődésbe, amelyet az inkvizíciótól való rettegésben már átélt egyszer. Kezdte megint a tüneteket összerakni és összefüggéseikből boszorkányvárat építeni. És töprengéseiben göresösen kapaszkodott két név valóságába. Az egyik Cesi herceg volt, a

gazdag és tekintélyes arisztokrata, a híres Hiúz-akadémia elnöke, aki őt el nem hagyja soha és a neves tudósok egész táborának súlyával mögötte áll. A másik maga a pápa, aki Kopernikuszról gondolhat akármit, de őt személy szerint szívből szereti. Ebben nem lehet kételkedni.

Firenzébe úgyszólván félholtan érkezett. A sok tépelődés, izgalom, ismeretlen erőktől való babonás félelem, az utazás és a hőség megpróbáltatásai minden erejét kimerítették. Beletelt néhány hétbe, amíg valamennyire összeszedte magát. De az imprimatur még mindig nem jött.

Helyette jött a tudós Stelluti levele: Cesi herceg valami ismeretlen lázat kapott és pár nap alatt megtért őseihez. Ugyanakkor jött a hír elkésetten német földről, hogy Keppler meghalt.

VI.

Odakint a nagyvilágban csúnya idők jártak. Baj, betegség, háború, semmi egyebet nem lehetett hallani. A nagy háború tizenkét esztendeje folyt már és most érkezett el ahhoz, hogy csakugyan nagy legyen. Gusztáv Adolf svéd király, protestáns uralkodó, nagy sereggel partra szállott Pomerániában. Erőteljesen haladt előre, a kocka megfordult. A katolikus oldalt egyik vereség a másik után érte. És mintha a haragos ég ezért a sok viszálykodásért szigorúan meg akarta volna büntetni az embereket, a pestis egyszer csak teljes szörnyűségében kifejlődött. Mikor az első megrettentő hírek jöttek, pár hónappal ezelőtt, még bizottságokat küldöttek ki az egyes városok, hogy győződjenek meg a gyanús halálesetek mibenlétéről. A bizottságok kiszálltak és azt jelentették, hogy ragályról szó sincs. De a halálesetek szaporodtak, még pedig rohamosan

növekvő arányban. Milánó szörnyű pusztulás színhelye lett. Rakásra haltak az emberek, a lakosság nem mert a házakban tartózkodni, hanem az utcákon kószált. A bátrabb háztulajdonosok szalmacsutakot vettek, azt meggyújtották, s a lángoló csutakkal dörzsölték végig a falakat, mert elterjedt, hogy ez a ragályt megszünteti. Az embereken ideges őrzöngés vett erőt, elterjedt a néphit, hogy a pestist titokzatos külföldi bérencek terjesztik, mert valami fekete por van náluk, s akit azzal észrevétlenül meghintenek, már meg is kapta a pestist. Sőt elég volt a házfalat meghinteni ezzel a porral, a lakók mind elpusztultak. Egy napon az a hír terjedt el, hogy egy ilyen „üntore“, ahogy a titokzatos méreghintőket elnevezték, megkente a dóm falait. Iszonyú zűrzavar támadt a városban. A hatóságok jutalmat tűztek ki a méregkeverők fejére. S mivel a lakosság a hatóságok egészségügyi rendeleteivel nem törődött, hivatalosan pestises halottakat vitettek körül közszemlére, hogy a nép lássa a kék kiütések borzasztó látványát és észre térjen. Azonkívül egyházi körmeneteket is rendeltek, hogy Milánó imádkozzék irgalomért. Óriási tömegek sereglettek össze a pápi vezetők alatt, sokan kezdődő betegségeikkel mentek a tömegbe, amely szent Károly üvegkoporsója mögött haladt.

Mindezt csak átcsempészett levelekből, vagy a vesztegzáron átkiabált híradásokból lehetett megtudni, különben Toszkánát könyörtelen ellenőrzés védte a pestis behurcolása ellen. Ferdinánd, a fiatal uralkodó, igen derekasan viselkedett. Egészségügyi intézetet állított fel, annak korlátlan hatalmat adott s reggeltől estig tanácskozott szakembereivel. Egyik rendelet a másik után jött ki. Az utakat szigorúan ellenőrizték, az utcákon a csoportosulásokat megtiltották, részletes utasításokat doboltattak ki, hogy mit kell tenni, ha valaki megbetegszik. A betegeket könyörtelenül elkülönítették még családtagjaiktól is,

Elrendelték, hogy a kolostorok kötelesek helyet adni az ápoltak számára. Egyetlen klastrom bentlakói sem hagyhatták el az épületet és polgári egyéneknek a kolostorokat látogatni tilos volt. Csak levelezni volt szabad. Galileo nem mehetett leányaihoz. Csak Celeste levelei vigasztalták.

Közben az izgalom nőttön-nőtt. Mindenki csak a pestisről beszélt Firenzében. Az emberek nagyon meg voltak elégedve az uralkodó intézkedéseivel és bíztak is benne. Hogy van-e pestis a városban, azt voltaképpen nem lehetett tudni. Némelyek szerint nem volt, mások több esetről tudtak. De a szó másról nem folyt, csak a pestisről. Hihetetlen történeteket mondtak el egymásnak az emberek. Milanóban állítólag már egész nyíltan dolgoztak a méreghintők. Egy milánói ember hivatalosan vallotta, hogy a dómtéren hatlovas hintóval találkozott. A hintó megállott, s a benne ülő idegenek kényszerítették, hogy üljön fel. Soha nem látott messzi utakon csodálatos palotába vitték, ahol ládászámra állt az arany. Bízatták, hogy vegyen belőle, amennyit akar, csak egy tégelynyi mérget kell szétszórnia a városban. Ő nem vállalta, erre egy szempillantás alatt megint ott állt a dómtéren, ahonnan elindultak. Ezt Firenzében szájról-szájra adták s a nép szentül el is hitte. Már Firenzében is gyanakodva néztek minden idegent, hátha méreghintő.

Galileo nem ment az utcára. Félt kimenni. Rettegott attól, hogy éppen most jön a pestis Firenzébe és ő megkapja. Még arról is lemondott, hogy fiát olyan gyakran lássa, mint azelőtt. S mikor hosszú szünet után mégis csak elmerészkedett a Costa San Giorgióra, fiát feldúlt állapotban találta.

— Tudja kegyelmed, mi történt? A pápa keményen ráírt a nagyhercegre, hogy kikéri magának az egészségügyi intézet túlkapásait és követeli, hogy a rendeletek közül mindazokat, amelyekben kolostorok és papi személyek szerepelnek, azonnal

vonja vissza. Ma olyan futkosás volt a hivatalban, mint az örültek házában.

— És a nagyherceg mit csinál?

— Még kérdezi? Hiszen a jezsuiták az urak! A nagyherceg ma elhatározta, hogy visszavonja a rendeleteket. Ez még nem elég. Az egészségügyi hivatal minden tagja köteles elmenni az érsekhez, bocsánatot kérni és penitenciát tartani. Hát én ezt nem nézhetem tétlenül. A kegyelmed pápájának jóvoltából rövidesen itt lesz a pestis. Sestilia megint másállapotban van és itt ez a kisgyerek. Ezekkel én nem óhajtom a pestist megvárni.

— Hanem mit csinálsz?

— Még nem tudom. De kegyelmedet szeretném megkérni, hogy ne sokat mászkáljon az utcán. Olyan hangokat hallani, hogy a pestist az új csillagok hozták a népre. Azt pedig mindenki tudja, hogy kegyelmed összeköttetésben van az új csillagokkal. Egyéb sem kell, minthogy valami izgatott képzeletű ember megtámadja. Milanóban már hirdeti a nép, hogy a pestismérget titokban a tudósok főzik békából, tajtékból és hullából.

Galileo némán hallgatta fia beszédét. Megdöbbenette, hogy az egyház ilyen időkben tekintélyi megrovásokkal foglalkozik és felborítja az egészségtügyi védelmet. Orbán pápa okos ember, tőle ez nem származhatik. De aztán gondolatai arrafelé hajoltak, hogy mégis csak rávall a dolog Orbán pápa büszkeségére, hatalmi féltékenységére, folyton lázadást szimatoló tekintélyvédelmére. Aztán megdöbbenette, hogy a nagyherceg, egy ország felelős uralkodója, az első római szóra milyen megalázkodóan siet engedelmeskedni és bocsánatot kérni. De csodálni ezt sem lehetett. Fernandót kiskora óta rendszeresen erre nevelték. Végül megdöbbenette, hogy neki a firenzei utcán személyes kellemetlenségei lehetnek. Hogy akadhat olyan örült, aki ráfogja a pestist. De aztán erre is csak vállat vonha-

tott. Mindenki fejvesztetten kapkod, izgatott, ingerült és beszámíthatatlan. A világ megbolondult. Megcsókolta a kis Cialibinót és ment haza. Nemsokára levelet kapott fiától, még pedig nem Firenzéből. Nencio szabadságot járt ki magának a hivatalban és kiköltözött Montemurlóba, a környékbeli kis faluba. Ott bezárkózott és nem eresztett magához senkit. Óvta magát és családját a pestistől. Galileo teljesen magára maradt. Ő sem mozdult ki a házból. Heteken át nem beszélt senkivel. A világgal levelezés útján érintkezett és többek között két olyan levelet is kapott, amely mélyen megrendítette.

Az egyik Münchenből jött. De nem Michelagnolo írta. Éppen arról szólt a levél, hogy Michelagnolo halálán van. Haldoklása közben megkérte a levélíró, egy olasz embert, hogy írjon Galileónak: a haldokló töredelmesen bocsánatot kér bátyjától mindazért, amit vétett ellene és szeretetébe ajánlja feleségét és gyermekeit. Címet azonban, amelyen át Galileo a hátramaradottak sorsa felől érdeklődhetett volna, elfelejtett adni a levélíró.

A másik levelet Castelli írta Rómából. „Olyan okokból, amelyeket nem bízhat levélre“, azt tanácsolta, hogy mestere mondjon le a nagy mű római kiadásáról, hanem nyomassa ki Firenzében. Azokat a levélben meg nem írható okokat Galileo már jól tudta máshonnan is. Cesi herceg halálával a Hiúz-akadémia összeomlott. Nem volt, aki összetartsa és vezesse. Pénz sem volt, amely a kiadást fedezhette volna. A veszekedő tagok kétfelé szakadtak, a nemrég még oly tekintélyes és gazdag erkölcsi testület egyszerűen eltűnt Galileo háta mögül. Nem volt már milyen testületre támaszkodnia a római tudományos világban. Ebbe bele kellett törődnie. Elhatározta, hogy a könyvet Firenzében adja ki. Ha az imprimaturt megkapja. De azt még most sem kapta meg. Egyik levelet a másik után küldte Riccardinak, Vis-

continak, követnek, követnének, de húzó-halasztó kifogásoknál többet képtelen volt elérni. Most már éjszakákon át nem aludt. Szüntelenül azt forgatta magában, hogy mi van a pápai cenzurával és a könyvvel. Hiszen ha nem akarnák megengedni a mű kiadását, azt már rég megmondták volna neki. Miért ígérik még most is a végleges engedelmet, miért kérnek folyton csak még egy egészen kevés türelmet és miért nem küldik az imprimaturt mégsem? Riccardi azóta már háromszor kényelmesen elolvashatta a könyvet betűről-betűre.

A titokzatos hatalmaktól való vak és babonás rettegés megint elhatalmasodott rajta. És mintha egy láthatatlan ököl váratlanul orrbavágta volna, olyat érzett a legújabb római hírtől. Scheiner atya, az ingolstadti jezsuita tudós, aki már rég nem hallott magáról és a napfoltokról, megszólalt. Vitájakat sok-sok évvel ezelőtt hagyták abba, az augsburgi polgármester közvetítette akkor leveleiket. A vetélkedés, hogy ki fedezte fel hát először a napfoltokat, igen tisztességes hangon folyt közöttük, sőt mindkét oldalról tiszteletteljes és barátságos nyilatkozatok is estek. Most, annyi év után, Scheiner atya könyvvel lépett a világ elé. „Rosa Ursina“ volt a címe. Nyers volt és szenvedélyes. Sértő hangon követelte magának a napfoltok dicsőségét és felsőbbbségesen kisebbítette Galileót. Ennek a műnek híre-hamva sem volt még, mikor ő Rómában járt. S azóta ez a mű megszületett, feltűnő gyorsasággal megkapta az imprimaturt és már meg is jelent.

Mi ez? Mintha az ő kéziratát valami titokzatos kéz csak azért tartotta volna vissza, hogy ez a mű előbb megjelenhessék. De lehetséges, hogy Riccardi, a kedélyes és jó Szörnyeteg atya, a követné rokona, ilyen képmutató legyen és odaadja magát egy ellenőrzött szervezkedésnek? Ez teljességgel lehetetlennek tetszett előtte. De akkor miért nem jön az az imprimatur még most sem? És kik azok, akik őt

az asztrológus inkvizíciós dolgába bele akarták keverni? És ki mozgatta meg a pisai egyetemet, hogy megfosszák fizetésétől? Viszont ugyanekkor a pápa maga megölelte, pénzt adott neki, biztatta, szerette. Az otthon ülő öreg tudós fogta a fejét és belekábult a töprengésbe.

Aztán megint hírt kapott Rómából. Castelli beszélt Riccardival. Szörnyeteg atya ártatlan arccal azt válaszolta, hogy ő nem érti az egészet: hiszen abban maradtak, hogy Galileo a hőség megszüntével visszatér Rómába. Ő folyton ezt várta. De ha nem jön, az más. Küldje el a kéziratot, mert szükség van még egy teljes példányra és Riccardi még egyszer utoljára az egészet át akarja nézni az előszóval együtt. Galileo idegesen válaszolt, hogy neki csak egy van, azon pedig most dolgozik, bele kell pótolnia egy s más válaszolni valót a Scheiner atya címére. De ekkora csomagot a pestis-hatóságok nem engednek küldeni. Arra megint jó soká válasz jött Rómából, hogy jól van, akkor csak küldje az előszót, most már rendben lesz minden.

A pestis csakugyan kitört Firenzében. Nenciának igaza lett. Százzszámra hullottak a betegek. Galileo nem mozdult ki a házból. A gazdasszonyt sem engedte ki, a vásárolnivalót kosáron vették be az ablakon keresztül és kénláng fölé tartották, amitől ehetetlen lett az étel. A szomszédból átkiabált hírek mesélték, hogy a városban csengős emberek járnak. A pestisben elhullott embereket olyan hatósági szolgák szállítják, akik hangosan csengetnek, hogy jóelőre térjen ki nekik minden jótéltélek. S minden nap akadt egy-egy ismerős név, akinek halálahíre kelt.

Galileo írta az előszót. A Szörnyeteg atyával folytatott megbeszélés alapján. Minden szót kaján örömmel meggondolva. „Majd adok én nektek előszót“ — ez motoszkált benne folyton.

„Évekkel ezelőtt üdvös rendelet jelent meg Rómában, amely korunk veszedelmes botrányainak megelőzése végett alkalmas csendet parancsolt Pitagorásznak a föld mozgásáról szóló véleményére. Nem hiányoztak, akik merészen azt mondták, hogy ez a dekrétum nem gondos tanulmányozásból született, hanem igen kevésbé informált szenvedélyből. Panaszokat lehetett hallani, hogy a csillagászati megfigyelésekben tökéletesen járatlan tanácsosoknak nem volna szabad ilyen váratlan tilalommal szárnyát szegni a kutató elméknek. Buzgóságom e panaszok hallatára nem tudott hallgatni. Úgy véltem, hogy a bölcs rendelet teljes tudatában meg kell jelenem a világ színe előtt az őszinte igazság vallójaként. Akkor Rómában tartózkodtam éppen és a római udvar legelőkelőbb főpapjaitól nemcsak meghallgatásban, hanem még elismerésben is részesültem. S az a bizonyos dekrétum nem az en előzetes felvilágosításaim hiányában jelent meg. Jelen művemben ezért meg szeretném mutatni a külföldi nemzeteknek, hogy erről a tárgyról mi Olaszországban és éppen Rómában sokkal többet tudunk, semmint a hegyeken túli posta azt valaha is elképzelve volna. És összedelve a kopernikuszi rendszer dolgában folytatott saját elgondolásaimat, tudtokra szeretném adni, hogy a római cenzura annakidején ezeket mind ismerte és ebből az országból nemcsak dogmák terjednek széjjel a lelkek üdvére, hanem elmék is találhatók az elmék gyönyörűségére. Ebből a célból foglaltam el művemben kopernikuszi álláspontot, kizárólag hipotézisképpen kezelve.“

Még adott egy oldalvágást a peripatétikusoknak, aztán ismertette a könyv beosztását. Ez lett az előszó. Alaposan megdolgozott, míg azt a pár agya-

lúrt sort megfogalmazta. Aztán elküldte Riccardinak. Az imprimaturnak most már postafordultával meg kell jönnie és ha Riccardi még mindig ragaszkodik egy utolsó, általános revízióhoz, bizzon meg azzal valami alkalmas firenzei papi személyt. De ehhez is a Caterina asszony közbelépésére volt szükség. Végre-valahára megjött az értesítés: Riccardi belemegy abba, hogy az utolsó átnézet Firenzében végezzék el és ezzel Clementi atyát óhajtja megbízni, de ha a szerző valaki mást jobban szeretne, azt sem banja. Ez megint új levélváltásba került. Clementi atya megrögzött peripatétikus hírében állott, ez Galileónak sehogysem ízlett. Ellenben jól ismerte Stephani Jacinto atyát, aki az inkvizíció firenzei osztályának tanácsosa volt, amellet képzett, okos és jóindulatú ember. Riccardi ezt a jelölést elfogadta. Galileo tehát bemerészkedett a városba. Hóna alatt vitte a vastag kéziratcsomót. Az utcán alig látott embert. Itt fordítva volt, mint Milanóban: a lakosság zárt ajtók mögé bújt rettegésében. A Stephani atya ajtajánál hosszú ideig kellett csengetnie, míg nagynehezen ember bújt elé. Az előbb letagadta gazdáját. Hosszú tárgyalás után végre bejutott. A pap már tudott a dologról, Rómából értesítették. Átvette a hatalmas paksamétát és megígérte, hogy inkább kevesebbet alszik, de sürgősen keresztülmegy rajta.

Innen a nyomdászhoz ment Galilei. A Bargello mellett lépkedett éppen, mikor csengő hangja ütötte meg a fülét. Lélekszakadva rohant a kapu alá, ijedtében meztelen kezét szerette volna elrejtetni, orrát és száját befogni. A gyér járókelők éppen olyan fejesztetten menekültek, mint ő. De kíváncsisága is erős volt. A Bargello kapuja alól kileselkedett. Láta elvonulni a szomorú menetet. Pirosinges darabont haladt elől, állandóan rázva a vészes csengőt. Utána három halottat hoztak, mindegyiket két-két ember cipelte összerótt deszkákon. A hulláknak csak

körvonalai látszottak a rájuk terített lepedő alól. Aztán elhaladt az irtózatos menet. De Galileo nem mert előbújni a kapu alól. Még a levegőtől is reszketett, amely ott maradt az elvonultak helyén. S a csengő borzalmas hangja nem akart kimenni a füléből. Nagysokára nyugodott meg annyira, hogy tovább mert menni. De minden lépésnél megfogadta, hogy többet nem jön ki házából, levélben fog intézni mindent.

Landininak hívták a nyomdászt, régi ismerős volt. Nagy örömmel üdvözölték egymást: ha két ismerős mostanság találkozott, külön örvendtek azon, hogy egyik sem halt meg. Aztán leültek tárgyalni. Ötven íves munka kinyomatásáról volt szó. Megbeszélték a szedést, a könyv formáját, a példányszámot. Ár dolgában Landini nem tudott rögtön választ adni. Megígérte, hogy majd elkészíti és kiküldi a költségvetést a villába. Mindenesetre azonnal kezdi a szedést, mihelyt kéziratot kap, mert a pestises világban semmi munkája nincsen. Aztán elbúcsúztak, miközben Landini udvariasan rozmaringfőzettel szolgált kézmosóul. És Galileo hazabaktatott a hosszú úton, kihalt közökön keresztül, mindenütt lezárt ablakokat látva és sehol embert. Aki történetesen szembejött vele, az is óvatosan, messzi ívben kikerülte. A hídról visszanezett, majd végigpillantott a két parton. Firenze mozdulatlan volt, komor és néma. És valahonnan messziről megint hallani vélte azt a borzasztó csengőhangot. Megrettenve indult tovább.

És csakugyan, heteken át nem mozdult ki hazáról. Levélből tudta meg, hogy második unokája megszületett, egészséges, kövér csecsemő, Carlónak keresztelték. S levélből tudta meg a másik örömhírt is. Stephani atya végzett a kézirat átnézésével. Véleménye, még hozzá írásban, az volt, hogy ennek a műnek a szerzőjét kérni kellene a közlésre, nem pedig újabb és újabb malomköveket hengergetni útjába.

A nagy kériratesomó Landinihoz került. A szédést elkezdtek. Az imprimaturnak minden pillanatban meg kellett érkeznie. De nem érkezett. Galileo sürgető levelet írt és kérte az előszót. Nem kapott választ. Teltek a napok, múltak a hetek, nem kapott választ. Ekkor hosszú emlékiratban fordult a miniszterelnökhöz, leírta a könyv eddigi kálváriájának történetét és azt kérte, hogy most már maga a nagyherceg lépjen közbe. Kérését teljesítették. A kormány hivatalosan írt Niccolininak Rómába, hogy az uralkodó nevében keresse fel Riccardit és sürgesse meg az ügyet. Ez megtörtént. Niccolini értesítést küldött, hogy most már rendben lesz a dolog, Riccardi ki fogja adni az imprimaturt, de nyilatkozatot fog hozzá csatolni, hogy fedje magát. Erre a nyilatkozatra pár napot kér. Tíz nap mulva valóban befutott Riccardi válasza, de imprimatur nem volt benne. Ő azt megígérte ugyan, — írta, — de csak azzal a feltétellel, hogy Galilei Rómába jön és Ciampolival együtt még egyszer gondosan végigmennek az egész kéziraton. Stephani atya nem ismeri a pápa gondolkodását és könnyen elkerülheti a figyelmét valami, amiből aztán baj lehet. De ha az előszó megérkezik Rómába, akkor most már semmi akadály a ügynek nem lesz.

Galileo haját tépte ideges felháborodásában. Hiszen az előszó hónapok óta ott volt már a Riccardi íróasztalán. Kitelik tőle, hogy bele sem nézett, vagy elhányta. Megint nekiült, megint hosszú levelet írt a miniszterelnöknek. Azt kérte, hogy az uralkodó fogadja együttes kihallgatáson őt, Stephani atya inkvizíciós tanácsost és a firenzei főinkvizitort. Ezen a kihallgatáson öfensége mindent tisztán meg fog látni és kétségkívül nyomatékosabban közbe fog lépni. A levelet elküldte, de ahogy aludt rá egyet, maga is belátta, hogy ez nagyon naiv lépés volt. Fernando nagyherceg aligha fog önállóan belenyúlni egy inkvizíciós kérdésbe. Hiszen kiteszi ma-

gát annak, hogy bocsánatot kell kérnie, amiért megint egyházi dolgokba avatkozott. Valóban: a kormány a kérést kereken elutasította. A nagyherceg nem óhajt efféle kihallgatást. Majd Niccolini megteszi Rómában, amit lehet.

Az csakugyan fáradságtalanul sürgette tovább Riccardit. Elérte végre, hogy Riccardi kiadta kezéből a döntő szót és másra ruházta. Most már úgy látszott, hogy ezt is akarta elérni. Beleegyezett, hogy az imprimatur dolgában ne ő döntsön, hanem a firenzei főinkvizitor, Egidio Clemente atya. Ez már nagy eredmény volt. Egidio atya megígérte, hogy sietni fog az olvasással. Szavának is állott. És miután Rómából azt az utasítást kapta, hogy a kopernikuszi tan hangsúlyozottan hipotézisnek szerepeljen a könyvben, s ez a forma szerint így is volt, ő semmi kifogást nem emelt. A könyvet ugyan félreérthetetlen kopernikuszi állásfoglalásnak találta, de ennek elbírálása nem az ő dolga volt. Neki csak azt hagyták meg Rómából, hogy a fejtegetések hipotézis-voltára ügyeljen. Ki is adta volna az imprimaturt azonnal, de az előszó hiányzott. Azt Riccardi nem küldte el. A könyv néhány ívét már javában nyomták a Landini-nyomda kézigépei, de az előszó és a cenzura engedelme még mindig hiányzott. Galileo írt Riccardinak, hogy sürgősen küldje az előszót. Nem kapott választ. Írt még egyszer. Megint nem kapott választ. Most már tajtékozó és dühöngő levelet írt Niccolininak. Az végül elment a rokon Szörnyeteg lakására és kijelentette, hogy addig nem megy el, míg az előszó átnézett kéziratát meg nem kapja. Nagynehezen megkapta. Az előszó megérkezett Firenzébe, a főinkvizitor jóváhagyta, elküldte a szerzőnek s a szerző megint lemerészkedett a városba. Most már számos csengős menettel találkozott, a halottak száma több ezerre szökött fel. Iszonyodva húzódott a kapuk alá, az oszlopok mellé, a falak tövébe, míg eljutott a nyomdába. Ott az elő-

szónak külön ívet kellett adni, a mű elejét már rég kinyomták. A kis nyomda betűi el is fogytak, az előszót csak másfajta betűből tudták szedni.

De kiszedték. És ezen az első íven, amelyet a majdnem kész könyv elé csaptak, ott díszlett az anyaszentegyház cenzurájának hivatalos engedelmé is.

Attól kezdve, hogy a kéziratot Cialibino születésekor befejezte, két esztendő telt el. Riccardi anakidején azt a kifejezést használta, hogy „pár nap múlva“. Ebből kerek másfél esztendő lett. Galileo belerokkant ebbe a másfél esztendőbe. Megrogyott, összetört, tönkrement aggastyán lett belőle. Mikor élete nagy művét befejezte, hatvanhat éves volt, de hatvanat mutatott. Mikor most az első kész példánnyal éppen hatvannyolcadik születésnapja után ott várakozott az uralkodó előszobájában, akinek a művet dedikálta, nyolevan évesnek nézhette akárki.

A kihallgatás két percig tartott. Fernando igen kegyesen és udvariasan nyújtotta csókra a kezét, meglegedését fejezte ki az ajánlás felett, átvette a könyvet és „elfogadta“, ami azt jelentette, hogy a nyomdaköltségeket viseli. Majd nagy szomorúságát fejezte ki a borzasztó pestis, valamint Gusztáv Adolf végzetes előhaladása felett, aztán udvari tudósát kegyelemben elbocsátotta. Az pedig kijövet arra kérte az udvaroncokat, adjanak neki gyaloghintót. A lába rogyadozik, sérve igen kellemetlenül van, azonfelül úgy retteg a pestistől, hogy dúlt idegeivel minden pillanatban kész sírva fakadni. Azok szánakozva bölintgattak és gyaloghintót rendeltek. Az aggastyán nagy ügyvel-bajjal vánszorgott le a lépcsőn, félkezével a falat tapogatta, minden foknál megállt egy pillanatra és úgy érezte, hogy halálosan, kimondhatatlanul fáradt.

A palota kapujánál megállott pihenni. Pazar fogat hajtott fel éppen a kapuhoz, négy fehér lóval, tündöklő szerszámmal. Főpap szállott ki belőle.

Ránézett a kapuban szuszogó öreg tudósra és felkiáltott:

— Akármi legyen, ha ez nem a nagy Galilei! Nem ismer meg kegyelmed? Piccolomini Ascanio vagyok, a sienai érsek.

— Hogyne ismerném meg, monsignore. De a látásom nagyon gyengült. Bizony már öreg a szemem.

Elkezdtek beszélgetni. Régóta ismerték egymást, Galileo általában jóismerősi viszonyt tartott fenn a hírneves család tagjaival. Ezt az Ascaniót már évek óta nem látta. Volt beszélgetni valójuk elég. A fiatal érsek, úgyszólván gyerekember még, nagy részvétellel hallgatta a törődött agg panaszait.

— Jól ki kellene, hogy pihenje magát kegyelmed. Bármikor eszébe jut, hogy meglátogat Sienában, boldog leszek. Ott mindig vetett ágy és terített asztal várja. És az igazi pihenés.

— Köszönöm, — sóhajtott Galileo, — engem már egy pihenés vár. Az utolsó. Életem nagy munkája megjelent. Úgy érzem magam, mint Mózes érezhette: küldetésemet befejeztem.

De mikor aztán az ingó gyaloghintóban haladt hazafelé, heves tiltakozás ébredt benne az ellen, amit saját maga mondott. Nem, csak elmúlni nem. Még élni. Még sokáig élni.

VII.

Castelli még a múlt ősszel azt írta egyik lelkes levelében, hogy mihelyt a Párbeszéd, — így nevezték röviden a nagy művet, — megjelenik, többé semmi mást nem fog olvasni, mint ezt és a breviáriumot. Galileo égett a vágytól, hogy elküldje neki. Hosszú névjegyzékben írta össze magának azokat, akiknek díszes kötésű példánnyal akart kedveskedni. A szépen kötött példányok el is készültek.

De nem küldhette el azokat, amelyeket a római címekre szánt. A pápai állam és a pestissel megfertőzött Toszkána között igen szigorú határzár örködött. A posta minden küldeményét mindenféle gőzökkel és éles folyadékokkal fertőtlenítették. Közönséges levél még csak kibírta az ilyen eljárást, de a díszkötésű könyv tönkrement volna belé. Várnia kellett, míg az elküldésre valamilyen mód kínálkozik.

Olyan vidékekről, ahová a könyv valahogyan el tudott jutni, már kezdtek jönni az elragadtatott levelek. Cavalieri, a bolognai jezsuita, csodálattal írt a könyvről és nagyszerűnek nevezte. Felbukkant a múltból Fra Micanzio, a Fra Sarpi hajdani titkára és testőre; az Velencéből írt gratulációt és nem talált szavakat a magasztalásra. Ki nem kutható úton Campanellához is eljutott egy példány. Az sem fukarkodott az elragadtatással. Egy-más után jöttek a hódoló és lelkes írások, egy-egy zászlóhajtás a nagy tudós előtt. Galileo boldog volt. Az idő szépen kitavaszkodott és most már módját tudta ejteni, hogy a pestis-intézkedések ellenére engedelmet kapjon leányai meglátogatására. Hosszú hónapokon át csak levelezhetett velök. Most végre magához ölelhette őket és együtt örülhettek annak, hogy egyik sem halt meg. A leveleket mind magával vitte a zárdába és dicselkedve adta őket oda leolvasni. Ő maga már nehezen olvasott, mert látása rohamosan gyengült. Hangosan olvastatta Celestével a sok levelet, hogy a magasztalásokat ő maga is hallhassa. Ezekkel nem tudott betelni soha.

— Senki a világon ezt meg nem tudta volna csinálni, csak én, — mondta büszkén.

— Ilyen könyvet írni, — szólt rajongva Celeste, — a föld kerekiségén nem tud más senki, az bizonyos.

— Nem az, hogy megírtam. Az a kisebbik dolog. Hanem hogy megjelenhetett. Hogy Koper-

nikusznak olyan óriási nyilvánosságot tudtam szerezni, amelyet az egyház maga hivatalosan nyitott meg a könyv előtt. Az egyház tudománya magától értetődően maradi és peripatétikus. Minden egyházi tudós, kivéve egy-két tanítványomat, Ciampolit, Castellit, meg ezeket, élesen Kopernikusz-ellenes. Főként az egész óriási jezsuita szervezet. A világ egyik legnagyobb hatalma. És én mégis ki tudtam vinni, hogy Kopernikusz tanát maga az egyház látta el útlevéllel. A pápai cenzura-hivatal, az magát a pápát jelenti. Ki merészelne vitatkozni a pápával? De csak már valahogy el tudnám juttatni a könyvet a Vatikánba. Kimondhatatlan boldog leszek, mikor a pápa elolvassa.

— De megint ellenségeket szerez kegyelmed, — szolt Celeste aggódva, — bántani fogják és támadni.

— Ezzel leszámoltam. A támadóknak majd felelek. Én magam már öreg vagyok, de az eszem nem öreg. Most is úgy vág, ha kell, mint a borotva. Bárkivel kiállok vitatkozni. És nézz ide, csak ki kell nyitnom a könyv utolsó oldalát. Ez egyáltalában nem szokás, de az összes imprimatur-adatokat belenyomattam.

Mindig volt nála példány a dédelgetett műből. Kinyitotta az utolsó oldalon. Ott sorakoztak az engedelmet adó egyházi tekintélyek egymás alatt. A pápai cenzúra főnöke, Riccardi. A firenzei inkvizíció egész tisztikara. Hat különböző név és dátum szép sorban.

— Látod? Belenyomattam, hogy akinek eszébe jutna támadni, már eleve lássa, milyen egyházi tekintélyek állottak a könyv megjelenése mellé. Így is fognak támadni, az kétségtelen. De állok elébe. Majd elbánok velök. A pápa szeretete áll a hátam mögött.

— A jó Isten áldja meg őt mindakét kezével.

Megkérem a többieket is, hogy mind imádkozzunk érte.

— Mi ujság a nővérek között? Olyan rég nem láttam ezt a kedves klastromot.

Celeste mesélt hosszan és részletesen. Suor Silvia, a tündérszép apáca, akiről azt tartották, hogy a legszebb nő Firenzében, napról-napra fogy. Tüdőbajos és a gyomra nem bírja az ételt. Szinte már átlátszó, annyira testetlen. Suor Achilla szorgalmasan orgonál. Suor Grazia, a szegény öreg, aki mindig lázas volt, nemrégén meghalt. Suor Oretta hetek óta fekszik, vesegyulladásra van, amely nem akar elmúlni. Suor Maddalena főz most is szorgalmasan, ebben bámulatos tehetség, a szegényes anyagokból, amiket be tudnak szerezni, mindig új leveseket talál fel.

Ott üldögéltek a szokott helyen, a csúrtető alatt. Gyönyörű kilátás nyílt innen. Messze leut Firenze tűnt fel a párás tavaszi napsütésben, körs-körül pedig a viruló zöld dombok hullámvonala ragadta el a szemet. Nem messze a Certosa épülete díszlett a maga kis dombján. Kies és kedves volt minden, a kép maga volt a megtestesült béke és napsütés. Mintha nem volna a világon sem pestis, sem peripatétikus veszekedés.

— Azt gondoltam, — közölte Galileo a nagy tervet leányaival, — hogy lakást változtatok. Túl nagy nekem, magányos öregnek, az a bellosguardói villa. Aztán meg rossz helyen van: nagyon messze esik mindentől, mégis a városhoz számít. Elköltözöm.

— Hová?

— Találjátok ki. Ide a közeletekbe. Arcetriben szeretnék lakni. Talán lelek is alkalmas házat. Itt csend van és nyugalom. Ami még hátra van életemből, mellettetek volna jó eltöltenem. Átjönnék minden nap. Mit szóltok hozzá?

Arcangela udvariasan örvendezett, de Celeste

azonnal sírva fakadt, már a lehetőség örömétől is. Aztán egyszerre ömlött belőle a biztatás, a sürgetés, a kérés: nem szabad egyetlen percet sem této-váznia. Még ma bízson meg valakit, aki végigjárja a kis Arcetri valamennyi házát. Biztosan akad arravaló. Galileo szentül ígérte, hogy jól van. Ő ugyan elég határozatlanul tervezgette eddig a dolgot, de ha Celeste annyira örül neki, csakugyan hamar a végére jár.

És mintha a jó Isten maga is örömet akart volna szerezni nekik, pár nap alatt megvolt a ház. A legszebb villa Arcetri-ben. Három percrenyire a kolostortól. Galileo mindjárt megnézte, mikor ajánlották neki. A ház egyszerűen elbűvölte. A tulajdonos, Martellini Esau, mindenáron be akart költözni családi okokból Firenzébe. Az egész villáért kerttel együtt három arany havi bérösszeget kért. Galileo egy pillanatig sem habozott, azonnal felcsapott. A szerződést rögtön megkötötték, a költözködéssel egy napot sem vártak. Martellini kiürítette a házat, a tudós beköltözött. Holmiját nagy társzekerekre rakatta, s a szekereket ecetbe áztattott, kénlángozott ponyvával kötözték le, úgy vitték a ragályos városon keresztül. A két inas, Giuseppe és Gepe, izgatott boldogsággal tologatta és rendezgette a bútorokat. Ők is boldogok voltak, hogy a pestisből ide költöznek a védett hegyi vidékre.

A Pian de'Giullari vezetett ide. Hosszú, kanyargós út a hegyoldalon, hol erősen meredek, hol enyhébben lejtős. A domb élén falusi házak szegélyezték az utat, a kis kertek kőfalai mögül virágzó cseresznyefák menyasszonyi pompája kacagott az elmenőre. És a házsor közepe táján emelkedett az Ekszer. Így hívták a villát: „Gioiello“. A nevet meg is érdemelte. Egyemeletes, tetszetős épület volt, magas kőfallal zárta el magát az utcától, igazi, kecses szépségét a másik oldal felé mutatta,

ahol lejtős, nagy kertje viruló tavaszi pompával szaladt le a völgynek. Az épület sarkát egyablakos torony díszítette, éppen alkalmas arra, hogy onnan az új lakó a csillagokat nézegesse az andalítóan csendes éjszakákon. Volt a háznak az első emeleten az udvarra néző fedett tornáca is, valóságos lakószoba, tágas és levegős, az utca felé zárt. Ide nem láthatott be senki. Szobák bőségesen, kedves kerek kút az udvaron, a másik udvaron kertészlakás, fásfél-szer, kocsiszín. Álmodni nem lehetett volna tökéle-tesebbet. S a völgy felé néző ablakokból a kilátás valósággal megdobogtatta a szívet. Távolabb, a város felé, a Pozzo Imperiale nagy épülettömege látszott, az uralkodó lakása. Még messzebb a város maga, a dóm és a Medici-mauzoleum kupoláival, a Signoria finoman rajzolt őrtornyával, a Giotto-féle Campanile gyengéden fehérítő képével, a Novella és a többi templom tornyaival. A látóhatár túlsó szélén a pistoiái hegyek ragyogtatták havas csúcsukat, s a hegyek alján, mint valami idillikus játék, látszott Prato. Arrafelé lakott Nencio a két kis unokával Montemurlóban. Itt pedig, jó köhajtásnyira, a San Matteo-kolostor fehérlett, napfényben villogó ablakai között meg lehetett keresni leányai ablakait.

Boldogságos, kedves élet kezdődött az Ékszer-villában. Galileo öszvért vásárolt, mert öreg lába nem bírta még a közeli gyaloglást sem. Minden áldott nap felült az öszvér hátára. A derék állatot kormányozni sem kellett, hamar megtanulta, hogy csak egy útjuk van mindig: a kolostorig. A gazda megszerezte az egyházi engedelmet a mindennapos látogatásra. Egy hónap múlva már ismerte az út minden házát, az omladozó falak réseiből kandi-káló fehér és sárga virágokat, a piniákat, ciprusokat, olajfákat, itt-ott egy mosolygó rózsabokrot, a harmadik ház kapujában a mindig ott játszógó pendelyes gyereket, a másik házban az öszvér köze-

ledésére izgatottan kirohanó és ugató barna kutyát. Saját kertjében megint szőleje volt. Nagy kék kötényt kötött maga elé, pamela-szalmakalapot tett a fejére és boldogan matatott ollójával a serkedő tőkék között, mint valaha, a teleszkóp izgalmas idején, a páduai házban. A városba nem is ment be, csak nagyon ritkán. A levelekért Gepe kutyagolt le Firenzébe minden másodnap-harmadnap. S a falusi villa magányában a fáradt öreg ember boldogan olvasgatta az új meg új magasztalásokat a Párbeszédről.

Akkor mégis bement, mikor híret vette, hogy egy előkelő ismerőse, bizonyos Magalotti gróf, készülődik Rómába. Magalotti rokonságban állott a Barberini-családdal, tehát magával a pápával. Ha valaki kivételes elbánásra számíthatott a pápai állam határán, ő bizonyára. Galileo tehát felült az öszvér hátára és lement a városba, bár ott még mindig tíz-húsz pestishalált lehetett hallani naponta. De a ragálytól való rettegését legyőzte az a vágy, hogy Rómába eljuttassa a könyveket. A gróf előzékenyen vállalta a megbízatást, úgysis hatalmas poggyással utazott, a könyveket tartalmazó láda már nem számított sokat. A Párbeszéd példányai elindultak Rómába, a szerző pedig sietett vissza csendes magányába és otthon gondosan ledörzsöltette az öszvért ecettel, fejétől a farkáig.

A hetek múltak, és kora nyáron már hírt adott Magalotti gróf. A könyveket eljuttatta, ahova kellett. Bár a nagyháború izgalmas hírei és a pestis dúlásai mindenkit jobban érdekeltek tudományos kérdéseknél, de azért a merész, nagy munka nem maradt hatás nélkül.

— Iesz dolga Galileinek, — mondta a kövér Riccardi atya a római hírek szerint, — a jezsuiták teljes erővel neki fognak menni, ez kétségtelen.

Ezen a megjegyzésen Galileo nem csodálkozott. A támadásokra elkészült. Csak az tette némileg

idegessé, hogy Riccardi a „jezsuiták“ kifejezést használta. Azt is mondhatta volna, hogy peripatetikuskok. De hogy éppen ezt a titokzatos és hatalmas szerzetesrendet nevezte meg, az Galileóban megint a megüldözött üldözöttség rögeszméjét táplálta. Arról is hírt kapott, hogy Scheiner atya, a napfoltokkal kapcsolatos ellenfele, Ingoistadtból Rómában termett. Mit keres ez a jezsuita éppen most Rómában? Erre könnyű volt felelni: most jelent meg Galileót támadó könyve, odautazott a könyv kelen-dőségét és hatását szemlélni. De éppen ez a könyv jelent meg olyan gyanús gyorsaságú imprimaturral, mikor az ő könyvét másfél esztendeig húzták-halasztották. Egy Torricelli nevű fiatal fizikus, Castelli egyik tanítványa, aki mostanában levelezni kezdett a nagy tudóssal, találkozott Scheiner atyával és beszélgetett vele.

— Galilei csúnyán viselkedett velem, — mondta a jezsuita, — többet erről nem mondok.

De akár ő mozgatta a dolgokat, akár más, lassanként megindult a Párbeszéd körül az az erjedő nyüzsgés, amit természet szerint várni lehetett. Csakhogy Galileo nyilvános támadásokat várt, vita-iratokat, cáfoló könyveket, világnézeti csatákat a könyvpiacra. Ehelyett az ellenfelek másképpen operáltak a könyv ellen.

A Párbeszéd címlapján nyomdai dísz gyanánt semmit sem jelentő ábra volt látható: három delfin, amelyek egymás farkát harapva kört alkottak. Meg nem nevezett feljelentő panaszt tett Riccardinál, hogy ez az ábra jelent valamit és bizonyára egyház-ellenes. A feljelentés meg is magyarázta, mennyi mindenféle istentelen dolgot jelenthet ez a három delfin. Riccardi roppantul megijedt. De hamar megnyugodott, mert Galileo közölte vele, hogy a három delfin a Landini-nyomda szokott jele. Minden könyvbe belenyomják dísznek, amely ott készül.

— Kitünően mulattam, — mesélte Galileo Celes-

tének, — mennyire megrettent a kövér pap. És jellemző, hogy akik belém akarnak harapni, összesen ennyi támadnivalót találnak a Párbeszédben. Győztem, kedves leányom, győztem. Szegény, kedves Keppler ezt nem érthette meg.

Aztán az a hír jött, hogy új vádat találtak ki a könyv ellen: az előszót gonosz szándékossággal külön íven és más betűfajtaból szedette, hogy az különválják a tulajdonképpeni műtől és elveszítse súlyát. Ez a vád sem ment semmire. Maga Riccardi tanusította, hogy az előszót ő tartotta vissza, mikor a könyvet már szedték, még pedig az ő elvi ígéretei alapján joggal is szedhették. Galileónak nagy kedve telt ezekben a vádakban, amelyek éhes szűnyog gyanánt a páncélinget akarták megszúrni. Jókedvű volt, boldogan éldegélt az elragadó Ékszer-villában és most már szinte szerette volna, ha valami nagyobb szabású támadó könyv jelenik meg ellene, hogy a pápai cenzura engedelmének támasztva hátát, kedvére hadakozhassék.

Egy napon azonban támadó könyv helyett olyan hírt kapott, amelyet először nem is akart elhinni, olyan hihetetlennek tetszett. Landini, a nyomdász, megdöbbenve értesítette, hogy rendeletet kapott a pápai udvartól, amely további intézkedésig megtiltja neki, hogy a Galilei-könyvet árusítsa. A könyvet zár alá helyezték. Ez csak tévedés lehetett, mindenesetre felült az öszvérre és lement Firenzébe. Ott maga látta a rendeletet. Bármennyire megfoghatatlan volt ez, az írás hitelesnek látszott. Aláírás, pecsét, minden rendben.

Heves szívdobogást kapott. Egy szempillantás alatt egész képzeletét elöntötte a vak rettegésnek az a szörnyserege, amelyet az utóbbi hónapok csendes boldogságával s a magasztaló levelek örömeivel elaltatott. Mint mikor valaki nagy és nehéz munkával kikapaszzkodik a meredek partoldalon a vízből s már szárazon tudja magát, mikor leszakad vele a

rög s ő egy pillanat alatt megint ott vergődik nyakig az örvényben. Tehetetlenül ment haza és eszelős értelmetlenséggel intézett kérdéseket magához, amelyekre nem tudott felelni. Egész éjjel nem aludt, másnapra kiverte a láz. Azt hitte, hogy megkapta a pestist. Jeleket keresett magán, cselédeit faggatta, hogy mit hallottak: milyen tünetekkel kezdődik a pestis. Mintha csak erőszakkal valami megfogható bajra akarta volna terelni saját figyelmét a megfoghatatlan bajról.

Ekkor fia látogatta meg. Az bemerészkedett Montemurlóból, első útja hivatalába vezette s ott olyat hallott, amitől ijedten sietett fel Arcetribé. Cioli miniszterelnök közölte vele, hogy értesítenie kell atyját: hivatalos eljárás indult ellene Rómában. Nem az inkvizíciónál, ami igen örvendetes. Hanem egy külön e célra összehívott kongregáció előtt. Hogy mi a vád, mi a pertárgy, van-e egyáltalában feljelentés, azt mind nem tudni. Csak azt tudni, hogy eljárás indult. Erről a kormányt hivatalosan értesítették. Ő azonnal írt Niccolini követnek, hogy járjon el Riccardinál és tudja ki, miről van szó.

— Meg nem foghatom, — ismételtette az öregember merev nézéssel, halkán, — meg nem foghatom.

— Ne féljen kegyelmed semmit, hiszen bárminő bajból kirántja maga a pápa. Mondja, mi van azzal a spanyol ügyel? Jó lenne, ha már egy kis pénzt látnánk a Juppiter holdjaiból.

— Megfeneklett. A spanyol kormány az időt nem látja alkalmasnak a tárgyalásra. De mit kínozol most engem a spanyol ügyel? Majd megbolondulok az idegességtől ebben a bizonytalanságban. Mi lehet itt? Megfoghatatlan.

Nencio nem mutatott semmiféle ijedelmet. Beszámolt a gyerekekről, körülnézett a kertben, motoszkált itt-ott, aztán elment. Galileo állandó

kábulatban várta, mikor jön válasz Niccolinitól, mikor tudhat meg valamit. Teljesseggel tehetetlen volt, Celestévei próbálta latolgatni, miféle kongregáció miatt üt össze, de megnyugtató és vigasztaló szavaknál többet az okos leány sem tudott mondani.

Nem sok idő múltán izenetet kapott, hogy a miniszterelnököt keresse fel: fontos hír jött Rómából. Ideges sietséggel kapkodta magára halmiját és kikiáltott, hogy készítsék az öszvert. Szenvedhetetlen nyomást érzett gyomrában az idegessegtől, míg le nem ért. Cioni arcán mindjárt látszott, hogy nem jó hírt fog közölni. Nem is szólott, csak elékeresett egy levelet és azt némán átnyújtotta. Galileo azonnal olvasni kezdte, lassan betűzgetve rossz szemével az írást. S a levél reszketni kezdett kezében. Niccolini írta Ciolinak.

„Tegnap nem értem rá Legkegyelmesebb Urammal közölni, hogy mi történt velem a pápa házában a Galilei úr dolgában. Az alkalom a kezemre játszott, mert magával Óboldogságával tudtam beszélni. Igaz, hogy eredmény nélkül. Már én is kezdem azt hinni, amit Kegyelmed mond, hogy össze kell dőlnie a világnak. Mialatt az inkvizíció undok munkájáról folyt a beszélgetés, Öszentsége hirtelen dühre gerjedt és váratlanul hozzám fordult:

— A kegyelmed Galileije is mindenáron ott kereskedik, ahol nem kell: a legsúlyosabb és legveszedelmesebb tárgyak körül, amelyeket ma piszkálni lehet.

Én azt feleltem, hogy Galilei semmit sem nyomtatott ki Öszentsége embereinek jóváhagyása nélkül, sőt az előszót magam vettem át és magam küldtem el könyomatás céljából. A pápa erre még mindig kitoró dühvel azt felelte, hogy Galilei és Ciampoli őt megcsalták. Ciampoli neki azt mondta, hogy Galilei mindent meg

fog tenni, amit parancsolnak neki és hogy minden rendben van. Ő ennyit tudott az egészről, a művet sohasem olvasta, nem is látta. Ciampoli és Riccardi nagyon csúnyán jártak el vele, ámbar Riccardi azt mondja, hogy őt is becsapták, mézes-mázos szavakkal kicsalták tőle az imprimaturt, aztán ugyanúgy rávették, hogy a könyv Firenzében jelenhessék meg, nem törődtek előírásaival, odanyomatták a nevét is, pedig neki hivatalos állásában semmi köze sincs a külföldön megjelenő könyvekhez. Ekkor szóvá tettem, hogy Őszentsége ebben az ügyben tudomásom szerint kongregációt hívott össze, ezért alázatosan kérem, adjon alkalmat Galilei úrnak, hogy igazolhassa magát.

— Ilyen ügyekben, — felelte Őszentsége, — a Szent Hivatal nem csinál egyebet, mint végigvizsgálja a művet, s aztán a helytelen dolgokat visszavonhatja.

— De nem gondolja-e Szentséged, — feleltem, — hogy Galileinek már eleve kellene tudnia a nehézségeket, a kifogásokat, a bajokat, amelyeket a Szent Hivatal talál a könyvben?

— Mondtuk már, — felelt ő hevesen, — hogy a Szent Hivatal ügymenete nem ez. Az ilyesmit eleve soha senkivel nem közlik. Ez nem szokás. Különben Galilei nagyon jól tudja, mik a nehézségek, ha gondolkozik. Hiszen beszélgettünk vele ezekről a dolgokról és megmondtuk neki a magunkét.

— Mégis kérem Szentségedet, — mondtam, — vegye tekintetbe, hogy a szerző a könyvet a mi uralkodónknak ajánlotta, akinek udvari alkalmazottja. Remélem, hogy ezért jóindulatot fog tanúsítani és embereit is utasítja Szentséged, hogy vegyék ezt figyelembe.

— Mi már olyan könyveket is megtiltot-

tunk, — mondta ő, — amelyek címlapjukon a mi főpapi nevünket viselték. Az ilyen ügyekben, mikor a vallást az elképzelhető leggonoszabb dolgokkal bántalmazzák, Ófenségének is az a dolga, hogy keresztény fejedelem lévén, büntessen. Írja is meg kegyelmed Ófenségének, hogy ebbe a dologba ne ártsa bele magát, mert tisztességgel nem fog kimászni belőle.

— Pedig én kétségtelennek tartom, — mondtam, — hogy újabb parancsokat fogok kapni hazulról és ismét kénytelen leszek Szentséged terhére lenni, és nem is hiszem, hogy ha az egyszer már engedélyezett könyv megtiltására kerülne sor, Szentséged nem hallgatná meg előbb Galilei urat.

— Ez volna a legrosszabb, ami Galileivel történhetnék. Vigyázzon, hogy a Szent Hivatal elé ne idézzék. Ez a kongregáció teológusokból és mindenféle tudományokban járatos más emberekből áll. Komoly és vallásos urak. Ezek szóról-szóra mérlegelni fogják a legkisebb részleteket is, mert a leggonoszabb dologról van szó, ami valaha is a kezünkbe jutott.

Aztán megint panaszkodni kezdett, hogy őt Galilei és Ciampoli megcsalták. Majd felszólított, hogy közöljem Ófenségével: ez a tan a legnagyobb mértékben istentelen, Ófensége ne keveredjék bele és legyen óvatos... Ő mindenestre másképpen bánik Galilei úrral, mint az övele, mert az őt becsapta, ő pedig az ügyet nem a Szent Hivatalnak adta át, hanem egy külön e célra összeállított kongregációnak, ami nagyon nagy dolog. Általában rossz hangulatot észleltem. Ami a pápát illeti, ő rosszabb már nem lehet a mi szegény Galileinkhez. Képzelteti, kegyelmed, milyen kedélyállapotban mentem haza.

Aztán még arról is beszámolt a levél, hogy Nicolini felkereste Riccardit is. Az már nem látta olyan súlyosnak az esetet. Valószínűnek tartja, hogy néhány helyet ez a kongregáció helyteleníteni fog, s azokat majd ki kell javítani. De ez már nem segített azon a rettenetes megdöbbenésen, amely Galileót a levél olvasása közben majdnem az ájulásba taszította. Mikor befejezte a levelet, csak nézett gondolat nélkül tovább is a papírra. Az esze megállt a szó szoros értelmében. Nem tudott gondolkozni.

— Hát ez bizony nem kis eset, — mondta Cioli a dermedt csendben.

Beszélt még tovább is, de Galileo ezt nem hallotta. A Cioli szavai roppant messziről, egy másik világból, érthetetlenül jöttek feléje. Ő még mindig a papírt nézte, mintegy gutaütötten. A pápa ellene fordult. A pápa dühös rá. A pápa tumbol, hogy ő becsapta jótevőjét, megcsalta, kijátszotta.

Nem tudott most tanácskozni. Ingadozva felállott és Cioli egy mondata közepén búcsúzni kezdett. Elfordult a csodálkozó miniszterelnöktől és táromlygott kifelé. Kint várta a vaskarikához kötött öszvér. Leoldozta, ráült, elindult. A világ más lett körülötte. Mintha a földről lépett volna be ebbe a palotába és egy idegen bolygóra lépett volna ki belőle.

Otthon azonnal lefeküdt. Annyi ereje sem volt, hogy Celestéhez átmehessen. Nézett mereven egy nem létező pontot és meg sem mozdult az ágyban. Étel hoztak neki, nem nyúlt hozzá. Sötétedett, nem gyújtott világot. Egyetlen szemhúnyást nem aludt egész éjszaka. De jóformán nem is gondolkozott. Csak bámult a sötétbe, mint akit úgy fejbesújtottak, hogy elkábult és nem tud eszmélni.

Másnap cédulát kapott a miniszterelnökségről. Azt ujságolták neki, hogy a pápa szakértőül külön hatáskörrel kinevezett egy tudóst: Chiaromontit.

Ettől a hírtől felhördült. Ugyanaz a Chiaromonti volt ez, akit hajdan a Del Monte márki házában torkon akart ragadni. Aki azóta is halálos ellensége. Most már megindultak agyának a kimerültségtől veszettül csikorgó kerekei. Napvilágnál is olyan rémképek üldözték, amilyenek máskor csak az álmatlan éjszakák gyötrelmeiben jutottak eszébe. Az egész világ összefogott ellene. Az ördögi szervezet megtalálta, hogy ki a legellenségesebb szakértő. Azt neveztették ki. A pápának varázsitalt adtak. Mert különben mi fordíthatta volna el tőle a pápát? És csak csóválta a fejét és mondogatta: megfoghatatlan, megfoghatatlan.

Aztán végre átment Celestéhez panaszkodni. Leánya elképpelve hallgatta a hihetetlen történetet. De nem vésztette el a fejét. Józanul érvelni kezdett: itt csak valami félreértés lehet, az ki fog derülni és akkor minden rendben lesz. Ő csak hallgatta és úgy tett, mintha nagyon hinné és megnyugodnék. De hirtelen felkiáltott.

— Az inkvizíció elé visznek! Meglátod, az inkvizíció elé visznek!

— Ugyan, atyám, hiszen kegyelmed maga mondta, hogy külön a kegyelmed kedvéért kongregációt neveztek ki, éppen azért, hogy ne az inkvizíció elé kerüljön. Most ne vésztse el a fejét, gondolkozzék higgadtan...

— Nem, — felelt ő csökönyösen és rettegve — az inkvizíció elé visznek. Kínozni akarnak.

Celeste nem bírta vele. Ő hazavámszorgott. Állapota keveset különbözött az elmebajtól. Várta az idézést az inkvizícióhoz. Néha dörömbölést vélt hallani, hogy jönnek érte. Éjszaka, ha lépteket hallott, azt mondta magában: most jönnek. Megbetegedett képzelete olyan vérmes élénkséggel dolgozott, hogy hasonló lett az eszelősökhöz, akik értelmetlen mondatokat dobznak ki magokból, mert azt hiszik, hogy

az egész világ az ő rögeszméjükkel együtt gondolkodik.

— Ma még nem jöttek — mondta Celestének.

— Kik?

— Nem jöttek. Hogy elvigyenek.

— De hová, atyámuram? Kik?

— Az inkvizícióhoz. Ők. Az ellenségeim. Hogy kik, azt nem tudom. Ők.

Ez így tartott három hétig. Akkor csakugyan eljöttek érte. Nem csodálkozott. A firenzei főinkvizítor hívatta: azonnal jöjjön hozzá le a városba, fontos ügyben. Engedelmesen indult. A főinkvizítor közölte vele, hogy eljárás indult ellene és tartozik Rómában a Szent Hivatal előtt megjelenni.

— Igenis, — mondta úgyszólván elégtétellel — mondtam én mindjárt, de nekem nem hittek.

— Mit mondott kegyelmed?

— Folyton azt beszélték, hogy valami külön kongregáció elé utaltak engem. De én rögtön mondtam, hogy az inkvizíció elé kerülök.

— Helyes. Rómában csakugyan így döntöttek. Most lesz szíves kegyelmed a rend kedvéért leírni azt a nyilatkozatot, amit diktálok, mert nekem azt igazolásul be kell küldenem felsőbb hatóságomhoz Rómába.

Ő engedelmesen ült oda az asztalhoz. A főinkvizítor diktált:

„1632 október 1. Firenze. Én, Galileo Galilei igazolom, hogy a mai napon az itteni főtisztelendő főinkvizítor atya a római Szent Hivatal parancsára felszólított: a hónap folyamán utaztam Rómába, ott a Szent Hivatalban, a Kommisszárius atyánál jelentkeztem, attól majd megtudom további teendőimet. Október folyamán ennek a parancsnak készséggel eleget fogok tenni. Az igazság bizonyítására ezt a nyilatko-

zatot sajátkezüleg állítottam ki. Én, Galilei Galileo, manu proprio.“

Az írást otthagyta, a főinkvizitortól udvariasan elbúcsúzott és valósággal megnyugodva ment haza. Az elviselhetetlen bizonytalanságot a bizcnyosság váltotta fel. Rómában történt valami, amitől a pápa még súlyosabbat gondolt, s mégis a Szent Hivatalnak adta át.

De a bizonyosságnak ez a megkönnyebbülése hamar elmúlt. És jött a rettegés ideje. Mi történik vele az inkvizíció előtt? Józan megítélés szerint kihallgatják és aztán közlik vele, hogy könyvét az egyház részben vagy egészben megtiltja. De ami eddig történt vele, az vajjon a józan ész szabályai szerint történt? Korántsem. Hogy a pápával mi történt, abba a titokba bele lehet bolondulni. Most már semmisen lehetetlen. Az Angyalvár börtöne. A tüzes fogók. A körme alá vert szögek. A kínzókamra irtózatosszárszámai. A máglya. Majd odakötözik a szálfához, és alatta meggyújtják a farakást. A lángok belekapnak a ruhájába és szakállába... Iszonyodva hördült fel, kezével kapkodott a levegőben, hogy a látomásokat elkergesse.

Elment Ciolihoz és rimánkodva kérte, hogy minden módon vegyék rá Niccolinit: csináljon valamit. Akármire hajlandó, a pápa minden parancsát vakon teljesíti, csak ne vigyék az inkvizíció elé. Cioli megígért mindent. Niccolini visszaírt, hogy lejárja mindakét lábát, de nem tud segíteni. Galileo hosszú és kétségbeesett levelet írt Barberini Antonio bíborosnak, a pápa unokaöccsének. Illedelmesen Eminenciás Úrnak szólította, mert Orbán pápa nemrég rendeletet adott ki, amelyben az egyháznagyok tekintélyének emelése végett a bíborosok számára megalapította az Eminenciás címet. A könyörgő levelet elküldte október tizenharmadikán és várta a választ. Nem utazott. De a válasz nem jött.

Niccolini írt helyette, akit felkért, hogy a levelet adja át a bíborosnak. A követ úgy vélte, hogy a levél inkább árt, mint használ. De ő még egy próbát tesz a pápánál magánál.

A próba eredménytelen maradt. A pápa kijelentette, hogy Galileinek, ha törik, ha szakad, el kell jönnie Rómába. Ugyanakkor Ciampolit elcsapta. Elhelyezte a pápai titkári állásból valahova vidékre. Látszott, hogy nem tréfál. S a firenzei főinkvizitor megint magához rendelte az öreg embert.

— Miért mulasztotta el a határidőt kegyelmed? Október elmúlt. Ma november tizenkilencedike van.

— Elnézést kérek. Reméltem, hogy bizonyos lépéseim eredménnyel fognak járni.

— Hát ne sokat okoskodjék, hanem induljon. Egy hónapon belül ott legyen.

— Igenis.

Ijedt volt és alázatos. Sandán nézett körül a helyiségben, nincs-e csapóajtó, amely hirtelen megnyílik előtte. De ez rendes, rideg papi hivatal volt. Sietett haza, mint menekülő állat a vackába. És írt. Ciolinak írt, Castellinek, Niccolininak, mindenkinek. Kétségbeesetten rimázkodott, hogy ha már egyebet nem, legalább haladékat eszközöljenek ki. Retteg a pestistől és nagyon rosszul is érzi magát. Ez nem is volt hazugság. Az izgalmak ágyba döntötték. Sérve tovább szakadt. Irtózó utálattal nézte, hogy a nyitott hashártyán át kitóduló belek hogyan dudorodnak ki és hogyan lógnak le vékonyáig. Szemét súlyos gyulladás lepte el. Álmatlanság nehezedett rá, naponta nem aludt többet két óránál, azt is felriadva, lidérenyomástól kínzottan. Csak feküdt és várta a leveleket. A lányok nem jöhettek át hozzá. Piera, az öreg gazdasszony, ijedt sírdogálással totyogott körülötte.

Mikor az újabb határidő még le sem járt, december tizennyolcadikán eljött érte a főinkvizitor vikáriusa. Ez nyers és szigorú ember volt. Rárivallt

a betegre, hogy elment-e az esze. Az inkvizícióval szemben engedetlen?

— Utaznék, — mondta ő könnyekre fakadva idegességében, — de nem tudok.

— Annyira beteg? Azt mindenki mondhatja. Mindenesetre küldjön be nekünk hitelt érdemlő orvosi bizonyítványt. Legalább három orvostól. És az orvosokat majd én mondom meg, mert itt csalni nem fogunk. Rossi, Ronconi és mondjuk, hogy Cervieri.

— Igenis.

— Mindenesetre figyelmébe ajánlom kegyelmednek, hogy aki eddig okoskodott az inkvizícióval, az mind nagyon csúnyán megjárta. Laudetur.

A beteg elhívatta a városból mind a három orvost. Egyszerre jöttek, megbeszélték. Megvizsgálták alaposan. Bizalmatlanul és gyanakodva kezdték, de aztán fejüket csóválták.

— Ennek fele sem tréfa. Kegyelmed csakugyan nem utazhatik. Az út életveszélyes.

Így állították ki a bizonyítványt. Gepe az írást elvitte a főinkvizitorhoz. Ám ez a bizonyítvány nem használt semmit. Castelli könyörögve írt: ha Istent ismer, jöjjön azonnal. Ha jön, semmi komolyabb baja nem lehet, de ha ellenszegül, annál inkább. De ő most már olyan rosszul volt, hogy mozdulni is alig tudott az ágyban. Ha másik oldalára akart fordulni, a gazdasszony kellett hozzá. Nagyritkán valami ismerős kereste fel a városból. Annak mindjárt leveleket diktált. Aludni teljességgel képtelen volt, holtfáradtan szenvedett az ágyban, halántéka lüktetett, szörnyű fejfájás kínozta az álmatlanságtól, de álom nem jött a szemére.

Így múlt el a karácsony. Január elsején valamivel jobban volt. Ha segítették, ki tudott ülni a karosszékebe a kandallóhoz. Ekkor Ciolitól kapott levelet. A miniszterelnök magának az uralkodónak nevében írt. Fernando nagyherceg őszinte részvétét fejezte ki és arra kérte, hogy ne kockáztasson ilyen

súlyos dolgokat, hanem mihelyt bírja, azonnal utaz-
zék Rómába. Ugyanekkor a főinkvizitortól is üzenet
jött. Rómából megparancsolták, hogy Galilei Gali-
leót, ha tovább is makaeskodik, vasra verve szállít-
sák Rómába. Ha beteg, orvos is jöjjön a vasravert
beteggel és inkviziciós biztos. Ezeknek utazása a
beteget terheli.

A bilincsekre nem került sor. Január huszadi-
kán az öreg ember felöltözködött, becsomagoltatott,
és levitette magát a gyaloghintóhoz. Előbb beszólt
a klastromba. Csak megölelte és megcsókolta leá-
nyait. Sírtak mindahárman. Aztán elindult Ró-
mába. A pápai állam határán, Ponte a Centino nevű
határfaluban, vesztegzár alá tették. Orvosi vizsgá-
latokon és hosszadalmas fertőtlenítési eljárásokon
kellett átesnie. Három hétig tartott, míg Rómába
ért. Mikor a város tornyait megpillantotta a látó-
határon, félelmében zokogni kezdett.

A követségre vitte a gyaloghintó. Niccoliniék
már várták. Még a szokottnál is melegebb és mé-
lyebb gyengédséggel. Kissé pihenni hagyták a vi-
szontlátás meghatott öröme után, aztán vacsorához
kérették. Vacsora alatt Niccolini mindig elterelte
a beszélgetést az inkvizicióról. A személyzet előtt
nem akarta tárgyalni a kérdést. De aztán étkezés
után egyedül maradtak. Akkor Niccolini rátette
kezét az agg ember vállára.

— Nagyon kell vigyáznia kegyelmednek. Súlyos
baj van.

— Tudom, tudom, hiszen az én földalatti ellen-
ségeim...

— Nem, — vágott közbe a követ, — nem kell
képzelnődni. Itt csakis a pápáról van szó. A pápa
halálosan haragszik kegyelmedre.

— De miért, — tört ki Galileo, — de miért, az
Isten szerelmére?

— Megmondom. Két okból. Az egyik az, hogy az
új tan káros voltáról meg van győződve. Szerinte

ez a világnézet, ha gyökeret ver, felborít minden eddigi tekintélyt, felborítja az Arisztotelészre és az egyházatyákra épített katolikus tudományos rendszert, kikezdi az egyház uralmát a lelkek fölött. Ez az egyik.

— És a másik?

— A másik, — folytatta körülnézve és halkabban a követ, — személyes ok. Akadtak, akik elhitték vele, hogy kegyelmed a Simplicio alakjában őt írta le.

— Micsoda? Megáll az eszem. Ez szemenszedett marhaság. Hiszen örült lettem volna, ha ezt teszem. Mi okom is lett volna megcsúfolnom a jótevőmet? Nem, ezt a pápa nem is hiheti.

— Pedig hiszi. Sőt meg van róla győződve. Kegyelmed is ismeri azt a vonását, hogy mindenben a méltósága és büszkesége elleni lázadást szimatol. És kegyelmed a Simplicio szájába ad egy érvet, amelyet csakugyan tőle hallott beszélgetés közben. A pápa erre az évrre világosan emlékszik. Arról van szó, hogy mikor Sagredo és Salviati kifejtik az apály és dagály természetét és ezzel bizonyítják a föld forgását, Simplicio azt feleli, hogy aki az apályból és dagályból csak a föld forgását tudja levezetni, az istentelen, mert kétségbe vonja, hogy Isten saját jószántából dagályt és apályt teremthet. A pápa bizalmasan elárulta valakinek, hogy ez csakugyan az ő érve. A napnál világosabb, hogy kegyelmed a Simplicio alakjában őt gyalázta meg, mint ostoba és tudatlan embert.

Galileo ezt úgy hallgatta, hogy a lélegzete is elállott. Mikor ezt írta, eszébe jutott a naiv ellenvetés. De nem emlékezett rá, hogy kitől hallotta. Száz vitatkozó féltől is hallott ilyeneket. Most tisztán emlékezett, hogy ezt csakugyan a pápa mondta neki. És megvillantak eszében Scheiner atya, Grassi atya és a többi jezsuita. Ezek ördögi ügyességgel megtalálták az igazi fegyvert. Húsz éve keresik,

most megtalálták. A pápa minden lépése érthető most már. És nincs földi hatalom, amely meggyőzze, hogy Galileo őt nem akarta nevetség tárgyává tenni.

A pohárért nyúlt, hogy igyék, mert száraz volt a toroka a lüktető izgalomtól. De reszkető keze az asztalra hullatta a poharat, a piros bor végigömlött az abroszon. Senki sem nyúlt utána. Ő pedig dermedten suttozta maga elé:

— El vagyok veszve.

VIII.

Mikor a megrögzött betegségévé vált álmatlanság nem hagyta elaludni, s ő gyötrődve marcangolta magát rémképeivel a sötétben, a múltból felbukkant a Párbeszéd egyik szereplője, Sagredo. Eszébe jutott az a levél, amelyet Páduából való elköltözésekor Sagredo írt neki. És csak most értette meg a velencei patriciusfi bölcsességét. Ha most is ott szolgálna Páduában, a Bo tanári karában, most már mint nesztora és legtekintélyesebbje az egyetemnek, írhatna az inkvizíció bármit, ő a Serenissima védelme alá helyezte volna magát, és a doge bizonyára helyt állna érte, Fra Sarpi lelkének most is élő hagyományai szerint. Igaz: Bruno Giordanót annakidején kiadta Velence, de annak személyes okai voltak, Bruno Giordano összekülönbözött velencei világi nagyságokkal. Őt nem adták, nem engedték volna. Bezzeg Fernando, a jezsuiták neveltje, a pápa hatalmának vakbuzgó hódolója, nemhogy mellé állt volna, hanem még küldte.

Megértette most, hogy a pápa élet és halál ura. Az inkvizíció világhatalmával szabadon rendelkezik. Egyetlen intésébe kerül, és az inkvizíció halálos ítéletet hoz. Ez a lehetőség, akárhogy kergette magától, minduntalan felnerült lázas képzelődései-

ben. Olykor egészen tisztán látta, hogy sorsa megpecsételtetett. Meg fogják égetni. Ilyenkor felhördült halálfélelmében és felült az ágyban, közben önkéntelen mozdulattal rászorítva tenyerét sérvére. Értelmetlen szavakat motyogott, nyögött, mint a szükölő kutya, és végső nyomorúságában Celestét szólította.

Az első reggel felkelt és felöltözött anélkül, hogy bármit aludt volna. A parancs szerint azonnal jelentkeznie kellett az inkvizíciós tanácsosnál. Ennek Boccabella volt a neve. A követ ismerte ezt a Boccabellát és csak jót tudott róla mondani. Szelíd, kedves modorú, megértő pap, sok embernek nehéz ügyekben segített már. Valóságos áldás, hogy Galileo ügyében ez szerepel.

Az álmatlanságtól kábult öreg ember elvitette magát az inkvizícióhoz. Mikor a gyaloghintó darabontjainak megmondta, hogy vigyék a Santa Maria Sopra Minerva-rendházba, a Szent Hivatalba, torkán akadt a szó. S mikor odaérkezett a nagy épület-tömeghez, amelyből olyan könnyű szívvel lépett ki sok-sok évvel ennekelőtte, mellében elszorult a lélegzet. Külön kellett olyan erőt gyűjtenie, hogy feltápaszkodjék és remegő térdeire nehezedve ki tudjon szállni. Az előkelő folyosók, amelyekre a februári nap gyengéd fénye mosolygott, egyáltalán nem voltak borzasztóak most sem. Nem is lehetett elképzelni, hogy innen a halálba lehet küldeni embereket. Tanácstalanul vánszorgott, nézegetett, kérdezősködött, míg végre eljutott a monsignore Boccabella szobájához.

Ez a pap azonnal a jóság megnyugtató érzését keltette benne. Bemutatkozott és szívét öröm fogta el. De ez az öröm csak az első mondatig tartott.

— Mialatt kegyelmed úton volt, — mondta a jószágos pap, — itt átcsoportosítások történtek. Én más beosztást kaptam, amit szívből sajnálok, mert talán segítségére lehettem volna kegyelmednek.

Fújja ki magát; látom, liheg a lépcsőtől. Majd aztán átviszem az utódomhoz bemutatni.

— De miért tették el a helyéről, — szakadt fel belőle a panaszos kitörés, — miért nem segíthet nekem, monsignore?

— A Szent Hivatal intézkedéseit senkinek sem szabad bírálni. De egy-két tanácsot így is adhatok. Ha ugyan elfogadja kegyelmed.

— Sőt nagy bizalommal kérem.

— Akkor hallgasson rám és ne vitatkozzék. Menjen mindenbe bele. Mutasson engedelmességet. Ha valami mérsékelheti egy kevésbé a Mi Urunk haragját, az a teljes bűnbánat és készség. Ezt azért mondom, mert tudósok néha makacsul ragaszkodnak tételeikhez. Ne ragaszkodják.

Galileo engedelmesen és hálásan hallgatta. Olyan készséggel bólogatott, mint az iskolásgyermek. Boccabella még soká beszélt a lelkére, de mindig csak ezt hajtogatta: nem vitatkozni. Aztán vígasztalta, hogy súlyosabb büntetés nem fogja érni. Fő a reménység. Mindig remélni kell. De ez a biztatás rosszabb volt a fenyegetésnél. Mert a megrémített, tépett idegű agg mindenből azt szűrte le, hogy nagy veszedelem fenyegetheti, ha ennyire vígasztalják. Aztán Boccabella átvitte egy közeli hivatalos szobába, bemutatta utódjának és elbúcsúzott tőle.

Ez, Firenzuola atya, már másféle ember volt. Mozdulatlan arcú és rideg. Csak egyetlen pillantást vetett rá, különben az előtte heverő aktákat lapozgatta.

— Galilei Galileo. Igen. Hát egyelőre csak azt kell közölnöm kegyelmeddel, hogy vizsgálati fogságának kijelölése most van folyamatban. Az erről szóló értesítést meg fogja kapni. Addig jelenlegi szállását, vagyis a firenzei követséget elhagynia tilos.

— Vizsgálati ... fogság...

— Úgy van. A per folyama alatt ebben az épületben kell tartózkodnia.

— De bocsánat... mint fogoly... erről nem volt szó...

— Az ellenvetések fölöslegesek. Amit itt hall kegyelmed, azt egyszerűen tudomásul kell venni. Most menjen haza szállására és várja meg ott az értesítést, hogy mikor költözik át.

A pap bölintott, jelezvén, hogy a kihallgatás befejeződött. Galileo támolyogva ment le a gyaloghintóhoz. Az úton sírt. Hazaérkezvén, rögtön a követel akart beszélni. De csak Caterina asszonnyal szólhatott.

— Az Istenre kérem, kegyelmes asszonyom, ne hagyjanak odavinni. Ott engem kínozni fognak, én azt nem bírom, nem bírom... kérve kérem, könyörüljenek meg rajtam...

Az asszony alig tudta megnyugtatni. Lefektette, ágya mellé ült, vigasztalta. Mikor a városból megjött a követ és végighallgatta, hogy eddig mi történt, azonnal titkárát hívatta és elszalajtott a pápa öccséhez, Barberini bíboroshoz, hogy sürgősen beszélni szeretne vele. A bíboros másnapi találkozót izent vissza.

— Csak addig ne jöjjenek értem... csak addig ne vigyenek...

— Ne féljen, addig nem viszik. Ha jönnének, majd kitalálok valamit. El fogok menni még két bíboroshoz, akikkel nagyon jóban vagyok. Egyik Scaglia, másik Bentivoglio. Csak ne féljen.

Egy pillanatig sem hagyták egyedül. Késő éjszakára csak. Akkor is inast kapott előszobájába, aki virrasztani volt köteles. Most már két órát tudott szunnyadni reggel felé. De mikor felébredt, csuklójában fájdalmat érzett. Azonnal sírva fakadt, mint általában naponta többször is. Tudta jól, hogy ez mit jelent: izületi betegségének kezdetét. Pontosan tudta már, hogyan fog csuklója és féltérde ro-

hamosan dagadni, hogyan nőnek majd az ember-telen fájdalmak. Ha ilyen állapotban viszik el az inkvizíciós fogságba, az rettenetes lesz. De a követ jó hírt hozott: Barberini bíboros megígérte, hogy közbenjár. Elvben ilyesmit megengedni nem lehet, mert ellenkezik a Szent Hivatal törvényeivel, de majd alkalmasint hallgatólagosan tudomásul veszik, hogy a vádlott beteg. Azonban ne fogadjon vendéget, a házat ne hagyja el, ne beszéljen a háziakon kívül senkivel.

Ezért másnap, mikor látogatót jelentettek, kizent, hogy nincs módjában fogadni senkit. A látogató azonban visszaient, hogy mégis kérne néhány percet, mert a Szent Hivataltól jön. És régi ismerős lépett be, monsignore Serristori, aki a Párbeszéd egyik olvasója volt. S akiről Galileo nem is sejtette, hogy valami köze van az inkvizícióhoz.

— Mint magánember jövök, — mondta Serristori — látogatásomnak a perrel nincs összefüggése. A régi nagybecsülés egyesült a friss részvétellel, azok hoztak el kegyelmedhez.

Galileo ezt azonnal készpénznek vette. Hálálkodott, panaszkodott. A társalgás azonnal a perre fordult. Serristori érdeklődve kérdezte az egyes részleteket. Galileo minden kérdésre habozás nélkül felelt. Jó sokáig ott ült a látogató, aztán megígérvén, hogy közelebről megint eljön, távozott. A beteg hálásan mondta el az egészet a követnek.

— Hát kegyelmed nem vette észre, — kérdezte a követ — hogy mi volt ez?

— Nem. Mi lett volna?

— Kihallgatás. Ez a módszerük. Az ilyen kihallgatás nem látszik kihallgatásnak, de viszont a kiküldött inkvizítor kifürkészi, hogy milyen a vádlott felfogása a dologról, védekezésének hol vannak gyenge pontjai, amelyekre rá lehet feküdni, és hol vannak erős pontjai, amelyek ellen hamar érveket kell keresni. Ha megint jön Serristori, jól vigyáz-

zon kegyelmed, hogy mit beszél. Remélem, nem beszéltek Kopernikuszról?

— De igen, — szolt elhülve Galileo — mondtam, hogy ez nekem meggyőződésem, de csak hipotézis gyanánt hoztam nyilvánosságra, azt pedig nekem megengedték.

— Ez sem volt helyes. Ne okoskodják ezzel a Kopernikusszal.

— De mit csináljak, kegyelmes uram? Tagadjam meg?

— Természetesen. Tagadja meg. Kinek árt vele? Kopernikusznak és Keplernek, akik már meghaltak? De nem is mondom, hogy most egyszerre elkezdje szidni, amit eddig vallott. Az is rossz benyomást tesz. Ne beszéljen róla. Különben jó hírt hoztam. A pápa öccse sohasem szokott elmenni a Szent Hivatal üléseire. Unja. Most az én kérésemre elment. Sejttem, hogy ott a kegyelmed ügyéről is szó volt. Hogy a bíboros elment, ez nagy benyomást kellett, hogy tegyen. Megtudni persze nem lehet semmit. Az a szörnyű ereje ennek a Szent Hivatalnak, hogy minden tagja hallgat, mint a sír. Még az oda nem tartozókat is hallgatásra tudják bírni.

— Hogyan? Kit?

— Például engem. Én már régen tudtam, hogy kegyelmed az inkvizíció elé kerül. Maga a pápa mondta nekem. De rögtön szavamat vette, hogy nem szólok senkinek. Hallgattam. Még a feleségemnek sem mondtam el. Viszont Ciolinak a pápa rendelkezésére hivatalosan jelentettem. De neki is hallgatnia kellett. Szolt kegyelmednek Cioli?

— Nem! Tudta?

— Persze, hogy tudta. De ha eljár a szája, kiteszi magát annak, hogy ő is inkvizíció elé kerül. Egyszóval most ott tartunk, hogy a pápa öccse, továbbá Scaglia és Bentivoglio bíborosok mind jószívvel vannak kegyelmedhez. Az én megítélésem szerint ez a per elég enyhe lefolyású lesz. Börtön és

bilincs és ilyesmi, nem fog szerepelni benne, ezt nekem elhiheti, ha szavamra állítom és nem csak azért, hogy megnyugtassam. Most csak azt várom, hogy mikor jutok a pápa elé. Tudniillik feliratkoztam kihallgatásra. Hivatalosan jelentenem kell, hogy kegyelmed megérkezett, ennek megvan a kötelező formája. Igyekszem majd kiszedni, hogy mit akar voltaképpen kegyelmeddel, és hogy még mindig annyira haragszik-e. Egyet a lelkére kötök ismételtén kegyelmednek: mutasson teljes készséget és engedelmességet. Orbán pápával nem jó okoskodni. Különösen kegyelmednek nem.

A beteg mindent megígért. Túrte fájdalmait és várt. Nem beszélhetett senkivel. Leveleket diktálgatott, abban nem akadályozták. Kapott is leveleket. Celeste szorgalmasan írt: Arcangelának köszvény van a balvállában, az orgonista Suor Grazia meghalt, Giuseppe inasnak eperohama volt, Piera gazdasszony jól van, a szőlőt gondozzák, a saláta szép már, egy fél aranyra valót a gazdasszony el is adott belőle. Apjához írott levele mellé Caterínának is tett levelet Celeste. Már rég leveleztek ismeretlenül. És noha nem látták egymást soha, meleg barátság szövődött a követné és a klarissza között. Az apáca hálás volt annak, aki olyan jó volt apjához, a követné pedig csodálattal adózott annak a valóban szent és nagy léleknek, amelyhez foghatót nem ismert. A betegágy mellett üldögélő Caterina mindig csak Celestéről akart hallani, a beteg pedig senkiről sem beszélt szívesebben.

Pontosan két hete volt már Rómában Galileo, mikor a követ bejutott a pápához. Sokáig volt nála s hazajövet, részletesen elmondta az egész kihallgatást. Hivatalosan bejelentette, hogy a vádlott megérkezett és jelentkezett. Ezt a pápa komor főbólintással vette tudomásul. Akkor a követ kérte, hogy legyen jóindulattal a vádlott iránt. A pápa rögtön haragosan felcsattant.

— Még jóindulatot? Hát nem elég, amit már kapott? Elnézzük, hogy a városban lakik! Tudja, követ úr, hogy ez mekkora kegy? Gonzaga Fernando fiát gyaloghintón hurcoltattam Rómába, az Angyalvárba csukattam és egész pöre alatt ott tartottuk. Pedig az Gonzaga volt. Galileinek sem tettük volna meg, de a firenzei nagyherceg egy udvari emberéről van szó, s a Medicieknek mutatni akarjuk barátságunkat.

Akkor a követ azt kérte, hogy legalább siettesék a pert, mert a vádlott öreg és nagyon beteg.

— Sajnáljuk, — felelte hűvösen a pápa — a Szent Hivatal perei húzódní szoktak. Ez már velejár az ügymenettel. E tekintetben nem ígérhetünk semmit.

De a legfontosabbat akkor mondta a pápa, mikor a követ megkérdezte, hogy mi tulajdonképpen a vád Galilei ellen, aki utóvégre a pápai cenzúra jóváhagyásával adta ki a könyvét. A követ remélte, hogy a szeg ki fog bújni a zsákból, és talán valahogyan meg lehet indítani annak a borzasztó félreértésnek a tisztázását, hogy a szerző az ostoba Simplicio alakjában a pápára célzott. De a pápa ebbe nem ment bele. Mint ahogy nehéz is lett volna elvárni tőle, hogy egy ilyen, tekintélyét és büszkeségét mélyen sértő feltevés kijöjjön a száján. Ehelyett így felelt:

— Kár volt ezt a tant nyilvánosság elé adni, kivált ilyen csaló Ciampoli-módon. Arról volt szó, hogy Galilei hipotézisnek fogja kezelni a dolgot, ehelyett bizonyította és magyarázta. Állást foglalt mellette. Ezzel súlyosan megsértette azt a hivatalos tilalmat, amelyet Bellarmin bíboros tizenhatban az inkvizíció rendeletéből közölt vele. A tilalom közlésének jegyzőkönyve megvan a Szent Hivatal levéltárában. Megtalálták. Galilei tudomásul vette a hivatalos tilalmat. Emlékeznie kellett rá. De ő hallgatott róla. Riccardi előtt is elhallgatta. Rosszhi-

szemű volt. Riccardit is becsapta. Minket is becsapott. Ezért lakolni fog.

Mikor a követ ezt pontosan elmondta és még a pápa hanghordozását is igyekezett visszaadni, Galileo meghökkenve figyelt fel. Jóllehet, máskor alig tudott moccanni izületei miatt, most a meglepetéstől felült az ágyban.

— Jegyzőkönyv? Miféle hivatalos jegyzőkönyv?

— Én nem tudom. A pápa előadásából az derül ki, hogy tizenhatban kegyelmeddel hivatalosan közöltek valami tilalmat s erről jegyzőkönyvet vettek fel. Azt most megtalálták.

— Az lehetetlen. Hiszen ellenem akkor nem is folyt eljárás. Kopernikusról volt szó és szegény Foscariniról. Valamint úgynevezett híveimet jelentette fel a firenzei Lorini. Én az egész ügyben csak tanu voltam. Még ma is világosan emlékszem, hogy Bellarmin bíboros a lakására kéretett és ott közölte velem, hogy... mit is közölt... ennek már tizenhét éve... rendbe kell szednem a gondolataimat...

— Csak szedje rendbe, mert ez nagyon fontos.

Galileo a multba nézett. Erőltette elméjét, mintha a napfoltokat vizsgálná.

— Várjunk csak. Előzőleg hosszú beszélgetésem volt Bellarminnal. A bíboros igen megvesztegetően és érdekesen beszélt. Azt fejtegette, hogy ez az új tan tekintélyromboló és robbanó anyag, amely alkalmas arra, hogy a pápaság világi uralmát felborítsa. Nagy figyelemmel hallgattam és nagy elméjének elismeréssel adóztam, de nem tudott meggyőzni. Akkor összeült a Szent Hivatal és kimondotta, hogy a nap forog a föld körül, Foscarinit indekszre tette és Kopernikuszt felfüggesztette a „donec corrigeretur“-záradékkal. Utána jött ki a pápai dekrétum. De még előtte Bellarmin váratlanul a lakására kéretett. Világosan emlékszem a beszélgetésre. Valami domonkos-papok is voltak nála, akiket nem ismertem. Azok előtt csak homályosan és

csak általam érthetően célzott az előbbi beszélgetésre, hogy tudniillik tanításom felborítja az egyház épületét. És közölte velem, hogy a tant másképpen, mint hipotézis gyanánt, nem szabad hirdetni.

— De nem tiltotta meg kimondottan és egyáltalában?

— Kegyelmes uram, ugyanakkor a nyilvánosság elé engedték Kopernikuszt! Néhány szót változtattak rajta csupán! A Kopernikusz ajánlásából, amelyet III. Pál pápához intézett, kihúzták azt a mondatot, hogy ez a tanítás nem ellenkezik a Szentírással. Szabad kezet akartak biztosítani a peripatetikus irányú teológusoknak. De különben Kopernikuszt nem is tették indekszre! Egész tanítását meghagyták a katolikus olvasók számára, mint hipotézist! Miért tiltottak volna el engem attól, amit Kopernikusznak megengedtek? Határozottan emlékszem és megesküszöm rá, hogy teljes és tökéletes tilalomról szó sem volt.

— Már pedig a pápa szerint van egy olyan jegyzőkönyv a Szent Hivatal levéltárában.

— De miről lehetne jegyzőkönyv? Hiszen nem volt ülés, vagy tárgyalás, vagy kihallgatás, amelyen részt vettem volna, egy sem.

— Messer Galileo, ne higgyen el mindent ilyen könnyen sajátmagának. Hiszen most járt itt Seristori beteglátogatóban. Hangsúlyozta, hogy nem hivatalos minőségben jött. Azt hiszi, erről nem készült jegyzőkönyv? Meg vagyok győződve, hogy készült. Éppen így jegyzőkönyv készülhetett a kegyelmed megánbeszélgetéséről Bellarminnal. Mikor most a pápát valakinek sikerült feldühösítenie kegyelmed ellen, a pápa kétségtelenül szólt a Szent Hivatalnak, nézzenek utána, hogyan lehet kegyelmedet fölönfogni. Előszedték a régi aktát, megtalálták a jegyzőkönyvet. És benne a tilalmat. Ezt jelentették a pápának. „Micsoda, — mondhatta erre a pápa — ezt nem is tudtam. Szóval még tilos is volt Koper-

nikusról beszélnie, de mégis beszélt, Riccardi előtt a tilalmat elhallgatta, kicsalta belőle az imprimaturt? Na, megállj". Itt tartunk. Ez világos, logikus és átlátható.

— De ha akkor a hátam mögött jegyzőkönyvet vettek fel, abban benne kell lennie annak is, hogy Bellarminnak a hipotézis ellen nem volt kifogása. Később maga Bellarmin adott nekem hivatalos írást arról, hogy nem kellett semmiféle tanításomat megtagadnom. Az most is megvan. Kikerestem és magammal hoztam. Tessék csak kihúzni azt a legfelső liókot. Ott van a tetején.

A követ megkereste az okmányt. Elolvasta. Fejét csóválta.

— Ez nagyon ravaszul van megszerkesztve. Hogy kegyelmedet semminek megtagadására nem kényszerítették, az csakugyan benne van. De aztán mi jön: „Mindössze az történt, hogy közlést kapott a kopernikuszi tan pápai s az indeksz-kongregáció által nyilvánosságra hozott írási tilalmáról, amely szerint azt, hogy a nap a világegyetem közepe s a föld körülötte forog, sem védelmezni, sem fenntartani nem szabad.“ Hipotézisről itt szó sincs. Ezzel az írással jobb, ha elő sem hozakodik. És hogy abban a bizonyos jegyzőkönyvben mi van, azt kegyelmed nem tudhatja. Azt ők úgy vették fel, ahogy akarták. Igen valószínű, hogy Bellarmin a sajátmaga fedezése céljából óvakodott a hipotézis-engedelmet belevenni.

— De maga Orbán pápa mondta nekem, hogy hipotézisként beszélni erről a tanról, az más, azt lehet.

— Helyes. És ki állapítja meg, hol végződik a hipotézis? Ki a bírója annak, hogy amit kegyelmed írt, az hipotézis-e vagy tételes bizonyítás? A pápa. Ő pedig súlyosan haragszik kegyelmedre. Amit ki mond, az ellen felebbezés nincs. Mondom én, Messer Galileo, és nem győzöm mondani: örvendjen, hogy

él. Ne vitatkozzék, menjen bele mindenbe, amit ők állítanak, még akkor is, ha az nem úgy van. Mondja mindenre, hogy igen, és legyen határtalanul engedelmes. Hiszen nem kell egyéb, mint hogy jelentsék a pápának: Galilei okoskodik és ugrál. Micsoda? Leírja számár és tudatlan Simpliciónak a pápát, aztán még ugrál is? Messer Galileo, ha nem vigyáz, az életével játszik. Ha vigyáz, megússza. Kérve kérem, fogadja meg a tanácsomat.

— De az Isten szerelmére, hogyan lehet feltenni rólam ezt a képtelen szándékot? Miért gúnyoltam volna a pápát, aki olyan jó volt hozzám, verset írt rólam, kitüntetett, megölelt, évjáradékot adott? Ki gondolhat engem ilyen örültnek?

— Messer Galileo, erről nem engem kellene meggyőzni, hanem a pápát.

— Hát nem lehetne beszélnem vele? Ha lábai elé vetném magam... ha a szemembe nézne és látná, hogy őszinte vagyok... hiszen ő nagyon szeretett engem... és nem is értem, hogyan történt az a végzetes dolog, hogy az őtőle hallott érvet a Simplicio szájába adtam. A jó Isten abban a percben, amikor ezt írtam, elhomályosította az emlékezetemet. Én megesküszöm az oltár előtt, a bibliára tett kézzel, hogy semmitem állott tőlem távolabb, mint ez a képtelen örülség: kigúnyolni a pápát. Mit gondol kegyelmed, lehetetlen őszentsége színe elé kerülnöm?

— Először is lehetetlen. A pápa már mondta: „Az a Galilei a szemem elé ne kerüljön.“ De ha lehetne, én kegyelmedet erőhatalommal visszatartanám. Orbán pápát jól ismerjük. Kegyelmed láttán egyszerre olyan dühös indulatba jönne, hogy rossz is elképzelni, mi történék. Kegyelmed maradjon nyugodtan, mindent mindenkire hagyjon rá és tüntetően tüntessen engedelmisségével. Én minden emberileg megtehetőt megteszek. Írtam a mi uralkodónknak, hogy keresse fel sajátkezű levéllel Scaglia

és Bentivoglio bíborosokat. Ez ugyan Ciolinak nem tetszik, de...

— Ciolinak? Mi baja velem Ciolinak?

— Nem ismeri még eléggé kegyelmed? Olyan ó, mint a szélkakas, amely csak a Róma felől érkező áramlatokat érzi. Míg kegyelmed a pápa kedvence volt, addig nagyrabecsülte. Mióta a pápa elfordult kegyelmedtől, ő is egészen másképpen beszél. Megmondom őszintén, pedig hivatali fölöttesemről beszélek: Cioli otthon az udvarnál kegyelmed ellen dolgozik. De rám az uralkodó, hálistennek, inkább hallgat. Azok a levelek meglesznek.

Niccolininak igaza lett: Fernando nagyherceg igen meleg hangú leveleket küldött Rómába. Még a pápának is írt, nagyon szépen megköszönte, hogy udvari tudósa a követségen várhatja meg az eljárás lefolyását, sőt kérte a pápát, hogy az eljárást lehetőleg siettesse. De ennek a siettetésnek semmi jele nem mutatkozott. A pápa forró haragja nem hűlt semmit. Mikor a követ megint megjelent kihallgatáson, hogy átadja az uralkodó levelét, érdekes dolog történt: a pápa maga tért rá dülő haragjának okára. Mint erről az otthon sínylődő betegnek a követ azonnal sietett beszámolni, Orbán a beszélgetés folyamán így szólt:

— Sajnáljuk, hogy bajokat okozunk Galileinek, aki valaha barátunk volt, s akivel valaha egy asztalnál ettünk, de a hit dolga mindennél előbbvaló.

— Szentséges fejedelem, — felelte erre a követ, — én kétségtelennek tartom, hogy ha Galileit kihallgatják, ő minden kérdésre kielégítő választ fog adni.

— Azt nem hiszük, — mondta erre gyorsan a pápa, — mert lesz egy kérdés, amelyre nem felelhet. Kétségtelen, hogy Isten mindenható. Galilei pedig tudományos érvekkel bizonygatja, hogy ez és amaz, például apály és dagály, csak egy módon keletkezhetett és nem másképpen. Szóval Istennek nem lett

volna módjában másképpen teremteni a dolgokat, mint ahogy teremtette őket?

— Kétségtelenül, — felelte a követ, — de Isten éppen ezen a módon akarta. Galilei csak azt állítja, hogy Isten a sok ezer mód közül éppen ezt választotta.

Ez volt a bizonyos végzetes érv, amelyet a Párbeszédben Simplicio is használt. Amely megerősítette a pápában a titkos ellenségeknek azt a sugalmazását, hogy Simplicio: a pápa. Orbánt minden jel szerint vérig sértette a vakmerő és lázadó gúny. Látszott, hogy folyton és szüntelenül a méltóságát és okosságát ért sérelem foglalkoztatja. A követ ellenvetésére egyszerre kitört rajta a düh. Vörös lett és kiáltva felelt.

— De azt nem Galilei fogja elhatározni! Isten mindenható, és nem Galilei fogja előírni neki, hogy mit csináljon!

A követ, mint most a betegnek mesélte, megszeppent a pápa kitörő dühétől és sietve más beszéd-tárgyra tért át. A vád, amelyet senki sem mondott ki, de mindenki suttogva terjesztett, olyan természetű volt, hogy nem is lehetett szóvá tenni. A pápa nyíltan nem vehette tudomásul azt a hallatlanságot, hogy őt valaki kifigurázni merészelte. Viszont senki sem állhatott eléje azt mondani, hogy „nem igaz, szó sincs róla, a buta Simplicio alatt nem Szentséged értendő“. A szerencsétlen ügy tehát olybá alakult, hogy éppen az nem tisztázódott, ami Galileo kegyvesztettségét okozta. Viszont minden jel szerint olyan mondvacsinált eljárás indult meg ellene, amelynek útvesztőjében semmi módon sem lehetett igaza. A Szent Hivatal bizonyára fel tudott mutatni egy tizenhét év előtti jegyzőkönyvet, amelyben a hipotézis-engedelemről nincs szó. Azt nem vették bele. Természetes is, hogy nem vették bele. Hiszen ez Bellarmin olyanféle álláspontja volt, hogy szemet húny, nem veszi szigorúan, elnéz mellette.

Az ilyen szóbeli közléseket nem szokás merev jegyzőkönyvekbe venni. De mit használt volna, ha a hipotézis-engedelem benne lett volna is? A Szent Hivatal öt perc alatt kimondhatja, hogy a mű túllépte a hipotézis fogalmát. S ha a vádlott azt veti ez ellen, hogy a pápai cenzúra előzetesen látta a kéziratot és nem találta túllépésnek, akkor a Szent Hivatal azt feleli, hogy a pápai cenzúra is tévedett, a pápai cenzúra ellen is eljárás indul.

Igy is történt. A boldogtalan Riccardi ellen a pápa elrendelte a fegyelmi vizsgálatot. Állásától felfüggesztették. Az egyházfejedelem haragja Ciampolit már számúzta, most Riccardira került a sor. Látszott, hogy irgalomra itt nem lehet számítani. Más jelek összejátszása is azt mutatta, hogy a pápa büntetni akar, még pedig komolyan. Castellit, aki szívvel-lélekkel mestere mellett állott és már tekintélyes befolyásra tett szert a Vatikánban, váratlanul szabadságra küldték, valami átlátszó ürügy alatt. El kellett utaznia. Boccabellát már kicserélték kevésbé lágy és jóságos emberre. Campanella mindenáron be akart kerülni a Szent Hivatal Kollégiumába, voltak is reményei. Most értésére adódott, hogy erről ne is álmodják. Hiszen mindenki tudta, hogy ő is kopernikánus. A két legbefolyásosabb bíboros, Scaglia és Bentivoglio, megkapta a nagyherceg levelét. Mind a kettő bocsánatkérő látogatást tett a követnél: mélyen átérzik azt a megiszteltetést, hogy a főméltóságú fenség személyesen fordult hozzájuk, de legnagyobb sajnálatukra nincs módjukban a levélre válaszolni, mert az inkvizíció törvényei bármilyen nyilatkozattételt, akár szóban, akár írásban, szigorúan tiltanak.

Közben a beteg állapota folyton rosszabbodott. Fájdalmai megint elérték a régi mértéket. Nyögött, kínlódott, sírt éjjel-nappal, olykor hangosan üvöltözött, ha már nem bírta. Most már elvesztette azt

a képességét is, hogy ügyét értelmesen áttekintse. Ronggyá tépett idegei felmondták a szolgálatot. Sérve megint tovább szakadt, hasfala most már nyitva volt a bőr alatt mellkastól a lágyékon túlig. Caterina asszony egyik orvost a másik után hívatta, azok egyformán fejüket csóválták és nem tudtak segíteni. A Szent Hivatal pedig, mintha csak néma és feszült várakozással akarta volna a vádlott ideg-erejét porhanyóssá tenni, semmi jelt nem adott magáról. Niccolini járta a pápai udvart és a bíborosokat, hogy az ügyet sürgesse, de mindenütt csak vállvonogató válaszokat kapott. Magához a Szent Hivatalhoz nem fordulhatott, annak szabályai szigorúan tiltották, hogy bárki bármilyen nyilatkozatot tegyen. Ez a megközelíthetetlen és titokzatos némaság tette igazán félelmissé a borzasztó intézményt. A hatalma alá került áldozat állandó feszültségben élt, soha sem tudhatta, mi szakad rá a következő pillanatban, és életének-halálának kockája éppen úgy perdülhetett egy negyedórán belül, mint egy félesztendő múlva. Bruno Giordanót hosszú évekig tartották ilyen bizonytalanságban, mielőtt megégették. Galileo nem számíthatott többé épeszű embernek. Szörnyű testi kínjait ugyanolyan lelki kínok tetézték. Olykor félig örjögve a kibírhatatlan feszültségtől és izületeinek fájdalmától, dühöngő zokogásban tört ki, hogy vigyék már és ítéljék el akármire, mert ezt emberi erő nem bírhatja tovább. Nagynehezen lecsendesítették, Caterina most már javas álmotált adott neki, hogy naponta két-három órát aludni tudjon. De a pillanatnyi enyhülést mindjárt új roham követte. Az üldözött vad kétségbeesetten éles szimatjával a beteg megérezte, hogy a követ titkol előtte valamit. Sírva rimáncodott a követnek, hogy ne rejtegessen előtte semmit, jobb, ha tudja, amivel számolnia kell, hiszen ebben a házban úgysis ideiglenes biztonságban érzi magát. De a követ kitérő válaszokat adott, gyengéden vi-

gasztalta és minden módon igyekezett a reménységet ébren tartani benne.

És elérkezett a nap, mikor megtudta, hogy a követ mit titkol előtte. Egy reggel, Rómába érkezte után két hónappal, Niccolini bejött hozzá. Más arc kifejezéssel, mint máskor.

— Van valami? — kérdezte ő riadtan.

A követ leült melléje és megfogta pergament-szerűen kiaszott öreg kezét.

— Hallgasson ide, Messer Galileo, és maradjon nyugodt. Szavamat adom előre, hogy nincs mitől tartania. Nem lesz semmi bántódása.

— Mi történik velem? — kérdezte suttogó hebe-géssel.

— Ki fogják hallgatni a Szent Hivatal előtt.

— Ó, hálistennek! Végre! Védeni tudom magam! Minden kitalált rágalmat megcáfolhatok! Hiszen ez örömhír!

— Már megint kezdi? Cáfolni akar? Vitatkozni? Nem megígérte nekem, hogy vak lesz, süket és néma? Hogy mindenre igent mond? Jól jegyezze meg, hogy mihelyt ettől az ígérettől eltér, nem állok jót semmiről. Feltétlen engedelmességet kell tanúsítania, értette? De nem ezt akartam közölni. A Szent Hivatal szabályai, sajnos, kötelezően kimondják, hogy a vádlottnak, míg az eljárás tart, az épületben kell tartózkodnia. Kegyelmed szépen át fog költözni a...

— Nem, — kiáltott rémülten a beteg, — nem! Nem megyek oda! Félek! Kínozni fognak! A pincébe visznek! Tüzes fogóval kínoznak! Nem megyek!

És tehetetlen, hangos zokogásra fakadt. Ép kezével görcsösen megragadta az ágy szélét, mintha máris vinni akarnák a poroslók, s ő ellenkeznék, amíg bírja. A követ felemelte hangját.

— De hát legyen esze és nyugodjék meg! Nem adtam szavamat, hogy semmi baja sem eshetik? Már mindent elintéztem. Jó szobát kap, az ajtót

nem fogják bezárni. Inasomat magával viheti, hogy az ápolja. Innen fogjuk élelmezni a követségről, erre is megszereztem az engedelmet. Ha fel bír kelni, nappal sétálhat a folyosón, azt is megengedték. Nyugodjék meg és higgyen nekem. Halasztottam ezt a szomorú hírt az utolsó percig, de most már meg kellett mondanom. Készülődjék szépen, még ma be kell mennie.

A beteg még hangosabban jajveszékelt és hirtelen szédülést érzett. Elájult az ágyban. Mikor magához tért, már Catherine asszony is ott állt és szagos vízzel mosogatta homlokát. Alig pár percig lehetett eszméletlen.

— Szedje össze magát, — mondta gyengéden a követné, — készülni kell. Ha Francesco szava nem elég kegyelmednek, én is megesküszöm, hogy nem fogják bántani. Legyen erős és gondoljon Celestére.

Két inas állt oda, hogy nagy ügyel-bajjal felöltöztessék. Az ágyban húztak rá mindent. Akármilyen óvatosan csinálták, keze és lába minden óhatatlan érintésre borzasztó fájdalommal felelt. Elkészített írásait kérte. Zsebretette. Zokogása most már megszűnt, de a szenvedéstől és a rettegéstől lázasan vacogott a foga, mint a fázó embernek. Roppant nehezen fordították ülő helyzetbe, hogy lába földet érjen az ágy mellett. Átkarolták. Nagy erőfeszítéssel féllábra emelkedett. Így támogatták le a lépcsőn. Féllábon kínlódott, minduntalan fel-felordítva a fájdalomtól. Lent az előcsarnokban várta a hordszék. Percekig tartó munkával beletuszkolták. A követné behajolt és homlokon csókolta.

— Holmijával ne törődjék, fehérműt, orvosságot, papírt, írószerszámot még ma küldök. Isten vezérelje.

A követ beült mellé. A gyaloghintó elindult. Jó hosszú út esett a Trinita dei Montitól a városon át a Minerváig. De fájdalmai valamit szűntek, mintha megbódította volna őket a lelki rettegés. A követ

egész úton a régi leckét rágta a szájába: minden kérdésre igent mondani, habozás nélkül és vakon engedelmeskedni. A kapuban még megölelték egymást. Megint hosszú kínládással és hercehurcával bonyolódott le a kiszállás. Aztán becsukódott mögötte a kapu.

IX.

Április tizenkettedikén volt ez. A Szent Hivatal tanácstermébe vezették. Úgy ment, mint a mankón járó sánta, de két ember volt a mankója. Egyik a követségi inas, másik egy domonkos barát. Az előszobában leültették. Nagy fájdalmi voltak, fogát csikorgatta és nyögött. De igyekezett csendesen viselkedni. Bentről több ember beszélgetését hallotta, de érteni nem lehetett semmit.

— Már az én bíróságom van bent? — kérdezte a domonkost.

— Nem adhatok felvilágosítást semmiről, — felelte az.

Várt tovább és jobbkezével átnyúlt tehetetlen balkarjához, hogy lassan és óvatosan tovább helyezze. Maid megtapogatta hasán a feszesre szorított sérvkötőgyöcsöt. És várt, dobogó szívvel, nagyokat nyelve. Egyszer aztán kinyilt az ajtó és egy barát az ő nevét mondta hangosan. Felsegítették és betámogatták. Tágas, erős világítású nagy teremben találta magát. A terem közepén hosszú asztal, rajta feszület. S az asztal egyik oldalán három papi személy. Firenzuola és két másik. A vádlottat odavezették a szabadon hagyott oldal közepére. Firenzuola, aki a középben ült, tehát elnökölt, felnézett.

— A vádlott beteg? — kérdezte latinul.

— Súlyos izületi bajom van, fekvő beteg vagyok.

— Akkor a kihallgatás folyamán megengedjük,

hogy üljön. De egyelőre nem ülhet le, mert esküt kell tennie. A tárgyalást megnyitom.

Még mindig ott álltak oldalán az inas és a domonkos. Támasztották. Személyi adatain hamar túlesett az elnök: Galilei Galileo, udvari matematikus, hetven éves, firenzei lakos. Ekkor Firenzuola felállt, s vele együtt a másik kettő is. Firenzuola mondta az esküformát: az igazat fogja vallani.

— Úgy segítsen Isten, a Boldogságos Szűz és Istennek minden szentjei.

Ekkor a bírák leültek. Alája is szék került. Nyögve, nehezen, lassan, ráereszkedett. Firenzuola intett, a domonkos és az inas kimentek.

— Mondja meg nekem, vádlott, tudja-e, hogy miért kellett a Szent Hivatal előtt megjelennie.

— Hivatalosan nem tudom. De gondolom, azért, hogy számot adjak legutóbb megjelent könyvemről.

— Ez az? — kérdezte az elnök, felemelve az előtte heverő példányt.

— Ez.

— Címe: Párbeszéd, satöbbi. A tárgyalás folyamán ezt a könyvet a rövidség okáért csak Párbeszédnek fogjuk nevezni és teljes címét nem használjuk. Nos tehát. Mondja meg nekem, elismeri-e, hogy mindazt, ami ebben a könyvben foglaltatik, saját-maga írta.

— Elismerem.

— Helyes, — szól az inkvirens, — most térjünk át az előzményekre. És pedig kezdjük az ezerhat-száztizenhatos esztendőn. Járt akkor a vádlott Rómában?

— Igen, jártam.

— Miért járt itt?

— Mert értesemre jutott, hogy a nap mozdulat-lanságáról és a föld forgásáról szóló kopernikuszi tannak egyházi ellenségei vannak. Bizonyos Caccini atya a szószékről is prédikált Firenzében a tan követői ellen. Ezért Rómába jöttem, hogy bizonyossá-

got szerezzek arról, vajjon az egyház hivatalosan hogyan ítéli meg ezt a tant. Ez pontosan nem tizenhatban, hanem tizenöt decemberében történt, utóbb itt maradtam tizenhat április elejéig.

— Az mindegy. Mondjuk röviden, hogy tizenhatban járt itt. Saját jószántából jött?

— Igen, saját elhatározásomból.

— De nem kapott semmiféle hívást, vagy idézést?

— Nem kaptam.

— Gondolkozzék csak. Nem a Szent Hivatal rendelte akkor Rómába?

— Egyáltalában nem, — felelte ő csodálkozva, — a Szent Hivatallal nekem nem volt semmi dolgom. Hallottam ugyan félfüllel, hogy feljelentés történt, de nem ellenem tett feljelentést az a bizonyos Lorini, hanem az én állítólagos követőim ellen.

— Biztosan emlékszik, hogy nem idézték? Van tanúja, hogy saját jószántából jött?

— Én akkor ezt megbeszéltem uralkodómmal, dicsőemlékü Cosimo öfenségével. Picchena akkori miniszterelnök is tudott elhatározásomról. Guicciardini akkori firenzei követ is.

— Úgy. És ezek már mind meghaltak persze.

Galileo nem felelt. Esze erősen dolgozott. Azonnal megvillant a fejében, hogy mi a kérdések célja. Ez a bíróság ki igyekszik sütni, hogy ő már egyszer állott az inkvizíció előtt váddal terheltén. Ha akkor azt a bizonyos jegyzőkönyvet, mint egy inkvizíciós eljárás véghatározatát vették fel, akkor az százszeresen súlyos beszámítás alá esik. Más egy tudós, akivel az egyházi hatóságok figyelmeztetően közölnek valamit és más egy vádlott, akit valamely tudományos kérdésben hallgatásra ítélnék. Megint a menekvő állat életösztöne élesítette eszét.

— Szóval fenntartja, — szólalt meg újra az elnök, — hogy semmiféle hivatalos felszólítást nem kapott és saját jószántából jött Rómába.

— Úgy van. Erre világosan emlékszem, ez kétségtelen. S ha idézést kaptam volna bárminő testülettől, akkor annak régebbi aktáiban az idézés nyoma bizonyára fellelhető. De nem lehető fel semmi testületnél, mert azt az utat magam határoztam el.

— Jól van, ezt most már hagyjuk. Mondja el, hogy milyen egyházi személyekkel érintkezett akkor Rómában.

Galileo mindenekelőtt megnevezte Bellarmint. Aztán emlékei között kutatva felsorolta Griemberger atyát, Querengo grófot, Del Monte bíborost, Orsini bíborost, Maraffi domonkos rendfőnököt, Gaetani bíborost. Több nem jutott eszébe.

— Most mondja el, hogy ezek közül kikkel mit beszélt.

— Igenis. Bellarmin bíborost hagyom legutoljára, mert vele beszéltem a legtöbbet és legfontosabbat. Griemberger atyával főként szeretett néhai mestereiről. Clavius atyáról beszélgettünk, de a kopernikuszi rendszerről is. Querengo grófot még Páduából ismertem, vele arról beszéltem, hogy mi a kopernikuszi rendszer értelme és hogy ő nem tudná-e az egyházi hatalmasságokat Kopernikusz felé hajlítani. Ugyanezt beszéltem Del Monte bíborossal. Ugyanezt Orsini bíborossal, aki Pál pápa különös szeretetének örvendett. Maraffi atyával azokról a domonkosokról beszéltem, akik engem támadtak. Gaetani bíborost, aki a Szent Hivatalnak egyik döntő tényezője volt, arra kértem, hogy a világrendszerek dolgában kérjen szakvéleményt az akkor még nápolyi börtönben sínylődő Campanellától, ami meg is történt. De legtöbbet Bellarmin bíborossal tanácskoztam. Ő úgy vélte...

Ekkor hirtelen megakadt. Azt akarta mondani: Bellarmin úgy vélte, hogy a kopernikuszi tan hirdetése felborulással fenyegetheti az egyház egész szellemi és világi épületét. De ha ezt itt előadja, akkor saját maga ellen helyez el fegyvert a jegyzőkönyvbe.

Tudta, hogy tanítása felboríthatja az egyházat, mégis tovább tanította a tant? Másrészről kétségtelen volt, hogy ami ezen a tárgyaláson elhangzik, arról Orbán pápa szó szerint értesül. Egy olyan mondat, hogy bármilyen tan felboríthatja a pápa világi hatalmát, Orbán pápában biztosan a sértett méltóság dühét keltené. Négyszemközt ezt el lehetne mondani a pápának, ha jóban volnának. Így az egyház káromlásának hangozhatnak.

— Nos, miért akadt meg?

— Bocsánatot kérek, rendezem gondolataimat. Bellarmin bíboros úgy vélte, hogy a kopernikuszi tan ellenkezik a Szentírás egyes helyeinek betű szerinti értelmével. Erről több ízben és hosszasan beszélgettünk, de nem tudtam meggyőzni.

-- Vagyis ezek a beszélgetések általában miből eredtek?

— A főpapok érdeklődéséből. Akkor eljárás folyt Foscarini és Zuniga és Kopernikusz művei ellen. A főpapok tudni kívánták, hogy miben áll a kérdés tudományos lényege, tehát velem, a szakemberrel, eszmecsereket folytattak. De csak mint szakemberrel, más minőségem nekem nem volt. Hiszen csak önkéntes vendég voltam Rómában, a Szent Hivatal előtt folyó ügyek engem személyemben nem érintettek. Csak érdekelték, mint csillagászt. Hiszen nagyon fontos volt tudnom, hogy erről a tanításról, melynek én is híve voltam, mit mond az anyaszentegyház.

-- Nos, és mit mondott az anyaszentegyház?

— A szent indeks-kongregáció kimondotta, hogy a kopernikuszi felfogás, mint tételes állítás, ellentmond a Szentírásnak és csak hipotézis gyanánt engedhető meg, úgy, ahogy Kopernikusz is felfogta.

— Közölték ezt a vádlattal? És ha igen, ki közölte?

— Közölték. Bellarmin bíboros közölte.

— Helyes. Mondja el pontosan, mit közölt Öмениenciája, mondott-e még mást is, és mit?

— A bíboros úr azt mondotta nekem, hogy a kopernikuszi tant, mint hipotézist, fenn szabad tartani, úgy, ahogy maga Kopernikusz is tette. Őeminenciája tudta, hogy a tant én is hipotézisnek fogom fel. Ez kitűnik abból a levélből, amelyet Őeminenciája Foscarini karmelita provinciálishoz intézett, s amelynek másolata birtokomban van.

Nagy halom előkészített írást húzott ki. A levelet kiszedte a többi közül és letette az asztalra.

— Tessék. Kelte 1615. április 12. Tehát egy évvel előbb kelt, mint a szóbanforgó inkvizíciós határozat. Egy mondatát aláhúztam, kegyeskedjék elolvasni: „Főtisztelendőséged és Galilei úr, azt hiszem, okosan teszik, hogy megelégszenek a hipotézis hangjával és nem beszélnek tételesen.“

A levél csodálkozást keltett. Egyik bíró a másik után nyúlt érte. Ő tizenhét évig őrizte, annakidején a Hiúzok adták neki ezt a másolatot. Az elnök kissé idegesen szólt:

— Most ne arról beszéljünk, hogy egy évvel előbb mi történt, hanem, hogy mi történt tizenhat februárban.

— Igenis. Tizenhat februárban Bellarmin bíboros úr ezt közölte velem: miután a kopernikuszi tan, ha valóságnak fogadjuk el, a Szentírásnak ellentmond, nem szabad fenntartani és védelmezni, de szabad hipotézisnek felfogni és ilyen hangon írni is róla. Van is egy okmányom, amelyet számomra Bellarmin kardinális úr tizenhat május huszonhatodikán állított ki, amelyben benne foglaltatik, hogy a kopernikuszi tant sem fenntartani, sem védelmezni nem szabad. Méltóztassék megengedni, hogy ennek másolatát is átnyujtsam.

Kikereste, letette az asztalra. Sokáig gondolkozott az elmúlt napokban, hogy ezt megtegye-e. De úgy döntött, hogy megteszi. Mert ami az okmányban el-lene szól, az úgy sem tudja szépíteni. Azt a bírók jól

tudják. De viszont megláthatják az okmányból, hogy Bellarmin nem tagadtatta meg vele tudományos álláspontját.

— Mikor ez a közlés a vádlotthoz intéztetett, voltak-e még jelen mások is és kik?

— Voltak. Domonkos atyák. De azokat nem ismertem és többé soha nem is láttam.

— De közöltek-e a vádlotttal akkor valami tilalmat is? Gondolkozzék csak.

— Kérem szépen, elmondom, hogyan történt az egész. Bellarmin bíboros úr egy délelőtt magához kéretett. Ekkor utalt egy régebbi beszélgetésünkre, amelyben... bocsánatot kérek, ezt csak akkor vallhatnám nyilvánosan, ha előbb a pápa Őszentségének megmondhatnám.

— Micsoda?

Mind a hárman meglepve pillantottak a vádlottra. Az elnök fejét csóválta. Galileo nem felelt. Várt. Firenzuola arca még merevebb lett, mint eddig, mikor megszólalt.

— Ezt jegyzőkönyvbe vesszük. A vádlott folytathatja.

— Ezután a bíboros kijelentette nekem, hogy a kopernikuszi tant, mint a Szentírással ellenkezőt, sem fenntartani, sem védeni nem szabad. Csak mint hipotézist.

— Csak mint hipotézist. Úgy. Ezt a kifejezést hallotta valaki?

— Talán a domonkos atyák...

Ebben a pillanatban az elnök hirtelen megváltozott. Eddig egyhangúan kérdezett, hangját alig emelve. Most hirtelen rárivallt a vádlottra:

— Talán. Miféle beszéd az, hogy talán? Ott voltak a domonkos atyák, vagy nem voltak ott?

Az öregember visszahőkölt. Valami megdobbant benne: most kezdődik. Most van az, mikor a követ szerint okvetlen meghúnyászkodó engedelmet kell mutatni és vitatkozni nem szabad.

—, Erre nem emlékszem. Ez tizenhét éve történt.

— Szóval lehet, hogy nem voltak ott? — folytatta Firenzuola most már támadóan.

— Lehet, hogy nem voltak ott.

— Szóval lehet, hogy ezt a kifejezést nem is hallotta senki.

— Lehet. Nem emlékszem.

— De ha ilyen kevéssé emlékszik, talán az is lehet, hogy a bíboros bizonyos szavaira sem emlékszik.

— Lehet, hogy mondott olyat is, amire már nem emlékszem.

— Mi volna, ha felfrissíteném emlékezetét? Ha felolvastatnám az akkori jegyzőkönyvet? Akkor sem emlékeznék?

— Nem hiszem, monsignore.

— Hát vegye tudomásul, hogy a jegyzőkönyvben, amely itt van előttem, ez áll: „Péntek huszonhatodika. A legkegyelmesebb bíboros úr által lakott palotában és pedig a magánlakosztályban a bíboros úr, miután a fentebb említett Galilei megidéztetett és színe előtt megjelent, Fra Seghitius de Lauda Michelangelónak, a Szent Hivatal Főbiztosának jelenlétében megintette Galileit, hogy téves véleményét adja fel, majd a fentnevezett főbiztos rögtön ezután az én jelenlétemben s a tanúk jelenlétében, a legkegyelmesebb bíboros úr előtt a pápa Őszentségének és a Szent Hivatalnak nevében Galileinek megparancsolta és előírta, hogy a nap mozdatatlanságáról és a föld forgásáról szóló tanteljességgel hagyja el, ezt semmiféle módon ne állítsa, akár írásban, akár szóban ne tanítsa és ne védelmezze, mert különben a Szent Hivatal el fog járni ellene. Galilei ebben a parancsban megnyugodott és megígérte, hogy engedelmeskedni fog. Ezt tanúsítjuk: Nores Badino satöbbi, Mongard Augustino satöbbi.“ Mit szól ehhez a vádlott?

Galileónak lüktetett a homloka. Világosan emlékezett, hogy ez nem így volt: Bellarmin beszélt csak, a domonkosok ott tettek-vettek. A jegyzőkönyvet vagy akkor fogalmazták meg a valóságnak meg nem felelően, vagy most utólag gyártott valaki egy ál-jegyzőkönyvet, csak hogy ez a vészes kifejezés benne legyen: „semmiféle módon ne állítsa, ne tanítsa, ne védelmezze.“ Tehát hipotézis formájában se. Első ösztöne az volt, hogy felkiáltson: ez az okmány hamis! De torkát összeszorította valami. Okmányhamisítással vádolja meg az inkvizíciót? Akkor már készülhet is a máglyára. Rettenetes izgalom hatalmasodott el rajta.

— Nos, miért nem felel? Emlékszik már, hogy így volt?

— Nem emlékszem.

— Nem emlékszik. De lehet, hogy így volt?

Galileo hallgatott. Azt hitte, hogy most el fog ájulni. A bíboros rákiáltott:

— Nos? Lehet, hogy így volt? Vagy talán a jegyzőkönyv nem mond igazat?

A szavak nyögve, szorongva, rekedten törtek ki a kínzott öregből:

— Lehet, hogy így volt.

— Na végre. Szóval parancsot kapott, hogy „semmiféle módon.“

— Erre a parancsra nem emlékszem.

— A vádlott nem emlékszik, de a jegyzőkönyv emlékszik, a vádlott lehetségesnek tartja, hogy így volt. Mi az, akar valamit mondani?

— Fel szeretném hívni alázatosan Eminenciátok figyelmét, hogy abban az okmányban, amelyet Bellarmin Őeminenciája állított ki számomra, hiányzik az a két kifejezés, hogy „semmiféle módon“ és hogy „ne tanítsa.“

— Onnan hiányzik. A jegyzőkönyvből nem hiányzik. Egyszóval ki közölte a vádlottal ezt a parancsot?

— Bellarmin bíboros úr.

— De hiszen most hallhatta saját fülével a jegyzőkönyvből, hogy a parancsot a Szent Hivatal főbiztosa közölte a pápa Özszentsége és a Szent Hivatal nevében.

— Erre nem emlékszem. Arra sem emlékszem, hogy a főbiztos úr ott lett volna.

— De lehet, hogy ott volt? Nos? Gyerünk, gyerünk.

Megint nagyot nyelt a vádlott. És alig hallhatóan, gyötrötten mondta ki:

— Lehet.

— Na. Eddig tehát összegezhetjük a következőket. A Szent Hivatal kimondotta, hogy ez a tan a Szentírással ellenkezik, s a Szent Hivatal és a pápa Özszentsége nevében a főbiztos hivatalosan megtiltotta a vádlottnak, hogy a tant bármilyen módon, bármilyen formában fenntartsa. Most feleljen a következő kérdésre: miután ezt a parancsot megkapta, kért-e a parancs alól felmentést, hogy a Párbeszédet megírhasssa?

— Nem kértem.

— Miért nem kért?

— Mert nem gondoltam, hogy ezzel a könyvvel áthágom a Parancsot.

— Amelyet kétségtelenül megkapott. De a könyvet megírta. Most mondja el, hogyan eszközölte ki a cenzúra engedelmét a palotamester úrnál.

Galileo részletesen elmondta, hogyan juttatta a kéziratot Riccardihoz, hogyan beszéltek meg az előszót, hogyan végezte a javításokat Visconti és végül hogyan folyt le a firenzei engedelem megadása.

— Mondja meg, közölte-e a palotamester úrral a tizenhatban kapott tilalmat?

— Nem közöltem.

— Miért nem közölte?

— Mert a könyvben nem tanítom a kopernikusi tant. Az ellene szóló érveket is felsorolom.

— És ezek erősebbek? Nos? Hallotta, mit kérdeztem? A vádlott szerint könyvében mely érvek az erősebbek? Amelyek Kopernikusz mellett, vagy Kopernikusz ellen szólnak?

— Amelyek... ellene szólnak.

— És a mellette szóló érvek? Azok erőtlenek?

A vádlott most sírva fakadt. Élete ötven évének munkájáról kellett nyilatkoznia.

— Igen, azok erőtlenek.

Kint megszólalt a déli harangszó. A bírák azonnal felkeltek helyökről. Őt nem volt, aki felsegítse. Kínos erőfeszítéssel, nagyon nehezen, nyögve és lihegve tápászkodott lábra. Kezét imára kulcsolta volna, mint azok, de ha balkezét a legkevésbé is megérintette, az rettentően fájt. Mikor az inkvizítorok befejezték a harangszó néma imáját, az elnök így szólt:

— Mielőtt a tárgyalást bezárom, a vádlottnak ismét esküt kell tennie.

Ő már visszarogyott a székre. Megint nagy-kínoldva tápászkodni kezdett, de az elnök csengetett. Bejöttek neki segíteni, válla alá nyúltak. Arra tett esküt, hogy pörének folyásáról sem szóban, sem írásban semmit senkinek el nem árul.

— Isten engem úgy segéljen, és a Boldogságos Szűz, és Istennek minden szentjei.

Akkor az elnök odaszólt:

— Vigyék a vádlottat fogságába.

X.

Ment a két élő mankóra támaszkodva. Szeméből még folytak a könnyek. Soká vezették, lépcsőkön, folyosókon, igen lassan tudott csak vánszorogni. Kimondhatatlanul rettegett, hogy most viszik a kínzókamrába. De ehelyett az egyik előkelő folyosón nyitottak ajtót előtte. Háromszobás lakosztályba került.

Csinos, tiszta, jól bútorozott szobák. Soha rendesebb szállást nem kívánhatott volna magának. Ámulva nézett körül, mintha csapdát sejtett volna. Nem akarta elhinni, hogy ez lehetséges. De ugyanakkor kopogtattak az ajtón. Maga az elnök lépett be.

— Remélem, ezt a lakosztályt elég kényelmesnek fogja találni kegyelmed.

— Mindahárom szoba az enyém?

— Mindahárom. Ezeket a firenzei követség nyomatékos közbenjárására egyik társunktól vettük el, aki ideiglenesen az épület másik részébe költözött. A követné őkegyelmessége már elküldte a holmikát, a ruhát, fehérneműt, tisztálkodó szereket és orvosságokat. Kegyelmed inasa az előszobában kap fekvőhelyet. Az ajtót különös kedvezésből nem zárjuk le, de a folyosónak ezen a részén túlmennie nem szabad. Már ez is akkora kedvezés, amilyenre egyáltalában nincsen példa az inkvizíció történetében. Mi van ott kinn, mit akarnak?

Az inas megszólalt:

— Az ebédet hozták a követségről, monsignore.

— Helyes, akkor a foglyot nem zavarom tovább. Bármi szükség felmerül, kegyelmed inasa mindig megtalál az épületben. Most írja alá ezt a jegyzőkönyvet a kihallgatásról. Így. Jó étvágyat kívánok.

A szívet-lelket megpróbáló, izgalmas kihallgatás után Galileo azt hitte, hogy álmodik. A páter elment, s ő azonnal ágyba feküdt. Ott ette meg a pompás ebédet. A követné végig az ő kedvenc ételeit főzette, minestrone nevű zöldséglevest, articsókát különlegesen készítve, rántott scampit, sok édességet és gyümölcsöt. Hozzá kedvenc borát. A bort möhön itta, szándékosan valami mámorhoz akarván jutni. És az ital mindjárt a fejébe is szállt. Ebéd után elaludt, s hetek óta először aludt rendesen, tizenhat órát egyhuzamban. Másnap reggel már javában ragyogott a nap, mikor felébredt. Első gondolataival a kihallgatást ismételte végig. Annak

szenvedéseitől és izgalmától most is megrázkódott. De fájdalmai kevésbé kínozták.

A testi pihenés és az az óriási lelki megkönnyebbülés, amely a kínzókamrák és más ilyen lidérenyomások súlyától megszabadította, betegségre is hatott. Két nap alatt már jobban érezte magát. Harmadnap már kimerészkedett az ágyból és bútorokba fogódzva, inasára támaszkodva mendégelni tudott a három szobában. Ötödnap már felöltözködött és kiment a folyosóra. Szűk folyosórész jutott itt neki, a fordulón túl nem volt szabad mennie. Nehéz, sántikáló vánszorgással ment a kis folyosórészen lefelé. Otthon mindennap jókora egészségi sétát tett, ha fent járt. Orvos is rendelte neki, de magától is úgy tapasztalta, hogy mikor ezek a séták elmaradnak, öreg szervezetének rozszant gépében mindjárt akadoznak a kerekek. Most itt próbálgatta az egészségi sétát ezen a folyosón, de alig lépett egyet-kettőt, már meg kellett fordulnia. Olykor megállt és lenézett az ablakon a világ látható részére: a konvent nagy, négyszögletes udvarára, ahol nyájas virágok dicsekedtek élénk színeikkel. Nehéz volt elképzelni, hogy ezek az inkvizíció virágai.

Ezen az ötödik napon felkereste Firenzuola, az inkvizíciós biztos. Hivatalosan közölte vele, hogy a Szent Hivatal három szakértőhöz fordult azzal a kérdéssel, vajjon a Párbeszéd mennyiben lépte át a szerzővel annakidején közölt tilalmat. A szakértő jelentések beérkeztek. Inkhofer Melchiore és Oregio Agustino úgy találták, hogy a szerző a tilos tant a műben kétségtelenül fenntartotta és védelmezte. A harmadik szakértő, Pasqualiga Zaccaria, ezenfelül még azt találta, hogy a szerző a tant a könyvben tanította is.

— Ezt azért közlöm, — mondta Firenzuola, — mert bűnössége most már kétségtelen. Büntetése tehát nem fog elmaradni. Szálljon magába és tartson bűnbánatot.

— Mi lesz a büntetésem? — kérdezte ő habozva.

— Erre akkor sem válaszolhatnék, ha tudnám. De azt sajátmagától is tudhatja, hogy bűne igen súlyos, következésképpen a büntetésnek is igen súlyosnak kell lennie. Az egyetlen, amit most tehet, hogy magába száll és mélységesen megbánja, amit vétkezett.

— Bocsánat, monsignore, vajjon lehet reményem enyhébb elbánásra, ha bűnbánatom nyilvánvaló?

— Az olyan megbánás, amely jutalmat vár, nem igazi megbánás. A bírák kétségkívül mérlegelik, hogy bűnbánata őszinte bűnbánat-e, vagy csak a vádlottak szokott mesterkedése.

Azzal elment a biztos. Ő pedig ott maradt azzal a szívébe döfött szóval, hogy „igen súlyos büntetés.“ Azonnal a máglyahalálra gondolt. Képzelete már bizonyos gyakorlatra tett szert, hogy minden rossz jeltől azonnal természetessé építse a legborzasztóbb dolgokat. Orbán pápa azt hiszi, hogy Simplicióban az egész világ nevetségének tárgyává tette. Orbán pápa tehát ki fogja végeztetni. Ez egyáltalában nem elképzelhetetlen. Pál pápa azért fejeztetett le egy boldogtalant, mert az egy ki sem adott kéziratban Gergely pápát Tiberiushoz hasonlította.

Pár napi testi és lelki javulása halomra dőlt. Izületi baja, mintha csak lelki okok kormányoznák, vad erővel kiújult megint. Azok a fájdalmak jöttek rá, amelyekről orditozni szokott. De most még ordítania sem lehetett. Ha itt éjszaka lármát csinál és kényelmetlenséget okoz, nem sokat teketóriáznak, hanem leviszik a híres és félelmes pincékbe, ott aztán ordíthat. Onnan már sok ember ordítása nem hallatszott ki. A párnába fúrta fejét kínjában és hörögve, fogcsikorgatva abba bömbölt bele. Néha, mikor már nem bírta emberi részvét nélkül, behívta az inast, annak göresösen szorongatta a kezét és sírva ismételtette neki:

— Gianni, mi lesz velem... megkínoznak... megégetnek...

Az inas maga sem tudta nézni ezt a szörnyű vergődést. Saját szakállára felkereste a biztost. Firenzuola bekopogtatott a sínylő emberhez. Vele jött Sincero is, az inkvizíciós fiskális. Arcukon meglátszott, mikor megpillantották a beteget, hogy annak állapota meghökkentette őket. Kérdezték bajairól, faggatták, még vigasztalták is. Aztán azzal mentek el, hogy Firenzuola holnap megint benéz és talán tud valamit kitalálni a beteg könnyítésére. Másnap csakugyan bejött, megint a Sincero társágában.

— Jó hírt hozok, — mondotta, — a Szent Hivatal hajlandó belemenni abba, hogy kegyelmed visszatérjen lakni a firenzei követség épületébe. Majd ha szállítható lesz, mert most gondolom, át sem lehetne vinni.

— Nem, nem bírnám. Pedig kimondhatatlanul vágyom oda.

— Jól van, ne sírjon. Szedje össze magát. Igérjük mindketten, ahogyan itt lát bennünket, hogy mihelyt lábra tud állani, visszaengedjük a követségre. De annak feltétele van.

— Akármit vállalok, — szolt ő mohón, — csak tessék megmondani, mit kell tennem, akármit megteszek.

— Jelét kell adnia teljes és tökéletes bűnbánatának.

— Igenis. Milyen jelét?

— Ha előírnám, elvesztené értékét. Sajátmagának kell azt megértetni, hogy mélységes bánatát hogyan mutassa meg.

Ott hagyták fájdalommal, mintha valami rejtvényt adtak volna fel neki. Ő úgy érezte, hogy kívánnak tőle valamit, amit neki kell kitalálnia. Hajlandó volt most már akármire. Borzasztóan szenvedett betegségétől, borzasztóan rettegett a máglya-

haláltól. És minden idegével vágyott vissza a követségre, Niccoliniék vigasztaló szeretetének melegébe. Ott még az az önáltatása is megvolt, hogy a toszkánai nagyhercegség tekintélyének védelme alatt áll.

Egy álló hétig tartott ez a vivódás. Könyvének egy példányát behozatta és megfeszített figyelemmel olvasta egyes helyeit. Egy hét alatt megérlelődött benne, mit fog tenni: alázatosan meghúnyászkodva, töredelmesen bocsánatot fog kérni, csak szegény, nyomorúságos, öreg életét hagyják meg. Magához kérte Firenzuolát.

— Monsignore, az a kérésem van, hogy engedjen engem a Szent Hivatal színe elé. Nyilatkozatot akarok tenni teljes bűnbánatomról.

— Helyes. Isten mindig szereti a bűnbánatot és mi is értékelni tudjuk. Milyen állapotban van? Holnap, április harmincadikán ülés van. Meg tud ott jelenni?

— Meg. Haldokolva is elmennék, mert ezt már nem bírom tovább. De monsignore, az Isten szerelmére, úgynevezett nem fognak megégetni, ha igazi bűnbánatot mutatok?

— Mi az, feltételhez köti a bűnbánatot? Miféle bűnbánat ez? Az ilyet nem is igen szereti a Szent Hivatal meghallgatni.

— Nem, nem, nincs feltételem. De nézzen rám, monsignore, én már alig élek. Már csak keserves kis szikrája van bennem az életnek. Erőtlen, összetört, öreg roncs vagyok. Azt sem tudom már, mit beszélek. Legyen hozzám irgalommal...

— Mondtam, hogy amennyiben igaz bűnbánatot mutat, hazaengedjük a követségre. Holnap tehát jelenjék meg a Szent Hivatal előtt és tegyen tanúságot töredelméről, de feltételek nélkül.

Aznap, egész nap és egész éjjel csak azt forgatta fejében, hogy mit fog mondani a bírák előtt. És még másnap reggel is, alig aludván valamit,

szajkómódra morzsolgatta magában a megalázkodó mondatokat. Különös ösztön hatalmasodott el rajta: mintha csak ő is oda állott volna kínzói közé, mintha vad kéjjel segítene azoknak mennél jobban megalázni, meggyötörni, földre tiporni saját magát. Ha fáj, fájjon még jobban. Vajjon mit vétett önmagának, — ötlött eszébe a beszámíthatatlan értelmi hullámzás e dült pillanataiban, — hogy ilyen kegyetlenül bünteti önmagát? De nem talált választ.

A nap azzal kezdődött, hogy máris vitték bírái elé. Ott várt a három pap, előttük feszület.

— Értésünkre jutott, hogy a vádlott nyilatkozatot óhajt tenni.

— Igen, monsignore, — felelt ő lehajtott fővel, halkán, — kegyeskedjék meghallgatni engem.

Szünet következett. Az előre elkészített mondatok árja nem akart belőle felszakadni.

— Nos? Hallgatjuk, beszéljen.

— Igenis, — kezdte végül, — beszélek. Kihallgatásom óta mindig ismételtetem magamban a hozzám intézett kérdéseket és igyekeztem emlékezetemet megerőltetni, különösen arról gondolkoztam nagyon erősen, vajjon vissza tudok-e emlékezni a tizenhét esztendő előtti tilalomra, hogy „semmilyen módon“ nem szabad a föld forgásáról szóló tant fenntartanom, védelmeznem, sőt tanítanom sem. Ekkor eszembe jutott, hogy a Párbeszédet, amelyet már három éve nem olvastam végig, újra átnézem, vajjon legjobb szándékom ellenére figyelmetlenségből nem csúszott-e ki tollamból olyasvalami, aminek következtében... aminek következtében...

— Nos? Nos?

— Bocsánatot kérek, nagyon izgatott vagyok és nehezen kapok lélegzetet. Hogy nem csúszott-e ki a tollamból olyasvalami, aminek következtében az olvasó és az egyházi hatóságok általában engedetlenséggel vádolhatnak, vagy éppen bizonyos részleteket a szememre vethetnek. A Szent Hivatal kegyes-

sége folytán módomban állott inasomat elküldeni, hogy egy példányt kerítsen. Nagy figyelemmel végigolvastam és minden szavát mérlegeltem. Olyan régen nem olvastam, hogy szinte új olvasmánynak tetszett. Mintha egy idegen ember írta volna. És töredelmesen el kell ismernem valamit.

— Halljuk.

— Több helyen észrevettem, hogy aki az én gondolkodási módomat nem ismeri, ezekből a helyekből hamis benyomást kaphat. Mert noha a hamis tant...

Nagyot nyelt, mikor ezt kieresztette a száján. Megállt. Most tagadta meg egész élete tudományos célját, hitét és meggyőződését. De a Minerva-konvent nagy épülete nem dőlt össze. Nem történt semmi. Firenzuola szemében megvillant valami. Nem szólt. Várt.

— Noha a hamis tant, — folytatta ő, mialatt szeme elnedvesedett, — cáfolni akartam, az érveket véletlenül úgy adtam elő, hogy az olvasó éppen az ellenkező benyomást nyerhette.

Itt megint megállt. Pihennie kellett egész életének elárulása után. Aztán rendezte gondolatait. Mit is határozott el? Igen, a pápa-féle érvet akarta szavá tenni és még Scheiner jezsuita előtt akart megalázkodni. Ha csakugyan a jezsuiták szervezete akarja őt a máglyára juttatni, azok előtt is kimutatja alázatosságát.

— Különösen két érvelést adtam úgy elő, hogy az túlzottnak tetszhetik olyanvalaki részéről, aki éppen az ellenkezőt szerette volna bizonyítani. Az egyik a napfoltokról szól, a másik az apály és dagály kérdéséről. Szeretném kimagyarázni, hogy ez hogyan történhetett. Ha a hamis tant... a hamis tant meg akartam cáfolni, az írás technikája különösen egy ilyen párbeszédes formájú műben megkívánta, hogy a hamis tan érveit mennél részletesebben kiteregessem. Másképpen nem lehet megcáfolni. De ekkor elragadott az emberi hiúság. Gyönyörköd-

tem abban, hogy az eszemmel milyen ügyes és talpraesett érveket tudok találni a hamis álláspont mellett is, különb eszem van, mint másoknak. Ez a hibám megvan, szeretek eszemmel tetszelegni és mint Ciceró „a kelleténél jobban vágyom a dicsőségre.“ De ha most kellene ezeket a részeket megírnom, másképpen írnám meg. Elvenném a hamis tan érveinek látszólagos erejét. Egyszóval ki akarom jelenteni bírám előtt, hogy hibát követtem el. Hiú becsvágyból, figyelmetlenségből és... tudatlanságból.

Galilei Galileo megtagadta az igazságot. Rátiport a tudomány szentségére. Hazudott. Siránkozva, mint az énekes koldus. Aztán vágyakozva nézett Firenzuolára és a másik két bíróra. Vártta, hogy azok megdicsérjék engedelmességét, és megalázkodását. Hiszen azoknak tudniok kellett, milyen rettenetes dologra szánta el magát az elmúlt hét pokoli gyötrelmei közben. Tudniok kellett, hogy mit tett most a világhírű Galilei: két perc alatt felrúgta egy élet tudományos munkáját és letérdelt a porba a peripatétikusok előtt. Firenzuolának most a diadal ujjongásával kellett volna felugrania. A peripatétikusok győztek, Galilei, mint tudós nincs többé. A kopernikuszi eszme örökre meghalt. De Firenzuola nem ugrott fel ujjongva. A tárgyalásvezetők színtelen, daráló hangján felelt:

— A nyilatkozatot tudomásul vesszük és felszólítjuk a vádlottat, hogy írásban ismételje meg, saját aláírásával ellátva. Az okmányt a periratokhoz fogjuk csatolni. Most elmehet.

Semmi elismerés, semmi szó a követség épületéről, semmi jutalom a hihetetlen árulásért. Ment kifelé. Elsírta magát. Hát még ez sem elég? Mit csináljon még?

— Vissza akarok menni, — mondta sirva az ajtónálló domonkosnak, — engedjenek vissza, még akarok mondani valamit.

A domonkos bement, s mindjárt ki is jött, kitérve a síró agg előtt az ajtót. Ő bevánszorgott. A bírák még ott ültek helyökön.

— Még valamit akarok mondani, — szólt a sírástól elcsukló hangon, — még többet. Még ennél is többet.

— Tessék.

— Még erősebben ki akarom mutatni, hogy... hogy azt az átkozott tant nem tartottam igaznak és nem is tartom. Csak alkalmat és időt kérek rá, uraim...

— Ne sírjon, szedje össze magát és beszéljen.

— Az én könyvemben a három szereplő abban állapodott meg, hogy bizonyos idő múlva megint összejönnek, hogy egyéb természettudományi kérdésekről is társalogjanak. Tehát módomban van a könyvet folytatni. Megígérem, hogy a hamis és átkozott tan érveit megint felsorolom, és úgy megcáfolom, ahogy az irgalmas Isten csak tudnom adja. Megcáfolom. Kimutatom, hogy a föld áll és a nap forog... a nap...

Zokogása elfojtotta és értelmetlen bugyborékolássá torzította szavait. Megtántorodott. Az asztal szélébe kellett kapaszkodnia. Térde felmondta a szolgálatot. Odahullott térdre az asztal mellé, ráborult az asztalra és fuldokolva zokogott.

— Irgalom... ne égessenek meg... ne égessenek meg... térdenállva könyörgök, irgalmazzanak...

Azok nem feleltek. Hagyták, hogy zokogó rohama elcsendesedjék. Mikor valamennyire megnyugodott, Sincero körülkerülte az asztalt, hóna alá nyúlt és felsegítette. Firenzuola pedig megszólalt:

— Ezt a pótló nyilatkozatot is majd foglalja írásba. Most pedig értesítem, hogy azonnal kérni fogom a Mi Urunk kegyes szívétől, amit már megígértem. Készüljön fel, hogy még ma visszatérhessen a követségre.

Az aggastyán megint zokogásban tört ki, de most már az öröm zokogásába. Firenzuola kijelentette, hogy a tárgyalást berekeszti. Akkor ő is és a harmadik bíró is odaléptek melléje vigasztalták, csendesítették.

— Most ne sírjon, — mondta Firenzuola, — hanem jól figyeljen ide, mert valami fontosat akarok mondani. Ezzel ugyan szent szabályokat sértek meg, de akarom, hogy lássa különös jóindulatunkat, mint bűnbánata jutalmát. Legközelebb ismét tárgyalást tartunk. Ott fel fogom szólítani, hogy nyolc napon belül terjesszen be védekezőiratot a Szent Hivatalhoz, amennyiben van mondanivalója. Addig tehát gondolkozzék ezen az iraton, amelynek nagyon őszintének, nagyon bűnbánónak és főleg nagyon rövidnek kell lennie. Most térjen vissza szobáiba és pihenje ki magát.

Aznap délután már átszállították a követségre. Ez meglepő gyorsasággal történt: Firenzuola a reggeli kihallgatás után azonnal el tudta intézni a kérdést a pápánál. Mintha a pápa engedelmé már készen is állott volna, várva a vádlott önkéntes megtérését. Niccolini minderről semmit sem tudott, a Szent Hivatal székházából nem szivárgott ki semmi. Boldog meglepetéssel fogadta a hazatérő öreget, gyengéden megölelgette és sietett a nagy eseményt külön futárral jelenteni haza, Firenzébe, az udvarnak. Niccolininé elsírta magát az örömtől. Nem tudtak vele mit csinálni a szeretetteljes aggodalomtól, minden óháját lesték, ápolták, vigasztalták.

Firenzuola, mikor az inkvizíció épületéből elengedte, közölte vele, hogy perének menetéről a követel sem szabad közölnie egy szót sem, vendégeket nem fogadhat, a Medici-villát nem hagyhatja el. A vendégek hiánya nem bántotta, a városba menni nem akart. Ha lábára bírt állni, sütkérezhetett a villa szép kertjében. De hogy ügyéről hallgatnia kell, az

nagyon rosszul esett neki. Szeretett volna a követtel mindent megbeszélni, tanácsot kérni, a büntetésről való nézetét faggatni. De megfélemlített alázatosságában nem merte megszegni a parancsot.

A védekező iraton sokáig gondolkozott. Nagyon fogas kérdés volt ez: egyik módjára kellett surrannia hazugságok és féligazságok között, úgy, hogy a Szent Hivatal érzékenységét se sértse. Aminek elismerését kieroszakolták belőle: azt a bizonyos teljes tilalmat nem vonhatta kétségbe. Eszén múlt, hogy valami agyafúrt gondolatmenetet találjon. Számos fogalmazás próbáját eldobta, míg megállapodott a végleges szövegben. Tömörre fogta, ahogy kívánták tőle. Gondolatmenete egyszerű volt és világos. Belement abba, hogy neki annakidején kiadták abból a bizonyos jegyzőkönyvből kivilágló parancsot. Abban, ha a jegyzőkönyv állítja, bizonyára szerepeltek a „semmiféle módon“ és „ne is tanítsa“ kifejezések. De a tilalom idején kapta Bellarmin bíborostól azt az írásbeli okmányt is, amelyben a bíboros igazolta, hogy semmiféle álláspont hivatalos megtagadására nem kényszerítették, s ennek az okmánynak egyik mondatában ugyancsak szerepel a Kopernikusz-tilalom, de abból már hiányzanak a „semmiféle módon“ és „ne is tanítsa“ kifejezések. Amit szóbeli úton Bellarminnál közölték vele, azt tizenhét év alatt elfelejtette, viszont kezében volt ugyanannak a Bellarminnak írásos utasítása. Emberileg teljesen érthető, hogy a szóbeli közlés kiment az eszéből, s ő a megőrzött íráshoz tartotta magát, amely nem tiltotta meg, hogy hipotézist írjon. Ezt a hipotézist írta meg csupán, s ha ez félremagyarázható, minden jóvátételre kész: hajlandó a kopernikuszi tant nyomtatásban megtagadni.

Tíz napig eseménytelenül mult az idő a követségen, ami pörét illette. De a sors nem kímélte meg másféle izgalmaktól. Celeste azt a riasztó hirt kö-

zölte vele, hogy a pestis, amely már szünni kezdett, új garázdálkodó erőre kapott. Már a város környékéről is hallani eseteket és a városban megint hullanak az emberek. Erről már lehetett a követtel és a követnével beszélni.

— Kegyelmes uram és asszonyom, — mondta, rémülten mutatva a levelet, — borzasztó helyzetbe szorított a végzet. Itt a máglyától rettegek és minden gondolatommal vágyom haza, otthon pedig a pestis fenyeget. És az enyéim miatt kimondhatatlan gondokat állok ki. Ha a lányaimat utóléri a ragály, belepusztulok a kétségbeesésbe. Eddig legalább a fiam családjá felől voltam nyugodt, ő jó messzire, Montevarchiba helyeztette át magát. Most azt látom, hogy a pestis a falvakban is terjed. Két kis unokám... ó Istenem... és itt a szörnyű rettegés a Szent Hivataltól... és a betegségem kínjai... kegyelmes uram, mit vétettem én az Isten ellen, hogy így büntet?

— Várjon csak, — szólt a követné, — én is kaptam Celestétől levelet. Ha azt felolvasom, megnyugszik kegyelmed.

Együtt olvasták az apáca levelét. Abból tündöklött a szeretet és az apja sorsába vetett bizalom. Senki így nem tudott vigasztalni, senkiből így nem áradt a balzsamos békesség. A szentekhez kellett hasonlónak érezni, levele olyan volt, mint az áldó kéz, amelyet az Úr szentjei a sajtó lélek fölé terjesztenek.

Május tizedikén berendelték kihallgatásra. Firenzuola hivatalos hangon közölte vele, hogy módjában van védekező iratot szerkeszteni, ha valamit felhozhat mentségére s erre nyolc nap határidőt kap. Galileo elévette és letette a kész írást. Mellé tette a Bellarmin-féle okmányt, most már magát az eredetit. Ezzel a tárgyalás be is fejeződött. Firenzuola a védekező iratot jónak találta és megdicsérte. Aztán mindjárt haza is engedték a követségre.

Amint azelőtt a legvadabb kétségbeesés az esztelenségig kergette, most az ellenkező végletbe csapott. Hogy élete vezéreszméjét ilyen szégyenletesen elárulta, azt a legnagyobb áldozatnak tudta, amit hozhatott. Ennek értéke rögtön életének értéke után következett. Odaadta a legtöbbet a pusztá életért, amit adhatott. A legdrágább áron, szégyennel, hazugsággal megbélyegzett életet vásárolt magának, de mégis életet. A meztelen lét még hátralevő éveit, amelyek alatt Celeste csodálatos egyéniségének és unokái növekvésének örülhetett. Mérhetetlen árat fizetett ezért, s bíráinak tudniok kellett, hogy mit jelent neki ez az ár. A pápának is tudnia kellett: haragjának áldozata elment a megalázkodás, a vereség, a megtoroltság legvégső határáig. S ha csakugyan voltak titokban megszervezett ellenségei, azok megkapták a teljes győzelmet, mit akarhattak volna még? Galileo úgy érezte magát, mint aki életén kívül teljességgel mindenét odaadta adóba és kifosztottságában szembekerül a végrehajtóval. Most már nem rettegett a kínzásoktól és máglyáktól. Tudta, hogy komoly ítéletet fog kapni, könyvét valószínűleg megpótoltatják egy-két Kopernikusz-ellenes fejezettel, s valami penitenciára kötelezik. Tudományos pályájának vége, de aggságának csendes örömei megmaradnak.

Most már bizakodó leveleket írt ismerőseinek, nagy általánosságban beszélve csak reménységekről és gondosan kerülve pere bármilyen részletét. De bizonyos jelek azt mutatták, hogy ügyének erős javulása felől más forrásokból is hírek terjedhettek el. Postája egyszerre erősen megsaporodott, már sok volt az olyan gratuláló levél is, amely örömét fejezte ki a per kedvező fordulata fölött. Ezek között volt Piccolomini Ascanio levele is, a fiatal sienai érseké. Ez boldogan köszöntötte a nagy bajból kimenekedett tudóst és unszoló hangon hívta Sienába, hogy ott

kellemesen pihenje ki az átélt súlyos izgalmakat. Gyaloghintót ígért, szeretetteljes vendéglátást, mindent, ami tőle tellett. S a levelek örvendező hangja egyre több bizalmat csepegtetett balzsamot vágyó szívére. Testileg is nagyot javult állapota, izületi fájdalmai lassan enyhülni kezdtek, sokat sétálhatott a Medici-kertben, ezzel egész közérzete sokat javult. Most már csak arra vágyott, hogy az ítéleten menél hamarabb túlessék.

De a Szent Hivatal most heteken át hallgatott. Niccolini próbálta az ügyet sürgetni, de erre igen nehezen akadt módja. Az inkvizitorok nem állhattak szóba vele, ezt a Szent Hivatal szabályai tiltották. A pápa egyszer már fogadta és semmitmondó választ adott. Legfeljebb Firenzébe fordulhatott, hogy onnan a nagyherceg kísérelje meg közbelépni. De ennek a lehetőségnek igen kényes nehézségei támadtak. Egy este az inas, mikor az aggot lefektette, minden módon bele akart valami mondókába kezdeni, de habozott. Galileo észrevette, hogy a legényben motoszkál valami. Faggatni kezdte. S az fakajtott.

— Ígérje meg, kegyelmes uram, hogy nem árul el.

— Megígérem, bizhatol bennem.

— A követ úrék belső inasa elmondott nekem valamit. Végighallgatta, mikor a követ úr és a kegyelmes asszony a kegyelmed dolgát beszéltek. Nagy megütközéssel szidták Cioli kegyelmes urat. Mert az a Cioli, ne tessék haragudni, hogy szolga létemre ezt mondom: komisz ember és igen rossz szívvel van kegyelmedhez. Levelet írt, hogy kegyelmednek kár itten laknia és pénzbe kerülnie, mikor a Szent Hivatal fogságában ingyen is meglehetne. A követ úr is, a követné asszony is felháborodva tárgyalták ezt, az inas végig hallotta a beszélgetést. Azt is hallotta, hogy a követ úr mit felelt vissza Firenzébe, mert a követné asszonyunk kérdezte, és az inas hallotta a

választ. A követ úr azt írta Cioli őkegyelmének, hogy itt a kegyelmed eltartása mindenestől nem kerül többbe, mint havi tizenöt scudo. Ennélfogva kegyelmed egy félévig bőven ellehet itt a követségen összesen száz scudóból. És ha a kormány ezt felhánytorgatja, akkor a követ úr szívesen odavágja ezt a száz scudót a saját zsebéből. De az Istenre kérem kegyelmedet, el ne áruljon engem, hogy eljárt a szám, mert nekem is, a másik inasnak is nagyon meggyűlhet a bajunk...

Galileót melegen meghatotta a követ embersége. Az inast nem akarta elárulni, de a legközelebbi találkozásnál szóba hozta Niccolini előtt az ő itt tartózkodása költségeit. Niccolini félbeszakította:

— A mi uralkodónk gavallér ember és nem néz egy-két aranyra. Kegyelmed ilyesmivel ne törődjék, van egyéb gondja bőven. Itt lehet akármeddig, a többi az én gondom.

— Csak azért hoztam szóba...

— Ne hozza szóba, kedves öregem. Erről nem is beszélünk többet. Fontosabb hírem van. Az imént kaptam üzenetet, hogy a pápa holnap fogad. Kihallgatást kértem, hogy kegyelmed ügyét megsürgessem.

— De ne csak sürgesse, kegyelmes uram, — kapott a szón Galileo, — tudja ki a pápából, mi lesz az ítélet. Kell-e valahova zarándokolnom, vagy bizonyos időre kolostorba kell-e vonulnom. Ilyesféle büntetéseket szokott szabni a Szent Hivatal, ha jóindulattal van. És talán azt is megtudhatja kegyelmed, hogy a könyvvel mi lesz.

— Igyekszem. Ahogy végeztem, azonnal szaladok haza hírt adni.

Másnap délben jött is követ. Galileót a kertben találta.

— Megvan az ítélet, Messer Galileo, de nem tudom, hogy mi. Valami nagyon súlyos nem lehet, bántani nem fogják. De viszont attól tartok, hogy na-

gyon enyhe sem lesz. A kérdést egyenesen nekiszegeztem a pápának. Ő erre azt válaszolta, hogy az ítéletet a Szent Hivatal bíboros kollégiuma a bíróság jelentése alapján egyhangúlag meghozta, de ő még nem ismeri. Ez természetesen lehetetlen, hiszen az ítéletet bizonyára ő maga szabta meg. Nekem nyilván nem akarta megmondani. Ahhoz ők ragaszkodnak, hogy az inkvizíciós dolgokat a nyilvánosságra hozatalig szigorúan titokban tartják. Mikor mégis faggattam Őzsentségét, ezt mondta: „Nem tudjuk, hogy mi lesz vele. Bűnhődnie kell, ezt nem lehet elengedni. A legenyhébb ítélet az lehet, hogy bizonyos időre kolostorba csukják vezekelni. Ítélethirdetés után kegyelmed mindenestre keressen fel bennünket, majd megbeszéljük, mit lehet csinálni, hogy nagy baja ne legyen Galileinek.“ Ebből kétségtelen, hogy amitől kegyelmed rettegett, máglya, eféle, — arról szó sincs. Mindenesetre reméljük a legjobbat. Soká, miután az ítélet kész, a dolog már nem húzódhatik.

Csakugyan, harmadnap, június huszadikán este idézést hoztak: a vádlott másnap reggel kilenckor jelenjék meg a Szent Hivatal előtt. Izgalom fogta el, de nem kétségbeesés. Hogy nem ölik meg, azt már tudta. Inkább kíváncsi volt most már, hogy mit vásárolt egész élete munkájának és lelkiismeretének ilyen nyomorúságos megtagadásáért.

Másnap reggel pontosan kilenckor ott állt bírái előtt. Már tudott álni, izületei fájdalmi kidühöngték magukat, a roham lefolyóban volt. A teremben megint csak hárman voltak, s ő váltig csodálkozott, hogy ekkora pörben, egy világhírű tudós egész Európára szóló inkvizíciós perében ilyen kevés ünneplésséggel hirdetnek ítéletet. Pedig fel lehetett volna tenni, hogy az egyház peripatétikusai, akik ekkorát győztek, valóságos diadalünnepet rendeznek ebből az ítélethirdetésből.

— A vádlottat ismét ki fogjuk hallgatni, — mondta Firenzuola, — a szokásos esküt megint le kell tennie.

Ismételte az esküformát és csodálkozott. Megint kihallgatás? Hát a pápa rosszul tudta volna, hogy az ítélet már megvan? Megdöbbenve foglalt helyet, mikor megengedték, hogy leüljön.

— Van-e valami újabb kinyilatkoztatni valója a vádlottnak?

— Most már nincs.

— Akkor mondja meg nekem, mióta hiszi, hogy a föld forog a nap körül és hiszi-e még most is?

— Igen régen, helyesebben szólva: míg a szent indeksz-kongregáció a maga döntését meg nem hozta és ezt nekem tudomásomra nem hozták, ebben a kérdésben határozatlan voltam és mind a két világregndszeret kétségesnek tartottam, a Ptolemaioszét is, a Kopernikuszét is. De a kongregáció döntésekor az egyháznagyok bölcsessége meggyőzött. Minden bizonytalanság megszűnt bennem és azóta azt, amit Ptolemaiosz tartott, hogy a föld áll és a nap forog, igaznak és kétségtelennek tartom.

— Hogyan lehet mégis, hogy jóval később könyvet írt a kérdésről? A könyv azt a benyomást kelti, hogy a vádlott tovább is Kopernikuszban hitt lelke mélyén, ezt lássa be.

Galileo felelni akart, de Firenzuola most hirtelen megint nyers lett. Valósággal kiabálva rivallt rá:

— Esküt tett, hogy az igazat fogja vallani! Feleljen igaz lelkére: fenntartotta és fenntartja a Kopernikusz tanítását? De arra ne feleljen, hogy nekünk mit hajlandó kijelenteni! Hanem, hogy szíve mélyét mit hisz! Az igazat felelje!

Az öregember megriadt. Hogy ítélet helyett megint faggatják, az megzavarta és egyensúlyát felborította. És most már nem fordulhatott vissza az úton, amelyen elindult. Tudatosan hamisat kell val-

lania eskü alatt. Az „Isten engem úgy segéljen“ átka alatt hazudnia kell.

— Ami a könyvet illeti, azt nem azért írtam, mintha Kopernikusz tanában hittem volna. A közjónak akartam hasznos lenni azzal, hogy kifejtem mind a két vilárendszer természetes és csillagászati érveit. És ki akartam mutatni, hogy sem a ptolemaioszi, sem a kopernikuszi vilárendszer érvei nem elég meggyőzőek, aki tehát biztonságosan állást akar foglalni, annak a magasabb tanításból vett szent határozathoz kell menekülnie. Ez a szándék a párbeszéd számos helyén kimutatható. Lélekiismeretem ítélőszéke előtt kijelentem, hogy az egyházi hatóságok döntése után az átkozott tant nem tartottam fenn és most sem tartom fenn.

— Ez mind csak beszéd. A vádlott ügyesen csavarja a szavakat, de meggyőzni nem tud. Könyvében a kopernikuszi érvek sokkal meggyőzőbbek. Figyelmeztetem, hogy töredelmesen vallja meg az igazat, mert még más eszközök is állanak rendelkezésünkre!

— Nem, — felelte ő csökönnyösen, — mikor nekem ezt a tant megtiltották, elfordultam tőle. Más nem mondhatok. A főtisztelendő bírák hatalmában vagyok. Tegyenek velem, amit akarnak.

Firenzuola felállott, a másik két bíró szintén. Ő is feltápáskodott. Az inkvizíció biztos felemelt, ünnepélyen hangon kiáltotta és kinyújtott kézzel rámutatott:

— A Szent Hivatal nevében még egyszer és utoljára figyelmeztetem, hogy a tiszta igazat vallja, mert különben kínvallatásnak fogjuk alávetni!

Galileo elsápadt. Meg kellett kapaszkodnia. Esze villámgyorsan dolgozott. Mit hasznos most mondani, eskü ide, eskü oda? Ha most egyebet mond, elismeri, hogy esküszegést követett el, s hogy a könyvet go-

nosz szándékkal írta. Határozott. A Firenzuola szemébe nézett és reszketve, de határozottan felelt:

— Én azért jöttem ide, hogy engedelmeskedjem. Bármit tehetnek velem. Fenntartom, hogy Kopernikuszban az egyházi döntés után nem hittem többé.

Firenzuola kissé gondolkozott. Aztán két társára nézett. Azok értették a kérdő pillantást, amelyet a vádlott nem értett. Bólintottak mind a ketten. Az elnök vállat vont.

— Most menjen ki az előszobába és várjon, míg szólítjuk.

Kitámolygott. Leült. Heves vágyat érzett, hogy aludjék. Észrevette, hogy egész teste bőven verejtékezik. Térde láthatóan reszketett. Iszonyú, iszonyú, — mondta magában. A folyosón léptek hallatszottak, s ez a hang úgy marta idegeit, hogy kínozottan felkiáltott. Bentről nem hallatszott semmi. Szörnyű végtelenségű várakozás volt ez. Vajjon hogyan fogják gyötörni? És hol? Itt a pincében, vagy az Angyalvárban? Bizonyára nem bírja ki és belehal. Celeste, Celeste, miért nem vagy itt...

Nyílt az ajtó, beszólitották.

— Felolvassuk a most lefolyt kihallgatás jegyzőkönyvét.

Felolvasták. Az hű volt és szabatos.

— Írja alá.

Szóltanul engedelmeskedett.

— Így. Most közlöm a vádlottal, hogy ügyében holnap délelőtt ítéletet fogunk hirdetni. Az eljárás befejeződött.

— Mehetek haza? — hördült fel boldogan.

— Nem, most nem mehet haza. Ezt a szabályok tiltják. A mai éjszakát itt kell töltenie. Ugyanazt a szállást kapja, mint a multkor. Miért habozik? Akar kérni valamit?

— A követék nagyon szeretnek engem és aggódní

fognak. Nem lehetne-e értesíteni őket, hogy itt maradtam és nincs semmi bántódásom?

— Hogy van-e bántódása, vagy nincs, az már az eljárás részlete, tehát hivatali titok. De hogy itt maradt, arról a követ urat tudósítani fogjuk. Most elmehet.

Odakísérték régi szállására. Csak ez a mondat csengett a fülében folyton, mint a megváltás harangszava: „Az eljárás befejeződött“. Most már kétségtelen, hogy nem kínozzák. Valamilyen ismeretlen okból még egyszer, a kínvallatás fenyegetésének terhe alatt, megtagadtatták vele Kopernikuszt. Sőt megtagadtattak vele mindent, amit tizenhat éve leírt, levelezett, vitatkozott, tanított. Egyszerre mindenkinek igaza lett ellene: Grassi atyának, Scheiner atyának, Chiaromontinak, mindenkinek. Ez a jegyzőkönyv nemcsak a Párbeszédet tagadta meg eskü alatt, hanem eskü alatt igazat adott minden ellenségének is. Most már mindegy. Majd visszavonul csendesen az Ékszer-villába és kötözgeti a szőlőt, átmegy Celestéhez, az unokák olykor meglátogatják. Szerény, csendes vége egy tragikusan elrontott életnek. Igaz: előbb még azt a vezeklést is el kell végeznie, amit az ítélet rá fog mérni. Most már az is mindegy. Csak még annyi idő maradjon utána, hogy pár évet, keveset, eléldelgélhessen az arcetri remeteségben.

Délután már jött a követné gondos küldeménye: inas, bő étkezés, hálóruga éjszakára, orvosságok, levélpapír, mindenféle apróság. És egy bokréta virág a kertből. Este korán lepihent és soká nem tudott elaludni, de nem szenvedett. Csak tűnődött arról, hogy más ember egyszer hal meg, ő kétszer. Mint tudós, most már meghalt. Szégyenletes árulóként, megfutva a harcmezőről. Valaha fra Sarpi azt mondta neki: „Kegyelmed nem vértanúnak született. Sokkal jobban szereti az életet“. Sarpinak igaza volt. A vértanúságra is születni kell. Celeste bármi-

kor meg tudna halni a hitéért, nyugodtan, csendesen, magától értetődően. De Celeste csak egy van a világon.

XI.

Másnap reggel már korán felserkent. Nem győzte türelemmel, az inast sajnálta fölkelteni. Felöltözött sajátmaga. Totyogott le s fel, motoszkált, várakozott. Már délelőttre hajlott az idő, mikor végre érte jöttek. Maga Firenzuola. Írást adott át neki. Kint szóltak a harangok.

— Nézze meg, tudja-e ezt folyékonyan olvasni. Olvasson csak pár sort hangosan belőle.

Galileo próbálgatta a papiroost közelebb-távolabb tartani, hogy rossz szemével hogyan látja jobban.

— „Én, Galilei Galileo, néhai Galileo Vincenzo fia, hetven éves firenzei lakos, személy szerint a törvény elé állva és letérdelve Eminenciátok...”

— Jól van, — szakította félbe Firenzuola, — fussa csak gyorsan végig. Ezt ítéletkihirdetés után térdenállva hangosan fel kell olvasnia. Nehogy aztán akadozzék a szövegben. Olvashatja útközben is, most indulhatunk. Én előre megyek.

Firenzuola elsietett. Őt két domonkos atya vette közre, mind a kettőnek kezében égő gyertya. Ilyenek mentek a régi képeken a máglya felé haladó Savonarola mellett. Végigolvasta az írást, amelyben nem volt semmi meglepő: ünnepélyes megtagadása volt tanainak. Ennek keservét már hosszú álmatlan éjszakákon megemésztette, most már közömbösen olvasta. Inkább az izgatta, hogy mi lesz az ítélet.

Nagy meglepetésére a templomba vezették. Az elkerített rész fafaragású padsoraiban most nem a domonkos-atyák ültek, akik itt szokták végezni ajtatosságukat. Az egyik oldal első sorában bíborosok ültek, nagy rangjuk teljes pompájában. Nyil-

ván ezek voltak az inkviziciós bíboros-kollégium tagjai, akik az ítéletet a bíróság jelentése alapján meghozták. Ott voltak a bírák is külön csoportban, mind a hárman. Aztán a többi sorban zsúfoltan szorongó főpapok, szerzetesek. Karmeliták, jezsuiták, domonkosok, minoriták, ferencesek, teatinusok és mindenféle más rendek viseletei váltakoztak barna, fekete és fehér foltokban. A két domonkos asztalhoz vezette. Az asztalon két égő gyertya között feszület állott és pergamen-kötésű biblia. Mikor megállt a helyén, Firenzuola felállott és hangos latin szóval engedelmet kért a bíboros-testülettől, hogy az ítéletet Galilei Galileo ügyében felolvassák. A bíborosok sorra bólintottak. Firenzuola iratsomót vett fel és átadta Ginetti diakónus-bíborosnak, a legfiatalabbnak. Az elkezdte olvasni:

— „Mi, Borgia Caspare, a jeruzsálemi Szent Kereszt bíbornoka; fra Centino Felice, Szent Anasztáz bíbornoka; Bentivoglio Guido, a Nép Szent Máriájának bíbornoka; fra Scaglia Desiderio, Szent Károly bíbornoka; fra Barberini Antonio, Szent Onufrius bíbornoka, Zacchia Landivio, Szent Péter bíbornoka; Berlingero, Szent Ágoston bíbornoka; Verespio Fabrizio, Szent Lőrinc bíbornoka; Barberini Francesco, damaszkuszi Szent Lőrinc bíbornoka; és Ginetti Marzio diakonus-bíboros, Isten kegyelméből a római szentegyház bíborosai, az apostoli Szentszék által kinevezett inkvizitorok az egész keresztény világban az eretnekség ellen a következőket hirdetjük.“

Galileo nézte a bíborosokat. Mind ismerte őket, majdnem mindet személy szerint is. Azok viszont őt nézték. A hátsó padokban suttogás hallatszott. Megjegyzéseket tettek róla.

— „Mivel téged, — folytatta Ginetti, — Galileit, Galilei Vincenzo fiát, hetven éves firenzei lakost 1615-ben a Szent Hivatalnál feljelentettek...“

Feljelentették? Tehát mégis? Akkori lidérenyomásos vergődése nem volt alaptalan mégsem?

— „...hogy bizonyos hamis, sokak által terjesztett tant igaznak hirdetsz, azt tudniillik, hogy a nap a világ középpontja és mozdulatlan, a föld pedig naponként megfordul önmaga körül is; másrészt, hogy tanítványaid vannak, akiket erre oktatsz; továbbá, hogy Németország egyes matematikusaival erről a tanról levelezel; továbbá, hogy a napfoltokról leveleket hoztál nyilvánosságra, amelyekben ezt a tant igaznak nyilvánítod; továbbá, hogy a Szentírásnak ellened felhozott idézeteire a Szentírás önkényes magyarázásával feleltél; továbbá egy levélformában írott tanulmány került elé, amelynek eredetijéről kiderült, hogy egyik tanítványodhoz intézted, s abban a Kopernikusz feltevéséhez csatlakozva a józan ész és a Szentírás ellen tételeket állítottál fel, ennél fogva a Szent Hivatal a mindezekből származó zavarok és károk ellen, amelyek a szent hit ellen elharapóztak, eljárni óhajtván, a Mi Urunk és a legfőbb és általános Inkvizíció parancsára a szakértő teológusok a nap mozdulatlansága és a föld forgása felől két tételt állítottak fel, és pedig: az a tanítás, hogy a nap a világ közepe és mozdulatlan, képtelen, tudományosan téves és kétségkívül eretnek tanítás, mert a Szentírással kimondottan ellenkezik, másodszor pedig az a tanítás, hogy a föld nem a világ közepe és nem mozdulatlan, hanem mozog, sőt naponta megfordul önmaga körül, ugyancsak képtelen, tudományos és teológiai szempontból hamis, és hit szempontjából legalább is téves. Nekünk akkor tetszett, hogy kegyesen járjunk el veled, ezért 1616 február 25-én a Mi Urunk jelenlétében megtartott kongregáció felszólította Bellarmin bíboros úr Őeminenciáját, hogy szólítson fel az említett hamis tan abbahagyására, ha pedig vonakodást mutatnál, a Szent Hivatal biztosan szólítson fel, hogy a tant add fel, ne fejtegesd, ne véd, má-

sokat arra ne oktass. És ha ebbe a parancsba nem nyugodnál bele, akkor téged börtönbe kell vetni...”

A jegyzőkönyv hamis, gondolta át Galileo vilámgyorsan emlékeit. Hiszen Bellarminnal ők azonnal megértették egymást, a Szent Hivatal biztosának már nem volt dolga. A jegyzőkönyv hamis. Vajjon ki hamisította? Ki szerzett örömet a pápának azzal, hogy megtalálta az „eredeti” jegyzőkönyvet? De ezt csak felvetette magában. Oda kellett figyelnie a folyamatos felolvasásra.

— „E határozat végrehajtására másnap a fentnevezett Bellarmin Óeminenciája saját lakásán szelíden megintett téged, ezután pedig a Szent Hivatal akkori biztosja egy közjegyző és tanúk jelenlétében megparancsolta neked, hogy a hamis tant végérvényesen hagyd abba, azt a jövőben semmiféle módon se szóban, se írásban ne védelmezd és ne tanítsd. Ekkor te engedelmességet fogadtál, s ők téged elengedtek. Hogy pedig ez a kártékony tan teljesen kipusztuljon, s a katolikus igazság nagy kárára ne terjedjen tovább, a szent indeksz-kongregáció dekrétumot adott ki, amely az említett tan mellett érvelő könyveket megtiltotta, magát a tant pedig hamisnak, és az isteni Szentírással teljesen ellenkezőnek bélyegezte. Most aztán tavaly Firenzében könyv jelent meg, melynek címlapja azt mutatja, hogy te írtad. A Szent Hivatalnak tudomására jutott, hogy a könyv hatása következtében a forgó földről és álló napról szóló hamis tan napról-napra több talajt hódít. A könyvet tehát gondosan megvizsgáltuk és megtaláltuk benne a veled közölt tilalom nyilvánvaló áthágását, mert te a könyvben a már kiátkozott s előtted ilyennek nyilvánított tant védelmezted, bár mindenféle csürés-csavarással igyekeztél azt a látszatot kelteni, hogy nem vallod határozottan és csak valószínűnek mutatod, ami szintén vas-kos tévedés, mert olyan tan, amelynek a Szentírás-

sal ellenkező voltát már kimutatták, még valószínű sem lehet.“

Jól esett volna közbekiálltani: Belarmin nem bánta a valószínűséget. Maga Orbán pápa senki bánta a hipotézist. De az asztal előtt álló agg nem kiáltott közbe. Lehorgasztotta fejét és hallgatta az olvasást.

— „Ezért parancsunkra idézést kaptál a Szent Hivatalhoz, ahol eskü alatt elismerted, hogy a könyvet te írtad és te nyomattad ki. Beismerted azt is, hogy az említett tilalom után tíz-tizenkét évvel kezdted írni a könyvet, s mikor a cenzura engedelmén után jártál, az illetékesek előtt elhallgattad a tilalmat. Elismerted, hogy a könyv fogalmazása folytán a hamis tan mellett való érvek könnyebben megteveszthetik az értelmet, semmint cáfolhatók. Mentségedre azt hozod fel, hogy azért estél ebbe a szándékkal állítólag ellenkező hibába, mert párbeszéd formát írván nem tudtál ellenállni annak az öröme- nek, amelyet saját találékonysága felett érez az ember és masoknál különbnek akar látszani az elmés és meggyőző fordulatok kitalálásában még akkor is, ha azok a hamis állításoknak kedveznek. Mikor védekező irat készítésére kaptál határidőt, Bellarmin bíboros úr Őeminenciájának sajátkezü bizonyítványát mutattad fel. Ezt állítólag azoknak a rágal- maknak cáfolatára szerezted volt be, hogy tanaidat esküvel megtagadtad s a Szent Hivatal megbüntett. Ez az okmány azt mondja, hogy nem kellett semmit megtagadnod, nem is büntettek meg, csak azt a parancsot közölték veled, hogy a hamis tant ne tartsd fenn és ne védelmezd. Mivel pedig ebben az a két kifejezés, hogy „semmiféle módon“ és „se tanítani“ nincs benne, szerinted emberileg feltehető, hogy ezeket a kifejezéseket annyi év alatt elfelejtetted, s ezért nem említetted, mikor a cenzura engedelme- tét kérted. Ezt pedig nem azért mondd, hogy hibádat mentegesd, hanem hogy a hibát a hiú

becsvágy és ne a rosszakarat számlájára írjuk. De éppen ez az okmány, amelyet védelmedre hoztál fel, csak rontotta dolgodat, hiszen abban benne van, hogy a tan a Szentírással ellenkezik, s te azt mégis merészkedtél fejtegetni, védeni és valószínűnek feltüntetni. Nem szól melletted a mindenféle ügyességgel és fondorlattal kicsalt cenzura-engedelem sem, mert a tilalmat elhallgattad. Előttünk úgy látszott, hogy szándékaid dolgában nem vallottál őszintén. Ezért szükségesnek tartottuk szigorított kihallgatást rendelni. Ennek folyamán katolikus szellemben válaszoltál. Ezért ügyed érdemének tanulmányozása és gondos mérlegelése, valamint mindannak megvizsgálása után, amit megvallottál és mentségedül felhoztál, s ami a perrendtartás folyamán egyáltalában felmerült, a következő végleges ítéletet hoztuk...“

A padsorokban mozgás támadt. Galileo melléből szakadozott sóhajtság szorult ki. Ginetti folytatta.

— „Segítségül híva a mi Urunk Jézus Krisztust és a Dicsőséges Anya, Szeplőtlen Szűz Mária nevét, állítjuk, hirdetjük, ítéljük és kinyilvánítjuk jelen végleges ítéletünk által, amelyet...“

Most még mindig nem az ítélet következett, hanem a jogászok címeinek felsorolása. Hosszasan. Galileo reszketett. Szerette volna hajszolni, gyorsítani a felolvasást, hogy végre-valahára megtudja, mi vár reá.

— „... hogy te a Szent Hivatal előtt az eretnekiség gyanúját nagyon magadra vontad, vagyis azt tanítottad, hogy...“

Megint hosszadalmas ismertetése a kopernikuszi tannak. Tizedszer ismételt mondatok. Még mindig nem az ítélet. De most végre mégis:

— „... ennélfogva magadra vontad a szent kánonok és más általános és különleges alkotmányok által előírt összes büntetéseket. De ezek alól felmentünk, mihelyt őszinte szívvel és nem színlelt hittel

megtagodod és elátkozod a fentemlített tévedéseket, eretnkségeket és a katolikus apostoli egyházzal ellenkező minden tévelygést, az általunk megszábotott szöveg szerint. Hogy azonban ez a te súlyos és kárhozatos eltévelyedésed és engedetlenséged büntetlen ne maradjon, hogy a jövőben jobban vigyázz, hogy másoknak is elrettentő például szolgálj, ezért úgy határoztunk, hogy könyvedet nyilvános rendelet tiltsa meg, tégedet pedig börtönbüntetésre ítélünk a Szent Hivatal fogságában, egyelőre bizonytalan időtartamra, valamint vezeklésül azt rójjuk rád, hogy három évig hetenként egyszer elmondod a hét bűnbánó zsoltárt, fenntartva magunknak a jogot, hogy mindezeket a büntetéseket enyhítsük, megváltoztassuk, s részben vagy egészben felfüggeszük. Így döntünk, szólunk, ítéletünkkel hirdetünk, megállapítunk, elátkozunk és fenntartunk a jelen módon és formában, de minden jobb módon és jobb formában is, amelyet esetleg jogosultak és kötelesek vagyunk használni.“

Galileo szédülést és émelygést érzett. Szíve kibírhatatlanul dobogott. Amit hallott, pallos gyanánt ütötte fejbe. Az inkvizíció börtöne, határozatlan időre: ez a vég. Ez a halál. Erre nem számított. De nem ért rá még megdöbenni sem. A szót Firenzuola vette át.

— Galilei Galileo, megértette az ítéletet?

— Megértettem.

— Hajlandó tévelygéseit az Őeminenciáik által előírt formában megtagadni?

— Hajlandó vagyok.

— Akkor tegye balkezét a Szentírásra és mondja hangosan a szöveget. Térdeljen le.

Galileo odatette kezét a szent könyvre. Nehézesen térdre ereszkedett. Olvasni akarta a szöveget, de szemét homály lepte el. Várnia kellett. Végre hozzá tudott fogni.

— Én, Galilei Galileo, néhai Galilei Vincenzo fia,

hetven éves firenzei lakos, személy szerint a törvény elé állva és letérdelve Eminenciátok, a nagyméltóságú bíboros urak, a keresztény világon az eretnokség elleni főinkvizitorok előtt, szememmel a Szent Evangéliumot szemlélve és kezemmel érintve esküszöm, hogy mindig hittem, hiszem és Isten segítségével hinni fogom, amit a szent katolikus apostoli római egyház megállapít, tart és tanít. De mivel a Szent Hivatal perrendszerűen megparancsolta nekem, hogy teljesen feladjam ezt a hamis hitet, mely szerint a nap a világ közepe és mozdulatlan, viszont a föld nem a világ közepe és nem mozdulatlan, továbbá megtiltotta, hogy ezt a tant bármilyen formában, szóban vagy írásban fenntartsam, védjem, vagy tanítsam, én azonban, noha tudtam, hogy ez a tan a Szentírással ellenkezik, könyvet írtam és adtam ki, amelyben ezt a már kiátkozott tant fejtegetem és végkövetkeztetés levonása nélkül ugyan, de nyomós érvekkel támogatom, az eretnokségben igen gyanúsnak találtattam, mert fenntartottam és vallottam, hogy a nap a világ közepe és nem mozog, viszont a föld nem a világ közepe és mozog. Mivel én ezt a súlyos és jogos gyanút úgy Eminenciátok, mint minden katolikus keresztény előtt el szeretném osztatni, ennél fogva őszinte szívvel és nem színlelt hittel megtagadom, kárhoztatom és elátkozom a nevezett tévedéseket és eretnokségeket, valamint a szentegyház iránt ellenséges felekezeteket. Megesküszöm továbbá, hogy ezentúl sem szóban, sem írásban olyat nem mondok, ami még egyszer ilyen gyanúba hozhatna engem, hanem ha eretnekkel, vagy eretnokségre gyanús személlyel találkozom, őt ennél a Szent Hivatalnál, vagy az odavaló inkvizitornál, vagy püspöknél, ahol vagyok, feljelentem. Azonkívül esküvel ígérem, hogy minden vezeklésnek eleget teszek, amit a Szent Hivatal rámrótt és még rámróni fog. Ha megtörténnék, amitől Isten őrizzen meg, hogy ez ígéreteik, megtagadások

és eskük bármelyikét megszegném, alávetem magam mindazoknak a vezekléseknek és büntetéseknek, amelyeket a szent kánonok, az általános és különleges alkotmányok az ilyen bűnösökre előírnak: Isten engem úgy segéljen, és a Szent Evangéliumok, amelyeket kezemmel érintek.

Firenzuola intett neki: felállhat. A két domonkos melléje lépett az égő gyertyákkal. Alig tudta használni a hosszú térdeléstől megmerevedett öreg lábait. A templom oldaljára át a konventbe kísérték, de nem az ismeretlen és rettegett börtönökbe, hanem vissza a kényelmes lakosztályba. Csakhogy most ráfordították a zárra a kulcsot. Bizonytalan időre. A valószínűség szerint: mindhalálig. Celeste, Angela, Nencio és a két unoka nincsenek többé.

Lefeküdt az ágyra és csendesen szipogni kezdett a búsuló öregek módján. Aztán jobban nekieredt a sírásnak. Aztán egészen odaadta magát.

— Ezért árultál el mindent, — nyöszörgött fuldokolva, — ezért? Te hitvány, te hitvány, te hitvány...

Ököllel ütötte fejét. Szerette volna leköpni magát. Vonaglott, sirt, dühöngött. Gyalázta és becsmérelte önmagát. A zárat nyitották. Enni hoztak neki. De már nem a követségi inas, hanem egy domonkos. Csak a fejét rázta, hogy nem eszik. Nem kelt fel. Így töltötte a nap hátralévő részét, olykor belefáradva az önmarcangolásba, majd újra kezdve. Senki nem jött be hozzá, csak estefelé a domonkos, aki az érintetlen ebédet elvitte és vacsorát hozott helyette. Abból evett valamit, de megint csak elsírta magát és az evést abbahagyta. Levetközött. Egész éjszaka sirt. Sőt a sötétség rémei között megint elvesztve idegei uralmát, az örvényhez jutott közel. Fuldokló rohamok fogták el, tenyerével pofozta magát és jellemtelen, hitvány rongynak szidta, mintha csak valami idegen emberen tombolná ki dühét. Semmit sem aludt egész éjjel. Reggel felöltözött,

de ruhában is ugyanazt csinálta, amit éjjel: fetrengett az ágyon és esztelenül szidta magát, már-már elmebajos módon.

A délelőtt folyamán bejött hozzá Firenzuola és aláíratta vele a templomban elmondott eskü szövegét. Szótlatlanul aláírta. Folyton sírt.

— Nyugodjék meg, örüljön, hogy így megszórt.

— De nem örülök, — tört ki vadul, — nem kell így az élet. Vigyenek kínozni, törjenek össze, tiporjanak, üssenek, nem érdelek egyebet. Rettenetes, rettenetes...

Hangosan, bömbölve sírt most már, teljesen fékevesztett módon. Firenzuola nem tudta leplezni ijedelmét. Attól tartott, hogy a fogoly megbolondul. Jó darabig csittítani próbálta, de nem boldogult vele. Tehetetlenül kérlelte, hogy szedje össze magát.

— Nézze, még van remény, hogy Öszentsége megbocsát, ezt gondolja meg...

De aztán látta, hogy az őrjögve síró aggastyánnal nem megy semmire. Otthagyta. Ahogy a zárban megcsikordult a kulcs s a léptek kopogása elenyészett, a fogoly felegyenesedett és odakiáltotta az üres szobákon át az ajtónak:

— Öszentsége megbocsáthat nekem. De én soha! Soha, soha!...

És folytatta dühödt zokogását, amelyben most hatalmas áradással ömlött ki az eddig leszorított, meggyalázott, föld alá taposott lelkiismeret. Hónapok óta most szakadtak ki először olyan dolgok belőle, amelyeket erőszakkal visszagyűrt eddig, s amelyek most kiszakadva, lelke véres cafatait hozták magukkal. Ráeszmélt, hogy hetven esztendeig büszke lehetett magára, s most élete keserves alkonyán elvesztette önmaga becsülését. Rohamai folyton esztelenebbek lettek. Csak feküdt az ágyon, s ha hallotta, hogy valaki bejön, oda sem fordult. Tanácstalanul suttgó hangok hallatszottak, ő nem tö-

rödött velök. A végsőig csigázott vergődésben fetrengett. Voltak pillanatok, mikor azt hitte, hogy meghal. A börtön tudata és rettenetes mardosásai együtt többnek látszottak, mint amennyit elvászott, betegségektől tönkretett vén teste elbírhathott.

Így kínlódott kedd déltől csütörtök estig. Akkor visszafordult a Niccolini hangjára.

— Messer Galileo, jó hírt hozok. Öszentsége kegyes volt és úgy intézkedett, hogy kegyelmed a követésre jöhetsz.

A fogoly feltápáskodott és hirtelen örömeben mondani akart valamit. De nem mondhatta, mert elájult.

XII.

Orbán pápa a Szent Hivatal ítéletét azonnal megváltoztatta. Ezt már így határozta el: a börtönbüntetéssel még jól megijeszti a bűnöst, aztán megmutatja, hogy jóindulatú is tud lenni, s a hatalom az övé. Galileo fogságban maradt ugyan, de a követség pompás palotájának és kertjének fogságában. Itt valamivel megkönnyebbedett állapota, de azért önmarcangoló rohamai, ha kevésbé esztelenül is, tovább tartottak. És legalább most már összefüggő volt az, amit beszélt. Inkább a követnével, mint a követtel. Maga Niccolini úgyszólván egyébbel sem foglalkozott, mint a Galilei-üggyel. Mivel látta az öregember állapotát és komolyan féltette attól, hogy a megrázkódtatásba belepusztul, reggeltől estig a bíborosokat járta, sőt az inkvizitorokat is, akikkel, lévén most már az ügy nyilvános, lehetségessé vált tárgyalni. Még a pápától is kapott kihallgatást. Azt kérte, hogy a teljesen összetört öreg roncot eresszék haza, jelöljék ki fogsága helyéül falusi lakását Firenze mellett, lányai közelében. De a pápa ebbe nem ment bele. Azt felelte, hogy ilyen gyorsan mégsem megy a dolog. A bűnös csak bűn-

hődjék, így is rendkívüli kedvezésekben van része. Ráér még hazaszabadulni. Elégedjék meg azzal az engedelemmel, hogy a követségről misére járhat. Akkor a követ azt kezdte szorgalmazni, hogy internálják az elítéltet Sienába. Piccolomini érsek szívesen vállalja a felügyeletet. Erről már hajlandó volt beszélni a pápa, de az utolsó szót még mindig vonakodott kimondani.

Mialatt a követ így futkosott fűhöz-fához egész nap, Galileo mellett ott ült Caterina asszony. Végtelen türelemmel és gyengédséggel igyekezett csillapítani. A meghasonlott ember teljesen kinyitotta lelkét előtte. Elmondta, milyen rettenetesen megalázó dolog ekkora árulás tudatát elviselnie. Elmondta, hogy az esküszegések egész sorozatát követte el halálfélelemből. Hosszas vallomásainak alig volt mondata, amelyben eskü alatt nem hazudott volna valamit. S a legsúlyosabb hamis esküt a végén tette, a templomban, mikor megesküdtött a bibliára tett kézzel, hogy a tant őszinte szívvel és nem színlelt hittel megtagadja. Ez hazugság volt, mert amit egész életén át hitt, azt most is hiszi. Ott a templomban rettenetesen elátkozta magát: „Isten engem úgy segítsen“, — mondta a hazugságok egész sorozatára. Halálos bűnt követett el egyebet is: gyónt és áldozott a Szent Hivatal házában, de hogy hamis vallomást tett eskü alatt, azt nem merte meggyónni, tehát méltatlanul vette magához az Úr testét. S ha élete hetven esztendején át buzgó és jó hívője volt Istennek, most éppen az inkvizíciós eljárás szoritotta belé a legsúlyosabb egyházi bűnökbe. Ezekből kikászolódnai nem is tud soha többé. Mert sorozatos esküszegéseit nem merészeli meggyónni. A követné szelíden megróttá ezért: arra nincs eset, hogy a gyóntató visszaéljen a gyónási titokkal.

— Nem, nem, — kiáltott ő kétségbeesve, — nem merem. Most már igazán megégetnének. Hiszen színt kellene vallanom, hogy még mindig a magam

világrendjét hiszem, amelyet olyan gyalázatos és hitvány módon megtagadtam! Jobban hiszem, mint valaha!

— Ne becsmérelje magát, — mondta a követné, — amit tett, életöztönből tette. Önvédelemből sok minden szabad, isteni és emberi törvények szerint. Gondolja csak meg, milyen szörnyű fájdalmat okozott volna Celestének, ha valami baja esik.

— Ó igen, Celeste. Ez is milyen borzasztóan mardos rajtam. Hogyan beszéljek vele, hogyan nézek a szemébe? Hiszen ha megtudná, hogyan folyt le a tárgyalás, hogyan hazudoztam a feszületre esküdve, ha megtudná, hogy mint katolikus a leg-súlyosabb bűnöket követtem és követem el, meghasonlanék önmagával szegény. Annyira makulátlan a vallásossága és annyira szeret engem. Én nem is tudom, hogyan fogok vele beszélni. Szüntelenül hazudnom kell neki, hogy legalább az ő nyugalma megmaradjon. Nekem már mindegy. Én úgyis gyógyíthatatlan bélpoklos lettem a katolikusok között ugyanabban a pillanatban, mikor a Szent Hivatal szerint megtisztultam. És minden pillanattal, amely eltelik, folyton még bűnösebb leszek, mert a meg-átalkodottságom nem szűnik. Elkárhoztam Isten előtt, jellemtelen vagyok önmagam előtt.

És megint sírni kezdett. Így ment ez folyton. Önbecsülése akkora sebet kapott, amely egyhamar nem gyógyulhatott meg. Most még egészen friss volt, véres és égető. Akármiről kezdett beszélni, végül mindig erre a kettőre lyukadt ki: arra az árusásra, amelyet elkövetett, és Celestére. Esengve vágyott hazamenni Celestéhez, akármennyire pusztított még mindig Firenzében a pestis, viszont rettegett attól, hogy leánya szeplőtlen vallásosságának hogyan fog a szeme közé nézni. De Rómából mindenesetre szenvedélyesen elkiváncozott. Róma, hajdani tudományos dicsőségeinek színhelye, ahol Del Monte bíboros szerint a kapitóliumon emelhettek

volna neki szobrot, most a borzadály, az eltiportság, a szenvedés volt számára.

Niccolini derekasan dolgozott: nem egészen két hét alatt kihajtotta, hogy az elítéltnak Sienát jelölték ki fogsága helyéül. Junius huszonkettedikén már a követségen aludt és Julius hatodikán már utazott Sienába. Piccolomini érsek gyaloghintaja már hetek óta vesztegelve várta. Most végre beleülhetett. Megrendülten vett búcsút Niccoliniéktól. Forrón megölelte mindakettőt. Azok sem palástolhatták mély megindultságukat.

— Viszontlátásra, — mondta Caterina.

De ő megcsóválta a fejét.

— Az én koromban és az én állapotomban minden búcsú végleges búcsú. Az Isten áldja meg kegyelmeteket, hogy olyan jók voltak hozzám életem legkeservesebb idején.

Aztán elindult a gyaloghintóval. Elhúzta a függönyöket, mintha a hőség ellen védekeznék, pedig nem akarta többé látni az örök várost, amely annyira megkínozta. S mikor már rég kijutott a szabad határba, valamivel könnyebben érezte magát. De csak valamivel. Mert hiába hagyta háta mögött a nagy kötengert a pápasággal, biborosaival, szervezetének leigázó erejével, titkos összefüggéseivel és Szent Hivatalával, azért a város világraszóló hatalma láthatatlan csáp gyanánt követte, hogy soha sehol szabadon ne eressze többé.

Piccolomini Ascanio, a fiatal érsek, pompás ősi palotában lakott, nem messze a karsú-tornyú városháza lejtős terétől, a Loggia del Papa tőszomszédságában. Hatalmas kétemeletes ház volt ez, az első emelet homlokzati részén ott büszkélkedett két pápai címer, jeleül annak, hogy a család a kereszténységnek két pápát is adott: II. és III. Pio pápákat. III. Pio összesen huszonhat napig volt pápa, de II. Pio az Aeneas Sylvius néven is világhírű humanista, tündöklő fenköltséggel és uralkodásának ma-

gasztos tisztaságával vált ki az egyházfejedelmek hosszú sorából. Ez a palota volt a fészke az osi nemzetsegnek, amely Porsenna és a Tarquiniusok idejéig vitte fel a családfáját. A nagy család fiatal sarja, Ascanio érsek, aki már kislány kora óta ismerte a tudóst, tüntető barátsággal fogadta. Elvben börtönőre volt az aggnak, gyakorlatban gavalléros és nyájas házigazdája. A palotában előkelő lakosztályt jelölt ki neki, a szolgák egész seregét állította kényelmére. Ha fogság volt is, nagyúri fogság volt.

Ascanio érsek azzal kezdte a vendéglátást, hogy körülvezette az aggot a palotában és megmagyarázta a büszkemultú család emlékeit. II. Pio külön családi hivatalt alapított, amely a nagy familia hagyományait és élő tagjait számontartotta, annak a hivatalnak ez volt a székhelye. És az érsek nagy szenvedéllyel el tudta magyarázni úgy az élő tagokat, mint a hagyományokat. Az egyház nem kevesebb, mint nyolc Piccolominit avatott boldoggá. Rengeteg volt a családban a hadvezér, bíbornok, érsek, püspök és pápai apród. Piccolomini Guido kisgyermek volt, mikor meghalt, és boldoggá avatták. Piccolomini Giovanni volt a híres „holdas kardinális“, mert új címet rajzoltatott a családnak: keresztet öt félholddal. Piccolomini Tommaso volt Nagy Lajos magyar király lovasságának hadvezére, mikor az Itáliába jött, hogy fivére halálát megbosszulja. De minden fejtegetés visszatért II. Pio pápára, a család büszkeségére, aki különös szeretettel ápolta nemzetségének virulását. Nagyon jó volt rokonaihoz. Még fogadott is rokont: egy Ammannatira címerét is ráruházta és bíborossá tette.

— Ammannati, — szólalt meg Galileo, — hiszen az én anyám is, nyugodjék békével, Ammannati-leány volt.

— Ne mondja kegyelmed, ez érdekes. Milyen Ammannati?

Rövidesen benne voltak a családfák társalgásában és kisütötték a szegről-végről való rokonságot. Az érsek valóban igazi rokonhoz sem lehetett kedvesebb. És főként tapintatosabb. Gondosan ekerülte még az említését is mindennek, ami a tarsalgást a lezajlott nagy per felé hajlíthatta volna. Mesteri módon, az udvari nagyúr tökéletes modorával, kötötte le az öregember figyelmét, hogy az ne tépelődjék és ne rágja magát. Már első nap este vendéget hívott neki, azt a Marsili nevű tudóst, aki Sienában lakott, Galileónak régi ismerőse és sűrű leveleket váltó barátja volt. De csinnagasz. Es óhatatlanul bizonyult, hogy Galileo nagy felfedezéseiről ne essék szó. A beszélgetés többször súrolta Kopernikuszt, de az érsek azonnal közbeszólt és mintha újjával vezetné másfelé az asztalra ömlött folyadékot, mindig meg tudta kerülni a kényes pontokat. Vacsora után a szép, ápolt kertben sétáltak, kellemes, gazdag és megnyugtató volt itt minden. De aztán eljött az éjszaka, vele a magány, s a magány-nyal az önmardosás gyötrelmei. A figyelmes házigazda másnap látta az összetört és bódult vendégen, hogy az nem aludt.

— Messer Galileo, van egy jótanácsom kegyelmed számára.

— Nekem egyetlen tanács kellene, monsignore Ascanio: hogyan kaphatnám vissza a szabadságomat.

— Lehetetlen ne kívánjon tőlem. De ha rám hallgat, megenyhül. Azt tanácslom, hogy dolgozzék.

— Én? Dolgozzam? Merészelhetek én egy szót is leírni?

— Akár ezret. Tegnap úgy élveztem, amiket a vacsoránál a hőről és a súlypontról magyarázott, hogy azt nagyon vágyom könyvben olvasni. Kegyelmed rengeteg új dolgot eszelt ki a fizika terén. Miért nem foglalja könyvbe azt a sok újat? Az egész világot megtaníthatná a saját fizikájára.

Lássa, itt mindene megvolna a munkához: csend, kényelem, az én jókora könyvtáram, Marsilinak is sok szakkönyve van. Gondolja meg és fogjon neki.

— Nehéz volna, monsignore. A lelkem igen nehéz és fáradt.

— Azt én tudom. De azt is tudom, hogy vannak a léleknek állapotai, mikor a munka pihenést jelent. És azt is tudom, hogy ha az elménknek ennivalót adunk, akkor nem önmagát marja.

Galileo meglepve tekintett a fiatal érsekre, aki ilyen bölcs dolgokat mondott. De azon nem lehetett csodálkozni, hogy egy Piccolomininak éles az esze.

— Köszönöm a tanácsot, monsignore, megpróbálok. De még jobban köszönöm a jószágot, amely ezt a tanácsot sugallta. Megmondom őszintén: nem hiszem, hogy menni fog.

— Csak üljön neki és tegyen maga elé tiszta papírt. A papír majd kiabálni fog betűért. Adjon rá kezet, hogy megteszi.

Galileo gyengén elmosolyodott és kezet adott. Valóban meg is próbálta. Reménytelenül tette maga elé a papírt és rámeredt, kézbe fogva a tollat. Mit tudhatna összeírni, ha olyan rettenetes szigorúsággal örökre befogták a száját? Egész élete munkája olyan kerek, annyira minden tétele egységes és egymásba illő, hogy abból részleteket kikapni az egész szemlélet éreztetése nélkül alig lehet. Nem az eskü tartotta vissza, hogy világnézetének újabb valóságát papírra vesse. Arra már csak legyintett. Száz esküszegés vagy százegy, az eléggé mindegy. De a félelem. Az egyház tudománya elérte célját: az új tudomány legnagyobb európai harcosát sikerült megfélemlíteni. Azonban ahogy az üres papirost nézte, elgondolkozott a régi és új tudomány elvi különbségein. Tulajdonképpen két baj van itt, és a Kopernikusz-tilalom a kisebb. A nagyobb a gondolkodási rendszer hiánya. A Kopernikusz-kérdés csak részletkérdése ennek a sokkal nagyobb és sokkal ál-

talánosabb bajnak. A tudományos gondolkodás zsákutcába jutott azzal, hogy az egyház a peripatétikát egy kalap alá fogta a vallás dogmáival s így az emberiség szellemi állapotát megmerevítette. A tudomány egyetlen terén sem lehet moccanni. Az orvostudomány terén éppen oly kevéssé, mint a növénytan terén. Sok száz, sőt ezer év óta abból áll a tudomány, hogy a tudósok körüláncolnak ókori tételeket s csak abban versengenek, hogy ki tudja őket több idézettel és cifrábban kommentálni.

Rendszer kellene. Új és szabad gondolkodási forma. A kővé vált ásatag fogalmak átfogalmazása, új csoportosítása. Vissza kellene menni a legelemibb dolgokhoz: mint anyag, erő, fény. Ezeket meg kellene tisztítani a metafizikától. Olyan fogalmazást kellene nekik adni, amely minden előítéletől mentes. Amely a teológiát szigorúan elkülöníti a maga határai közé és őrizkednék attól, hogy egy gúla köbtartalmának kiszámításába is mindjárt Isten fogalmát hagyja belekeverni. Isten megalkotta a világot és oly csodálatosan alkotta meg, hogy annak még az az ezredrésze is elvakítja törvényeinek tündöklésével a szemet, amennyit az elme egyelőre megsejthet belőle. Az igazi istenhívő tudósnek tehát az a dolga, hogy ne a teremtés misztériumába üsse bele az orrát, amely végtelen, tehát nem fogható fel az emberi ésszel, amely véges. Hanem vizsgálja a természet törvényeit és keresse meg csodálatos összefüggéseik között a lehető legtöbbet. Mennél többet talál teológia nélkül, annál többet sejt meg az isteni művakító okosságából, tehát annál nagyobb dicséretére van Istennek.

Ő valaha, bár nem annyira tudatosan, így is kezdte a maga pályáját. Értelme olvan szerencsésen erős volt, hogy a köszobrokká vált és élettelen tekintélyek már suhanckorában sem tudták saját gondolkozását megláncolni. Akkor jött rá a szabad esés törvényére. Akkor állapította meg az inga törvé-

nyeit. Aztán később jöttek gondolatai a fajsúlyról, a hőről, az energia megmaradásáról. Ezek merőben újjá fogalmazták a fizika területeinek egyes elszórt gondolatait. Akkor a teleszkópot találta fel, s az kitérő előtt a mindig nagyobb és nagyobb horizontokat, fizikusból csillagásszá tette. Csakugyan kísértő gondolat visszatérni oda, ahol évtizedekkel előbb abbahagyta, s azt a sok minden vadonatújat közös rendszerbe foglalni. Magához az ösgondolathoz kellene visszatérni, az anyaghoz. Szétmorzsolni ezt a fogalmat és figyelmesen belenézni törmelékei közé. És még apróbbá morzsolni, még kisebbé osztani, egészen a végtelenségig.

Most már letette a tollat és ott hagyta a teljesen üres papirost. Gondolkozott. A hosszú hónapok óta álló malom megindult. Azt lehetett volna hinni, hogy a megpróbáltatások tűzvészében elhamvadt. De nem, csak teteje és falai hamvadtak el, a kerekék sértetlenül dübörögtek megint, örölte a kérdéseket.

— Sikerült valamit dolgoznia? — kérdezte este a vendéglátó érsek.

— Nem írtam egy betűt sem, — felelte ő — de azt hiszem, könyv lesz belőle.

— Brávó! Boldog vagyok. Mi a címe?

— Az még messze van. De egyet tudok. Az a kifejezés, hogy Új Tudományok, a címben benne lesz.

Jött Marsili. És nem tudott hova lenni ámulatától, hogy az öreg tudóst egynapi különbséggel mennyire másnak találta. Már élénken és szabadabban lehetett beszélgetni vele. Kopernikuszt és a pört most is kerülték. De a fizikai kérdések körül folyó eszmecsere már lendületes volt és fordulatos. Csak alkonyatkor, közvetlenül Marsili távozása előtt ütköztek bele a fájó kérdésbe.

— Van még egy nagy tudományos vágvam. — mondta Galileo — azt még szeretném megoldani.

— Szeretne valamit feltalálni?

— Igen. Szeretném feltalálni a módját, hogyan tudnám a fény sebességét megmérni.

— Hogyan, — szólt az érsek — ismételje csak kegyelmed, mert első hallásra bonyolult.

— Szeretném valahogyan megmérni, hogy milyen gyorsan szalad a fény egyik helyről a másikra. Monsignore, látom, hogy ámul ezen. Pedig már a régieknél felmerült a gyanú, hogy nemcsak a hangnak van időre szüksége a terjedésre, hanem a fénynek is. Hadd magyarázom meg pontosabban, bár Marsili uramat untatom vele. Tehát: bizonyára megfigyelte monsignore, hogy ha jó messziről szemlél egy favágó embert, a balta csapást látja lesujtani, de a sujtás hangját jóval később hallja meg. Mert annak a hangnak idő kell, amíg a keletkezés helyéről eljut a hallgatóig. Viharban is megfigyelhetjük, hogy a villám fénye után csak jóval később halljuk a dörgést, pedig azok egyszerre keletkeznek. Tehát a hang idő alatt halad. Homokórával nem is nehéz megmérni a sebességét. No már most: én meg vagyok győződve, hogy ugyanez a fény esetében is fennáll. A fény is idő alatt halad. Sokkal gyorsabb, de mégis idő kell neki. Ezt az időt szeretném éré megmérni.

— Ez furcsa, — mondta az érsek, és a fák között a látóhatár szélére mutatott — íme, most megy le a nap. Mi van tehát annak utolsó sugarával? Úgy kell felfognom, mint a postát?

— Pontosán úgy. A nap utolsó sugara elindul a téren keresztül és bizonyos idő alatt ér ide. Mire ideér, azalatt a nap már talán le is ment. Tehát, ha most a napra nézek, csalódom. Ő már nincs ott. Én csak azért látom ott, mert bizonyos idő előtt még ott volt. Azóta azonban a föld elfordult tőle keleti irányban...

Kimondta. Mindjárt észrevette magát. Gyorsan

rápillantott két hallgatójára, s látta, hogy azok meghökkenve néznek rá.

— Azaz hogy, — tette hozzá csendesen — nem a föld mozog, hanem a nap.

Aztán elfordult, valami bocsánatkérőt motyogott és azokat otthagytá faképnél. Szégyelte előttük gyengeségét, hogy megint sirva fakadt. A kertből besietett a palotába. De a vacsoránál este már megint eléggé nyugodtan tudott megjelenni. Hogy gondolatai az érsek segítségével határozott irányú foglalkozást kaptak, az valóságos áldássá lett ránézve. Álmatlansága, most már gyökeres és idült baj, nem enyhült, de töprengései nem kínzó rémképek körül forogtak. Rájött, hogy milyen különös dolog történt vele, mikor az anyag elméletével kezd foglalkozni. Oly sok esztendőn át a végtelen nagy volt az ő birodalma. Most egy sors-orkán visszafordította. És eljutott a végtelen kicsinyhez. S a különbséget nem érezni. A végtelenség mindig maga a végtelenség.

Lassanként már kezdte jegyezgetni, hogy mi mindent öleljen fel az Új Tudományok könyve. Rengeteg olyan dolog jutott eszébe, amelyet vagy öt évvel, vagy huszonöt évvel azelőtt vázlatosan már feljegyzett, azután félretett, mert a csillagászati munkái nem engedték fizikával foglalkozni. Azok mind ott vannak a Gioiello-villában, elzárt fiókokban. De vajjon ott vannak-e még?

A villát most egy Rondinelli ismerős lakta al-bérletben. Az ugyan édeskeveset írt, de annál szorgalmasabban tudósította mindenről Celeste. Porzia, a gazdasszony és az inasok rendszeresen jártak hozzá a kolostorba. Ő számolt el a pénzzel, ő rendelkezett a kerti munkáról, ő továbbította a postát, ő volt lelke az egész családnak. Azonkívül gyakran írt a Nencio sógora, Bocchineri Geri, aki melegen tartotta a rokonságot most is. Geri azt írta, hogy a Galileo firenzei barátait, kivált, akik koperniká-

nus hírben állottak, az inkvizíció észrevehetően figyelteti. Ablakon beleselkedő, kapu alatt hallgatózó homályos alakok tartják szemmel őket: nem tartanak-e összejöveteleket titokban, nincs-e az átkos tannak valami eretnek szektája Firenzében. Ezt másképpen nem lehet fogalmazni, mint hogy a szó szoros értelmében félnek tőle. Ilyenformán nem volt elképzelhetetlen, hogy egy szép napon inkvizítorok jelennek meg a Gioiello szobáiban, házkutatást tartanak és elviszik ötven esztendő tudományos feljegyzéseit és tudományos levelezéseit. De Geri erről nem tudhatott, Celeste pedig ilyesfélét nem írt. Megkérdezni levélben ezt nem lehetett. Minden levelet bármikor megfoghatott a Szent Hivatal.

Ez a kérdés mód nélkül aggasztotta. Ahogy a borzasztó seb, amelyet tudományos árulásával önmaga ütött lelkén, igen lassan enyhülni kezdett, ilyen újabb aggodalmak léptek a régi gyötrelmek helyére. Próbált dolgoztatni, hogy elfoglalja magát. De ez nagyon kínosan és bonyolultan ment. Emlékezetéből kellett felidéznie, hogy milyen fejtegetések vannak meg otthon vagy vázlatban, vagy kidolgozva, és ezeknek a fejtegetéseknek üres közeit próbálta írogatni. Mintha távollévő kövek közé itt építette volna a maltert. De a legjobban nyomta a rab-ság és száműzöttség tudata. Nem nagyon akart kimenni a sienai utcára, nem is szívesen láttatta most magát emberek előtt, hogy összeségva mutogassanak a világhírű pör vádlottjára. De a tudat, hogy a kapun nem szabad kilépnie, a dühöngésig fokozta idegességét. Már szívesen alkudozott volna Orbán pápával: hagyja meg fogolynak, de rendelje börtönéül a firenzei villát. Próbált is írogatni, hol a követnek, hol haza az udvarnak. Piccolomini is igyekezett közbenjárni. Azt a kérést intézte Rómába, hogy őneki falusi útia van és engedjék Galileit magával vinnie. De Rómából minden kérésre és könyörgésre egy válasz érkezett folyton: nem. A fo-

goly maradjon veszteg. Még nagyon korán van könnyítéseket kérnie.

Az élet pedig úgy viselkedett, mintha honvágát újabb és újabb nyugtalanságok tüzes vasával csipkedné, mintha valami gonosz szellem intézné úgy, hogy otthon éppen távolléta alatt sokasodjanak a bajok.

Először is rossz híreket kapott Celeste egészségeről. Suor Celeste mindig nagyon törekeny és beteges lény volt, életéből többet töltött betegen, mint egészségesen. Most még eredendő törekenységéhez hozzájárult az a hónapokig tartó szörnyű izgalom, hogy apját kivégzik. A San Matteo-kolostor azonkívül betegápolással is foglalkozott a pestis miatt. Ez idő tájt is nyole női beteget ápoltak a kolostorban. Nem volt biztos, hogy ezeknek pestis a bajuk. De az sem volt biztos, hogy nem az. Általában minden otthoni híradás sorai között gyanakodva kereste, hogy kíméletből mit hallgatnak el előtte. Egy nap százszor is eszébe jutott a rémitő gondolat: lányai megkapták a pestist. Talán már meg is kapták, csak ő még nem tudja.

A család egy tagját legnagyobb megdöbbenésére most vitte el a pestis, erről hírt kapott. A járványban meghalt unokaöccsének, a Landucci-fiúnak, a felesége, az a feltűnően csinos Diociaiuti Anna, akinek házasságát ő erőszakolta ki a családban, s akinek hozományát is ő vállalta. Két apró gyerek maradt a fiatal asszony után. És anyagi bonyodalom is. Galileo ugyanis olyan írást adott annakidején gavalléros nekibuzdulásában, hogy hozományul havi hat aranyat fog adni az asszonynak. Most a gyászoló fiatal férj azzal lépett fel, hogy neki ezentúl is jár a havi hat arany. Celeste, aki otthon az anyagiakat intézte, egyelőre saját felelősségére, tovább fizette a pénzt, de Landuccival közölték, hogy ez már jog szerint nem jár neki. Ő viszont bizonygatta,

hogy gyerekeinek jár. Fel lehetett tenni, hogy nem fogja szégyelni magát és nagybátyját beperli.

Akkor aztán jött a legkínosabb hír: Nencio igen haszontalanul viselkedett. Most Poppiba helyezték közigazgatási tisztviselőnek, de jogi tudása a leg-egyszerűbb esetekben is csődött mondott, amellet még el is hanyagolta hivatalát. Egyik fegyelmi eljárás a másik után indult meg ellene. Sógora, Geri, aki maga is miniszterelnökségi tisztviselő volt, ijedt leveleket írt Sienába: valamit kell csinálni, mert Albizzi, az osztályfőnök, nem csinál titkot abból, hogy a Galilei fiát egyszerűen el fogja csapni. Már eddig is magának Cioli miniszterelnöknek kellett közbelépni, hogy megmentse. De csak ideig-óráig tarthat ez az állapot, Nencio el fogja veszteni állását. Maga a fiú ezt a dolgot nem nagyon vette lelkére. Háta mögött tudta apját, a veszedelemmel nem törődött. Egészen máson járt az esze. Tollasodni akart. Kinézte magának a Costa San Giorgión a szomszéd házat és most azon mesterkedett, hogy apja segítségével azt is megvegye. Eddig hónapokon át alig írt apjának, most megszólalt. Százötven aranyat kért, hogy első részletként ezt lefizethesse. Nyilván Celeste közbenjárását is kikunyerálta, mert Celeste, a jó lélek, kérve-kérte az apa jóságát és engedékenységét. Galileo pedig járkált a sienai Piccolimini-palota négy fala között és kétségbeesett, hogy mi lesz, ha a fiú állás nélkül marad. Most, az inkvizíciós ítélet utáni szörnyű napokban, fizetett ki érte kétszázötven arany családi adósságot. És a fiú, akinek falusi hivatalában kellene végeznie a dolgát, a pestissel fertőzött Firenzében járkál, hogy háza mellé házat vegyen.

Nem tehetett mást, írta tovább a könyörgő leveleket: eszközölkék ki neki a pápánál, hogy otthon lehessen fogoly. De a pápa nem azon gondolkozott, hogyan könnyítsen rajta, hanem azon, hogy hogyan végezzen a kopernikuszi tan dolgában teljes mun-

kát. Látni lehetett, hogy nemcsak a büszkeségét ért tragikus Simplicio-sérelem félreértése mozgatja. Arra a sérelemre, ha valónak hitte, már bő elégtételt szerzett magának. De akik elhitették vele, hogy Simplicio őt figurázza ki, azok nyilván jól megmagyarázták neki, hogy az új tan az egyház szellemi uralmát rombolja és gyökeresen ki kell irtani. És Orbán pápa eszes ember volt, s nagy érzéket tanúsított uralmi kérdések iránt.

Hű firenzei barátja és tanítványa, Guiducci, azt írta neki, hogy egy nap megjelent nála a vikárius és meghívta tanácskozásra a firenzei főinkvizitor nevében, de hogy miről lesz szó, azt nem akarta megmondani. Ő elment. Kissé késve érkezett. Meglepetve látta, hogy nagy társaság gyült össze, inkvizitorok, kanonokok, szerzetesek, azonkívül mindazok, akik Firenzében a Galileo baráti köréhez tartoztak. A főinkvizitor erre bejelentette a meghívottaknak, hogy a római Szent Hivatal rendelete folytán ünnepélyesen föl fogja olvasni a Galilei-pörben hozott ítéletet és Galilei esküjét, amelyben élete munkáját megtagadja. Fel is olvasta, azután az ülést bezárta. Guiducci megkérdezte, hogy őt miért hívták ehhez a felolvasáshoz. A főinkvizitor azt felelte, hogy a római parancs értelmében mennél több tudóst kellett felhajszolnia a városban.

Galileo megmutatta ezt a levelet az érseknek. Az kényszeredetten mosolygott.

— Kegyelmed nem tudta, hogy ez így lesz? Az egész keresztény világban, minden városban lefolyik ez, ahol csak inkvizíció vagy püspök van. Amerikában is, Japánban is. Világhír dolgában nem panaszkodhatik kegyelmed.

— Itt Sienában is?

— Hogyne. A minap történt meg. De nem akartam kegyelmedet izgatni vele. Magam kaptam meg a rendeletet. Elárulhatom, mi volt a kísérő levélben: gondoskodni kell arról, hogy az ítéletet és a

megtagadást minden tudós megismerje szerte a világon, hadd lássák, hogy ebben a kérdésben jó lesz vigyázni.

Galileónak vér szökött az arcába. Hogy szégyene világszégyenné fog nőni, azt nem képzelte. Mert ehhez fogható szégyen évszázadokon át aligha fedezhető fel a történelemben. Végiggondolta, hogy hol, mindenütt olvasták fel az ő esküjét. Az ő mondatát, hogy: „őszinte szívvel és nem színlelt hittel megtagadom és kiátkozom, Isten engem úgy segítjen.“ Felolvasták Velencében, ahol Micanzio hallgatta, a régi ismerős papok és szenátorok. Felolvasták Páduában, a Bo tanárai előtt. Bolognában, a „dotta cittá“ tudósai, többek között Cavalieri előtt. És Pisában! D'Elzi gróf és a gyűlölködő kollégák kimondhatatlan öröme. És hogyan örülhetett Scheiner atya, mikor Ingolstadtban felolvasták. És mit szóltak a szegény Keppler tanítványai, mikor Prágában felolvasták? Mit szólt hozzá a katolikus pap, de erős kopernikánus Gassendi Franciaországban? És több évtizedes professzori múltjának ezer meg ezer tanítványa széles e világ minden országában Torricellitől kezdve Noailles grófig?

A seb, amely enyhült, felszakadt megint. Semmi másra nem tudott gondolni, csak erre a szégyenre. Dantei arányokban szemlélte gyalázatát. A sors olyan életet szabott neki, hogy hihetetlen diadalhoz juttatta: új csillagokat az egész emberiség soraiból ő látott meg először. Korszakos fizikai törvények évezredek óta neki jutottak először eszébe. S a dicsőség e zenitjéről egyszerre lezuhant egy olyan áruulás nadirjáig, ahol az Efiáltész nevét találja maga mellett. De a világ minden tudósa és még a történelem is mindegy ahhoz képest, hogy mit fog szólni Celeste, ha ezt megtudja. Eddig csak azt tudta, hogy elítélték. De micsoda kiábrándulás földrengése megy majd végbe a lolkében, ha eszményképéről

imádott apjáról, Isten után következő ideáljáról megtudja azt a borzasztó esküt?

Haborgásait az érsek igyekezett csillapítani. Most már eljutottak oda, hogy elég szabadon beszéltek a kopernikuszi kérdésről. Sőt oda is eljutottak, hogy az érsek megkérte: magyarázza el neki a kiátkozott tant, mert ő kíváncsi azt megismerni. Galileo habozott. Aztán óvatosan előrebocsátva, hogy amit fejtegetni fog, azt nem hiszi, sőt esküvel tagadta meg, elmondta a kopernikuszi világfelfogást és annak legfőbb érveit.

— Ez nagyon meggyőző, — mondta nyugodtan az érsek, — nekem úgy tetszik, hogy kegyelmedet igazságtalanul ítélték el.

— Monsignore, — szolt Galileo hebegve, — nem fél a pápától?

— Nem, — mondta az érsek közömbösen, — ő engem nem igen tudna bántani. A Piccolomini-családhoz nyúlni nem ajánlatos, azt ő nagyon jól tudja. Én itt Sienában elég biztosan ülök. Siena a mienk, Piccolominiaké! Ha velem baj volna, itt lázadás törne ki. Ez a Siena külön világ, ezt eddig is észrevehette kegyelmed. Itt nem Firenzében vagyunk. Ez most már toszkánább, mint Firenze. És nekem, mint ősi etruszknak, minden okom megvan rá, hogy a Mi Urunkért ne rajongjak.

— Miért, monsignore?

— Még kérdezi? Hiszen kegyelmedet lelkes hazafinak tudom. Hát arra nem gondol, hogy mi történt Urbinóval?

— Hallottam ezt a dolgot, de politikához nem értek.

— Én azonban értek. Az urbinói herceg meghalt, és Urbino minden isteni és emberi törvény szerint a mienk volt, Toszkánáé. Erre Orbán pápa rátette a kezét. Egyszerűen kijelentette, mint fenyegető hadviselő fél, hogy Urbino ezentúl az egyházi államé. Tudja, mekkora földterületet és hány várat

vesztettünk? Nem is jó róla beszélni. És mit szóltak ehhez Firenzében? Kétségbeesve hívták Ciolit, hogy mit csináljanak. Cioli pedig, az ország miniszterelnöke, ájtatosan megnyugodott az egyház akaratában. És Fernando öfensége, akit nevelői megtanítottak Rómára nézni, nagyot nyelt és hallgatott. Még jó, hogy Sienát nem óhajtotta öszentsége, azt is nekiadták volna. Igaz, hogy az nem ment volna olyan könnyen. Nagyon hasznos dolog az a politika, kegyelmes uram, sokat megtud abból az ember. Ottavio unokatestvérem, akit kegyelmed jól ismer, most a császári seregben vezérkedik, a nagy háborúban. Gyakran ír nekem. Másokkal is levelezek és sok mindent hallok. Hát csúnya világ járja, mondhatom. Irigylem kegyelmedet, hogy belemerülhet a tudományába.

— Sajnos, a tudományban nekem már nincs szavam. Azt eljásztottam.

— Ugyan ne okoskodjék, dehogy nincs szava. Csak nem képzeli, hogy azt az esküt akárki is elhiszi?

— De monsignore, a bibliára tett kézzel esküdtem.

— Hogyne. Mindenki tudja, hogy a máglyahalál és az eskü között volt választása. Vértanúnak lenni persze magasztosabb dolog lett volna. De azt is meg lehet érteni, ha valaki nem akarja, hogy elevenen megpörköljék. Ez kicsikart eskü, vigasztalódják meg. Ugy-e esküt tett, hogy ahol kopernikánuszt talál, azt azonnal feljelenti?

— Igen, erre esküdtem.

— Hát hiszi ezt valaki komolyan? Képzeli kegyelmed, hogy a Mi Urunk maga is hiszi ezt? Lássá. Hát csak nyugodjék meg, a lelkiismeretét csendesítse le és dolgozzék úgy, hogy az inkvizícióval baja ne essék. Itt, nálam, akár meddig ellehet. Tudom, mennyire vágyik haza, de gondolja meg, hogy most börtönben lehetne, az Angyalvárban, vagy a Sopra

Minerva pincéjében. Nálam még mindig jobb és szórakoztatóbb. Erről jut eszembe: holnap érdekes vendéget kapunk. Francia költő. Neve Saint-Amant. Rómából jön és ajánlólevele van hozzám. Azt majd kikérdezzük. Most aludjék jól és ne eméssze magát.

A francia költő csakugyan megérkezett. Negyvenéves-szerű, marcona, délceg alak volt, egyáltalában nem költő benyomását tette. Franciaország szétszéki követének, Créqui de Blanchefortnak kíséretéhez tartozott, s mivel a követet Richelieu most helyezte át Velencébe, ő előre utazott. Így került Sienába. Galileót hangos örvendezéssel üdvözölte, s nagy örömét fejezte ki, hogy a világhírű embert megismerheti. Galileo latinul felelt udvariasságból, de Saint-Amant nevetve megmaradt az olasznál.

— A latinhoz alig konyítok, tudós uram, igen rossz diák voltam az iskolában. Inkább modern nyelveket tanultam, katonaember annak több hasznát veszi.

— Katona? Hát nem költő?

— Ez is, az is. A francia tüzérség biztos a vagyok. Így kerültem a követ mellé, aki gárdaparancsnok. Mellékesen verseket is írok, de sajnos, csak franciául. Pedig kegyelmed örvendene hallásukon, mert igen szídom bennök Arisztotelészt. Ómiatta nem lehet rendes irodalmat írni. Borzasztó, mennyire megfekszi a lelkeket.

— Hát ott is, — szolt Galileo boldog csodálkózással, — kegyelmeteknél is?

Azonnal megszerette a katona-költőt. Az különben is szórakoztató embernek bizonyult. Remekül tudott lanton játszani és vacsora után nem kérte magát. Marsili is megjött, jó darabig zenéltek. Azonkívül pontosan ismerte a nagy háborút és egész Európa diplomáciáját. Volt benne valami cinikus, kalandorszerű elszántság. Protestánsnak született, de érdekből katolizált. S a nagy háborút is úgy ítélte meg. Elmagyarázta, hogy az már rég megszűnt vallás-

háború lenni. Franciaország otthon üldözi a hugenottákat, de a harctéren a protestáns oldallal szövetségelt. Viszont a katolikus császári oldalon protestáns fejedelmecskék is harcolnak. Tehát a pápa oldalán eretnek küzdőtársak segítenek, viszont a pápa ellen küzd a katolikus Franciaország. Összevissza keveredett az egész, százféle hatalmi érdek kiismerhetetlen szövevénye lett, ami tizenöt éve a hit szentségének zászlaja alatt indult.

— Münchenben vajjon mi van? — kérdezte Galileo.

— Pillanatnyilag nem tudom, de eleget szenvedett az is. Megdúlták alaposan.

— És unokafivéremről mit hallott? — szólt az érsek.

— Fényes tehetség. Ő fogja elérni, amit Wallenstein szeretne: a birodalmi hercegséget. Wallenstein elintézett ember. A következő fővezérjelöltek Piccolomini Ottavio és Gallas.

— Mit szól ehhez, kegyelmes uram, — fordult az érsek Galileóhoz — emlékszik még a kis Ottavióra? Ott fülelt, mikor kegyelmed nagybátyámmal vitázott az ágyúlövésekről.

— Igen. Azóta már rájöttem az ágyúlövés fizikai nyitjára. Az ágyúgolyó vonala parabola. Ezt utánam, de tőlem függetlenül, már egy tanítványom is kiszámította, a bolognai Cavalieri.

Saint-Amant nagyon izgatott lett egyszerre, mint tüzérségi biztos. Ez a parabola-dolog a legnagyobb bámulatra ragadta. Hosszú szakbeszélgetés kerekedett, rátértek az erődítéstanra is. És a francia úgy hallgatta Galileót, mint az orákulumot. Szemtől-szembe lángelmének nevezte és túláradóan magasztalta.

— Lássá, — mondta az érsek — mégis csak számít valamit, mint tudós. Mindenki tiszteli.

— Mindenki. De azt szeretném tudni, hogy a leányom mit gondol rólam.

Nem sok idő múlva kevésbé előkelő vendég érkezett az érseki palotába, de ezerszerte nagyobb örömet hozott a fogolynak: Gepe volt ez, a kis inas. Celeste valahogy kitudta, hogy ismerős kocsi indul Sienába és a kolostorból addig intézkedett, addig szervezkedett, amíg kicsinálta, hogy a kocsi Gepét felvegye. A firenzei suhanc egy szép napon ott állt gazdája előtt, aki már nyolc hónapja nem látta. Úgy borultak egymás nyakába, mint a vihar. Galileo csókolta a fickót, ahol érte. Az levelet hozott, Celeste által készített tortát, hazai bort és híreket. Az öszvérről, a kisebbik cseresznyefáról, a kerekes kút vas-
kapcsáról, menyétkárról és a Gioiello számtalan egyéb eseményéről.

— Jártak papok a háznál?

— Nem jártak, miért jártak volna, uram?

— Egyszer sem?

— Egyszer sem.

— Az irások között nem piszkált senki?

— Dehogy. Rondinelli uram maga sem jut hozzá. A fiókkulcsok csak kegyelmes uramnál és Suor Celesténél vannak meg.

— És mondd csak, mit hallottatok ott rólam, hogy én velem mi történt?

— Hogy kegyelmes uram már nagyon jönne haza, de a papok nem engedik. Mást nem igen.

Gepe három napig volt a Piccolomini-palota vendége, olyan úri módban, amilyenről nem is álmodhatott soha. Az érsek ünneplő zubbannyal ajándékozta meg. A konyhán annyit evett, hogy azt hitték, rosszul lesz. Aztán, mikor már a gazdája semmi több részletet nem tudott kiszedni belőle a lányokról, a gazdasszonyról, Giuseppe inasról, az udvarról és a kertről, elindult Firenzébe. Galileo nézte, ho-

gyan csukódik be utána a kapu és sajtó szívvel irigyelte.

Nemsokára aztán Suor Celestétől levél érkezett. Az apa többek között ezt olvasta belőle:

„Nem szeretném, ha kételkednék bennem s azt hinné, hogy egy pillanatig is megszűnök teljes lelkemből a jó Istennek ajánlani kegyelmedet, mert ez nagyon a szívemen fekszik és kegyelmed lelki és testi jóléte sok gondot okoz nekem. Hogy ennek jelét lássa, elmondom, hogy megszereztem a kegyelmedre kimondott ítéletet és engedelmet kaptam annak elolvasására. Az elolvasás egyrészt ugyan fájdalmat okozott nekem, de másrészt boldog vagyok, hogy láttam, mert alkalmat találtam benne, hogy Uraságodnak bármily csekély mértékben hasznára lehessenek: hárita rám azt a kötelességet, hogy hetenként egyszer elmondja a zsoltárokat. Én már el is kezdtem és nagy örömmel csinálom. Először, mert azt hiszem, hogy az olyan ima, amelyet az egyház iránt való engedmesség kísér, meghallgatásra fog találni, másodsor örülök, hogy ezeket a gondolatokat levehetem a válláról. Bár csak egyebekben is helyettesíthetném. Boldogan elvolnék egy sokkal szűkebb börtönben, mint ez a cella, ha kegyelmed ezzel kiszabadulna.“

Ezt a levelet Galileo az arcához szorítva tartotta sokáig, s ha lefeküdt, a párnája alá tette. Elítéltetése óta a zsoltárokat egyetlenegyszer sem mondta el. Ez teljesen kiment az eszéből, igyekezett az ítéletre mennél kevesebbet gondolni. Pedig arra is megesküdött, hogy azt teljesíti. S akinek nem volt kötelessége és nem esküdött semmire, az hasonlíthatatlanul jobb és tisztább volt, mint ő. Akit ilyen szent leányszív támogat Isten előtt, arra Isten nem haragudhatik.

XIII.

És végre, végre egy decemberi napon megérkezett a megváltó levél. Niccolini marchese boldogan értesítette, hogy teljes szabadulását nem tudta ugyan kijárni, de a pápa megengedte, hogy azonnal utazhatik Arcetribé. Villáját nem szabad elhagynia, csak a kolostorba mehet át leányaihoz. Barátokat és rokonokat fogadhat, de csak keveset egyszerre, nehogy azt a gyanút keltse, mintha valami tudományos akadémiákat tartana.

Galileo lelkendező izgalommal csomagolt és sietett haza. Az érsek az utolsó pillanatig munkára biztatta. De most gondolatai nem a tudományokon jártak, hanem otthonán és családján. Télen indult el a nagy útra és most télen indult vissza. Tizenegy hónapig tartott a kálvária-járás.

És pontosan úgy talált mindent a Gioiello-villában, mintha tegnap hagyta volna el. Az udvaron ugyanott állott a sarokba támasztott nagy cirokseprő. A Porzia konyhájából ugyanaz az ételgőz csapott ki. A derék öszvér ugyanolyan békés csendben ropogtatta abrakját a fülledt istállóban. Fent ugyan úgy pattogott a kandalló nyájas tüze. Csak éppen kinyitogatta fiókjait, sebtiben meggyőződött, hogy minden írása megvan, aztán átment a kolostorba. Celeste már várta. Úgy álltak ott összeölelkezve, mintha nem két lény lettek volna, hanem egy. Angela is ott volt, illendő örömmel ölelte meg apját ő is, de aztán kézen-közön eltűnt. Ők ketten maradtak, egymás rajongói, egymás boldog holdjai a szeretet kék mennyországában.

— Mi történt veled? — kérdezte aztán az apa, mikor az első ölelés után eltartotta magától leányát, hogy szemügyre vegye

— Miért, atyámuram? Nem vagyok jó színben?

— Fele vagy tenmagadnak. Betegeskedtél?

— Bizony, sok bajom volt. De ne erről beszél-

jünk, én most nem vagyok fontos. Kegyelmedről beszéljünk. Majd csak én fogok fecsegni, kegyelmed ne fárassza magát. Jaj, Istenem, hol is kezdjem, hiszen ezer dolog van, amit el kell mondani. Landucci Vincenzo dolga a havi hat arannyal. A Nencio házvétele. Várjon csak, itt vannak a céduláim, felírtam mindent...

És beszélt szünetlen, szakadatlan. Ahogy egymás mellett ültek a téglás padlójú, meszelt falú társalgóban, kezük el nem eresztette egymást. Galileo csak félig hallgatott a nagy beszámolóra. Inkább figyelte leányát. És szorongó szívvel kellett látnia, hogy Celeste ijesztően tönkrement. Fogatlan arca úgymint öreg benyomást tett, de most még meg is fonnyadt és harminchárom esztendejével bárki ötvennek nézhette. Kedves feje, mint valami töpörödött gomba veszett el a főkötő fehér mélyén és durva ruhájában mintha nem is lett volna test.

A perről, az ítéletről, az egész ügyről nem beszélt semmit. S azt sem hagyta, hogy apja beszéljen.

— Ezt majd máskor mondja el kegyelmed, ha már jól összeszedte magát. Most még felizgatják ezek a dolgok. Inkább a szőlőről beszéljünk. Tudja-e, hogy milyen jó dolgot eszeltem ki? Áthozattam Porziával egy teleszkópot és ezen néztem meg, hogy Giuseppe minden tőkét hogyan gondoz. Éppen oda látni. Még a fürtöket is megoldvashattam a kegyelmed találmányával. Ó, be jó érzés büszkének lenni, hogy ilyen nagy ember az én apám...

Galileo csak szorongatta leánya kezét és magában szégyenkezett: hogyan gondolhatta egy pillanatra is, hogy a szeretetnek ez a főkéletes lény egy jöttányit is elfordult tőle. Mikor már rájuk esteledett és mennie kellett, elbúcsúzott a másnapi viszontlátásig, de a kapuból orvul visszatért és a főnöknőt kérte.

— Főtisztelendő nővér, mi van a leánnyommal? Egy év alatt tízet öregedett. Beteg?

— Nem tudom megmondani, Messer Galileo. Sokat is dolgozott, a betegek ápolásában ő volt az első. Az időt alvásából vette el. Isten különös csodája, hogy meg nem kapta a pestist. Pedig szegény Suor Caterina nemrég abban halt meg, s ő ápolta. Éjszakákat virrasztott mellette. De azt gondolom, ez mind nem emésztette annyira, mint a kegyelmedért való aggodalom.

— Hogyan viselte ezeket a hónapokat?

— Imádkozott és reménykedett. Csodálattal szemléltük, mindannyian. Mintha már itt a földön lélekké vált volna. Néha igazán az volt az érzésem, hogy az arca világít a sötétben, mintha gloriola volna körülötte. Messer Galileo, ha volt valaha szent lény a világon, a kegyelmed leánya az.

— És nem panaszkodott miattam? Nem mondta, hogy fél?

— Soha. Inkább ő biztatott minket, mikor aggódtunk kegyelmedért. Ez a vézna, gyenge kis nő olyan erőre képes a hitével, hogy hegyeket tudna vele megmozgatni. Abban reménykedem, hogy most már, miután kegyelmed egészségben hazatért, ő is összeszedi magát testileg. Most már kevesebb a `dolog is, a pestisről azt lehet mondani, hogy elmúlt. Minden rosszban van valami jó: kegyelmed a legcudarabb idöket legalább a mételytől távol töltötte.

— Én igen, de ő nem. Még visszafelé is megbor-zadok arra a gondolatra, hogy megkaphatta volna. És mi van Angela leánnyommal?

A főnöknő vállat vont.

— Olyan, mint mindig. Elvonul, a beszélgetésekben nem vett részt. A szent gyakorlatokban elég anyag, sokszor meg kell intenem. Néha veszekszik. Akkor bizony nagyon haragos. Összeszalad az egész kolostor. De ha kitombolta magát, csendes egy darabig. Ő is elég gyakran betegeskedett, de a természete sokkal szívósabb. Csak legyen nyugodt, Messer Galileo, nem lesz most már semmi baj.

Galileo megnyugodva ment haza. Otthon már kicsomagolták holmiját. Boldogan rakosgatta össze Sienában írott jegyzeteit az itthon maradottakkal. És látta, hogy a munka jól fog menni. Az Új Tudományok könyve nagy és szép könyv lesz. Elhatározta, hogy a végzetes Párbeszéd formájától nem tágit. Annak a végén úgysis beszélnek a szereplők, hogy majd megint összejönnek. A Szent Hivatal előtt, az örjögő rémület óráiban, felvetette volt, hogy megírja a folytatást és megcáfolja benne Kopernikuszt. Ez a borzasztó ígéret a Sopra Minerva-templomban elmondott eskü folytán tárgyaltalan lett. Sagredo, Salviati és Simplicio tehát megint össze fognak jönni és semmit nem beszélnek csillagászatról, de megvetik egy teljesen új fizikai szemlélet rendszerének alapját. Már azt is kieszelte, hogy a három szereplő most a velencei Arzenálban jön össze. Ott annyi a gép, daru, oszlop, emelő, fémhuzal, hogy azok kapcsán mindenről beszélhetnek. A könyv olyan lesz, hogy új korszakot nyit a természettudományok történetében. És talán valamit kiköszörül abból a csorbából, amelyet tudományos tisztességének híre a világ minden tudósa előtt szenvedett.

Ez a tudat, otthonának csendes és megszokott kényelme, lányainak közelléte mind gyorsan ható orvosság gyanánt gyógyította. Most már csak az az egy hiányzott, hogy bemehessen Firenzébe. Orvosokhoz kellett járnia a vénség számtalan apró bajával, családi dolgaiban egész sor ügyes-bajos dolga akadt, amelyek miatt itt is, ott is kilincselni kellett. Éppen azon törte a fejét, milyen indokokkal lehetne Orbán pápától ezt a kedvezést is kikunyorálni, mikor egyszer Gepe inas fuldokolva rontott be hozzá:

— Itt a nagyherceg!

Valóban maga II. Fernando Óföméltóságú fensége. Toszkána uralkodója, lepte meg az öreg tudóst Cioli miniszterelnök, egy szárnysegéd és egy udvari pap kíséretében. A per folyamán egyetlen bátor szót

nem emelt világhírű alattvalójáért, kissé talán a lelkiismeret is mozgatta, hogy idejöjjen. Galileo hódolattal ültette le a magas társaságot, elfogódottan topogott körülöttük és nem győzött hálálkodni a nagy megtiszteltetésért. Fernando már másodszor járt a lakásán. Mikor először látogatta meg, a felejt-hetetlen Cosimo halála után, akkor tízéves volt. Most huszonnégy. Csendes beszédű, félszeg mozgású, majdnem ijedt benyomást keltő fiatal férfi. Aki szólt hozzá, a felé összerendezve fordult, s ha ő maga mondott valamit, utána rögtön Ciolira és a papra pillantott, azok arcán helyeslést, vagy rosszállást keresve.

A látogatás pár percig tartott csupán. A nagyherceg érdeklődött udvari tudósa hogyléte iránt, aztán kijelentette, hogy az ő hajlandósága változatlan. Csak az a fontos, hogy az elítélt az egyház töredelmes és hű fiának mutassa magát. Végül megkérdezte, milyen kegyet juttathat kedvelt hívének.

— Fenség, nagyon nagy kérésem volna. Kegyeskedjék valahogyan odahatni, hogy szabad legyen bemennem a városba. Orvos ide nem jön ki gyalog a téli hónapokban, a közlekedést pedig nem győzöm fizetni. Ha fenséged írna Barberini bíborosnak, aki sokat el tud érni nagybátyjánál, Öszentségénél, nagy jót tenne velem.

— Meg fogjuk kísérelni, — mondta a nagyherceg, oldalpillantást vetve Ciolira, — nagyon sajnálnók is, ha ilyen kedvelt hívünk nem vehetne részt küszöbön álló lakodalmunk sok érdekes ünnepségén.

Ezzel azután csókra is nyújtotta kezét az uralkodó és felkerekedett. Az agg kikísérte őket. S közben még alkalma nyílt, hogy pár szóval kegyelmet könyörögiön a fia állása számára. Aztán a két díszes udvari hintó elrobogott Arcetri odagyülekezett lakosságának bámészkodása közben. A fenséges vőlegény és kísérete eltűntek a Giullari fordulójánál. Mert már régóta vőlegény volt öfensége: az urbi-

női hercegkisasszonyt jegyezte el, Delle Rovere Vitoriat, aki most volt tizennégy éves. Annakidején egész Urbino tartományát ígérték vele. De azóta Urbino egész területére a pápa tette rá a kezét. Vitoria hercegnőnek az ingóságok maradtak meg hozományul.

Most tehát esendesen reménykedett az öreg tudós, hogy belátható időn belül szabad lesz bejárnia a városba. Ez már csak azért is fontos lett volna, mert unokaöccse csakugyan beperelte a havi hat arany járadékért, s ő nem tudott bemenni a bíróság elé. Ismerősöket küldött helyettesül és Celestével tárgyalgatta az ügyet.

De Celestével igyekezett mennél kevesebb fárasztó dolgot beszélni. Az apáca különös változások ment keresztül apja megérkezése óta. Nemhogy az öröm gyorsan visszaadta volna testi erőit, éppen fordítva történt: rohamosan romlott és csenevészedett még tovább. Mintha az elmúlt esztendő alatt csak valami földöntúli erőfeszítéssel tudta volna az élet felszínén tartani magát, s most, hogy az apjáért való aggodalom feszültsége megszűnt, az egy esztendeig tartó lelki erőfeszítés megkapta a maga visszahatását. Celeste mindennap rosszabb esett. Megnevezhető betegsége nem volt semmi, de szemlátomást fogyott, mintha testének olaját a szemében lobogó tűz rohamosan emésztette volna. Mert most már az egész apácából úgyszólván csak a szeme maradt, ez a nagyon szép, tágranyilt, kifürkészhetetlen mélységű szempár. A járás végtelenül neheze esett. Többnyire fekvődni kellett most már egész nap, csak apja látogatásának idejére kelt fel. Beszéde suttogássá halkult, pergamentté aszott ujjai csak gyengén tudták megszorítani apja kezét. A zsoltárokat együtt olvasták hangosan minden héten egyszer, s a versek között mindig pihenőt kellett tartani, mert nem győzte lélegzettel.

De az apa reménykedett. Hiszen Celeste harminchárom éves volt mindössze, és szervi baja semmi. Az egy évig tartó feszültség után az összeomlást meg lehetett érteni. Ugyanígy remélni lehetett azt is, hogy végül mégis csak összeszedi magát és annyi izgalom után minden visszatér a régi kerékvágásba. Csak attól kellett óvni, hogy ebben a hervadt falevélszerű állapotban valami betegség ne támadja meg, mert ezt a falevelet már a lehellet is lesodorhatta a fáról.

Az apa átvette a beszélgető, mulattató, pihentető fél szerepét. Valami újság mindennap akadt, amit elmondhatott. Viszont olyan is, amit jobbnak vélt elhallgatni. Ilyen volt az az újság, hogy a bíróság ítélte a fiatal Landucci perében és a jelenlevőnek adván igazat, a távollevőt elmarasztalta. Vagy ilyen volt az a hír, amelyet nem lett volna bátorságos levélre bízni, és élőszóval hoztak neki Sienából: valaki, névtelen, feljelentette Piccolomini Ascanio érseket a Szent Hivatalnál. A feljelentés szerint az érsek nyíltan mondogatta Galileo otléte alatt a városban, hogy a tudóst igazságtalanul ítélték el, Galileo lángelméjű tudós, akinek a neve örökké fog élni, akármit csinál a Szent Hivatal. Noha inkvizíciós ügyről szigorúan tilos volt beszélni, az érsek mégis megüzente a feljelentést Galileónak, de egy-szersmind azt is, hogy öreg barátja ne nyugtalanodjék, neki nem lehet semmi baja.

Ilyesmit nem mondott el Celestének, de talált helyette száz apróságot a Gioiello házi ügyeiről. Celeste hallgatta csendesesen, szelíd derűvel, és folyton csak sorvadt. Így ment ez három hónapig. És egy márciusvégi napon Galileo nem beszélhetett leányával. Celeste olyan rosszul érezte magát, hogy nem jöhetett le cellájából. Az apa megrémült, de Angela megnyugtatta: nincs semmi különösebb baj, valami múló gyomorrontás az egész. Ő mindenáron látni akarta Celestét. De a clausurán túl nem lép-

hetett. Orvoston és papon kívül oda férfi nem tehetette be a lábát.

Másnap azt a hírt kapta, hogy nem kell nyugtalanzkodni, a beteg egyformán van. Holnap talán már láthatja is. De a következő napon ugyanezt mondták neki. A negyedik napon nem bírta tovább. Rímánkodott a főnöknőnek, hogy engedjék leányához.

— Ne tépje a szívemet, kegyelmes uram, tudja, hogy ez lehetetlen. Ha az egyházi hatóságok megengednék a kivételes esetre való tekintettel, nem mondom...

— De énnekem tilos bemennem a városba, értse meg! És levélben hogyan csináljam? Minden perctől megbolondulok. A Krisztus sebeire kérem, ereszzen a leányomhoz. Gondolja, hogy orvos vagyok.

— Hát jól van, ha holnap Suor Celeste nem lesz jobban, megígérem, hogy szemet húnyok.

Másnap csakugyan beeresztették a clausurába, miután a főnöknő előbb rendet csinált és minden apácát cellájába parancsolt. Galileo belépett leányához. Most járt először a Celeste cellájában. A legridegebb szegénységű szoba volt ez, zárkaszerűen szűk. Az ágy fölött feszület függött a falon, alatta az ő rézmetszésű arcképe, amely valaha a napfoltokról szóló vitáinak Hiúz-kiadásában jelent meg. Ott feküdt Celeste a két képmás alatt, akiket legjobban szeretett. A fehér főkötő most nem volt rajta, feje meglepően kicsinynek hatott a durva vásznú párnán. A takaró alól sejlő körvonalak egy valószínűtlenül vézna gyerektest ábráját mutatták. Angela ott őrködött az ágy mellett a széken. De most átadta helyét apjának, hogy felhasználja az alkalmat és aludniék valamit, mert egész éjjel fent volt a beteg mellett.

Galileo nem ült a székre. Leborult az ágy elé és gyöngéden átkarolta leánya ijesztően lefogyott vállát.

— Drága kislányom, egyetlenem... gyógyulj

meg... rettenetesen aggódom érted... Mi bajod van?

Celeste gyenge mozdulattal apja hajára tette kezét. De alig volt ereje simogatni.

— Vérhas, — mondta csendesesen, majdnem kö-zömbösen, — Isten kezében vagyok.

Aztán behúnyta a szemét és nem beszélt. Nem lehetett tudni, ébren van-e, vagy eszméletlen. Hosszú szünet múlva elmosolyodott.

— Mi az, szívem, — kérdezte az apa.

— Most álmodtam. A mamát láttam álmomban. Olyan szép volt, mint akkor régen Páduában. És nagyon szeretett engem.

Majd kis szünet után, lehúnyott szemmel ezt kérdezte:

— Apámuram, mit tanít Arisztotelész Istenről?

— De angyalom, te most nem jól vagy... nem fáraszt az ilyesmi?

— Nem, nem, csak mondja meg, tudok figyelni.

— Azt tanítja, hogy Isten anyagtalan, tehát nem fizikai úton mozgatja a világot. Hanem szellemi úton mozgatja. Minden lényben vágyat és szeretetet ébreszt. És ha őt szeretjük, akkor találjuk meg magunkban, ami jó, tökéletes és örökkévaló.

— Milyen szép ez. Arisztotelész keresztény volt. Ne haragudjék rá olyan nagyon.

— Jól van, drágám, megigérem neked, hogy türelmesebb leszek hozzá.

Aztán megint mély csönd lett. Csak hosszú idő múlva szólt a beteg alig hallhatóan:

— Apámuram... Kimondhatatlanul szeretem kegyelmedet...

És elhallgatott. Kis vártatva belépett a főnöknő az orvossal. Galileo felállott, néma intéssel köszöntötték egymást. Az orvos intett, hogy menjen ki, vizsgálat következik. Kint várt a folyosón, félig eszméletlenül maga is. Jó idő múlva kijött az orvos.

— Eszméletlen, — mondta, — most jobb, ha így

hagyjuk. Kegyelmednek is ideje hazamenni. A főnöknő restelt szólni kegyelmednek.

— Igen, megyek, — szólt ő engedelmesen, — csak még benézek.

Odament még egyszer az ágyhoz. Lehajolt a beteghez és megcsókolta a homlokát. Az nem mozdult. Galileo a főnöknőhöz fordult.

— Gyónni nem kívánt?

— De már gyónt és áldozott délután... és...

— Tudom. Felvette az utolsó kenetet, csak mondja ki. Én most... én most...

Megakadt, elfelejtette, hogy mit akart mondani. A főnöknő gyengéden kituszkolta. A folyosón pedig az orvos fogta karon és vitte kifelé. Nem beszéltek semmit. A kolostor előtt taliga várta az orvost, öszvéres.

— Nincs remény, doktor úr?

— Sajnos, nincs. Most már aligha is tér magához többé. A reggelt nem éri meg. Szívből kegyelmeddel érzek, Messer Galilei.

Ő nem felelt. A taliga elzörgött a sáros úton, ő pedig gyalogszerrel bandukolt a sötétedő alkonyatban. Mikor benyitott a kapun, Porzia szaladt elébe.

— Kegyelmedet valami pap várja. Itt ül már másfél óra óta.

— Miféle pap?

— Nem tudom. Azt mondta, hogy a Szent Hivatalból jött. A fiókok be vannak zárva. Giuseppe leültette.

— Jól van. Maga menjen át a kolostorba, Porzia. Suor Celeste nagyon beteg. Üljön ott és hozzon hírt, ha történik valami.

Porzia felsikoltott és vissza sem ment kendőért a házba, futva indult a kolostorba. Galileo felment az emeletre. Ott várt a pap. Ahogy ő belépett, az felállott.

— Dicsértessék. Nevem Padre Fanano és a Szent Hivatalból jövök.

— Isten hozta. Mivel szolgálhatok?

— Rómából érkezett parancsot kell átadnom kegyelmednek. A parancs szó szerint így hangzik: ne zaklassa kegyelmed folytonos könnyítési kérésekkel a Szent Hivatalt, mert a Szent Hivatal elveszti türelmét, és ha kegyelmed nem nyughatik, a legközelebbi alkalommal parancs jön, hogy kegyelmed azonnal induljon be a Sopra Minerva börtönébe. Szíveskedjék aláírni ezt a nyilatkozatot, hogy a parancsot átvette.

Galileo engedelmesen odajegyezte nevét az írásra.

— Szíveskedjék megmondani a főinkvizitor úrnak, jelentse Rómába, hogy sérvemet most már csak orvos tudja kötni, akkora. Ezért merészkedtem...

— Ez nem kifogás, — vágott közbe a pap, — a város elég közel van, orvos és orvosság könnyen idejut. Dicsértessék.

— Mindörökké.

A pap, Fanano atya, elment. Ő pedig vállalt vont. Most nem törődött semmivel. Leült és várt. Inasa vacsorát akart hozni, azt visszaküldte. Elhelyezkedett annál az ablaknál, ahonnan legjobban látta a zárdát. Nézte a világos ablakot. Ki tudta számítani, melyik az. Így várt hajnali három óráig. Akkor meghallotta a kapu döngését és a hazatérő Porzia kétségbeesett zokogását. Celeste meghalt.

XIV.

Hónapokig tartott, míg a remete ebből a csapásból felocsúdott. De mikor annyira jutott, hogy megint nekiülhetett munkájának, tudta, hogy az alatt a pár év alatt, ami még életéből hátra van, mindig nyomorék félelmebernek fogja érezni magát. Megmaradt két gyereke nem törődött vele sokat. Suor Angela nagyon únta apja látogatásait, nem tudott

vele mit beszélni és ezt nem is titkolta. Így aztán Galileo elment ugyan a kolostorba, de megint csak Celestéhez: ott üldögélt a piciny templomban, amelynek falába és talajába az apácákat temették. Ott volt a Celeste friss sírköve is. Angela kiüzent, hogy most nem ér rá. Nencio sem nagyon érdeklődött apja iránt. Állását csakugyan elvesztette, nagy nehézségek árán sikerült benyomni új állásba: a San Giovanni-vikáriushoz került titkárnak. Ebben az időben sokat járt apjához, a két unokát is felvitte, Sestilia is felgyalogolt Arcetribé. Mindaddig, amíg Galileo be nem adta a derekát és le nem szúrta a pénzt, ami a házvételhez kellett. Nencio megvette a házat, a kettőt egygé alakíttatta, kényelmesen és úri módon lakott, firenzei állást kapott. S ettől kezdve alig nézett feléje apjának.

Pedig az nagyon vágyott rá, hogy szeressék. Legalább ezredrészét szeretete volna visszacapni annak a mélységes melegségnek, amelyet Celestével elvesztett. Ott tartott már, hogy megalázkodott Angela és Nenció előtt, úgy kereste szeretetüket. De látnia kellett, hogy kényelmetlen nekik. Azok a magok életét akarták élni, őt pedig ellátottnak tudták, s így a lelkiismeret nem bántotta őket.

Nem tehetett mást: dolgozott. Megírta a szép könyvet végig. És csakugyan az lett belőle, aminek szánta: kösziklába vágott új út az utána jövők számára. Egységes és új szemlélet a fizikai világban. Csak tudósoknak írta ezt, nem a nagyközönségnek. Eddig írásaiban ragaszkodott az olasz nyelvhez, amelyet mint nagyszerűen kezelhető nyersanyagot is imádott, jól tudta magáról, hogy korának külön írója ezen a nyelven nincsen. Aztán meg egész élete felfogásához is tartozott eddig, hogy a tudományos kérdéseket elvonja a latinul szillogizáló egyházi elefántesonttoronyból és odaterítse minden értelmes ember elé. De most még a tudományban is emberkerülő lett. Csak a kiválasztottakhoz szólott. Ez a

könyve hol latinul beszélt, hol olaszul. A szigorúan szakszerű részeket latinul írta a meggyökeresedett szaknyelv műszavaival, más részeket olaszul írt meg. De a kívül egységtelen munka belül tömör és logikus egységet mutatott. S amit mondott, azt a világon ő mondta először.

Onnan indult el, hogy Sagredo és Salviati a velencei Arzenálban a gépek anyagáról beszélgettek. Simplicio hamar eltűnt. A pápa még képes lett volna azt hinni, hogy az elítélt ember megátalkodott vakmerőséggel tovább gúnyolja őt. De Sagredo és Salviati megmaradtak és arról társalogtak, hogy milyen különös tünet: kisebb alakú gépek jobban dolgoznak, mint az ugyanolyan anyagból, ugyanolyan terv szerint, de nagyobb arányokban épített gépek. Ez már maga is olyan kérdés volt, amelyet az emberiség mérnökei eddig nem tettek szavá soha. De ő nem soká időzött a kérdésnél, volt egyéb mondanivalója bőven. A beszélgetők áttértek az anyag tartósságára. Mennyire tartós az oszlop, a rúd, a keresztgerenda, a fémfonál. És általában mi teszi az anyagot ellenállásra képessé? Miért nem szakad el a kötél, amely márványtömböt emel? Nyilván rostjai úgy összefüggenek egymással, hogy némelyik meg is repedhet közülök, az egész kötél azért tovább tart. De hogy lehet ezt az ellenállást kőnél és vasnál megmagyarázni, amelynek nincsenek rostjai? Arisztotelész, megint és mindig csak Arisztotelész, azt mondja, hogy a testek azért tartósak, mert a természetben ősi elv a „horror vacui“, az ürességtől való irtózás, a mindenféle nyílás, lyuk, repedés lehető elkerülése. Ez a magyarázat hamis. Egy üres hengerbe nem lehet tizenennyolc könyöknél magasabban vizet szivattyúzni, mert a természet visszafelé szívja a vizet, hogy valahogyan lyuk ne támadjon benne, — ezt még el lehet fogadni. De közönséges fémhuzalra óriási súlyokat lehet akasztani. Elképzelhető, hogy a „horror“ ekkora? Nem, a testek el-

lenállásának más oka van. Izzé-porrá kell zúznunk az anyagot, a lehető legalsó határig kell osztanunk mindig kisebbre, mindig kisebbre, hogy titkát ellessük. S ha végül felosztottuk olyan piciny, szabad szemmel már rég nem látható részekre, amelyek oszthatatlanok, akkor beszélhetünk a „horror vacui“-ról, de az Arisztotelész értelménél sokkal mélyebb értelemben: ezek között a piciny összejek között olyan végtelen kicsinységű és végtelen sokaságú vákuumok vannak, amelyeket a természet mindenáron ki akar tölteni, de a piciny anyagszemecskék oszthatatlanok s nem morzsolódhatnak többé, s ebből származik legyőzhetetlen összetapadásuk. Ezért kemény a vas, ezért nem törik el a vasrúd, amelyre súlyt akasztanak. „Ez a gondolat még nyers, ezt még alaposan meg kell emészteni.“ Ha ráér, megemészti ő. Ha nem jut ideje, majd megemészti az emberiség következő századai. Az atomok mindenesetre elindultak útjukra a természettudományban.

És hogyan változik ez az anyag az ő millió és millió atomból való összerakottságában? Hogyan olvad például? Rendkívül gyors mozgással, amelyet az atomok végeznek, de amely emberi szemmel nem látható. Sagredo és Salviati beszélgetése itt áttér a fény haladására. Siena óta már kieszelte a szerző, hogyan lehet bebizonyítani, hogy a fény terjedéséhez idő szükséges. A kísérlet igen egyszerű. Három ember kell hozzá valami óriási síkon: kettő lámpást tart a kezében, a harmadik nézi őket. Megbeszéli, hogy az egyik eloltja a lámpást, erre a másik, mihelyt ezt meglátja, szintén azonnal eloltja az övét. Először felállanak egy mérföldnyi távolságban s ezt a megbeszélést végrehajtják. Aztán felállnak öt mérföldnyi távolságban s megismétlik. Majd megismétlik egymástól húsz mérföldnyire. A harmadik látni fogja, hogy mennél messzebb vannak egymástól az oltogatók, annál későbben következik az első

leoltásra a második. A fény sebessége megmérhető. S ezt ő találta ki.

Aztán a hang következik. Az akusztika beláthatatlan területe. Csupa új dolog. A szabad esés. A vízben úszó vagy elmerülő testek viselkedése. A fajsúly. „Micsoda óceánokba jutunk lassanként és észrevétlenül a vákuumok, a végtelen és oszthatatlan anyagrészek, a momentum-mozgások közepette, hogy ezer dolog között soha partot ne érhessünk?” Az író maga kiáltott fel ilyen lelkesült csodálkozással az új dolgok kitérő óceánja láttán. Értelme rugalmas volt, tiszta és sértetlen, mint fiatalkorában. Gondolatai mint a sav hatottak a felvetett kérdések repedései közé és szétmállasztották a titkokat. S amit látott, azt színes és csillogó érdekességgel írta meg. Kisebb gép és nagyobb gép? Olyan ez, mint a rendes nagyságú ember és az óriás. Az ember-alkotású óriás egy percig sem élhetne, mert a föld vonzóereje csak az emberi magasságú lényben tűri az emberi termet szerkezetét. Az óriásnak más szerkezet jár, amelyet méretei határoznak meg. Az emberi és állatvilág is fizikai törvények szerint épül. A kutya esontrendszere is tökéletes a maga nemében, a madaré is. Tanulmányozni lehet rajtok a terhelési, közegellenállási törvényeket. Mint ahogy a vízben élő állatok a fajsúly törvényeire adnak példát: a hal a testében rejlő hólyag tágításával csökkenteni tudja fajsúlyát, vagyis feljebb tud emelkedni a vízben. S ezt eddig nem látta és nem mondta senki. És milyen gyönyörű tételek folynak a tollba írás közben, mikor a gondolkozó az egész természetet ilyen egységesen látja millió összefüggésével. „Egyetlen jelenség okainak megismerése más jelenségeket is azonnal megvilágít előttünk, anélkül, hogy a tapasztalatig vissza kellene mennünk.”

Ez már közel járt Kopernikuszhoz. Az aggastyán azonban nem hőkölt vissza. Ellenségeinek csak hatalmától félt, esztől nem. Csak ő tudhatta és né-

hány kivételes híve, hogy ez a könyv pontosan úgy összefügg világszemléletben a föld forgásával, mint ahogy két imádkozó kéz ujjai egymás közé illenek. Aki tud imádkozni, az a félkézből is érti a mozdulatot.

A könyv elkészült. A szerző soká gondolkozott, hogy kinek fogja ajánlani. Nem talált lelkében senkit. De az élet kiszámíthatatlanul változó tarkasága elébe dobta az arravaló nevet.

Két hajdani páduai tanítványa bukkant elé a múltból. Az egyik elég rövid ideig volt a keze alatt, de azért emlékezett rá. Ez provanszi származás volt, Peirese Nicolónak hívták. Az elfolyt harminc esztendő alatt nem hallatott magáról, de most megszólalt. Érdekes alkalomból. Campanella, a szertelen és nyugtalan pap, Orbán pápával is összeveszett és menekülnie kellett Rómából. Kiszökött Franciaországba és felkereste a leghíresebb francia matematikust, Gassendit. Az most Aixben lakott. Pap volt ugyan, a dignei prépost méltóságát viselte, de kopernikánus maradt most is. És az volt Campanella is. A házigazda és a menekült sokat beszélgettek Galileiről, s betoppant a házhoz harmadiknak Peirese, aki most már, mint élemedett ember, tanácsosa volt a provanszi parlamentnek, befolyásos államférfi és sokat olvasó ember. Most Campanellától részletesen meghallotta, hogy világhírűvé lett tanárával mit csinált a Szent Hivatal. Elhatározta, hogy segíteni fog az aggastyánnak. Levelet írt Arcetribé, tanára emlékezetébe idézte magát és felajánlotta politikai befolyását. Elkezdte levelekkel bombázni az egyik Barberini bíborost, a pápa öccsét. Minden levelének másolatát Galileónak is elküldötte. A levelekben ilyen részletek voltak: „Ezt az eljárást valóban mindenki nagyon keménynek fogja találni, s az utókor még inkább, mint a mai kor, amelyben úgylátszik mindenkinek csak a saját érdekein jár az esze. Igen, ez a dolog foltot fog vetni VIII. Orbán

pápaságának és fényének dicsőségére, ha Eminenciád el nem határozza magát, hogy ennek az ügynek különös figyelmet fog szentelni“. Egy másik levélben: „Az én buzgóságom ebben az ügyben részint a tiszteletreméltó híres aggastyán, Galilei iránt érzett szeretetemből, részint a jelen pápaság becsületéért és hírnevéért való aggódásomból származik, mert ha Galilei ellen ilyen szigorúan folytatják tovább a dolgot, könnyen megeshetik, hogy az utókor majd ezt a szívósságot s Szókratész üldöztetésével hasonlítja össze“. Peirese katolikus volt, bátor és független. De levelei, amelyek már a sértés határát érintették, egyelőre hatástalanok maradtak.

A másik tanítvány pedig Noailles gróf volt, a jókedvű ifjú diák, aki a páduai nagy ház diákvacsoráin ott ült a fiatal tanár jobbjánál. Ő is megemberesedett azóta: Richelieu követnek küldte Rómába a Velencébe küldött Créqui helyére. Noailles gróf is levélben kereste fel hajdani tanárát. Még melegebben, mint Peirese. És mint francia követ magánál a pápánál ütötte a vasat. Amit más nem mert megtenni, ő megtette, szóba hozta Orbán pápa előtt a Simplicio-dolgot. Nyíltan elmondta, hogy Rómában pletykáznak valamit: a Simplicio alakja a pápára céloz. Hát ez teljes képtelenség. Kézzelfoghatóan kimutatta a pápának, hogy milyen botorság ilyen szándékot feltételezni a szerzőről, akinek semmi oka nem volt a pápát gúnyolni, viszont minden oka megvolt kedvében járni. A pápa a beszélgetés végén kijelentette, hogy meg van győzve. Ő mindig nagyrabecsülte Galileit és most is nagyrabecsüli. De az új világrendszer tana súlyos veszedelmet jelent az egyházra, azt nem lehet hagyni. Noailles gróf mégsem hagyta abba az ostromot. Niccolinival szövetkezett és olyan lelkes segítőnek mutatta magát, hogy Galileo elhatározta: neki ajánlja a könyvet. Az ajánlást meg is írta, kifejtve benne, hogy jó érzés „külföldi előkelőség védelme alatt

tudni magát“, keserűen adva így tudtára Toszkána uralkodójának, hogy alattvalói az ő védelmében nem igen bízhatnak.

A könyv most már megvolt, csak kiadót kellett volna találni. Eredetileg az volt a gondolata, hogy Bécsben adatja ki. Ir Ferdinánd császárnak, akit a firenzei udvartól eléggé ismert trónörökös korából. Voltak is Bécsben ismerősei, akiknél puhatolódzhattott, hogy ilyen tervnek miféle kilátásai lehetnének. Volt tanítványa, Pieroni, azt írta vissza, hogy erről a gondolatról tegyen le. A bécsi udvarnál a jezsuiták az urak, minden irodalmi kérdésen rajta tartják a kezöket. Sőt a császár közvetlen környezetében tartózkodik mostanság Scheiner atya, aki Ingolstadtból egy időre Bécsbe költözött.

Erről tehát le kellett tennie. Akkor arra gondolt, hogy megpróbál összeköttetést keresni az Elzevir-céghez. Maga az egyik Elzevir éppen tanulmányúton volt és ez időtájt Velencébe vetődött. Galileo írt a Fra Paolo hajdani titkárának, Micanzió-nak, hogy csináljon valamit. De ez sem ment. A kézirat ide-oda utazgatott Bécs, Firenze és Velence között, egyik határidő elvágta a másikat, Elzevir elutazott Velencéből. Rómáról álmodni sem lehetett, ott aligha akadt kiadó, aki őt nyomtatni merészelt volna. És a cenzurától sem sokat remélhetett. A mostani cenzor nem felejthette, hogy Riccardit, a kövér atyát, Orbán pápa a Galilei-ügy miatt elcsapta. Ugyancsak büntetésben részesült a firenzei cenzor is, saját városában sem várhatott jót a cenzurától. Könyve megvolt és itt állt vele, mint valami kezdő irodalmi gyerkőc, akivel senkisem akar szóbaállni.

Ez idő tájt Piccolomini érsek Firenzében járt és meglátogatta. A maga szabadszájú és magabiztos módián beszélt most is. És pedig olyan dolgokat, amelyeket Galileo sohasem gondolt végig.

— Kegyelmednek az volt a baja, hogy nem beszélt valami ügyesebb egyházi jogással. Kegyelme-

det jogtalanul ítélték el. A bíborosi kollégium jog szerint nem ítélhette volna el.

— Hogyhogy?

— Miért ítélték el? Hogy a kopernikuszi tan Szentírás-ellenes, azt az egyház sohasem mondotta ki. Ne szóljon közbe. Sohasem mondotta ki. Az akkori, tizenhat-beli, bíboros-kollégium kimondhatta, de az nem az egyház. Pál pápa ezt sohasem írta alá, zsinat soha nem mondta ki. Kegyelmed tehát az egyházzal magával sohasem szállott szembe. Ezért el nem ítélték. Elítélhették volna azért, mert szembeszállott a Szent Hivatal parancsával, ha könyvét a Szent Hivatalnak be nem mutatta volna. De a cenzori engedélyt megkapta, s ezzel minden felelősség magára a cenzurára hárult, tehát a Szent Hivatal jog szerint csak sajátmagát ítélhette volna el. Az ítélet jog szerint hibás, ennél fogva semmis a belőle következő eskü is. Kegyelmed megnyugtathatja a lelkiismeretét. Ezt kifejtettem Sienában is egy-két ismerősnek. Ezért jelentettek fel.

— És mi történt? Nem lett kellemetlensége, monsignore?

— Nem. Letagadtam. Ez a legegyszerűbb módszer. De hogy folytassam, még furesábbat mondok. Az ítélet már csak azért sem érvényes, mert súlyos formahibái vannak. Három bíbornok a tíz közül nem írta alá.

Galileo elhülve nézett az érsekre. Azonnal felállt, ment az íróasztalhoz és előkereste az ítéletet.

— Adja csak ide, — mondta az érsek, — nézzen ide. Én ezt az ítéletet jól megnéztem. Ugy-e, azzal kezdődik, hogy felsorolja a bírákat. „Mi Borgia Caspare...” satöbbi. Összesen tíz bíboros. Most forgassunk a végére. Olvassa meg, hány írta alá. Hét. Figyelje csak meg, kik nem írták alá. Éppen a java. Borgia hiányzik, Zacchia hiányzik és a pápa unokaöccse, Barberini Francesco. Ismerem mind a hármat. Okos és tisztességes emberek. A pápaságnak

gondos támaszai. Nyilván jól meggondolták lelkiismeretökben a kérdést. Dacoltak a pápával. Francescóról nem beszélek, ő a kedvenc unokaöccs, neki minden szabad. Soha nem megy el az inkvizíciós ülésekre, mert únja. Nagy csoda, hogy a kegyelmed dolgában részt vett. Borgia is könnyebben beszél, mint más: ő nápolyi alkirály amellett, hogy bíboros. De Zacchia! Tudja kegyelmed, mit jelent az: megtagadni egy olyan aláírást, amelyet Orbán pápa parancsol? Egy szónak is száz a vége: ezt az ítéletet a bírák egy része nem írta alá.

— Hiszen akkor . . .

— Hiszen akkor nem érvényes. Mondom. De mit jelent az, hogy nem érvényes? Ha kegyelmed elkezd okoskodni, nagyon szépen máglyára viszik, arról biztosítom. Én csak a kegyelmed lelkiismeretéről beszélek, mert láttam Sienában, hogyan marja magát mint tudós is, mint katolikus is. Mondjam még tovább az én egyházjogi magyarázatomat? Kopernikusz ma sem ellenkezik az egyházzal. Orbán pápa nem foglalt állást hivatalos pápai pecsétjével Kopernikusz ellen, zsinat nem átkozta ki. Kopernikusz csak a Szent Hivatallal ellenkezik. Kegyelmednek tehát be kell fognia a száját, de csak félelmében. Lelke mélyén a legkitünőbb katolikus maradhat, ha tovább hiszi, amit hitt. Ez az én felfogásom. De más egyházjogászt ne kérdezzen meg, mert feljelen-
tik.

Ascanio érsek aztán az előkelő világfi és arisztokrata csevegő módjával tért át más kérdésekre. Unokatestvérét emlegette, aki valóban császári fővezér lett, miután Wallensteint megölték. Az a kisfiú, aki a Medici-udvar nyaralójában szaladgált a kavicsos úton, most Európa egyik fővezére. De Galileo erre nem tudott figyelni. Ügye jogi oldalának az a tömör összefoglalása, amelyet a világosfejű szakembertől hallott, kimondhatatlan megkönnyeb-
büléssel töltötte el. Lelke legmélyén mindig jó kato-

likusnak és Isten buzgó hívőjének tudta magát. Amit vallása ellen vétkezett, az mázsás teher gyanánt nyomta titkos gondolatait. Amit az érsek felfedett előtte, attól lelke egyszeriben könnyű röptüvé változott. Ő is most már egyszerűnek látta a dolgot. A betűk leomlottak lelkiismeretéről és maradt a lényeg: mindig buzgó hívő maradt és mindig azt hirdette Isten dicsőségére, amit igaznak ismert. Ez bűn nem lehet. A bűn akkor kezdődött, mikor eskü alatt hazudozni kezdett. De azon a formulán, hogy a jogtalan bíróság által kicsikart dolgok a lelkiismeretre érvénytelenek, kapva kapott. Valami halvány érzése volt, hogy az okoskodás kissé önkényes, de annyira tisztának tudta egész élete munkáját Istennel szemben, hogy ezen a halvány érzésen mohón túltette magát. Az érsek visszament a városba, ő pedig napokon át ügyének ezt az új szemléletét forgatta a fejében. Életkedvét kapta vissza tőle, önbizalmát; ami csúnya és megalázó volt a nagy pörben, azt most új vizsgálat alá vette. Elolvasta és gondosan mérlegelte a megtagadó eskü egyes mondatait. „Megtagadom és elátkozom a szentegyházzal ellenséges szektákat.“ Nem, ez nem igaz, és most már ezt sem tartja kötelezőnek. Megtagadhatja és elátkozhatja Keppler emlékét? Lehetetlen, hogy Isten az ilyen szeretetlenséget, a jó érzésekhez való rideg hűtlenséget szeresse. Elátkozza az augsburgi polgármestert, aki olyan jó volt hozzá és olyan derék embernek mutatkozott? Megátkozza Berneggert, a strassburgi professzort, lelkes tisztelőjét, aki az elzászi protestantizmus főalakja, viszont a kompaszról szóló művecskét lefordította latinra és lelkesen teriesztette? Tetszik az a jó Istennek, hogy valaki a jóért rosszal fizet?

Homályosan megmozdult valami katolicizmusa legmélyén. Valami itt nincs rendben. Valami nem helyes abban, hogy Krisztus egyháza fegyveres zsoldosokat és ágyúkat küld Urbinóba. Ott is valami

bajnak kell lennie, hogy mikor a firenzei nagyherceg a pestisjárvány ellen rendeleteket hoz és megtiltja a csoportosulást, akkor a vallás penitenciára kényszeríti a dolgozó tisztviselőket és körülhordatja a városban a Madonna dell'Imprunetát zsúfolt és mételyezett tömeg kíséretében. És az sem lehet helyes, hogy nehéz tudományos szakkérdésekben nem szakértők mondják ki, mit szabad az elmének a valástól távol álló kérdésekben hinnie és mit nem. Kolumbus idejében ugyanígy kimondták, hogy a föld nem lehet gömbölyű és képtelenség, hogy ennek az állítólagos gömbnek túlsó felén emberi lények éljenek fejjel lefelé. Az egyháznak ez az állásfoglalása már nincs sehol. Az egyház most már tudja, hogy akkor tévedett. Ugyanígy újabb száz év múlva tudni fogja, hogy most tévedett. S ahogy most senki nem vádolhatja Kolumbust eretnekséggel, pedig Torquemada könnyen megégethette volna, ugyanúgy száz év múlva Galileit, aki a föld forgásában hitt, jó katolikusként fogják tartani. De akkor a pápa körül baj van. Akkor az ő szellemi országlása nem tökéletes. És hogy hol a baj, azt megmondta egy velencei katolikus szerzetes és megmondta egy páduai peripatétikus tanár. Fra Sarpi életének gondolata az volt, hogy a pápaság csak vallási dolgok fölött uralkodjék, világiak fölött ne. Cremonini életének gondolata az volt, hogy a teológiának csak saját tudományába szabad beszélni, a többiekbe nem.

Vajjon most már protestáns vagyok? — kérdezte magától izgatottan, mikor ilyeneket gondolt. És mindjárt azt válaszolta rá, hogy nem. Hiszi a dogmákat, amelyeket a reformáció elvetett. Szereti hinni a miseáldozat csodáját, a misztikus és gyönyörű átlényegülést. A templomok művészi pompáját, a zenét, a színes ablakok tömjénes hangulatát, a gót boltívek alatt csilingelő csengőt nem adná oda semennyiért. S a szentek ereklyéit sem, az aranyhímes miseruhákat, a kolostorok enyhe békéjét sem.

De Kopernikusz rendszerét hiszi, ha ég és föld összeszakad is. És amíg lélegzetet vehet, addig ezt nem hagyhatja abba. Nyíltan nem lehet tovább dolgozni. Akkor tehát kénytelen suttyomban, a föld alatt csinálni tovább. Felemelt fejjel, igaz katolicizmusa tudatában, bizonyára szép és magasztos volna vértanúságot halni, de így hasznosabb. A lopva végzendő aknamunka arravaló, hogy megmutassa: Isten világa sokkal szebb és gyönyörködtetőbb, mint azt Ptolemaiosz elképzelte, tehát a Teremtés csodálatos bölcsessége előtt sokkal áhítatosabban lehet hódolni. Mi más a tudós kötelessége, ha nem ez? S ha ezt a kötelességét végzi, bizonyára katolikusabb, mint egy tudatlan emberekből álló testület, akik elcsavart jegyzőkönyvekkel operálnak, képtelenségeket mondanak ki tudománynak, jogszabályokat sértenek és ítéletöket minden bíróval még alá sem tudják iratni.

Most már maga előtt is nyíltan mert örülni annak, hogy olyan jó barátságban van a párisi Diodatival. Ez protestáns ember volt és kopernikánus. A kiátkozott könyv elkerült hozzá. Diodati el volt tőle ragadtatva. Elhatározta, hogy a művet a protestáns világgal is megismerteti. Csakugyan kicsinálta hosszas utánjárással, hogy a könyvet Elzevirék kiadták. Ezt is a bizonyos strassburgi Bernegger fordította latinra. A nagy port felvert mű, amelyet méltán lehetett világhírűnek mondani, pedig igen kevesen olvashatták, most megakadályozhatatlanul a nagyvilág elé került. Leydenig nem ért el a Szent Hivatal keze. És Orbán pápa nem rendelkezett a protestáns államokkal. Sőt mindegyik katolikus állammal sem. A francia protestánsokhoz nem nyúlhatott például. A Firenze melletti villában fogolyként ült az aggastyán, könyvét elkobozták és indeksszre tették, magába beléjefojtották a szót. De már későn. Az Elzevir-könyv példányai szétszaladtak kocsin és hajón mindenhová. Salviati, Sagredo és Simplicio beszélgetését olvasták London-

ban és Krakóban és Boroszlóban és Liszabonban. Mindenki kezébe vehette és lapozhatott benne. Csak a szerző nem. A fordítás dolgában harmadkézen át levelezett a legnagyobb titokban, a kiadáson hangsúlyozottan feltüntették, hogy a könyvet Bernegger adatta ki. Példányt azonban nem kaphatott. Ha kitűnik, hogy résztvett ennek a kiadásnak előkészítésében, kétségtelenül azonnal megint hurcolták volna Rómába és sorsa most már nem lett volna kétséges. Így azonban egyszerűen úgy tett, mintha a latin kiadás megjelenéséről nem is tudna. És várta, fog-e nyomozást indítani az inkvizíció. Elkészült rá, hogy leesküszí a csillagot az égről. De nem történt semmi. S ő lelke mélyén balzsamos megváltást érzett. A nagy gondolat, amelyet ő elárult, erősebb volt nála. Élt tovább és most már megölni nem lehetett.

Ebben az örömben érte harmadik unokájának születése. Ez is fiú lett, és miután a nagyapa nem mehetett el a keresztlőre, meg kellett elégednie azzal, hogy a gyereket az ő kérésére Cosimónak keresztelték. Volt már a csecsemő három hónapos is, mire megláthatta. Sestilia maga hozta fel kocsin. Ő megnézte a pólyában gögicselő porontyot, mutatóujját tartotta elébe, csettintett neki és örült. De egyszerre ellankad kedvvel így szól:

— Sajnos, nem látom jól. A szemem romlik.

— Mennyiben romlik? — kérdezte Sestilia, csak-hogy kérdezzen valamit.

— Napról-napra rosszabbul látok. Az írás már a legnagyobb kinnal megy csak. Magam írom elé Torto mesternek, milyen lencsét vágjon a pápaszembe, de most már mindenképpen rossz. Kivált a jobbszemem. Azzal már alig látok valamit.

— Ne búsuljon kegyelmed, majd kijavul a dolog.

— Ez aligha. De talán addig még kitart, amíg élek, Nencio nem ért rá feljönni?

— Nagyon sok dolga van. Sokszor csókoltatja kegyelmed kezeit.

Nencio keveset járt fel ide a Gioiellóba. Nem is volt kurta a kirándulás és a fiú terhesnek is találta a látogatásokat. Rendszerint akkor jött, ha valami kellett neki. Mikor nagyritkán felbukkant, apja mindjárt tudta, hogy vagy pénzről van szó, vagy írni kell valakinek valamiért. De mikor most nem sokkal az unoka látogatása után váratlanul megjelent, a fiú maga kezdte azzal, hogy most nem vinni akar, hanem hozni. És igen izgatottnak mutatkozott.

— Halljuk, halljuk. De fújd ki magad, hiszen lihegsz.

— Óriási dolgot hoztam atyámuramnak. Harmincezer aranyat.

— Az csinos összeg, — tréfált Galileo, — csak tedd le szépen az asztalra, ha elhoztad.

— De ne tréfáljon, ez komoly dolog. A holland kormány harmincezer aranyat tűzött ki annak, aki biztos módot talál ki a hajóknak a hosszúsági fok meghatározására. Apámuramnak volt valami gondolata erről, emlékszem. Tárgyalt is a spanyolokkal, de aztán el hagyta aludni.

Volt valami rejtett szemrehányás a fiú hangjában. Megróttá apját, hogy nem néz eléggé a kereset után, pedig van, akiről gondoskodjék.

— Várjál csak, mit beszélsz te? A hosszúsági fok meghatározásáról van szó? Honnan veszed ezt?

— Egy barátomtól hallottam. Meg is van a hirdetmény. Ha kívánja, elkérem tőle. De nem akarom feltűnően csinálni.

— Miért? Mi tartott vissza?

— Apámuram, Hollandia protestáns állam. És apámuram esküt tett, hogy eretnekekkel...

— Jó, jó. Hol van már az az eskü. Hát csak másold le azt az írást ügyesen. És ne szólj senkinek. Nem szükséges, hogy az inkvizíció tudjon erről.

— Bizza csak rám kegyelmed. Gondolja, hogy meg tudja oldani a kérdést? Az nagyon finom volna. Szeretnék kocsit tartani, hogy a gyerekek sokat mehessenek a friss levegőre. Harmincezer arany, teremtő Isten! Hát én hagyom is dolgozni kegyelmedet. Úgy-e, nekifog mindjárt?

Nekifogott mindjárt. Leült és kidolgozta a földrajzi helymeghatározás elvi alapjait, nyílt tengeren, a Jupiter holdak fázisainak segítségével. Alig pár oldal volt az egész dolgozat. De egy hajósországnak, ha gondolata kivihető, bőségesen megért százszor harmincezer aranyat is. Nencio közben elhozta a lemásolt iratot. Valóban úgy volt: a németalföldi kormány tudományos pályázatot hirdetett. A pályadíjat a holland kereskedelmi tengerészet tőkései adták össze. Az írás dugva, titokban, megbízható közvetítőkkel elment Livornóba, s onnan Párisba Diodatihoz, hogy az közvetítse. Nemsokára megjött a válasz, hogy a dolgozat már Hollandiában van.

A fogoly tekintete most már mindig túljárt a határokon, mióta a saját hazájában nem lehetett próféta. Franciaország, a német államok, Hollandia, ezek most kitérültek érdeklődése előtt. És büszkén láthatta, hogy hírneve odakint még erősebb és tisztelesebb csengésű. Nem írhatott úgy külföldi embernek, hogy a megtisztelt hódolat hangja ne jött volna válaszul. Lassanként volt tanítványokból és új, levélbeli ismerősökből jól kiépített hálózata kerekedett. Elzevir akkora sikert ért el a Kopernikuszvilágelvről szóló Párbeszéddel, hogy most mindjárt kihozott még egy Galilei-művet: azt a vaskos emlékiratot, amelyben hajdan Cristina anyahercegnő címére hosszasan kifejtette, hogy a kopernikuszi tan nem ellenkezik a Szentírással. Ezt is Diodati és Bernegger intézték: egy párisi francia és egy elzászi német, mindketten protestánsok. De hogy a szerzőt mennél kevésbé hozzák eretnekbarátság gyanújába, a latin fordítás címlapjára közrebocsátó

gyanánt képzelt nevet nyomattak. A művet „Robertini Borasso Ruberto“ adta ki Elzevirnél. Az inkvizíció váltig nyomoztatta, hogy ki ez, aki Leydenben a Szent Hivatalnak kellemetlenkedik. Mert másképpen ezt a könyvet felfogni nem lehetett: a kiátkozott tan, miután szerzője esküvel megtagadta, tovább él, sőt folyton nagyobb erőre és nyilvánosságra kap és most már ország-világ előtt megérthető, hogy a Szent Hivatal egyetlen érdemleges érve tévedés: Kopernikusz tana az újabb Galileifordítás bizonyossága szerint egyáltalában nem ellenkezik a Szentírással. És hír érkezett titokban a Gioiello-villába, hogy a kiátkozott nagy művet már fordítják angol nyelvre. Európa érdeklődése nőttön-nőtt. Megint kitűnt annak a régi igazságnak ereje, hogy a tilalom mindent még kívánatosabbá tesz. A kopernikuszi gondolat így jutott el mindenhová, ahová az inkvizíció világraszóló hírverése nélkül még soká nem jutott volna el. És ha ennek a gondolatnak hirdetője híres ember volt, amíg beszélhetett, most hogy el akarták némítani, a legismertebb nevek közé került az egész földgömbön.

Várta is, hogy az inkvizíció ezen feldühödik és rajta fogja haragját kitölteni. De nem történt semmi különösebb baja. Peiresc, Noailles gróf és a nagyherceg minduntalan megismétlődő közbelépéseit mereven elhárították, ez volt minden. Az ítélet úgy szólt, hogy a bűnöst „bizonytalan időre“ vetik fogságba. De a pápától még azt sem lehetett tudni, hogy meddig fog tartani ez a bizonytalan idő. Maga Galileo nem kérvényezhetett, mert ezt Celeste halálának emlékezetes előestéjén megtiltották neki. Csak pártfogói járhattak a pápa nyakára. És Orbán pápa már azt is igen nagy és kivételes kegynek tüntette fel, hogy két olyan kérelemre, amelyet nehéz lett volna megtagadni, igent mondott.

Az egyik kegy abból állott, hogy egyetlen napra kimozdulhatott Arcetriből: a nyaraló nagyherceg

meghívta a Mezzomonte-villába. Érte jött az udvari hintó reggel és alkonyatra visszavitte. Szép szeptemberi nap volt, még a nyár forró erejével. Három esztendeje először mozdult ki a Gioiello és a szomszédos kolostor szűk területéről. De csak a szabadság tudatának örülhetett, a világ látásának nem. Már alig látott három lépésnyire, annyira megromlott a szeme. A táj homályos köddé folyt össze előtte.

A nagyhercegi család tüntető nyájassággal fogadta. Elég csendesen is élt az udvar, a nagy parádék most hallgattak. Még gyászolták az uralkodó testvéröccsét, akit tavaly az utolsó áldozatok között vitt el a pestis. És különben sem lehetett ráismerni a hajdan oly ragyogó és derűs Medici-udvarra. A hajdani derék és buzgó vallásosság helyett most a komor vakhit nyomasztó levegője terjengett itt. Mintha Fülöp spanyol király jeges lehelletű koporsó-vallását hozta volna ide a boldogult Cosimo felesége.

Galileót bemutatták az új nagyhercegasszonynak. A hajlott aggastyánt a tizenötéves gyermeknek. Az ő legnagyobb unokája nem sokkal volt fiatalabb. S ez a fenséges hölgy egy éve asszony volt már. Igaz, hogy csak névleg. A lakodalom lefolyt, de a házaspár még külön lakosztályokban élt. S az uralkodó hitvesének lakosztályában még sok volt a bábú és egyéb kislányos játék. Nem is igen tudtak mit beszélni, tudós és nagyhercegné. Galileót a látogatás rövid idejére inkább Cristina foglalta le, az uralkodó nagyanyja. Akit ő még egészen fiatal asszonynak ismert meg, negyven évvel ezelőtt Pisában, a Medici Giovanni balsikerű kotrógépe kapcsán. Azóta sok víz lefolyt az Arnón. Vénasszony volt már a hajdani ifjú Cristina. A két öreg között, ahogy ott ültek a többiektől félrevonultan a villa kertjében, koruk valami magától értetődő melegebb kapcsolatot teremtett. Cosimóról beszélgettek leg-

többet. És zsebkendővel tapogatta öreg szemét mindakettő.

— Az az érzésem, — mondta búcsúzáskor az öreg nagyhercegné, — hogy utoljára látom kegyelmedet. Ha így van, vigye magával áldásomat és szeretetemet. Mert a fiam kegyelmedet annyira szerette. Nézi még néha a Medici-csillagokat?

— Nézném, fenség, de már nem látom. Néhány hónap óta már nem veszem a teleszkópot a kezembe. A szemem rossz.

Mikor hazaért és az udvari hintó elzörgött a homályban fehér lovaival, fogoly volt megint. Leült a Medici-csillagokhoz. De nem az égen kereste már őket, hanem a papíron. Próbálgatta azt a hollandi dolgot részletesebben kidogozni, hátha a németalföldi hajósok beleharapnak. A pénz nem izgatta túlságosan, anyagi gondja most nem igen volt. De az a gondolat, hogy megváltoztatja a világ egész hajózási rendszerét a Gioiello dolgozószobájából, szívét dobogásra indította.

A másik kegy, amelyet a pápa a közbenjáró személye miatt szintén nem tagadhatott meg, Noailles gróffal függött össze. A gróft visszahívták Párisba. Livornón át utazott, de Firenzét nem érinthette. Ezért búcsúkihallgatása alkalmával azt kérte Orbán pápától, hogy mivel ő volt tanárával és szeretett mesterével, Galileivel, mindenáron találkozni óhajt, az arcetri fogoly eljöhessen a róma—livornói útvonal egy kis falujába. Egy-két órára csak. Orbán pápa ebbe savanyúan beleegyezett. Noailles gróf azonnal közölte az örömhírt a fogollyal. Levélben megállapították a pontos találkozó: október tizenhatodikán a kis Poggibonsiban, ahol a római országút elfordul Firenzétől Livorno felé.

Galileo az udvartól kölesönként gyaloghintóval hamarabb érkezett. A szabadságból nem érzett semmit. Nem a táj kellett volna neki, amelyet most már

nem látott, hanem a szabadság tudata. Fogoly volt most is, Poggibonsiban is, ahogy álldogált a keresztút vendégfogadója előtt az erődítés tövében és várta Noailles grófot. Elég sűrűn jöttek-mentek a szekerek, gyaloghintók és biztonságos kísérettel utazó lovasemberek. Mellette két helybeli ember veszekedve kártyázott.

Egyszer csak valaki megállt előtte:

— Hát meg sem ismer, kedves mesterem? Nem szép kegyelmedtől.

— Bocsánatot kérek, — mondta ő megindultan. — a látásom nagyon megromlott. Ó gróf uram, mennyire áldom az Istent, hogy ezt meg engedte érnem...

Megölelték egymást hosszasan, boldogan. A gróf szobát rendelt, ahol bizalmasan elbeszélgethetnek. Bevonultak oda, letelepedtek. Galileo bort kért, mennél erősebbet.

— Még mindig a régi, — nevetett a gróf, — emlékszik, hányszor becsíptünk együtt a nagyházban este, muzsika mellett? Látom, most sem veti meg az itókát.

— Nem. Pedig nem volna szabad. Az orvosok azt mondják, hogy az ízületeimnek is árt, a vesémnek is, és a szemem is ettől romlik. De nem tudok leszokni róla. Volt egy apácaleányom, az még visszatartott valamennyire. De ő már nincs. Kegyelmed hogyan van, drága gróf uram? Még jóformán szemügyre sem vettem.

— Ne is tegye. Kegyelmedhez öregedtem. Hatvan felé járok már. Valaha nagy professzor és tejelelenségű diák voltunk ketten. Most két öregember vagyunk. De, hogy el ne felejtsem: kegyelmed valami homályos dologra célzott a levelében, amit nem értettem. Hogy hoz valamit? Vagy átad valamit?

Galileo a keblébe nyúlt és onnan jókora paksamétát húzott elő.

— Új könyvem kézírata. Ez az, amelyet gróf úrnak ajánlottam. Lemásoltattam négy példányban, hogy baj ne essék vele az úton. Megkérem gróf urat, hogy Párisban juttassa el Diodati Eliának, ha ugyan nem restell egy eretnekkal érintkezni. Nekem hű és jóbarátom. Ő már tudja, hova juttassa aztán. A kegyelmed poggyászát nem vizsgálgtják.

— Miért? Új könyve is tilos dolgokról szól?

— Korántsem. De az inkvizíciónak nem szabad tudnia, hogy Diodati az én párisi megbizottam.

— Rendben lesz. Az úton legalább olvashatok. Most gyorsan beszéljünk, mert nemsokára tovább kell indulnom. Elmondom a pápát, az a legfontosabb.

Elmondta valamennyi kihallgatását pontosan és részletesen. Új dolog mindebből nem derült ki. A pápa hallani sem akar megkegyelmezésről. Ezt jóideig nem lehet remélni. Valami könnyítést is csak hosszú idő múlva.

— Hosszú idő múlva, — legyintett Galileo, — hol leszek én már akkor. De mi van az ismerősökkel? Hallom, hogy Castellinek végre szabad lett visszatérnie Rómába. Szegényt az én pöröm idejére száműzték onnan, hogy ne lábatlankodják, mert élhal értem.

— Igen, megint elfoglalta a katedróját. Beszéltem is vele és igen érdekes dolgot izen kegyelmednek. Beszélt egy bizonyos... ejnye, hogy is hívják, valami tiroli jezsuita...

— Griemberger?

— Az, az. Tehát Castelli találkozott vele. Kegyelmedről beszélgettek. Ez a Griemberger, úgy látszik, igen jó szívvvel van kegyelmedhez, mert nagyon sajnálta. És valami igen különöset mondott, amit Castelli nem mert írásba tenni, de nekem le-diktálta. Itt a cédula. Hallgassa csak: „Ha Galilei meg tudta volna nyerni a római jezsuita kollégium jóindulatát, most teljes dicsőségében állhatna a

világ előtt, semmi baj nem érte volna, írhatott volna kedve szerint akármit, még a föld forgását is hirdethette volna". Érdekes, nem? Úgy látszik ebből, hogy kegyelmedet mégis csak a jezsuiták nyomták a víz alá.

Galileo a fejét csóválta.

— Jezuíták, de nem „a” jezsuiták. Most már lehiggadtak a dolgok, és én már nem hiszem, amit nagyon hittem, hogy ellenem titokzatos összeesküvést rendezett egy világszervezet. Van egy jezsuita, akit fiam gyanánt szeretek. Cavalieri. Lángelme és tanár Bolognában. Két mankóval jár fiatalember létére, olyan köszvényes. Imád engem, a rendje ezt nagyon jól tudja, de nem bántják érte. Levelezünk. Nem, gróf uram, én most már tudom, hogyan buktam el. Engem az tepert a földre, hogy akinek vallási hatalom jár, az világi hatalmat is követel magának. És azok gáncsoltak el, akik őrei ennek a világi hatalomnak. Jezuíták is. Sőt talán főként jezsuiták. De nem mint rend. Most már ez közömbös is. A küzdelem eldőlt.

— Sajnos, el. Kegyelmedet elnyomták.

— Dehogya is. Én győztem. Amit mondtam, attól egész Európa hangos. Tudja gróf uram, mi történt itt? Én a földkerekség elméinek megvilágítására meggyújtottam fáklyául a napot. Most Rómából a napot próbálják elfűjni. Fujdogálják, de a szemöket be kell hunyniok, mert nem bírják a fényt. Én győztem, gróf uram, nem ők. Még akkor is, ha tovább gyötörnek és ha fogolyként kell meghalnom.

— Hiába, — mondta Noailles gróf, — kegyelmed most is a régi. Szinte megint diáknak érzem magam, mikor hallgatom. Mi lett a régi fiúkkal? Kiről mit tud kegyelmed?

Egyik nevet vetették fel a másik után. A gróf erről tudott, a tudós amarról. Emlékeikből ifjúságuk lebbent eléjük. Majdnem negyven éve nem látták egymást és mindakettő tudta, hogy soha többé

így, bizalmas kettesben nem beszélnek. Mikor a grófnak indulnia kellett, mindkettőnek még száz apró emlék jutott eszébe, amit említeni kellett. De nem tellett az időből. Noailles gróf fogata elporzott Livorno felé, a gyaloghintó elindult Firenze felé a fogságba.

Az a belső győzelem, amely a lelket tartotta benne, tovább nőtt. A poggibonsi út után nemsokára hírt kapott Diodatitól, hogy a hollandi rendek feltűnő örömmel fogadták a tengerészeti dolgozatot és mindjárt négy tudósból álló bizottságot küldtek ki, hogy a gondolatot tüzetesen megvizsgálja. A dolog jó nyomon halad és alighanem lesz belőle valami. Aztán a Noailles grófnak átadott kézirat is eljutott rendeltetési helyére. Ezt maga az Elzevir-nyomda is nemsokára igazolta. Kapva kaptak a bámulatos érdekességű munka kiadásán. A szedést elkezdték. Sajnos, a mű túlságosan testes ahhoz, semhogy gyorsan elkészülhetne. Jó idő bele fog telni, amíg megjelenhetik.

A fogoly jobban remegett öreg életéért, mint valaha. Ennek a könyvnek megjelenését mindenáron meg akarta érni. Mikor Cristina anyahercegnő, ahogy előre megérezte, meghalt, napokig kábultan és rettegve járkált szobáról szobára. Minduntalan nekifogott imádkozni, s az imának nem volt egyéb szövege mint ez: még ne, Istenem, még ne! Mikor lassan megnyugodott, a halálfélelem már nem hagyta el egészen. Elkorhadt öreg szervezetét gyanakodva figyelte, minden köhögéstől megrémült és erőszakkal kényszerítette magát, hogy a bort és a pipát mérsékelje. Folyton mondogatta magában, hogy míg három dolgot meg nem élt, addig lehetetlen meghalnia: meg kell valósítani a hollandi ügyet, meg kell érnie az Új Tudományok megjelenését és hatását és meg kell szabadulnia a szabadságvesztés állapotából. Akkor aztán jöjjön, ami minden embernek kiszabott. Most már hozzászokott, hogy min-

den este imádkozzék. És minden este külön könyörgött azért, hogy ha majd a végső óra elérkezik, szabad ember gyanánt halhasson meg.

Két első vágya nem látszott lehetetlennek. Elzevirék lassan, de biztosan dolgoztak a könyvön. A hollandi szakértők pedig megvizsgálták a dolgozatot. Egyik a négy közül, Realius nevű, fel is kereste levéllel. A levél kijelentette, hogy Hollandia általában és elvben a gondolatot elfogadja és magáévá teszi. Azonban a gyakorlati alkalmazhatóságról még sokat kell tárgyalni, mert a rövid elmefuttatásban a részletek tisztázatlanok. Hollandia mindenesetre olyan komolyan veszi a dolgot, hogy a szakértők egyikét el fogja küldeni Firenzébe. Személyes eszmecsere során sok mindent tisztázni lehet. A többi majd elválik. De Hollandia nagy hálájáról a világhírű tudós máris biztos lehet.

Ezt a levelet Galileo már nem tudta maga elolvasni. Nem volt többé olyan lencse, amely segített volna rajta. Balszeme is igen homályosan látott, jobbszeme pedig éppenhogy sejtette a világosságot. Csak a tárgyak körvonalait tudta már megkülönböztetni. A háznépet könnyű volt megismerni, mert hosszú évek óta megszokta járásuk különbségét. De ha a külső világból jött valaki, azt már csak nagyon erőltetve ismerte meg. S ilyenkor mindakét szeme rögtön nedves és vörös lett az erőltetéstől. Minden reggel az volt az első dolga, hogy látását próbálja: hátha valami múló baj az egész és egyszerre megfordul. De a baj rohamosan rosszabbodott. Minden nap meg tudta állapítani a végzetes különbséget az előző naphoz képest.

A betegségnek ez a rohamos lefolyása négy hónap alatt jutott oda, hogy jobbszemére megvakult. Először észre sem vette. De mikor a kertben járálva megdörzsölte viszkető balszemét, teljesen sötét lett előtte a világ, holott jobbszeme nyitva maradt. Próbálgatta megdermedten nyitogatni két szemét,

hol egyszerre, hol külön. És nem maradt semmi kétség. Jobbszeme látását elvesztette.

Hivatta fiát. Háromszor is üzennie kellett, míg az rászánta magát a látogatásra. Galileo közölte vele a csapást. Aztán megbeszélte, hogy Nencio külön díjazás ellenében minden héten kétszer jöjjön fel hozzá egész délutánra. Igen sok a levél, amelyet most már nem tud elolvasni és válaszokat is kell diktálnia. Nenciónak tetszett is a dolog, nem is. De mivel titkárt fogadni drágább pénzbe került volna, inkább vállalta a munkát. És behatóan faggatta apját, hogyan áll a hollandi dolog. Ez nagyon fúrta az oldalát.

Galileónak fájt, hogy fia ilyen kevés szeretetet mutat iránta. Angela hasonló közömbösséggel válaszolt, ha közeledni próbált hozzá. Neki pedig család kellett. A családi érzés olyan mélyen gyökeredzett benne, hogy éhesen kívánt kielégítést. S most eszébe jutott a Michelagnolo árván maradt családja. Vajjon mi van az özvegyel és azzal a sok gyerekkel? Számolgatta magában, hogy Cencio, a legidősebb, aki Rómában a botrányokat csinálta, már a harminc felé jár. Talán rég megházasodott és gyerekei vannak. S a legkisebb, Fulvia, már tíz éves. Talán nyomorognak és vágnak őutána, de nem mernek hozzá fordulni.

Mikor fia elkezdte a délutánokat, szóvátette az ismeretlen sorsú család dolgát. Meg akarta őket kerestetni. Ezen mindjárt összeszólalkoztak. Nencio nem akart tudni a rokonokról. Ha nem írnak, az ő bajuk. Annak pedig semmi értelme, hogy egy szép napon beállítsanak ide nyolcan-tizen kenyérpusztítóknak. De Galileo ragaszkodott hozzá, hogy kerestetni kell őket. És most ébredt annak tudatára, hogy rossz szeme miatt majdnem tehetetlenné és kiszolgáltatottá vált. S ha másik szemét is elveszti, akkor teljesen ki van szolgáltatva. Nencio olyan levelet ír,

amilyet akar, s azt küldi el, amelyiket akarja. Nincs mód ellenőrizni.

Most még a sarkára állott és kikövetelte a Fra Micanziohoz írott levelet. Azt kérte meg, hogy nyomoztasson Münchenben. Vaksi szeméhez egészen közel tartva, ellenőrizte az írást. Aztán ezt az egy levelet visszatartotta és Giuseppe inassal küldette el. Nencio morgott és haragudott. Ingyenélőkről beszélt és apja bámulatos természetéről, aki annyi rokoni példán még nem tudott tanulni. De Galileo mégis végig vitte, amit akart. A Micanzio müncheni érdeklődése váratlanul gyors eredménnyel járt. A Gioiellóba levél érkezett Münchenből. Alberto írta, a hajdani udvari apród, aki annyira sírt, mikor Firenzét itt kellett hagynia. Most már húszéves fiatalember volt. A levélből kitűnt, hogy az elmúlt évek alatt meghalt az özvegy és meghaltak az összes leánygyerekek, s az egész nagy családból csak a három fiú maradt. Elég nehezen tengődnek abból a zenészi nyugdíjból, amelyet apjuk után az udvartól kapnak.

Ez az Alberto volt az, akit Celeste a rokongyerekek közül legjobban szeretett. És hiába kezdett Nencio egyre erősebben tiltakozni, Galileo ragaszkodott ahhoz, hogy a fiút meghívja magához. Meg is hívta. Lärmát csapott, keményen ráripakodott fiára, hogy az ki ne játszhassa, megint Micanzión keresztül íratott Münchenbe. Végül apa és fiú csúnyán összezördültek. Nagyon belemelegedtek a szóváltásba és hevőkben mindaketten kitergették, ami a szívökön feküdt. A hosszú szóváltás után Nencio jónak látta bocsánatot kérni, s az apa sietett megölelni és megcsókolni a fiát. De a szóváltás nyomát nem tudta többé szívéből kitörölni. Világosan kellett tudnia, hogy ez a fiú őt nem szereti. Üzleti vállalkozásnak kezeli, szeretné vele megszereztetni azt a hollandi harmincezer aranyat, ami már jókora polgári vagyon Firenzében, aztán türelmetlenül várni halálát. Elvezettette magát a kolostorba a kis

inással, mert egyedül most már erre sem vállakozhatott: nem látta lába előtt a köveket. A klastromban nem is izent Angelának, hanem bement a templomba, a Celeste sírjához és kitapogatta a követ, annak keseregte el vén és nyomorúságos magányát.

A nagyherceghez eljutott a híre, hogy az öreg tudós már alig lát valamit. Fernando megint eljött a Gioiellóba. Megint gyóntató is jött vele, nemcsak szárnysegéd. Nagyon melegen és emberi hangon beszélt az öreg emberrel. Bátorította a szenvedésben és vigasztalásul szüntelen imádkozást ajánlott neki.

— Hiába minden, fenséges uram, — mondta ő fejét ingatva, — én már vakon fogok elpusztulni. De kérve kérem fenségedet, csináljon valamit, hogy legalább szabad legyek.

— Ez nagyon nehéz, — felelt sóhajtván az uralkodó, — Öszentsége kedvetlen, ha ezzel a kérdéssel zaklatják. Azt hiszem, máris neheztel rám kissé. De majd megbeszélem, hogy mit lehetne csinálni. Niccolini már nem hozhatja elé a kérdést Öszentségénél. Öszentsége engesztelhetetlennek látszik. Talán majd kitalálok valamit.

Aztán elment a fejedelem, nyomában a néma pappal. Galileo tovább folytatta minden esti imáját, hogy halála előtt akármilyen rövid ideig, még szabad embernek nevezhesse magát. Fia feljárt hozzá a megbeszélt délutánokon. Mint két idegen ültek egymás mellett, mint főnök és titkár, egyetlen meleg szót nem váltva, kettőjük közt azzal a fájdalmas fallal, amelynek egyik oldalát a fiúban való fájdalmas csalódás, másik oldalát az apa iránt való teljes közöny adta.

Egy szeptemberi napon megjelent Alberto Münchenből. Derűs volt, friss, szerény és kedves. Galileo már nem igen tudta vonásait kivenni. De Porzia azt súgta neki, hogy rég látott ilyen deli fiatalembert, és bámulatosan hasonlít a nagybátyjára. A fiatalember elhelyezkedett a Gioiellóban és mindenkit le-

bilincselte kedvességével. Első dolga volt virágot vinni a Celeste sírjához. Nagybátyját gyengéden támogatta, körüljárta, kiszolgálta, kedvét kereste. Igen nyílteszű fiúnak is mutatkozott. Nenciót tüntető szeretettel üdvözölte és a beszélgetés első negyedórájában ügyes mellékmondatokkal, tapintatosan értésére adta, hogy nem vár semmi anyagi segítséget tőlük. Nencio bizalmatlansága nem oszlott el azonnal. De Alberto lement a városba Sestiliával és a kicsinyekkel megismerkedni. És mindegyiket meghódította. Pár nap alatt Nencio is megnyugodott, hogy a rokontól nincs mit tartania.

— Bámulatos dolog ez, — mondta Porzia, — tisztára olyan ez a kedves legény, mintha kegyelmedet látnám fiatalnak.

— Igazán, — mondta ő hiú örvendezéssel, — és csinos fiú nagyon? Kár, hogy nem látom.

Mert most már balszeme is éppen csak hogy sejtette a fényt. Hétről-hétre azt is kevésbé. Egy decemberi reggelen Galileo arra ébredt, hogy teljesen vak. Előző nap még sejtett valamit a körvonalakból. És reggelre tökéletesen vak volt. A csapás nem sújtotta le túlságosan. Hosszú hónapok alatt fokozatosan hozzászokott a tudathoz. A házirend is már rég hozzáalakult vakságához. Porzia már gyakorlatra tett szert abban, hogy az ételt hogyan aprózza fel és hogyan nyujtsa neki az evőeszközt, és ő maga is elég biztosan nyult a kellő irányba. Hangok és levegőáramlatok iránt való érzéke kifinomodott, a szobában elég biztonsággal járt, maga elé tartva tenyerét. Megtudta, hogy így is lehet élni.

A rossz téli idő miatt Nencio gyakran elmulasztotta a délutánt. Alberto pótolta, nem volt rá különös szükség. A megállapított zsebpénzt azért felvette, mert azt már beleillesztette költségvetésébe. Fent a hegyen, mint a remeték éldegéltek ketten: a müncheni unokaöccs és a vak nagybácsi. Órák hosszat beszélgettek, aztán Alberto felolvasott, aztán

Galileo elővette a lantot. Mióta vak volt, megint elkezdett muzsikálni. Gyermekkora régesrégi dallamait játszotta, amelyeket még apjától hallott. Még dudolt is hozzá olykor elcsukló, vénhedt hangján. Mikor ezt is megelégette, hozzáfogtak a levélíráshoz. Galileo kényelmesen elhelyezkedett a kandalló mellett, megigazgatta derekán a sérv szoros gyolcskötését, kinyújtotta két lábát, világtalan szemével a semmibe nézett és elkezdett diktálni.

— Szépen írjad, fiam, mert ez Diodatinak megy, aki fontos ember. Tehát. „Kegyelmed 1637. november 20-án kelt nekem igen kedves levelére válaszolva az egészségem iránt érdeklődő kérdésre azt kell felelnem, hogy testi erőim valamivel jobb állapotban vannak, de ó, Tisztelt Uram, Galilei, a kegyelmed őszinte barátja és szolgája egy hónap óta tökéletesen és gyógyíthatatlanul vak.“ Vak, megvan?

— Megvan.

— Tovább. „Az a menybölt, az a földgömb, az a világmindenség, amelyeket különös megfigyeléseimmel és világos fejtegetéseimmal a korábbi évszázadok tudósai által ismert határokon túl százszorossá, ezerszeressé tágítottam, mindez olyan kicsivé zsugorodott össze számomra, hogy a magam testének határait nem haladja meg...“

XV.

De Alberto, bármilyen kérlelően marasztotta az öreg, útrakelt. Nencio folytonos célzásai nem maradtak hatás nélkül. A fiú politikája elég átlátszó volt: valószínűnek tartotta a harmincezer aranyat és aggodalmasnak tartotta, hogy mikor a pénz majd megjön, ott legyen apja közelében egy egészen közeli rokon, akit az öreg szívből megszeretett. Alberto tehát útra kelt, a felolvasó délutánokat megint

Nencio vette át, sőt minden módon azon volt, hogy apja bejöhessen hozzá lakni a városba.

— Azt akarja, — gondolta a vak, — hogy az ő házánál kapjam meg a pénzt.

De ezt nem mondta. Neki magának is nagy vágya volt, hogy unokái közelébe kerüljön. Ahogy teste vak volt, úgy lelke is vakon tapogatózott valami élőlény közeli szeretete után. S a vérség neki többet jelentett, mint akárki másnak. Ezért rábizta Nencióra, hogy próbálja meg, mit tudhat csinálni mert az inkvizíció hivatalosan megfenyegette volt, hogyha sokat alkalmatlankodik, viszik a római börtönbe.

A fiú Castellinek írt Rómába. Megkérte, hogy nézzen utána, milyen hatást keltene a kegyelmi kérvény. Vagy legalább a lakásváltoztatási kérvény. Castellitől meglepő válasz érkezett: a Szent Hivatalnál azt mondták neki, hogy félreértés van a dologban, mert Galileinek nem azt tiltották meg, hogy sajátmaga kérvényezzen, hanem hogy mindenféle befolyásos urakat csődítsen a Szent Hivatal, a bíborosok és a pápa nyakára. Galilei csak kérje, ami kérnivalója van, a többi elválik. Nencio büszkén számolt be ezzel a levéllel apjának.

— Látja, apámuram, csak hozzányúlok, és már jól indul.

— Ez csakugyan komoly fordulat. Castellinek nem mondtak igazat. Világosan emlékszem, mit mondott Fanano, mikor a Celeste halálának előestéjén itt járt. De a Szent Hivatal ok nélkül nem mond semmit. Alighanem elérkezett a könnyebbség ideje. Talán hajlandók kegyelmet adni, és így csinálják meg a hidat. Csak üsd a vasat, amíg meleg.

Nencio nem kérte magát. Mindenáron el akarta most érní, hogy apja nála lakjék. Tovább levelezett Castellivel, aki az inkvizíciónál tovább puhatolódzott. Annyira haladt a dolog, hogy Castelli elküldte Rómából a kérvény szövegét, amelyet a Szent Hiva-

tal embereivel megtárgyalt. Pár mondat volt az egész: Galilei Galileónak a mellékelt orvosi bizonyítvány szerint gondos kezelésre van szüksége, ezért azt kéri, hogy beköltözhessenek a városba. Kegyelemről egyelőre nem lehetett beszélni. Nencio lemásolta a kérvényt, és apja nevében elküldte.

Hetek teltek el, de válasz nem jött. Akkor váratlanul Fanano atya állított be a Gioiellóba. Idegen orvost is hozott magával, nem firenzeit. A Szent Hivatal nem hitt az orvosi bizonyítványoknak. Fanano, aki közben főinkvizitorrá lépett elő, valóságos hivatalos vizsgálatot tartott a háznál. Eskü alatt hallgatta ki a házvezetőnőt és a két inast gazdájok valódi állapotáról, mialatt az idegen orvos gondosan és aprólékosan megvizsgálta a vakot. A kihallgatásokból és a vizsgálatból az tűnt ki, hogy az aggnak gyakran vannak szívdobogási rohamai, érlökése izgatott és rendetlen, sérve nagyon súlyos, a hályog mindakét szemén gyógyíthatatlan, de legsúlyosabb baja az, hogy álmatlanságban szenved. Összesen legfeljebb egy órát tud aludni a huszonnégyből, mióta unokaöccse elutazott. Tehát még hálni sem jár beleje a lélek.

Mikor Nencio megtudta ezt a váratlan látogatást, örömmel dörzsölgette a kezét.

— Isten bölcs, — mondotta, — előnyűnkre fordítja, hogy kegyelmed ilyen rossz bőrben van.

Jó három hét mulva levél érkezett a firenzei inkviziciótól. Fanano röviden tudósította a foglyot, hogy kérését teljesítik: beköltözhetik a városba, de előbb el kell vitetnie magát az inkvizíció épületébe, hogy ott szóbeli rendelkezéseket vehessen át. Nencio éppen jelen volt, mikor a levél érkezett. Harsányan éljenezni kezdett és nem győzte mondogatni, hogy amibe ő belefog, az megy. Azonnal csomagoltak és másnapra hordószéket rendeltek. A hordószék egyenesen az inkvizícióhoz vitte a vakot. A lépcsőn fia támogatta fel kézenfogva, másik keze bottal kutatta

a fokokat. Aztán folyosón csetlett-botlott és ajtónyí-
lást hallott maga előtt. Arcbőrén érezte, hogy nap-
fényes szobába került. Széket toltak alája, arra óva-
atosan leereszkedett.

— Isten hozta, — szólt a Fanano hangja, kéz-
nyújtási távolságban, — a Szent Hivatal néhány
igen szigorú parancsát kell közölnöm, ezeket enge-
delmes és alázatos lélekkel hallgassa meg. Jól ért
engem?

— Igenis.

— Nos tehát. Tudtommal fia házához költözik a
Costa San Giorgióra. Figyelmeztetem, hogy a házat
egy lépésnyire sem szabad elhagynia, kivéve húsvét-
kor, mikor elmehet misére a legközelebbi templomba.
De még ennél is fontosabb parancs, hogy a föld for-
gásáról szóló átkozott tant senkivel nem szabad tár-
gyalnia. Óvakodjék még attól is, hogy olyan látoga-
tókat fogadjon, akik gyanút kelthetnének, hogy erről
tárgyalgat. Ha e parancsok ellen vét, élethossziglan
igazi börtönbe kerül, azonkívül egyházi átkot kap a
fejére. Ezért saját érdekében jól vigyázzon. Most
menjen ki és várjon a folyosón, ott majd kap széket,
fiával is kell beszélmem.

Kivezették a folyosóra és leültették. Nencio bent
maradt vagy jó tíz percet a főinkvizitornál. Akkor
nyílt az ajtó. A vak érezte, hogy fia keze nyúl a
karja alá. De hogy miről beszélt Fananóval, azt
csak otthon mondta el, biztonságosan becsukott aj-
tók mögött.

— Fanano atya megbízott engem, — mondta Nen-
cio fontos hangon, — hogy örködjem a parancsok
szigorú megtartásán. Egyszóval, minden fiúi tisz-
teletem mellett, bizonyos mértékben főnöke lettem
kegyelmednek. Különösen arra kell vigyázznom, hogy
akárki jön látogatóba, az túlsoká itt ne időzzék. Ez,
komolyan mondom, bámulatos. Az egész Szent Hiva-
tal valósággal retteget attól, hogy kegyelmed tovább
fogja terjeszteni a tant. Ha jól meggondoljuk, büsz-

keségünkre szolgálhat, hogy az egyház így fél kegyelmedtől.

— Már későn fél, — mondta a vak, — a Párbeszédet az egész világ olvassa latinul. És most már az Új Tudományok könyvének is mindennap ki kell kerülnie a nyomdából.

— De ebben nincs Kopernikusz, atyámuram.

— Nem érted te ezt — legyintett az öreg, — ez még veszedelmesebb könyv, mint a másik. Tudd meg, hogy az Új Tudományok könyve megtanítja a világot másképpen gondolkozni. Eddig merev, kövé vált tételekből vonták le a skolasztikusok a jelenségeket. Ezentúl a tudomány a jelenségekből fog kiindulni... hogyan is fejezzem ki magam: empirikusan. És azokat majd megmagyarázza a tiszta ész törvényei szerint. A tudomány kétezer évig állt egy helyben. Én elindítottam. Én Galilei Galileo, megváltoztattam a világot. Most küldd be a gyerekeket nekem.

A három lurkó nagy hangossággal berontott. Két éves volt a kis Cosimo, már az is petyegett. S a kedvenc, Cialibino, már elmúlt nyolcéves. Az öreg boldogan nyúlt ki az örök sötétbe tapogatódzó tenyerével, hogy valamelyiket magához szorítsa. Azok mesét követeltek. Kivált az Örjögő Lóránt meséjét szerették. Ha nagyapjuk ritkán látta őket, rendszerint ezt a mesét kapták tőle és soha nem elégtelték meg.

Nencio hagyta az öreget játszani a gyerekekkel és beszélgetni Sestiliával. Ő maga minden buzgóságát a hollandi dolognak áldozta, a harmincezer arany kísértő álmának. Bonyolult óvintézkedéseket tett, hogy a hollandus szakértőkkel való állandó levelezést senki meg ne tudhassa. A leveleket még Sestilia előtt is elhallgatta. És ha apjának választ kellett diktálnia, magokra zárta az ajtót és még a szomszéd szobából is mindenkit kitiltott. Nehéz és hosszú levelekre volt szükség. A hollandusok terjedelmes fejtegetésekben közölték szakértő ellenvetéseiket.

Most is ott tartottak, ahol a dolog elején: elvben elfogadták a firenzei tudós rendszerét, de a gyakorlati alkalmazásban nehézségeket láttak. Először is nem lehetett kiküszöbölni a számításokból a hajó természetes ingását, vagy szél esetén ferde helyzetét. Még nagyobb baj volt, hogy hiányzott a kellő mérőeszköz. A homokórák nem tudtak fél és negyed másodperceket mérni, már pedig ennyi kevés pontatlanság is óriásivá növelhette a mérőfeldeken való tévedéseket. Galileo minden ellenvetésre ellenvetéssel válaszolt. Különböző módokat ajánlott a nehézségek legyőzésére. Minden levelét tudományos értekezés gyanánt adhatta volna nyomdába. Folyt ez a titkos levelezés sokáig, közben a hollandok mindig megemlítették, hogy sokat remélnek a személyes találkozástól: a szakértők egyike, Hortensius, már régóta készül Itáliába, hogy a nagy tudóst személyesen megismerje, de utazása hol ezért, hol azért folyton halasztódik.

Nencio egyre izgatottabban írta a diktált leveleket és olvasta fel a válaszokat. A harmincezer arany egyre közeledett. És egy napon értesítés érkezett, hogy Hortensius legközelebb útnak indul. Nencio csupa figyelem volt és csupa gondoskodás. Az öreget gondos ápolás vette körül. Az óhajtasát is lesték. Az unokák ölébe másztak és szakállát cirógatták, Sestilia mindig megkérdezte, hogy mit főzön ebédre. A lakás egy szobáját külön berendezték vendégszállásnak, hátha a hollandus elfogadja a meghívást és nálok fog lakni. Nencio mindennap azzal az izgató reménnyel kezdte a napot: talán jön a vendég. De csak újabb levél jött helyette, hogy már Németországban van, onnan indul Firenze felé.

Ekkor varatlanul megjelent a Costa San Giorción a főinkvizitor. Bejelentés nélkül jött. Nencio meglepetve kísérte be a vakhoz, aki ágyban feküdt és éppen nagyon rosszul érezte magát.

— Köszönöm, — mondta a főinkvizitor, — nem

ülök le. Amit mondani akarok, csak néhány szó. Tudomásomra jutott, hogy ez a ház külföldi vendéget vár, és pedig Németországból.

— Nem várunk senkit, — szolt Nencio gyorsan és ijedten.

— Erről én most nem vitázom, — felelt a pap hangja, — nekem mindegy. Én mindenesetre jelentettem értesüléscmet Rómába és ma megkaptam a Szent Hivatal rendelkezését. Ezt kötelességem személyesen közölni. Tehát: ha ide katolikus országból érkezik katolikus vallású vendég, azt fogadhatják, de a föld forgásáról természetesen nem szabad vele társalogni. Ha azonban a vendég protestáns, vagy katolikus ugyan, de protestáns országból jön, akkor fogadni egyáltalában tilos. Ennek a parancsnak áthágása a legsúlyosabb következményekkel jár. Dícsértesség a Jézus Krisztus.

A vak ember hallotta a távozó főinkvizitor lépéseit s az ajtócsukásokat. Kisvártatva Nencio rohant vissza, aki kikísérte.

— Apámuram, — lihegte kétségbeesve, — mi volt ez? Most tönkre vagyunk téve. Honnan tudták meg? Ez megfoghatatlan... Hiszen úgy titkoltam, úgy vigyáztam... Az embernek megáll az esze.

— Tanuld meg, hogy az inkvizíció át tud nézni a falon. Én nem csodálkozom.

— Ez rettenetes. Most mit csinálunk?

Hosszasan tanácskoztak. Végül Galileo úgy döntött: értesíteni kell Hortensiuust, hogy ne jöjjön. A tárgyalásokat majd levélben folytatják tovább. De ezentúl a levelekkel is különösképpen kell vigyázni. Rögtön írtak Livornóba a megbízható Aggiuntinak, hogy az sürgősen írjon Diodatinak Párisba, hogy az sürgősen értesítse a hollandusokat, hogy azok fordítsák vissza az útról Hortensiuust.

Az értesítés idejében megtette a bonyolult utat. Hortensius lemondott a firenzei útról. Helyette váratlan vendég kopogtatott be a Costa San Giorgio-

beli házba. Éldegélt Firenzében két német kereskedő, Ebers nevezetű testvérpár. Régóta megtelepedtek már a városban, szorgalmas, derék és józan kalmároknak tartották őket. A két Ebers azzal nyitott be, hogy Németországból levelet és ajándékot kaptak a tudós számára. Nencio bevezette őket apjához. Az feküdt. Sokkal rosszabbul volt, mint máskülönben. Az a baleset történt vele, hogy az orvos valami csillapítót írt fel neki, de a patikában eltévesztették és tízszeresen erősre adagolták. Az erős szer súlyos bélmérgezést okozott. A vak ember hörögött és nyögött a fájdalomtól, s ami enyhíthette volna, az álom, az most is csökönyösen elkerülte.

A két Ebers bemutatkozott a vaknak. Ő kinyújtotta kezét, s azok megszorították. Aztán az egyik elmondta jövetelök szándékát. Őket kérte felegyik németországi üzletbarátjuk, hogy bizonyos idegentől származó ajándékot és levelet adjanak át. Nencio mindjárt mohón nyitotta fel a levelet és hangosan felolvasta. Hortensius, semmitsem említve az abba-maradt látogatásról, Hollandia kormánya nevében a mellékelt ajándékot küldi, zálogául annak, hogy tárgyalásaik végleges eredményre fognak vezetni.

— Mi az ajándék? — kérdezte Nencio izgatottan.

A vak hallotta, amint valami dobozt vagy tokot felnyitottak. Aztán aranycsilingelés ütötte meg a fülét.

— Lánc, — szolt Nencio izgatottan, — vastag nyaklánc. Arany. Jaj de gyönyörű. Fogja meg, apámuram és emelje meg.

Keze vastag és nehéz aranyláncot érintett. Újjai hegyével megnézte a szemek ötvözését és kitapintotta a lánc alján lógó hatalmas tallért. Fejedelmi ajándék volt, azt meg kellett hagyni. S a csendben érezni lehetett Nencio izgalmát. A beteg kissé tűnődött. Aztán megszólalt:

— Hálásan köszönöm kegyelmeteknek a fáradsá-

got. Akarnak-e jók lenni egy halálraszánt, szenvedő öreg emberrel?

A két német buzgón ajánlkozott bármilyen baráti szolgálatra.

— Akkor ennek a levélnek a szövegét felejtsek el, akárki kérdezi. A levél itt marad. Nencio, vedd át és égesd el. Ebers uraimékat pedig megkérem, írjanak megbízójuknak, hogy nagyon beteg vagyok, végemet érzem közeledni, s ezért nem ígérhetem, hogy bizonyos tárgyalásokat becsülettel befejezhetek. Éppen ezért a láncot nem fogadhatom el, azt származtassák vissza, ahonnan jött.

— De apám, — hördült fel Nencio hangja.

— Származtassák vissza, — ismételte emelt hangon, — ahonnan jött.

A levegőbe nyujtotta a nehéz láncot. Érte nyúltak, elvették. Udvariasan sajnálkoztak még a németek, részvéttel érdeklődtek a beteg állapota iránt, aztán elmentek.

— Atyámuram, — kiáltott Nencio magán kívül, — mit csinált? Tudja, mennyit ér az a lánc? Egy vagyont. A németeket megkérhettük volna, hogy hallgassanak. Megbízható emberek ezek, hallgattak volna. Az unokáira sohasem gondol? Én még ilyen könnyelműséget nem láttam.

— Elég volt, — szólt hangosan a beteg, — befejeztem. Az egész hollandi ügyet jó időre befejeztem.

— Abba akarja hagyni? — kiáltott a fiú elképedve.

— Értsd meg, hogy nagyon rosszul vagyok. Úgy szenvedek, mint egy kutya. Ha most Hortensius belépne, képtelen volnék vele egyetlen szót is beszélni. Most hagyj engem pihenni, mert közel vagyok az ájuláshoz.

Nencio kiment és úgy becsapta az ajtót, hogy csak úgy durrant. Ettől a naptól kezdve tüntető hidegséget mutatott apja iránt. Immel-ámmal nézett be hozzá leveleket intézni. A gyerekeket kiparan-

csolta a betegszobából, menjenek a levegőre. Az előbbi feltűnő ápolást merev közöny váltotta fel. A beteg többnyire egyedül kínlódott szobájában. Ha szerette volna, hogy felolvassanak neki, rendszerint senkisémet ért rá. És ha baját nem oszthatta meg senkivel, örömeivel is egyedül maradt. Elzevirnél végre megjelent a könyv. Kerülő úton példányt is kapott. Hosszasan tapogatta, fogdosta, hogy külsejét maga elé képzelhesse. Kinyitotta és az egyes lapok fölött elhúzta ujjahegyét, hogy érezze a betüket. Arra vágyott, hogy valaki olvasson belőle. Gyönyörködni szeretett volna saját gondolataiban, szerette volna szeretni a könyvet. De Nenciónak most mindig házon kívül volt dolga, Sestiliának pedig a gyerekekkel volt tennivalója.

Nem sokkal az Ebersék látogatása után megint megjelent Fanano. Most már elfogadta a kínálást és leült az ágy mellé.

— Pontos értesüléseim vannak arról, — mondta, — hogy kegyelmed visszautasította azt az ajándékot, amelyet egyik eretnek állam kormánya küldött ide.

— Bámulatos, — szaladt ki a beteg száján, — honnan tudta meg?

— Az közömbös. Mindenesetre jelentettem a dolgot Rómába. Ott ez nagyon jó benyomást keltett. Maga Őszentsége parancsolta meg Rómából: közöljem kegyelmeddel, hogy eljárását Őszentsége legfelsőbb elismeréssel vette tudomásul. Ezt ezennel átadom és a magam részéről gratulálok a fejedelem kegyének ehhez a ritka jeléhez.

— Nagyon köszönöm, atyám. És ha már a Szent Hivatal jó véleménynel van rólam, szeretnék mindjárt kérni valamit. Engedjenek engem vissza Arcetribé. Orvosok már nem segíthetnek rajtam. Ott szeretnék meghalni.

— Jól van, a kérést tudomásul veszem. Írok Rómába és majd híradással leszek.

Fanano elment. Nyilván rögtön írt Rómába, mert hamar megjött az újabb intézkedés, amely a fogoly tartózkodási helyéül megint Arcetrit jelölte ki. Nencio nem is leplezte, hogy ez nagy megkönnyebbülésére szolgál.

— Sajnos, atyámuram, a három gyerekkel annyi a baj, hogy itt nem tudjuk méltóképpen ápolni kegyelmedet. Porzia ezt csakugyan jobban végzi. A levelek felől csak legyen nyugodt, én a délutánokat megint meg fogom tartani. Mikor akar visszaköltözni kegyelmed?

— Most. Mihelyt gyaloghintó kerül.

Másnap már megint fent volt a Gioiellóban. A hibás orvosság okozta mérgezés elmúlt, valamivel kevésbé szenvedett, de az ágyból nem tudott felkelni. Süket tompaság vett erőt értelmén, nem törődött semmivel, csak feküdt tehetetlenül, s mivel aludni nem tudott, az órákat, a napokat, halálosan fáradt fél-ébredlétnben töltötte. Nencio felnézett hozzá, hogy leveleket intézzenek, de most ehhez sem volt ereje.

— Végrendelkezni akarok, — mondta neki, — gondoskodjál közjegyzőről és tanukról. Beszéld meg velök, amikorra akarod.

— Korainak tartom, — felelt a fiú, — kegyelmednek nem kell félnie a legrosszabbtól. De ha úgy gondolja, hogy akaratát írásba teszi, majd intézkedem. Igazán olyan rosszul érzi magát?

Hangjából komoly ijedelem hallatszott. Régebben ez a hang mindjárt megfordította volna az apa gondolatait, szemrehányást tett volna magának, hogy méltatlanul vádolta a fiút szeretetlenséggel. De a sok szenvedés és csalódás most már gyanakvóvá és bizalmatlanná tette: Nencio természetesen megijedt, mert ha ő meghal, nem marad utána nyugdíj. És a jókora havi támogatás elvész.

— Rosszul vagyok, de talán jobban leszek, ha itt a magányban kipihenem magam. Most dolgozni

sem akarok, ne fáradj fel, csak ha majd izenek. A közjegyzőt azonban ne felejtsd el.

A magány csakugyan pihentette gyötrött és feszült idegeit. Almatlansága ugyan nem szünt, de lassanként kikászolódtott a teljes apátiából. Néha leültette ágya mellé Porziát és beszélgetett vele. Főleg Celestéről. Giuseppe és Gepe inasokat a legaprólékosabb részletekig faggatta a kertről. Annak termékeiből is mindig csurrant-cseppent valami, a környékről odaszoktak az emberek zöldséget, gyümölcsöt vásárolni.

Egy augusztusi napon vendég állított be. Már azt hitte, hogy megint Fanano hoz valami vészes hírt. De nem Fanano volt, hanem egy külföldi fiatalember. Londonból jött, utazgatott és beizent, hogy szeretné megismerni a híres tudóst.

— Miféle ember? — kérdezte Porziát, aki bejött jelenteni.

— Igen csinos, harmincéves forma. Lányos képe van neki. A ruhája finom. De a nevét nem értettem.

— Jól van, vezesse be. De előbb mondja meg neki, hogy vak vagyok.

Porzia kiment. Aztán megkettőzött léptek zaja jött be a szobába. Porzia széket húzott az ágyhoz.

— Tisztelettel bocsánatot kérek kegyelmedtől, — mondta egy igen lágy és kellemes hang latinul, — nem tudtam, hogy fekvő beteg. Bár tartok tőle, hogy akkor sem tudtam volna legyőzni vágyamat, ha ezt tudtam volna.

— Tessék helyet foglalni. Kihez van szerencsém?

— Angol költő vagyok, uram. A nevem egyelőre ismeretlenül hangzik, de egyszer világhírű lesz. Milton vagyok. Milton Joannes. Miért méltóztatik mosolyogni? Hogy ilyen túlságosan önérzetes vagyok? Kegyelmed ezt hibának tartja annál, aki valóban tehetséges?

— Nem tartom hibának. Sőt jó jelnek. Fiatal ko-

romban a pisai egyetemen az volt a hírem, hogy lehetetlen velem érintkezni, olyan elbizakodott vagyok.

A látogató nevetett. Kellemes, üde nevetése volt.

— Ebben magamra ismerek. A doktorátusomban a cambridgei egyetemen ezt írták be tanáraim: „Erényes és józan egyéniség, de nem vádolható azzal, hogy saját értékeit nem ismeri.“

— Ez kitűnő, — nevetett Galileo, — mondja, Domine Milton, hogyan hangzik ez angolul? Negyven éve nem hallottam angolul beszélni, Pádua óta, ahol skót tanítványaim is voltak.

— Szívesen. „Virtuosus and sober person, yet not to be ignorant of his own parts.“

— Különösen hangzik. És milyen költészetet művel, Domine Milton?

A fiatalember megnyílt, mint a zsilip. Elmondta latinul „Egy szőke gyermek halálára“ és „Krisztus születésnapjának reggelén“ című verseit. Részletesen elmagyarázta egy „Comus“ című színdarabját és elmondta, hogyan adták azt elő Bridgewater gróf kastélyában. Aztán elmondta egy ódáját, amely nyomtatásban is megjelent, hazája legnagyobb színdarabírójának, Shakespearenak, egy nemrégii foliókiadásában.

— Milyen színdarabíró? Hogy mondta, Domine?

— Shakespeare. Shakespeare William. William, az olaszul Guglielmo.

— Sciexpiro, — ismételte ő olasz elképzeléssel, — különös név. Régóta utazik, Domine?

— Április végén indultam el hazuról. Első célom Páris volt. Ott sok érdekes emberrel ismerkedtem meg. Például Grotius Hugóval talákoztam. Talán tetszik tudni, ki az.

— Hogyne tudnám. Diodati nevű tudóssal nem találkozott?

— Dehogy nem. Emlegette is kegyelmedet. Az ő unokaöccse tudniillik legjobb barátom volt Cambridgeben. Tudnia kell uraságnak, hogy Diodati-

nak egyik fivére Londonban orvos. Annak a fiával jártam én.

Már közös ismerősnél tartottak, a beszélgetés bizalmassá melegedett. A fiatalember elmondta családi körülményeit, beszélt a cambridgei egyetemi élet különös szokásairól, például arról, hogy a botbüntetést csak nemrégén törölték el. Utazásairól adott elő kalandokat, mamlasz angol inasa tréfás baklövéseit. Az idő mult, de ők mindaketten jól érezték magukat.

— És mik a tervei, fiatal barátom? Mihez fog, ha hazamegy? Mivel akar világhírű lenni?

— Azt még nem tudom. Csak a vágyam van meg, hogy valami nagyot írjak. Dantei lélekzetűt. Az Istenről akarok írni és arról, hogy mi az Isten és az ember összeköttetése. Erről már szép és nagy dolgokat gondoltam. Isten fogalma mindig legjobban vonzott engem.

Az idegen látogató Istenről kezdett beszélgetni. Hosszasan, lekesen fejtegette istenhitét. Aztán hozzátette:

— Gyerekkoromban pap szerettem volna lenni, de aztán mégis író lettem.

— Akárcsak én. Általában úgy látom, hogy a kettőnk katolicizmusában sok a közös.

— De bocsánat, — szólt a fiatalember meghökkenve, — én nem vagyok katolikus. Én protestáns vagyok.

— Ne mondja. Persze, hiszen angol. Erre nem is gondoltam. De ahogy Istenről beszél, az annyira katolikus... furcsa...

— Mi furcsa?

— Hogy az igazi hit tulajdonképpen nem tesz különbséget az emberek között. A különbséget magok az emberek csinálják. Azt mondják: dogma. S azt mondják: eretnek. Egymást nézik, ahelyett, hogy Istent néznék.

Még beszélgettek sokáig. A Milton nevű fiatal angol nagy lélek volt és nyílt értelem. Végre felkerelkedett nagy sajnálkozással.

— Sötétedik, mennem kell.

— Sajnálom. Látja, nekem mindig egyformán sötét van. Isten óvja meg attól, kedves fiam, hogy majd ha öreg lesz, megvakul.

— Nem hiszem, — nevetett Milton, — olyan szemem van, mint a sasnak. Most áldjon meg Uraságod, úgy fogom érezni, hogy Homérosz áldott meg.

Galileo rátette kezét a fiatalember fejére. Seiy-mes, gondozott, igen finom haját érzett a kezével. Aztán Milton Joannes elment. Az eretnek. Galileo a tilalom ellenére eretneket fogadott. Sőt esküje ellenére, hiszen a Minerva-templomban megesküdött, hogy aki eretnek, azt ő megtagadja, és elátkozza. Ezt mégis megáldotta. Hadd induljon a világhír útjára annak az áldásaival, aki ezt az utat most készül itt-hagyni.

A végrendelkezés ügye nem ment símán. A közjegyző megtagadta a segédkezést, arra való hivatkozással, hogy a Szent Hivatal által elítélteknek az egyházjog szerint tilos vagyonuk felett rendelkezni. Ehhez előbb az inkvizíció engedelmé kell. Nencio kijárta az engedelmet Fanano atyánál. Végre a hónap végén a közjegyző megjelent Nencióval a villában. Két szomszédot hoztak tanunak.

— Csak írják meg a szöveget, ahogy szokás, — mondta a vak, — mindenem a fiamé, csak két külön hagyatkozást akarok tenni. Évi huszonöt arany járadékot hagyok élethossziglan Suor Arcangela leányomnak, továbbá elholt Michelagnolo testvéröcsém három fiának hagyok egyszersmindenkorra ezer aranyat.

— Mennyit? — kiáltott fel Nencio, mintha valami állat megharapta volna.

— Ezer aranyat, — szólt hevesen az öreg, — több szót ne halljak.

A végrendeletet megcsinálták, feloivasták, hitelesítették. Galileónak tollat adtak a kezébe, s a tollat odaillesztették a papiros egy helyére. Vakon aláírta a végrendeletet. Aztán mind elmentek. Nencio sem maradt. Kezet sem csókolt, csak az ajtóból köszönt. Hangjából csak úgy süttött a harag.

Az aggastyán tovább feküdt. Fia egészen elmaradt. Tartotta a haragot. Ehelyett varatlanul az uralkodó toppant be a tudóshoz egy délután. Most csak papot hozott magával, azt is kint hagyta az előszobában. Hogy ezúttal külön célja volt látogatásának, az hamar kitűnt. Miután végighallgatta a beteg panaszait és vigasztaló szavakat mondott, ráért mondanivalójára.

— Hallgasson csak ide kegyelmed. Eljutott az udvarhoz annak a híre, hogy kegyelmed Hollandiával tárgyal bizonyos hajózási találmányról. Ne kérdezze, honnan tudom, ez nem is fontos. De Giovancarlo herceg, akit a livornói flotta admirálisává neveztem ki, nagyon megkért, hogy kitudjam kegyelmedtől, mi ez a dolog.

Galileo elmondta neki a kérdés egész történetét. Attól a régesrégii látogatástól kezdve, amelyet néhai Cosimónál először tett ebben az ügyben, egészen az Ebers-fivérek látogatásáig. Az uralkodó figyelmesen hallgatta.

— Szóval kegyelmed abbahagyja ezt és odadobja a harmincezer aranyat?

— Nem tehetek mást, fenség. Az inkvizíció elhurcol Rómába a börtönbe. És a pénz engem nem igazgat. Én ezer aranyat kapok fenségedtől, abból megvagyok. Szerettem volna ugyan vagyont hagyni az unokáimra, de ha nem lehet, hát nem lehet.

— És mit csinál a találmánnyal?

— Semmit.

— Hát nézze, én kezembe veszem ezt, talán több sikerrel, mint boldogult atyám öfensége. Giovancarlo herceg hajlandó személyesen tárgyalni a spanyol kormánnyal. Az katolikus ország, a Szent Hivatal nem szólhat. De az a baj, hogy Giovancarlo herceg nem ért a csillagászathoz. És én sem. Kellene tehát valaki, akinek kegyelmed az egész dolgot pontosan elmagyarázza, hogy ha kegyelmed... netalán... Isten ne adja...

— Csak mondja ki fenséged, a minap végrendekeztem. Szóval kellene valaki, aki mindent meg tudjon magyarázni, ha én meghaltam. Olyat egyet tudok mondani. Évek óta szeretném elérni, hogy meglátogasson, de nem engedik hozzám. Ha fenségedet érdekli a hajózási ügy, eszközölje ki a pápa Öszentiségénél, hogy Castelli hosszabb szabadságot kapjon és idejőjön hozzám. Megjegyzem, hogy hazámnak természetesen ingyen felajánlom a találmányt, mihelyt alkalmazható lesz. Ezt már dicső emlékü Cosimo öfenségének is felajánlottam, most megismétlem.

Két hosszú órát töltött az uralkodó a betegnél. Azzal ment el, hogy Castelli szabadsága érdekében minden követ meg fog mozgatni Rómában. Galileo pedig azonnal üzent a fiáért. Nem akart vele haragot tartani. Gondolta: örülni fog annak a hírnek, hogy esetleg Spanyolországból jön kárpótlás a hollandi pénz helyett. Nencio feljött és csakugyan nagyon örvendett.

— Ha már pénzről beszélünk, atyámuram, kénytelen vagyok szemrehányást tenni. Magamtól nem tettem volna, de most adódik. A végrendeletről beszélek. Azt kérdem kegyelmedtől: mivel érdemelték meg azok a szegény kisgyerekek, hogy ezer arannyal megrövidítse őket? Elmondta otthon a végrendeletet. Sestilia három napig sírt. Cialibino folyton azt mondja: „Nagyapó nem szeret engem.“ Ezt

csak elmondom. A végrendelet alá van írva. De nem árt, ha tudja, milyen bánatot okozott a menyének és az unokáinak.

Galileo óvatosan válaszolt. Nem nagyon hitte az elbeszélés érzelmes részeit. Dicsérte Albertót, testvéri kötelességeire hivatkozott. De Nencio viszont kiszámította, hogy ha a hagyatékot, amely ingóságokból, a mantuai herceg ajándékaiból és más ilyen értékekből áll, pénzzé teszik, azt még sok minden terheli.

— Itt is, ott is van adóssága kegyelmednek. Sok kicsi sokra megy. Aztán ezt az ezer aranyat készpénzben kell kifizetni, tehát a holmit el kell adni. A hirtelen eladás félárat jelent. Azt se feledje el, hogy mennyi költség lesz a temetéssel... bocsánat, ez véletlenül csúszott ki a számon. De ami igaz, az igaz. Hogyan magyarázzam én meg Cialibinónak, hogy: de igen, a te nagyapád azért szeret téged?

— Jól van, — szólt az apa kis szünet után, — majd erről még gondolkodom. Most nagyon izgat, hogy jön-e Castelli, vagy nem jön. És izgasson téged is, mert ebből sok pénz lehet.

Nenciót nem kellett biztatni. Elkezdett megint sűrűn járni a házhoz. Apja állapota javult is egy kissé, megint sok levelezést kellett intézni. Dőltek a levelek Európa minden részéből: az Új Tudományok könyvéhez a legfényesebb nevek gratuláltak. Tündöklőnek, korszakalkotónak, lángelméjűnek nevezték. A vak aggastyán leplezetlenül örült a magasztalásoknak. A szebb mondatokat azzal az ürüggyel, hogy nem jól hallja, kétszer is elolvastatta. Aztán megint elolvastatta, mikor nekikészült a válasznak.

Castelli pedig megjött. Azt lehetett hinni, hogy aminek Toscana nagyhercege komolyan nekifekszik, az sikerül. A Galileo ügyében is sok minden másképpen történhetett volna, ha fel mer lépni. Legalább ezt kellett gondolni az elején. Aztán a gyakorlatban

kissó megcsappant a diadal. Castelli nem egyedül jött, hanem egy ismeretlen pap kíséretében. Kitűnt, hogy a Szent Hivatal megtiltotta neki a négyszemközt való beszélgetést. Soha másképpen, mint ellenőrző tanu jelenlétében nem volt szabad beszélniök, és esetenként csak egy negyedórát.

Nenciót szalasztották az udvarhoz. A nagyherceg idegesen írt Rómába Niccolininak, hogy miféle engedelem ez: neki fontos államérdeke fűződik ahhoz, hogy a két tudós hosszasan és részletesen megbeszélje a Medici-csillagok dolgát. Castelli maga írt a Szent Hivatalnak és esküdözött, hogy esze ágában sincs a föld forgásáról tanakodni a fogollyal. Mindhiába, a Szent Hivatal nem engedett. Castelli gróf, a katolikus pap, csak tanu jelenlétében és csak negyedóraig beszélhetett Galileóval. A tengerészeti tájékozódás dolgát megbeszélték ugyan, de ezer személyes megbeszélni valójuk szólatlan maradt. A vak öreg nagyon elkeseredett. Így még rosszabb volt, mintha Castellit egyáltalán nem engedték volna hozzá.

Most már a fogság állapotánál is jobban kínoztta a magárahagyatottság, a társtalanság. Mindenáron kellett melléje valaki, akihez egy-egy jó szót szólhasson. És végül sem maradt más hátra, mint hogy meg kellett vásárolnia fiának legalább színleges szeretetét. A közjegyzőt megint elhívatta és a végrendeletet megváltoztatta. A Michelangelo fiaira nem hagyott semmit.

Másnap Sestilia felhozta a három unokát. Cialibino odakapaszkodott az öreg nyakába:

— Úgy örülök, hogy nagyapó szeret engem! Én is annyira szeretem kegyelmedet!

Érzett a hangon, hogy a gyereket betanították. De Galileónak, az élet vak koldusának, így is jó volt. Mindegy, hogy szeretik-e, vagy sem, csak legalább mutassák. És boldogan szorította a kisfiút magához.

XVI.

Castellit visszarendelték Rómába. Galilei-tanítvány volt, Bo-nevelés, nem bíztak benne. A toszkánai nagyherceg mégis csak tehetetlen volt a Szent Hivatallal szemben. Új embert kellett keresni, aki még Galileo életében átvegye a tengeri tájékozódás találmányát. Renieri Vincenzónak hívták a fiatal tudóst, akiben végre megállapodtak. Olivetánus volt és firenzei. A Szent Hivatal jól vélekedett róla. Ezt tanuk nélkül hagyták beszélni az aggastyánnal. Most már nem érezte magát annyira egyedül. Sőt a háztáj még valakivel szaporodott. Egy napon szepegő, ijedt, lámpalázás gyerekhang állott meg a karszékbe ültetett vak ember előtt.

— Kegyelmes uram, — dadogta, — kegyelmes uram...

De tovább nem tudott jutni ennél. Az öreg bízatta.

— Beszélj, fiam, nem eszlek meg. Ki vagy és mit akarsz? Mondd meg a nevedet. Azt csak tudod?

— Igenis. A nevem Viviani Vincenzo.

— Helyes. És mit akarsz?

— Tanítvány akarok lenni.

— Micsoda?

— Tessék megengedni, kegyelmes uram, hogy itt maradjak. Elhállok a fásfélszerben is és keveset eszem. De tanítvány akarok lenni. Senki mástól nem akarok matematikát tanulni, csak kegyelmedtől. Fomulus akarok lenni.

— Hány éves vagy?

— Tizenhét.

— Ki az apád? Hol tanultál eddig? Mondj el magadról mindent.

A gyerek elmondotta, hogy firenzei patricius-családból való, de apja elszegényedett. Eddig Pietrasanta ferencrendi baráttól tanult, s az azt mondta

neki, hogy többre ő már nem taníthatja, menjen Galileihez. Ő tehát idejött és összetett kezekkel kéri, hogy vegye maga mellé famulusnak. Szülei beleegyeztek. Azonnal itt is maradhatna, a batyúját magával hozta, az kint van a konyhán. Galileót megindította a lelkenedző gyerek. Elkezdte vizsgáztatni. És már az első feleletek után látta, hogy igen éleseszű fiú áll előtte. Értelme tiszta volt és villámgyorsan fogott. A geometria volt az erőssége. Abból már tudott annyit, mint a Szent Hivatal római szakértői. Galileo bekiáltotta Porziát és közölte vele, hogy ez a gyerek ezentúl itt fog lakni. Holmiját rakják ki, állítsanak neki ágyat az előszobába és ha éhes, adjanak neki enni. De az nem volt éhes, azonnal tanulni akart. Azt hitte, hogy az ilyen nagy tudós reggel felébred, elkezd magyarázni, oktatja a világot estig, s akkor lefekszik.

A nagy tudósnak azonban máson járt az esze. Úgy érezte, hogy életéből már nem sok van hátra. Az a reménye, hogy szabad emberként hal meg, egyre távolodott. De legalább a hátralevő kis időre könnyítéseket szeretett volna. Jól esett volna olykor lemenni a dómba misére. Vagy szülei sírját meglátogatni a Santa Croce-templomban. A Sestilia rokonsága Pratóban lakott, a kánikula idején szeretett volna odamenni falusi életre néhány napig. Ilyen apróságokra zsugorodtak össze vágyai. Nagyot gondolt és egyenesen a pápához fordult, hajdani barátjához, aki verset írt hozzá, aki öleléssel fogadta Rómában, aki lelkes levelet írt róla a nagyhercegnek. Az elmúlt barátságra nem célzott a levélben. Csak leírta szomorú vénségét, vakságát, százféle betegségtől látogatott öreg szervezetét. És irgalmat kért a még hátralévő kevés időre, valami kevés mozgási szabadságot, valami egészen kis könnyebbséget. És beleírta a levélbe, hogy ez az utolsó kérése fogyatkozó életének.

Azzal számolt, hogy elutasítják, de arra nem, hogy ezt kíméletlen nyerseséggel fogják tenni. Fanano közölte vele, hogy állandó panaszaiból most már elég volt. Nemcsak, hogy nem kap könnyebbitéseket, hanem fogságát megszigorítják: a kolostor templomába ne merészeljen olyankor menni, mikor ott hívók vannak. Előre izenje meg szándékát, a főnöknő majd gondoskodik, hogy a templom üres legyen.

Galileo főhajtással vette tudomásul a döntést. nagyot nyelt és megértette, hogy ebben az életben többé változásra nem számíthat. Fianak elmondta az egészet. Az egy-két vigasztaló szót ejtett.

— *Piace cosi a Dio,* — felelte Galileo vállat vonva, — *deve piacere cosi ancora a noi.*

Ez lett szavajárása élete végén. „Ha Istennek így jó, akkor így jó nekünk is.“ Gyakran mondta ezt, mert gyakran volt alkalma mondani. Teste menthetlenül haladt az enyészet felé. Mindene rossz volt már, nem akadt belső szerve, amellyel baja ne lett volna. Egyszerre négy-öt betegség támadta meg, s ha egyik elmúlt, két új jött helyébe. De értelme tiszta maradt. Mintha a végzet egész többi testét odadobta volna a lassú enyészetnek, csakhogy ez az értelem szeplőtelen maradjon. Még a szenvedés óráin is. Ha eszéről gondolkozott, úgy találta, hogy suhancora óta annak leleménye nem vesztett semmit. Ennek most egy-két próbája is adódott. S ő diadallal, boldogan tudta magát régi elméje zavartalan birtokosának.

Az egyik alkalom azon kezdődött, hogy Nenciót a hollandi kérdés nem hagyta nyugodni. A Medici-admirális magára vállalta ugyan, hogy Spanyolországgal tárgyalni fog, de megint úgy történt, ahogy Cosimo idején: a tárgyalás nagy hévvel elindult, aztán semmi hír nem hallatszott róla. Nencio megint elkezdte piszkálni a dolgot: titokban újra kellene kez-

deni mindent Hollandiával. Addig érvelt és addig nyúzta apját, míg megint felvették a rejtett közvetítés fonalát Diodati útján. A Juppiter-holdak eferidáit teljesen kidolgozták, csak az volt a kérdés, hogyan fogadja Hortensius az újrafelvételt. Sehogyan sem fogadta: éppen ekkor meghalt. A többi szakértő pedig kissé elhidegedett az egész gondolatól éppen a Hortensius által felvetett gyakorlati nehézségek miatt.

Az egyik ilyen nehézség az időméréshez szükséges pontos eszköz hiánya volt. És míg Nencio fejbesújtottan gyászolta a füstbement harmincezer aranyat, apja tűzbejött, mint a harci paripa a trombitaszóra. Az volt a trombitászó, hogy valamit fel kell találni. Olyan időmérőt, amely a másodperceket is méri és mutatja. Más szóval: homokóra, napóra és egyéb ilyen szerszámok helyett új rendszerű órát kellett feltalálni. A vak aggastyán nekifogott, hogy feltalálja. Ahogy régebben csinálta, feszülten a feladatnak szentelte minden gondolatát és semmi mással nem törődött. Napokig tartott ez mindössze, akkor maga mellé ültette Nenciót és kis tanulmányt diktált neki, amelyben elméletileg levezette, hogy az új óra megalkotásának az inga elvén kell alapulnia. Más szóval az emberiség új óráját ingaórának fogják hívni. Miután a tanulmányt lediktálta, rajzot is diktált a fiának. Ez már nehezebben ment kissé. De ott volt a kis Viviani, annak úgy fogott az esze, mint a tűz. Nencio bizony csak korlátozott elmével rendelkezett, nem csoda, hogy vizsgáit is úgy bukácsolta végig és hivatalából tehetetlensége miatt tették ki. Ezt a fájdalmat az apa már rég elintézte magában és most nem volt türelmetlen. Hárman valahogy összehozták a rajzot. Ezzel Nencionak le kellett menni a városba, hogy az alkatrészeket megcsináltassa műszerésznél. Hosszas munkába került ez, a műszerésznek soha nem látott szerszám darabjait kellett elké-

szítenie. De hetek várakozása árán elkészültek a darabok. A vak ember tapogató kézzel rakosgatta, srófolta. Soká nem sikerült, reszelni kellett rajta, egyes részeket újakkal pótolni. Végre elkészült. Inga lógott róla, az mozgatott egy kis kalapácsot, amely ütemesen bele-belekapott egy fogaskerék fogai közé, a kerék viszont áttételekkel más kereket mozgatott, a kerek mutatókat vittek körül a számlapon.

Aki ezt kitalálta, vak volt és nem láthatta. Megindította az ingát, az jódarabig ketyegtette a kereket, aztán megállott. Megint megbillentette, megint ketyegés, megint csend.

— Jól van, — mondta a tudós, — csak ezt akartam.

— Hogyhogy csak ezt, — kérdezte Nencio, — ez nem lehet elég Hollandiának. Miféle óra az, amelyet külön embernek kell folyton billegtetni?

— Bánom is én Hollandiát. Én az ingaóra elvét akartam feltalálni. Hogy hétköznapi gyakorlati szerszám legyen, ahhoz még egy részlet szükséges: valami állandó erő, amely az ingát nem hagyja nyugodni. Ezt már találja ki más. Én a magam dolgát elvégeztem.

— De apámuram, ha végig kitalálná, akkor el lehetne küldeni a hollandoknak. Hátha kiadnák a harmincezer aranyat.

— Nem, fiam, a hollandokból nekem elég volt. Lehet, hogy még két hónapig élek, lehet, hogy még két hétig. Ez alatt az idő alatt nem akarok a Szent Hivatal elé kerülni.

Nem használt semmiféle kérés és érvelés, az öreg tudós kimondotta, hogy ő a maga elvi feladatát megoldotta, a többi nem érdekli. Különbben is azonnal más kezdte el foglalkoztatni. Bologna környékén furcsa követ talált valaki. Ez a kő a sötétben világított. A babonás nép körében nagy port vert fel a

dolog. Számos tudós megnézte a követ és írt róla. A legkülönbözőbb s a legcsodálatosabb módokon magyarázták a követ. Egyik ilyen művet Liceti Fortunio írta, Galileónak volt páduai tanítványa, most már maga is idős ember. Vaskos kötetet írt a követ kapcsolatban, s ebben összehordott tücsköt-bogarat. Az ötvenedik fejezetben megtámadta Galileo egyik csillagászati állítását. Viviani felolvasta a vak mesternek ezt a fejezetet, ő csak legyintett rá. De az udvartól üzentek rá, hogy a firenzei tudomány becsülete kedvéért jó lenne válaszolni. Ugyanekkor Nencio titkos figyelmeztetést kapott a városban, hogy jó lesz vigyázni. Liceti egy követ fúj a Szent Hivatallal. S az udvar üzenetét is az inkvizíció papjai sugalmazták. Az öreget be akarják rántani egy kopernikuszi nyilatkozatba s akkor nagy baj lesz, vagy egy kopernikusz-ellenes nyilatkozatba, s akkor az kikürtölik.

Galileo végiggondolta a tárgyat, aztán diktálni kezdett. Lediktált száz oldalnyi kézírást. Mint a remek úszó a vízben, úgy érezte magát a fogalmazásban és érvelésben. Érezte, hogy mondatai frissek, változatosak, mulatságosak, nyelve zamatos és duzzadó. Harminc éves korában sem írhatott volna különbet. Kopernikuszról szó sem volt az írásban. Sem mellette, sem ellene nem nyilatkozott.

De mintha mindenáron ki akarták volna pszikálni belőle a vagy végzetes, vagy szégyenletes nyilatkozatot, levél érkezett hozzá, amely nyiltan megkérdezte Kopernikuszról. A levelet Toszkána velencei követe írta, papi ember, Rinuccini nevű. Közölte az aggastyánnal, hogy egy tudós bizonyos álló csillagoknál néhány másodpernyi kis parallaxist talált, ami Kopernikusz tanát igazolja. Mi tehát az igazság ebben a dologban?

Az öreg tudós álmélkodva hallgatta a levelet. Mit akar ez a pap? Pap létére ne tudná, hogy Kopernikusz tanát az egyház elátkozta? Viszont az is tel-

jesen lehetetlen, hogy Toszkána egy követe neki ilyen együgyűen átlátszó csapdát állítson. Talán valaki, akinek céljai vannak, beugratta ebbe a levélbe. A fogolynak még a sír szélén sem hagynak békét. Vett egy utolsó nagy lélegzetet és válaszolt a levélre. Fogcsikorgató gúnnyal, elkeseredésének minden lenéző haragjával. Mintha a Szent Hivatallal elme-párbajt kellett volna vívnia. Nyilatkozatba akarják becsalni? Hát akkor halála előtt mégegyszer, utoljára úgy ad igazat Kopernikusznak, hogy abba nem tud belekapaszzkodni senki.

„A kopernikuszi világregend helytelenségét semmi esetre sem szabad kétségbevonni. Kivált nekünk, katolikusoknak nem szabad, mert a tan-nal szemben áll a Szentírás tekintélye a teológia legnagyobb mestereinek értelmezése szerint. Az ő egyhangú magyarázatuk kétségtelenné teszi, hogy a föld a középpontban mozdulatlanul áll és a nap forog körülötte. Azok az érvek, amelyekkel Kopernikusz és követői az ellenkezőt állították, az isteni Mindenhatóságra hivatkozó érv előtt semmivé omlanak össze. Mert a Mindenhatóság sokféle, sőt végtelen sokféle módon tudja azt meg-csinálni, aminek előttünk csak egyetlen magya-rázata látszik helyesnek, ennél fogva mi ne akar-juk Isten kezét megkötni a teremtésben és maka-csul ragaszkodni ahhoz, ami tévedés is lehet. S ahogy én a kopernikuszi megfigyeléseket és kö-vetkeztetéseket nem tartom elfogadhatóknak, úgy a Ptolemaiosznál, Arisztotelesznál és követőiknél előforduló érveket sokkal, sokkal csalóbbaknak és tévesebbnek tartom, mert ezeket igen könnyen meg lehet cáfolni az emberi tudás határain be-lül is.“

Ez a Simplicio érve volt a Párbeszéd-ből. De visszafordítva. És most már jól emlé-

kezett rá, hogy ezt az érvet egyszer a pápától hallotta. „A dagály-elmélet nem bizonyít semmit, mert Isten így akarta teremteni, s ezzel vége. Ne írjuk elő Istennek, hogyan teremtsen.“ Elolvasta, amit írt, mégegyszer. Meg volt vele elégedve. A pápával foglaltatott állást Kopernikusz mellett. De rajtakaphatatlanul. S mégis értelmesen azok számára, akik tudnak olvasni.

— Most már talán békében hagynak, — mondotta, mikor elküldötte a levelet.

Most már békében hagyták csakugyan. Csendesen éldegélt Viviani társaságában, akit naponta oktatott, új feladatok megoldására szorított és empirikusan gondolkozni tanított. Kétségtelennek látszott, hogy a gyerekből jelentős tudós lesz. Olyan, aki jelenteni fog valamit nemcsak a maga körének, hanem a geometria történetének is. És hogy életének legutolsó ideje még kevésbé maradjon társtalan, nagy örömeire odaköltözött hozzá Torricelli, a fizikus. Eddig lent élt Rómában, tanára, Castelli mellett. De Castelli, ha már maga csak szórványosan és ellenőr jelenlétében láthatta mesterét és nem élhetett mellette, ahogy szerette volna, elküldte őt maga helyett az aggastyánhoz: szórakoztassa, legyen segítségére tudományos leveleiben és fordítsa el figyelmét töprengéseiről.

Torricelli Evangelista már jónevű tudósnek számított ekkor. Harminc éves elmúlt. Már önálló kutatásai voltak, műveket írt. Az ő számára is nagy boldogságot jelentett, hogy a világ első természet-tudósa mellett élhet. Neki is szobát rendeztek be a Gioiellóban. Valóságos kis akadémia volt ez: hetvenhét éves csillagász, harmincegy éves fizikus, tizennyolc éves geométer. Három tudományszak, három nemzedék. Galileo felfrissült, megnyugodott. Egész nap taníthatott és vitatkozhatott. Két kitűnő elmében gyönyörködhetett. Igazíthatta, biztathatta őket. A

kis Vivianit az izgatta, hogy félretéve a meddő századok alatt kifejlődött geometriai rendszereket, visszamegy Eukleidész és a többiek szüztiszta forrásához és onnan elindul újra. Tizennyolc éves volt és geometriai világnézetet igyekezett felállítani. Torricelli pedig, az érettebb fizikus, nem kisebb dolgot tett fel magában, mint, hogy megméri a levegő súlyát. Ennek elvét már ki is találta. Az agg tudóssal sokat beszélgetett az Új Tudományok Könyvében is kifejtett jelenségről, hogy a nagyhercegi kert öntöző ciszternáiban a víz magassága nem felel meg a víznyomó erőnek. A víz magassága valamivel kisebb, mint lennie kellene. Mintha valami ellentétes erő visszanyomná. Ez nem lehet más, mint annak a levegőnek a súlya, amely a ciszterna vízfelületére nehezedik. A levegő súlyát tehát folyadékkal telt csőben kell valahogy megmérni.

— Ki fogja találni, — mondta Galileo, — látom, hogy ki fogja találni. Egyetlen ötlet kell hozzá, egyetlen villanás. Nagyon szép feladat ez a légsúlymérés, majdnem irigylem kegyelmedtől. Nem, nem, ne féljen, én nem töröm a fejem rajta. Én már többet nem találok fel.

Három tudósnak még nagyobb lett a postája. Minden levelet hangosan olvastak fel. Az újdonságokat élénken megvitatták. Most különösen egy Descartes nevű franciáról beszéltek sokat, aki Gassendivel nagy tudományos harcba keveredett.

— Érdekes filozófus, — mondta Torricelli, — van egy nagyon szép mondata: „Gondolkodom, tehát vagyok“.

— Ez nem az övé, — felelte az agg, — hanem Campanella barátomé, aki nemrég halt meg száműzetésben. Ő így fogalmazta: „Cognoscere est esse“.

— Nem ezért nagy ember, — szólott közbe izgottan Viviani, — hanem azért, mert algebrával ki

tudja fejezni a geometriát. Minden görbét fel tud írni algebrai egyenlettel. Ha leírja az egyenletet, abból fel lehet rajzolni a görbét. Bármilyen kúpszeletet. Ez csodálatos. Ezt ő találta ki. Egyszer eljön az idő, mikor mindent fel lehet írni egyenlettel. A legbonyolultabb eseményeket. Az életet magát.

— Miért ne, — szolt Galilei, — volt nekem egy ismerősöm, egy úgynevezett Hiúz. Mikor még a szegény Cesi herceg halálával össze nem omlott a Hiúz-akadémia. Portának hívták, nápolyi ember volt. Annak járt mindig azon az esze, hogy az emberiség még milyen csodákat fog kitalálni. Azt mondta például, hogy lesz idő, mikor két ember ezer mérföld távolságról beszélni tud egymással és hallhatja egymás hangját. Mert ha a fényt tükrök segítségével a legbonyolultabb utakra el lehet vezetni, miért ne lehetne feltalálni egyszer valami hangtükröt is? Ezt különben meg is írta a könyvében. *Magia Naturalis* a címe. Mindenki kinevette. Én nem. Az emberi elme előtt nincs lehetetlen.

Így beszélgettek reggeltől estig. Torricelli egy októberi napon költözött a Gioiellóba. A következő hónap a Galileo életének egyik legszebb hónapját jelentette, még vakon is, még rohamosan fogyatkozva is. Ha reggel felébredt, örült az előtte álló napnak. S ha este lefeküdt, arra gondolt, hogy az álmatlanság kínzó éjszakája után másnap megint szép napra ébred két szeretett lelettársával.

Egy hónap mulva azonban, novemberben, egyszerre, átmenet nélkül nagyon rosszul lett. Erős lázat mértek rajta. Kurta lélegzettel lihegve feküdt az ágyban. Tudta, hogy a nagy idő elérkezett,

XVII.

Hat hétig volt beteg. Összes bajai egyszerre rohanták meg, mintha ezt a szívós életet csak egyesült erővel bírnák legyőzni. Izületi baja erősen kiújult, keze-lába megdagadt, megbénult és roppant fájdalmakat okozott. Veséje külön megbetegedett. Szíve minduntalan kihagyott, majd valósággal berregve kezdett verni. A városban híre terjedt, hogy végét járja. Az udvar rendszeresen érdeklődött. Pár nap múlva megjelent Fanano, a főinkvizítor. Kikérdezte betegségeiről és érdeklődött, nincs-e valami kérése. Fejét rázta:

— Most már semmi.

Fanano elment. Torricelli és Viviani állandóan mellette voltak. A virrasztást is beosztották. A beteg álmatlansága úgy elfajult, hogy betegségének hat hete alatt összesen alig szunnyadt pár órát. Orvosa azt mondta, hogy még nem látta ennek példáját. Ahogy állapota fokenként rosszabbodott, Nencio is gyakrabban jött fel. Minden pillanatban vége lehetett, de Isten szikrája szívósan ragaszkodott földi burkolatához.

Értelme tisztaságát mindvégig megtartotta. Mivel nem aludt semmit, idegesen felajzott esze szüntelenül dolgozott. Egészen különös gondolatok foglalkoztatták. Elkezdte faggatni az ágyánál ülőket, hogy a dóm nagy vaskapuin a bronz-domborművek alatt van-e még valami domború díszítés és általában alul mi zárja le a rajzot. Nem tudta megmondani senki. Nenciónak külön el kellett mennie a dómhoz, hogy megnézze.

— Ott még három angyal van, — mondta, mikor feljött, — vignettaszerűen a bibliai ábrák alatt.

— Igen, igen, — szólt élénken a vak ember, — most már látom. A szerkezetből ez hiányzott nekem.

Aztán egy hajnalban Vivianival odahozatta félrerakott és évek szerint rendszeresen osztályozott írásai közül a legrégebbeket. Ifjúkori írásait. Azokat órákig olvastatta. Versek is akadtak. Gyermekkori versei. Tetszettek neki, dicsérte őket. Aztán másnap azon tűnődött, hogy mi volt a neve annak az Erdélyből jött fiatalembernek, aki az ő páduai tanársága alatt ott halt meg Páduában. Torricelli órákig böngészte a páduai feljegyzéseket, de nem talált nyomára. Már elhatározta, hogy ír a Bónak és sürgős választ kér. De ekkor a betegnek magától eszébe jutott a név: Korniss Giorgio. Akkor azt sütötte ki, hogy fiatalkorában színdarabot készült írni, részletes vázlatát meg is csinálta. Azt keressék ki neki. Megtalálták és felolvasták. Elégedetten bólogatott.

Aztán egyre többet gondolkozott és egyre kevesebbet beszélt. Ritkán mondott egy-egy mondatot.

— Furcsa dolog: a pisai lámpa és az ingaóra. Ingával kezdtem, ingával végeztem.

Egyszer azt mondta:

— Tizenhét óta folyik a nagy háború. Huszonegyedik éve. Tetszhetik ez Jézusnak?

Máskor így szólt:

— Én akkor születtem, mikor Michelangelo meghalt. Hetvenhét éves vagyok. Vajjon mikor én meghalok, ki fog születni?

Január nyolcadikán este az orvos megvizsgálta és azt ajánlotta, hogy hivasson papot. Órákig itt már nincs szükség. A beteg ezt engedelmesen vette tudomásul. Szólt Vivianinak, hogy menjen papért. Nencio ugyanekkor leküldte Gepe inast a városba, hogy felesége azonnal jöjjön fel. Az arcetri plébános nem sokára belépett. Mindenki kiment a szobából. A beteg meggyónt. Elmondta, hogy pöre óta, tehát nyolc esztendeje bűnben él, mert sorozatos esküszegéseit sohasem gyónta meg, de azért áldozott,

— Teljes szívemből és mélyen fájlalom most Isten színe előtt, hogy ilyen helyzetbe kerültem.

A plébános feloldozta. A beteg megkapta az utolsó kenetet. Erre a többiek bejöttek. A plébános ottmaradt virrasztani. Ez volt este tíz óraker. Kévesel tíz óra után belépett Fanano atya még egy inkvizíciós pap kíséretében. Megkérdezte, hogy a beteg részesült-e már az utolsó szentségekben. Mikor megmondták neki, hogy igen, odalépett a vak emberhez.

— Galilei Galileo, felhatalmazást kaptam, hogy átadjam kegyelmednek VII. Orbán, a Mi Urunk Őszentsége apostoli áldását.

— Köszönöm, — suttogta a beteg.

A két inkvizíciós pap ottmaradt. Elhelyezkedtek. Nemsokára megérkezett Sestilia. Sírva borult az ágy elé és megragadta a haldokló kezét. Megesókolta. Lecsendesítették, leültették. Ekkor volt tizenegy óra.

— Milyen nap van ma? — kérdezte a beteg váratlanul.

— Szerda, — felelték többen is.

— Holnap menjete át Angelához. Mondjátok meg neki, hogy imádkozzék értem.

Később még mondott valamit, de olyan halkán, hogy ezt már nem lehetett érteni. Valamennyien némán virrasztottak órákon át: Nencio, a felesége, Torricelli, Viviani, a plébános. És a két inkvizíciós pap is ott maradt. Ültek szótlánul és vártak. Nyilván, hogy a hírt azonnal jelenthessék illetékes helyen. Az előszobában virrasztva várakozott Porzia és a két inas. A beteg nyitva tartotta világtalan szemeit és kurta, lihegő lélegzeteket szedett. Ezen és egy-egy székreccsenésen kívül más hangot nem lehetett hallani. Így tartott reggel négy óráig.

Akkor a beteg meglebbent. Lefoszlott róla a szoba és ő az égitestek száguldásánál sokkal gyorsabban a mindenségbe szakadt. Mindent látott és mindent tudott. Tudta, hogy ebben a pillanatban a maga végte-

lenségének egy része leszállott messze angol földön egy tanyai házra. Ott ebben a pillanatban szült fiúgyermeket egy özvegy. Az apa nemrég halt meg. Newton volt a neve. De ez a látomás csak egy szempillantásig tartott és már nem volt fontos. Kitérült a végtelenség. Annak egy csöppnyi pontján az alig látható piciny nap a körülötte keringő szemcsék gyémántporával tovasuhant, mint semmiség. És ő egy lett Istennel.

Odalent öreg, szakállas holttest feküdt az ágyon, a lélek levetett burkolata. Az inkvizítorok keresztet vetettek és elmentek a zimankós hajnalban, hogy jelentsék: a fogoly meghalt. Nencio vigasztalta Sestiliát:

— Isten akaratán meg kell nyugodnunk. Most fekdjünk le, mert holnap sok dolog lesz a temetés előkészítésével és a leltárral.

A plébános is elment. De Viviani és Torricelli nem tudtak elmenni. Egymás karjába borultak és fuldokolva zokogtak.

(Vége.)

HARSÁNYI ZSOLT

MATHIAS REX

Hunyadi Mátyás életének regénye

Mátyás király regényes életrajza azt a kort vetíti elénk, mikor Európa szeme függött a magyar királyon, amikor a művelődés központja Buda vára volt. A magyarság legszebb korszakát írta meg Harsányi Zsolt Mátyás király életének, uralkodásának történetében.

Három kötet

*Singer és Wolfner Irodalmi Intézet
kiadása*

HARSANYI ZSOLT

MAGYAR RAPSZÓDIA

Liszt Ferenc életének regénye

Romantikus kór romantikus hőse Liszt Ferenc. Nekünk legnagyobb kincsünk, de büszkesége az egész világnak. Regénybe illő, izgalmasan érdekes életét mondja el a Magyar Rapszódia.

Négy kötet

*Singer és Wolfner Irodalmi Intézet
kiadása*

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

